



HALA SPORTOWA

Mrozy

Wieś
Miasto
Gmina



Praca zbiorowa pod redakcją
Kamili Juśkiewicz

MROZY

WIEŚ – MIASTO – GMINA

PRZEWODNIK PO GMINIE MROZY
HISTORII, KULTURZE, TRADYCJI I MIEJSCACH

Mrozy 2014

Redakcja: Kamila Juśkiewicz
Teksty nieopatrzone podpisem autora: Kamila Juśkiewicz

Opracowanie graficzne i skład: Magdalena Wierzejska - FOLDRUK Media

ISBN 978-83-909033-4-7

Wydawca: Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach, ul. Jana Kilińskiego 5, 05-320 Mrozy,
tel. 25 757 47 02, e-mail: biblioteka@mrozy.pl

Druk: FOLDRUK Media, ul. Starzyńskiego 5, 08-102 Siedlce, tel. 25 632 27 72, e-mail: biuro@foldruk.media.pl

Nakład: 1000 egz.

© Copyright by Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach

Spis treści:

I. Uwarunkowania

Podstawowe informacje	8
Herb gminy	10
Bogactwo walorów	10
Położenie geograficzne	11
Przyroda	12

II. Historia osadnictwa

Historia administracyjna gminy	24
Osadnictwo starożytne	29
Osadnictwo wczesnośredniowieczne	30
Miasta średniowieczne	31
Jeruzal	31
Kuflew	35
Miejscowość sanatoryjna – Rudka	37
Wsie szlacheckie – Kruki i Gójszcz	39
Mrozy	
Dzieje Mrozów w okresie przedrozbiorowym	40
Dzieje Mrozów od XIX wieku do czasów współczesnych	51

III. W walce o wolność

Powstanie listopadowe	62
Rok 1846	62
Powstanie styczniowe	63
Ku niepodległości – lata 1914 – 1921	64
Wrzesień 1939 roku	65
Bitwa pod Kałuszynem	66
Walki na linii Mrozy – Grodzisk – Skruda	68
„Cud w Lipinach”	69
Tragiczny los ludności żydowskiej	70
Mieszkańcy Mrozów w obronie Dzieci Zamojszczyzny	70
Siły zbrojne polskiego podziemia w Mrozach	75
Armia Krajowa IV Ośrodka	75
Narodowe Siły Zbrojne	82

IV. Zabytki

Mrozy	86
Rudka	91
Grodzisk	97
Płomieniec – Florianów	98
Dębowce	98

Jeruzal	99
Łukówiec	103
Kuflew	103
Wola Rafałowska	106
V. Oświata	
Wprowadzenie	108
Gminne Przedszkole w Mrozach	110
Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta w Mrozach	113
Szkoła Podstawowa w Grodzisku	124
Zespół Szkół im. Henryka Sienkiewicza w Jeruzalu	129
Zespół Szkół im. Adama Mickiewicza w Mrozach Gimnazjum Publiczne i Liceum Ogólnokształcące	135
VI. Parafie	
Parafia Mrozy	147
Parafia Guzew	152
Parafia Kuflew	154
Parafia Jeruzal	156
VII. Kultura	
Gminne Centrum Kultury im. Heleny Wielobyckiej w Mrozach	160
Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach	166
VIII. Stowarzyszenia i organizacje	
Ochotnicza Straż Pożarna	169
Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii Ochotniczej w Barwach 7 Pułku Ułanów Lubelskich	171
Stowarzyszenie Przyjaciół Mrozów	173
Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Lipiny, Dębowce, Borki	174
Koło Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Mrozach	176
Creatywni	179
IX. Sport	
Rozwój bazy sportowej	183
Organizacje sportowe i ich działalność	184
Najważniejsze wydarzenia sportowe	185
Ośrodek Sportu i Rekreacji	186
X. Infrastruktura	
Infrastruktura techniczna	189
Zakład Gospodarki Komunalnej w Mrozach	190
Plany i inwestycje	192

**„Świadomość własnej przeszłości pomaga nam włączyć się w długi szereg pokoleń,
by przekazać następnym wspólne dobro - Ojczyznę.”**

Jan Paweł II



Szanowni Państwo,

Oddajemy w Wasze ręce kolejną już publikację o Mrozach – naszej małej Ojczyźnie. Prace nad jej powstaniem trwały kilkanaście miesięcy, jednak dzięki zaangażowaniu wielu osób oraz determinacji jej autorki udało się zakończyć je pomyślnie.

Od wielu lat zainteresowanie gminą Mrozy jest bardzo duże, a powstałe do tej pory opracowania nie wyczerpują jej bogatej historii. Zdarza się, że dostarczają różnych, jednocześnie sprzecznych treści, dlatego celem niniejszego wydania jest przede wszystkim uporządkowanie informacji o Mrozach. Wiele z nich zapewne Państwa zaskoczy. Badania historyków i pasjonatów przeszłości naszego regionu dowodzą, że nazwa miejscowości wywodzi się od nazwiska Mróz, a pierwsza wzmianka o Mrozach pojawia się już w 1674 roku. To dla nas przełomowe odkrycie, jednak mamy świadomość, że badania historyczne są procesem ciągłym i w przyszłości mogą być ujawnione nowe fakty. Książka „Mrozy. Wieś – Miasto – Gmina” to aktualne, profesjonalnie opracowane źródło wiedzy, które mamy nadzieję w przyszłości będzie wzbogacane.

Niezwykle istotny jest także moment wydania niniejszej publikacji, gdyż z dniem 1 stycznia 2014 roku, a więc w 340 – lecie swego istnienia Mrozy otrzymały prawa miejskie. To szczególne wyróżnienie to efekt wieloletniej pracy oraz wszechstronnego rozwoju całej gminy, jaki dokonał się nie tylko dzięki pracy samorządu, ale wszystkich jednostek, organizacji oraz mieszkańców naszej społeczności. Myślę, że wszyscy możemy być z siebie dumni.

Życzę przyjemnej lektury.

*Burmistrz
Dariusz Jaszczuk*

Wstęp

Z wielką radością przekazujemy Państwu monograficzną publikację o gminie Mrozy pisaną z punktu widzenia osób związanych z nią zawodowo i społecznie.

Potrzeba opracowania niniejszego wydania rodziła się spontanicznie w ciągu wielu lat. Odczuwał ją każdy, kto poznając interesujące epizody z historii swojego miejsca zamieszkania i pracy, chciał opowiadać o nich innym.

Nazwaliśmy ją przewodnikiem po to, by zachęcić Państwa do odbycia podróży w czasie i przestrzeni naszej małej Ojczyzny. Ze względu na brak aktualnych, kompleksowych opracowań o gminie Mrozy staraliśmy się stworzyć kompendium wiedzy na temat jej przeszłości i terażniejszości. Specjalnie w tym celu, wspólnie z dyrektorami, pracownikami i przedstawicielami gminnych instytucji, zebraliśmy dostępną na ten moment wiedzę, wzbogacając ją o liczny materiał fotograficzny i dokumentalny. Z pewnością wiele z przywołanych ponad 400 zdjęć i ilustracji stanie się dla Państwa powodem do wspomnień i wzruszeń.

Kompendium nie wyczerpuje wiedzy. Dlatego życzylibyśmy sobie, aby po przeczytaniu niniejszej lektury pozostał w jej czytelnikach twórczy niedosyt, skłaniający do dalszych poszukiwań i osobistych odkryć. Oby ten niedosyt zaowocował kolejnymi publikacjami, pozwalającymi na poznanie nieodkrytych dotąd kart naszej historii.

Redakcja

An aerial photograph of a rural landscape. In the foreground, a dense green forest covers the lower half of the frame. A river or stream flows through the middle ground, winding between green fields and more forested areas. Several small ponds or reservoirs are visible along the river. In the distance, the landscape opens up to a flat horizon under a bright blue sky filled with large, fluffy white clouds. The overall scene is bright and clear, suggesting a sunny day.

Rozdział I UWARUNKOWANIA



1

1 Mrozy – stacja PKP

2 Mrozy – Park im. Piotra Starosty, fot. qmphotostudio

Podstawowe informacje

Gmina Mrozy położona jest w środkowo-wschodniej części województwa mazowieckiego, przy wschodniej granicy powiatu mińskiego. Warto podkreślić, że chociaż nie najliczniejszą, to jednak pod względem obszarowym jest największą gminą powiatu mińskiego. Zajmuje powierzchnię 145 km², rozciągającą się na długości ok. 15 km i szerokości ok. 10 km.

Graniczy z gminami: od zachodu z gminą Cegłów, od północy z gminą Kałuszyn, od wschodu z gminą Kotuń, od południowego wschodu z gminą Wodynie i od południowego zachodu z gminą Latowicz.

W skład gminy wchodzi 26 miejscowości tworzących 28 sołectw: Borki (409,97 ha), Choszcze (530,68 ha), Dąbrowa (214,60 ha), Dębowce (825,81), Gójszcz (664,61), Grodzisk (591,55 ha), Guzew (750,55 ha), Jeruzal (694,47 ha), Kołacz (137,66 ha), Kruki (190,16 ha), Kuflew (714,02 ha), Lipiny (945,98 ha), Lubomin (136,43 ha), Łukówiec (1002,15 ha), Mała Wieś (945,17 ha), Mrozy (3 sołectwa – 772,59 ha), Natolin (45,07 ha), Płomieniec (719,70 ha), Porzewnica (58,48 ha), Rudka (337,92 ha), Skruda (351 ha), Sokolnik (661,47), Topór (1641,71 ha), Trojanów (643,35 ha), Wola Paprotnia (188,39 ha), Wola Rafałowska (322,27 ha).

Siedziba gminy znajduje się w miejscowości Mrozy, która od 1 stycznia 2014 r. posiada status miasta. Centrum życia społeczno-gospodarczego nie jest jednak położone w centralnym miejscu gminy, ale peryferyjnie w stosunku do reszty obszaru. Taki stan rzeczy choć na pierwszy rzut oka może dziwić, to jednak znajduje swoje pełne uzasadnienie w szeregu warunków lokalizacyjnych, które w 1972 r.

zdecydowały o utworzeniu centrum gminy właśnie w Mrozach a nie na przykład w przedwojennej siedzibie gminy - w Kuflewie. Te same warunki sprzyjały sukcesywnemu rozwojowi Mrozów i dokonaniu ostatnio przeobrażeniu wsi w miasto.

Mrozy oddalone są od centrum Warszawy o 58 km, od Mińska Mazowieckiego o 18 km i od Siedlec o 38 km. Przebiega przez nie linia kolejowa o międzynarodowym znaczeniu Paryż – Moskwa. Dysponują stacją z bocznicą oraz rampą przeładunkową. Od najbliższej drogi krajowej nr 2 dzieli je odległość zaledwie 5 km. Posiadają dogodne tereny dla rozwoju budownictwa i rozwinięte centrum usługowe. Ponadto gwarantują bliski kontakt z wszechobecną przyrodą i mikroklimat dorównujący kurortom uzdrowiskowym. Zapewniają więc niemal idealne warunki do zamieszkania. W dobie rozwoju komunikacyjnego oferują czas dojazdu do pracy w Warszawie równy a nawet krótszy od tego, z jakim liczyć muszą się mieszkańcy jej peryferyjnych dzielnic. Z powyższych powodów Mrozy stały się najważniejszym ośrodkiem społeczno-gospodarczym gminy, oddziałując na jej rozwój i reprezentując ją na zewnątrz.

Miasto i gminę Mrozy zamieszkuje ponad 8600 mieszkańców¹. Zmiany w liczbie ludności w latach 1978 – 2012 przedstawia tabela poniżej. Obecnie odnotowuje się stopniowy, nieznaczny wzrost liczby ludności, co związane jest przede wszystkim z wewnętrzną migracją ludności i osiedlaniem się nowych mieszkańców.

Mówiąc o mieszkańcach gminy, nie sposób pominąć bardzo dużej grupy osób mieszkających czasowo, wykorzystując miejscowe walory dla odpoczynku i rekreacji. Dzięki stosunkowo bliskiemu położeniu gminy względem Warszawy, jej atrakcyjnym walorom krajobrazowym, niezniszczonym działaniami przemysłu oraz dobremu jak na obszary wiejskie wyposażeniu w infrastrukturę techniczną, liczba letników stale wzrasta. W ich zainteresowaniu znajduje się

1 Dane Urzędu Stanu Cywilnego na dzień 31.12.2012 r.

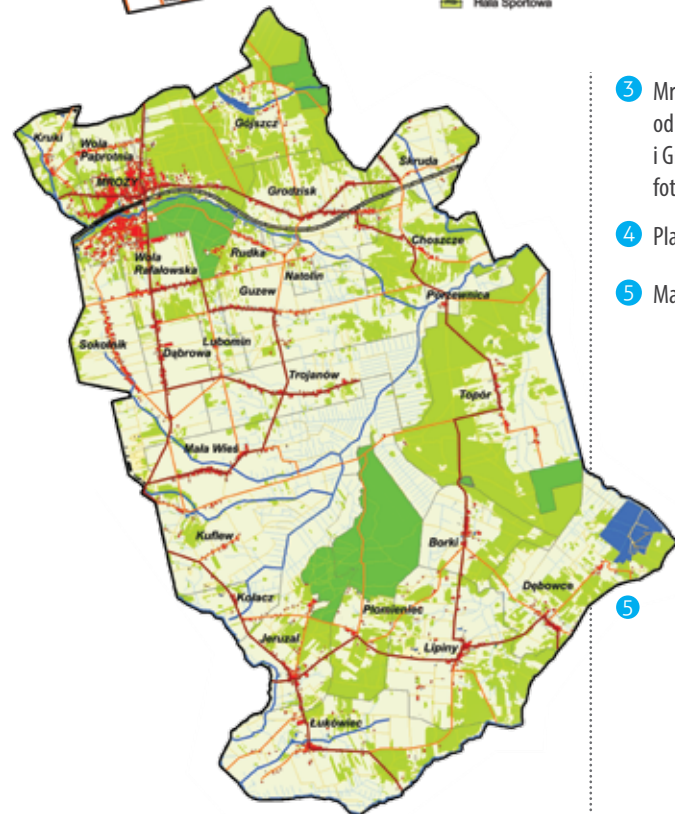
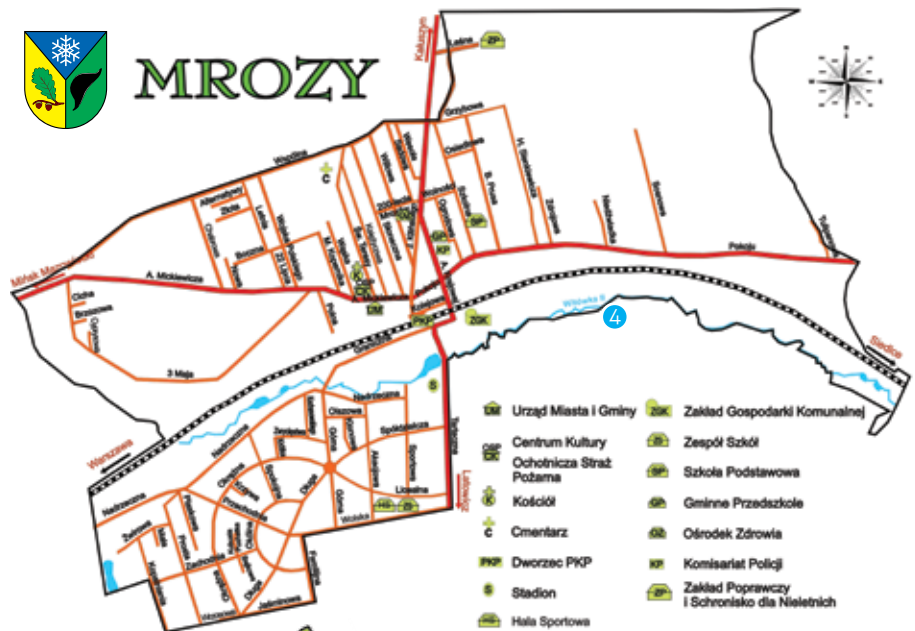


2

Nazwa miejscowości	1978	1988	2003	2008	2012	Udział w ogólnej liczbie mieszkańców gminy [%] wg 2012 r.
Borki	201	195	151	144	137	1,59
Choszcz	87	75	72	67	65	0,75
Dąbrowa	203	187	199	186	180	2,08
Dębówce	304	248	231	206	196	2,27
Gójszcz	242	189	165	163	153	1,77
Grodzisk	669	672	647	634	655	7,58
Guzew	391	359	235	241	251	2,91
Jeruzal	406	409	347	329	328	3,80
Kołacz	100	94	77	62	58	0,67
Kruki	146	133	99	94	80	0,93
Kuflew	218	219	177	151	150	1,74
Lipiny	447	398	376	346	321	3,72
Lubomin	155	124	117	111	110	1,27
Łukówiec	419	385	329	314	299	3,46
Mała Wieś	523	523	460	438	445	5,15
Mrozy	2547	2935	3229	3363	3440	39,82
Natolin	46	47	45	41	40	0,46
Piomieniec	165	157	121	131	127	1,47
Porzewnica	62	55	40	36	38	0,44
Rudka	224	209	194	175	159	1,84
Skruda	189	148	105	100	108	1,25
Sokolnik	569	516	428	419	401	4,64
Topór	261	213	168	153	144	1,67
Trojanów	257	220	192	184	185	2,14
Wola Paprotnia	209	203	195	204	220	2,55
Wola Rafałowska	381	349	307	335	349	4,04
Ogółem	9421	9262	8706	8627	8639	100,00

Tab. 3. Liczba mieszkańców poszczególnych miejscowości gminy Mrozy w latach 1978-2012 wg USC na dzień 31.12.2013 r.

praktycznie cała gmina Mrozy, choć wyróżnia się tereny szczególnie uprzywilejowane takie, jak np. Gójszcz, Rudka albo Jeruzal, gdzie zabudowa letniskowa szybko się rozwija.



- 3 Mrozy - Urząd Gminy, od 2014 Urząd Miasta i Gminy
fot. qmphotostudio
- 4 Plan Mrozów
- 5 Mapa gminy Mrozy





Herb gminy Mrozy



Od 2012 r. gmina Mrozy posiada własne logo autorstwa Michała Wielogórskiego.

- 1 Grodzisk – przystanek PKP
 fot. qmphotostudio

Herb gminy Mrozy

Autorem herbu gminy Mrozy, który obowiązuje od 8 września 1991 r., jest Honorata Grudzień. Obecny herb nieco różni się od swojego pierwowzoru w zakresie wyglądu poszczególnych symboli. Ze względu na ostatnio zgłaszane uwagi Komisji Heraldycznej planowane jest ponowne opracowanie herbu.

Opis:

Tarcza - dzielona w rosochę:

Górne pole - na błękitnym polu sześcioramienny płatek śniegu w kolorze białym (symbolizuje specyficzny mikroklimat).

Prawe pole - w złotym polu zielona blaszka liścia dębu osadzonego na gałązce z dwoma żołędziami w naturalnych barwach, ułożona skosem w prawo (przypomina o licznie rosnących tu dębach, z których wiele uznanych jest za pomniki przyrody).

Lewe pole - w zielonym polu stylizowana czapka napoleońska w kolorze czarnym, u podstawy której jest niewielka biała część wnętrza, ułożona skosem w lewo (stanowi symbol legendy, która głosi, że w 1812 roku kilku napoleońskich żołnierzy w odwrocie po klęsce moskiewskiej zamarzło w miejscowości Mrozy).

Bogactwo walorów

Wśród wielu bogactw gminy Mrozy na pierwszym miejscu wymienić należy różnorodność walorów przyrodniczych i kulturowych. Różnorodność, która pozwala podczas krótkiej przejażdżki po gminie doświadczyć uroków gór i malowniczych stawów, poczuć klimat średniowiecznego miasteczka, tradycyjnej mazowieckiej wsi czy przedwojennego letniska.

Na początek dane statystyczne. W Gminie Mrozy, jak przystało na gminę o charakterze rolniczym, największy udział w strukturze użytkowania gruntów przypada na użytki rolne. Zajmują one aż 69,45% powierzchni gminy, co daje 10060 ha. Lasy oraz grunty zadrzewione i zakrzewione zajmują 3766 ha, co stanowi blisko 26% powierzchni gminy. Na wody łącznie przypada 29 ha (0,2% pow. gminy), z tego na wody stojące 14 ha, na wody płynące 15 ha. Powierzchnia dróg wynosi 288 ha, czyli 1,99% pow. gminy, powierzchnia terenów administrowanych przez PKP wynosi 49 ha (0,34%). Grunty zabudowane



i zurbanizowane zajmują 505 ha, co daje 3,49% powierzchni gminy. Na nieużytki przypada 124 ha (0,86%)¹.

Centralne obszary gminy Mrozy to rozległe doliny rzeczne Kostrzynia, Witówki i mniejszych cieków wodnych, nie sprzyjające osadnictwu. Pozbawione jakichkolwiek form zabudowy, wykorzystywane są głównie jako łąki i pastwiska. Większość z nich została zmeliorowana. Sieć rowów melioracyjnych łatwo zauważyć, gdyż pokrywają je zadrzewienia śródpolne oraz roślinność szuwarowa. Taki krajobraz zachęca liczne gatunki ptaków i zwierząt, które właśnie tutaj znajdują dla siebie miejsce lęgu i żerowania. Występowanie na tym terenie okresowo wielu cennych i zagrożonych wyginieciem gatunków ptaków przyczyniło się do włączenia centralnego i wschodniego obszaru gminy Mrozy, stanowiącego blisko 50% całego terytorium gminy, do sieci obszarów NATURA 2000.

Wokół centralnie położonych dolin rzecznych ukształtowała się sieć osadnicza gminy. Wszystkie miejscowości gminy tworzą więc pierścienią okalającą rozległe użytki zielone, zamknięty za sprawą przebiegających przez nie dróg o znaczeniu powiatowym i gminnym. Na północnym zachodzie położona jest największa miejscowość, stanowiąca zarazem siedzibę gminy – miasto Mrozy. W centrum Mrozów krzyżują się najważniejsze szlaki komunikacyjne, dające gmi-

1 Dane Starostwa Powiatowego w Mińsku Mazowieckim na dzień 01.01.2013 r.

nie połączenie z dużymi ośrodkami rozwoju: dwie drogi powiatowe Kałuszyn – Latowicz i Mińsk Mazowiecki – Mrozy oraz linia kolejowa o międzynarodowym znaczeniu. Połączenie Mrozów z pozostałym obszarem gminy odbywa się za pośrednictwem dróg odchodzących w kierunku południowym i wschodnim, które w rezultacie zamykają się, tworząc wspomniany wyżej pierścień. Wzdłuż tych dróg oraz ich odgałęzień zlokalizowane są pozostałe miejscowości. Odległość między kolejnymi miejscowościami wynosi ok. 1 – 2 km. Najbardziej oddaloną wsią od siedziby gminy jest wieś Dębowce, położona w odległości ok. 25 km od Mrozów.



2

Poza miejscowością gminną Mrozy i wsią Jeruzal, wszystkie miejscowości gminy posiadają charakter tzw. „ulicówek” – charakter wsi dominujący w polskim krajobrazie. Ich zabudowa rozciąga się wzdłuż przebiegających przez nie dróg. Stosunkowo rzadko występuje dodatkowo zabudowa rozproszona w formie kolonii (Łukówiec, Jeruzal, Płomieniec, Lipiny, Dębowce). Miejscowość gminna Mrozy posiada układ przestrzenny o charakterze miejskim. Zwłaszcza jej południowa część została ukształtowana na podstawie znanej, pochodzącej z przełomu XIX i XX w. koncepcji urbanistycznej Miasto-Ogród. Układ zabudowy wyznacza siatka promieniście rozchodzących się ulic z silnie wykształconym centrum. Natomiast zabudowa we wsi Jeruzal, posiadającej rodowód średniowiecznego miasteczka, zorganizowana jest wokół rynku, przy którym tradycyjnie, na wzniesieniu usytuowany jest kościół.

Po wschodniej stronie doliny Witówki, począwszy od wsi Łukówiec aż do wsi Gójszcz i dalej poza teren gminy Mrozy rozciąga się pasmo pięciu zwartych kompleksów leśnych. Jest to bardzo ważny ciąg ekologiczny, charakteryzujący się licznymi walorami przyrodniczymi. Oddzielne pasmo tworzy uroczysko „Bernatowizna” z rezerwatem przyrody „Rudka Sanatoryjna” oraz połączone z nią uroczysko „Pagórki”. Na terenie wspomnianych uroczysk leśnych w obrębie gminy Mrozy zostało utworzonych aż 5 rezerwatów przyrody. Warto wspomnieć, że w całym powiecie mińskim jest ich łącznie 9.



3

Położenie geograficzne

Zgodnie z podziałem fizjograficznym Polski wg prof. J. Kondrackiego gmina Mrozy położona jest w obrębie wysoczyzny polodowcowej, na terenie mezoregionów: Obniżenie Węgrowskie (wschodnia część gminy) i Wysoczyzna Kałuszyńska (część zachodnia). Obie jednostki należą do makroregionu Nizina Południowopodlaska, podprowincja Niziny Środkowopolskie, prowincja Niż Środkowoeuropejski, podobszar Pozaalpejska Europa Zach. I, obszar Europa. Obszar gminy poprzecinany jest dolinami rzek Witówka I, Witówka II, Witówka, Witkowska i Kostrzyń oraz położony jest na terenie dwóch dorzeczy: Kostrzyń – Liwiec – Bug – Wisła oraz Świder – Wisła. Położenie geograficzne centralnego punktu gminy (przyjmujemy, że jest to punkt zlokalizowany w okolicy północnej granicy rezerwatu „Florianów”) wyznaczają współrzędne 21°52'53" długości geograficznej wschodniej i 52°7'05" szerokości geograficznej północnej.

- 2 Mrozy – rondo w Mrozach Południowych
fot. qmphotostudio
- 3 Mrozy - ul. Bolesława Prusa
fot. qmphotostudio

Przyroda

Rzeźba terenu

Pasma wzniesień poprzecinane dolinami rzecznyymi, wzgórza, pagóry i pagórki, pokryte zmieniającą się w zależności od pory roku szatą roślinną, obniżenia z umiejscowionymi wśród nich oczkami wodnymi. Tak urozmaiconej rzeźby terenu gminie Mrozy może pozazdrościć



niejedna równinna gmina Mazowska. Dzięki obecności i działalności na tym terenie lądolodu plejstocenijskiego i warunków klimatycznych panujących w holocenie, gmina Mrozy otrzymała ogromne bogactwo krajobrazowe. Wysokości bezwzględne wahają się od około 140 m n.p.m. w dolinie

Witówki do ponad 190 m n.p.m. na wzgórzach w rejonie wsi Wola Pałprotnia i Kruki. Wysokości względne dochodzą do ponad 30 m. Najciekawsze efekty widokowe można podziwiać w miejscowości gminnej Mrozy, w której nawet jedno z osiedli potocznie przez mieszkańców zostało nazwane „Górami”. Podobnie w pobliskich miejscowościach Rudka, Grodzisk, Gójszcz rozciągają się pasma malowniczych wzniesień. Wyraźnie zachowały się następujące formy polodowcowe:

- wysoczyzny morenowe płaskie o małych, do 0,5% spadkach terenu między Płomieńcem a Jedliną oraz na zachód od wsi Topór (między wsią a lasem);
- wzgórza i pagóry moreny czołowej o zróżnicowanym urzeźbieniu, różnych wysokościach względnych (od 5 do 30 m) oraz nachyleniu zboczy (5-10% i mniejszych), najczęściej występu-

jące w formie izolowanych wzgórz, np. lasy na północ i zachód od wsi Borki, wzdłuż drogi między Płomieńcem a Lipinami, zachodnia część wsi Guzew;

- ozy, będące wzgórzami o wydłużonym kształcie w postaci wałów o wysokości względnej 2-15 m i nachyleniu zboczy 5-10%, ich klasyczna postać występuje w rezerwacie „Florianów” oraz w lasach przylegających do wsi Borki, najciekawsze krajobrazowo ozy rozciągają się na północ i południe od wsi Jeruzal, we wsi Choszcze oraz wzdłuż zachodniej granicy gminy począwszy od zachodnich terenów Mrozów przez Sokolnik, Kuflew aż do wsi Jeruzal;
- kemy, będące dość regularnymi wzgórzami otoczonymi obniżeniami o wysokościach względnych od 5 do 10 m i nachyleniu zboczy 5-10%, lokalnie mniejszych, ciąg form kemowych znajduje się w okolicy wsi Grodzisk,
- obniżenia powytopiskowe o zróżnicowanej wielkości w kształcie nieregularnych niecek o dość wyrównanym dnie, najbardziej rozległe obniżenia występują w dolinach rzek: Witówki, Witówki II, Witkówki i Kostrzynia.

Oprócz form polodowcowych na terenie gminy występują liczne i ciekawe formy eoliczne. Są to głównie wydmy w postaci parabolicznych i wydłużonych wałów. Oczywiście najciekawsze formy znajdują się na terenie rezerwatu „Florianów”, który powstał dla ich ochrony oraz na terenie całego Uroczyska Jeziorek.

Wody

Duża część obszaru gminy to rozległe doliny rzeczne przepływających cieków: Witówki, Witówki I, Witówki II (zwanej Trytwą), Witkówki, Kostrzynia. Wszystkie wymienione wyżej rzeki stanowią za pośrednictwem Kostrzynia dopływ Liwca, Bugu i Wisły. Jednak nie tylko one są odpowiedzialne za odwadnianie terenu gminy Mrozy. Na południe od linii wyznaczonej przez miejscowości Lipiny – Jeruzal – Podciernie (gmina Cegłów) wody gminy Mrozy kierowane są do rzeki Świder i nią do Wisły. Najważniejszy kanał dla tego obszaru rozciąga się wzdłuż granicy z gminą Latowicz.

Rzeki Kostrzyni oraz Witówka posiadają charakter cieków uregulowa-

1 Staw w Gójszczu,
fot. Rafał Szczepankowski

1 Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy, Część II - Uwarunkowania, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 2012, s. 19

nego z rozbudowaną siecią rowów melioracyjnych. Naturalny charakter ciek zachowuje przepływająca przez Mrozy Witówka II oraz przepływająca przez Gójszcz Witkówka.

W wyniku piętrzenia rzeki Witówka II w Mrozach oraz w Rudce zostały utworzone zbiorniki wodne. Jednym z nich jest zbiornik retencyjny w Mrozach odbudowany przez gminny samorząd w 2008 r. na miejscu dawnego, zdewastowanego zbiornika wodnego w sąsiedztwie stadionu sportowego. Obok funkcji retencyjnej zbiornik wykorzystywany jest do celów rekreacyjnych. Służy temu jego rozwijające się otoczenie sportowo-rekreacyjne obejmujące obecnie park, stadion z kompleksem boisk oraz stację tramwaju konnego.



2

W północno-wschodniej części gminy w rejonie wsi Gójszcz, pomiędzy pagórkowatymi wzniesieniami rozciągają się stawy, które dobrze widoczne z okalających je wzgórz nadają całej okolicy niepowtarzalny charakter. Są to głównie stawy hodowlane, ostatnio wykorzystywane również do celów rekreacyjnych. Ich obecność wraz z urozmaiconą rzeźbą terenu sprzyja powstawaniu zabudowy letniskowej. Kompleks stawów hodowlanych znajduje się również w południowo-wschodniej części gminy we wsi Dębowce. Zarówno stawy w Gójszczu jak i Dębowcach uznawane są w klasyfikacji przyrodniczej za obszary



5



3

o randze krajowej. Oprócz stawów hodowlanych na terenie gminy spotkać można liczne oczka wodne, zbiorniki powyroboiskowe, jak te w zachodniej części Mrozów czy w północnej części wsi Jeruzal oraz stawy przydrożne w Kuflewie i Łukówcu.

Obszar gminy uznaje się za zasobny w wody podziemne. Wyróżnia się dwa poziomy użytkowe wodonośne wód słodkich: czwartorzędowe i trzeciorzędowe. Dominuje poziom czwartorzędowy. Ze względu na urozmaiconą rzeźbę terenu gminy zwierciadło wód gruntowych położone jest na różnej głębokości. W dolinach rzecznych poziom tych wód układa się na głębokości 1-2 m. Na terenach bezpośrednio sąsiadujących z dolinami rzecznyymi zwierciadło wód zalega na głębokości 2-3 m. Zaś na obszarze wysoczyzn oraz terenów wyniesionych zwierciadło wód znajduje się znacznie głębiej, poniżej 3 m. Na przykład na terenie Woli Rafałowskiej głębokość zwierciadła wody może sięgać 13,3 m. Tak niski poziom zwierciadła wód gruntowych sprzyja rozwojowi budownictwa, ale nie sprzyja rozwojowi rolnictwa. Stąd wiele gleb na terenie gminy Mrozy, zwłaszcza tych położonych na wzniesieniach cierpi na okresowe susze, co zmusza do odchodzenia od rolniczego wykorzystywania tych terenów. Naj-



4

- 2 Mrozy - zbiornik wodny
fot. qmphotostudio
- 3 Stawy w Gójszczu
fot. qmphotostudio
- 4 Gójszcz – most na rzece
Witkówka
fot. UMiG Mrozy
- 5 Staw w Gójszczu
fot. Archiwum GCK



- 1 Łukówiec – stawy przydworskie
fot. UMiG Mrozy
- 2 Leśna droga w okolicy rezerwatu „Rudka Sanatoryjna”,
fot. Aleksandra Kąca
- 3 Mrozowski dąb,
fot. Aleksandra Kąca



większe gospodarstwa rolne rozwijają się na bazie terenów położonych w obniżeniach i dolinach rzecznych.

Jakość wód na terenie gminy Mrozy stopniowo się poprawia. Wpływ na to ma głównie ekstensyfikacja rolnictwa, podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców oraz działania inwestycyjne nastawione na ochronę środowiska. Ważną rolę w zapewnianiu dobrej jakości lokalnych wód spełnia gminna oczyszczalnia ścieków w miejscowości Mrozy. Mieszkańcy wszystkich miejscowości gminy Mrozy korzystają z wody na cele bytowo-gospodarcze dostarczanej im z gminnego wodociągu, którego ujęcie znajduje się we wsi Piaseczno w gminie Cegłów. Jakość dostarczanej wody spełnia wymagane normy wody do picia.

Lasy

Lasy w gminie Mrozy, zajmujące prawie 26% powierzchni gminy, przedstawiają dużą wartość przyrodniczą. Świadczy o tym ustanowienie w ich obszarze aż pięciu rezerwatów przyrody. Gmina posiada pięć zwartych kompleksów leśnych (sześć uroczyisk), składających się w większości z lasów państwowych. Największy z nich, to Uroczyisko Jeziorek, który łącznie z przylegającymi fragmentami lasów prywatnych zajmuje ponad 1100 ha. W części południowo-wschodniej tego kompleksu znajduje się rezerwat „Rogoźnica”. Na południowy zachód Uroczyiska Jeziorek z rezerwatem przyrody „Torfowisko Jezio-

rek” znajduje się Uroczyisko Florianów wraz z rezerwatem o tej samej nazwie, który łącząc się poprzez lasy chłopskie z niewielkim Uroczyiskiem Płomieniec tworzy następny kompleks o powierzchni 700 ha. Trzy mniejsze kompleksy leśne znajdują się w północnej części gminy, a są to: Uroczyisko Bernatowizna z rezerwatem „Rudka Sanatoryjna” (łączna pow. kompleksu 140 ha), Uroczyisko Pagórki (wraz z przylegającymi lasami chłopskimi zajmuje ok. 160 ha) oraz Uroczyisko Gójszcz z rezerwatem „Przełom Witówki” (pow. kompleksu 200 ha). W części północno-wschodniej gminy między Uroczyiskiem Gójszcz a Uroczyiskiem Jeziorek w dużym rozproszeniu występują małe kompleksy lasów niepaństwowych. Podobnie w części zachodniej i środkowej gminy pojedynczo porozrzucane są fragmenty lasów chłopskich.

Gatunkiem drzew dominującym w miejscowych lasach, jak przystało na obszar nizin, jest sosna. Drzewostany sosnowe dominują na blisko 64,7% powierzchni leśnej. W rejonach dolin rzecznych dosyć często można spotkać drzewostany olchowe. Łącznie zajmują ok. 23,2% powierzchni leśnej gminy. Dużo mniejszy, choć zauważalny w ogólnej strukturze lasów jest udział drzewostanów brzożowych – 6,5% oraz dębowych 4,6%¹. Lasy gminy Mrozy nie wyglądają jednak jak leśne manufaktury. Różnorodność zapewniają gatunki domieszkowe takie, jak jesion, lipa, jawor, dąb (w drzewostanach sosnowych), buk, świerk, lipa, wiąz oraz jodła, z której słynie rezerwat „Rudka Sanatoryjna”. Należy podkreślić, że występowanie jodły w tej szerokości geograficznej, na izolowanym stanowisku stanowi ewenement, zasługujący na ochronę rezerwatową. Tutejsze leśne ekosystemy są także wzbogacone o warstwę podszytu, którą najczęściej tworzą: kruszyna, leszczyna, jarzębina, czeremcha, jałowiec, bez czarny, brzoza, osika, porzeczką czerwoną, grab, trzmielina europejska.

1 Tamże, s. 31





Struktura wiekowa oraz jakość techniczna drzew znacznie lepiej przedstawia się w lasach państwowych niż prywatnych, które narażone są na dużo większą i nieplanową eksploatację. W związku z tym przewaga lasów państwowych w gminie Mrozy (80% do 20%) pozytywnie oddziałuje na wartości przyrodnicze tutejszych ekosystemów leśnych. Na pewno są sprawniejsze w odnawianiu się, bardziej sprzyjające osiedlaniu się zwierząt, zasobniejsze w energię a przede wszystkim piękniejsze dla oka. Poza tym w takich lasach rosną najszlachetniejsze grzyby. Jeśli ktoś chce się o tym przekonać, to radzimy w okresie grzybobrania wybrać się do lasów w okolicach wsi Topór i Borki. W czerwcu i lipcu zachęcamy zaś do skorzystania z jagodowego urodzaju tamtejszych terenów.

Użytki zielone

Ze względu na rozległe doliny rzeczne, gmina Mrozy wyróżnia się na tle innych gmin tej części Mazowsza bardzo dużym udziałem użytków zielonych w ogólnej strukturze użytkowania gruntów. Łąki i pastwiska stanowią przeszło 28% ogólnej powierzchni gminy, podczas gdy w gminach dawnego województwa siedleckiego stanowią one nie więcej niż 15%. Łąki położone w dolinach rzek mają największe znaczenie pod względem przyrodniczym. Pomimo silnego przekształcenia tych terenów, to znaczy uregulowania rzek i popro-

wadzenia sieci melioracji, nadal są to tereny bardzo cenne. Przede wszystkim działają jak gąbka, która retencjonuje w sobie ogromne ilości wody. Są także sprawnym filtrem oczyszczającym powietrze. Nie tylko drzewa, ale również i użytki zielone akumulują w sobie dwutlenek węgla i produkują tlen. Działają jak ogromne kanały napowietrzające. Ponadto stanowią miejsca lęgowe dzikiego ptactwa, objęte w dzisiejszych czasach szczególną troską ze względu na rosnące zagrożenie bioróżnorodności.

Ingerencja w naturalność dolin rzecznych gminy Mrozy doprowadziła jednak do zmiany ich pierwotnych zespołów roślinnych. Obecnie powierzchniowo dominują wśród zespołów łąkowych i pastwiskowych łąki owsicowe, ostrożeńcove i zbiorowiska ziołoroślne, złożone z wysokich roślin dwuliściennych. Miejscami, głównie w korycie rzeki, na starorzeczach i w torfiarkach występują zbiorowiska wodne i szuwarowe. Na całym obszarze łąk występują łożowiska - najczęściej w formie niewielkich kęp. Gdzieniegdzie w niewielkich płatach rosną olsy i łągi olszowo-jesionowe. Do naturalnie występujących roślin na łąkach gminy Mrozy należy zaliczyć: czermień błotna *Calla palustris*, turzycza długokłosa *Carex elongata*, wierzbownica bladioróżowa *Epilobium roseum*, wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium*,

- 4 fot. Aleksandra Kąca
- 5 Użytki zielone w okolicy rezerwatu „Florianów”, fot. UMIG Mrozy



wełnianka pochwowata *Eriophorum vaginatum*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, karbieniec pospolity *Lycopus europaeus*, psianka słodkogórz *Solanum dulcamara*.

Ochrona przyrody

Dla ochrony najcenniejszych zasobów przyrodniczych gminy Mrozy zostały ustanowione różne formy ochrony. Mnogość ich oraz bardzo duży obszar gminy (blisko 80%), który pokrywają świadczy o bardzo dużej wartości przyrodniczej tutejszych terenów. Niektóre formy ochrony, takie jak rezerваты czy pomniki przyrody, są od dawna bardzo dobrze znane. Niektórych, takich jak obszary europejskiej sieci NATURA 2000, dopiero się uczymy. Postaramy się pokrótce przedstawić wszystkie te formy ochrony. Pokażemy ogromne bogactwo miejscowo występujących roślin i zwierząt oraz szanse, jakie stwarza współdziałanie na rzecz ich ochrony.

Rezerваты przyrody

Rezerwat przyrody zgodnie z przyjętą ustawowo definicją **obejmuje obszary zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym, ekosystemy, ostoje i siedliska przyrodnicze, a także siedliska roślin, siedliska zwierząt i siedliska grzybów oraz twory i składniki przyrody nieożywionej, wyróżniające się szczególnymi wartościami przyrodniczymi, naukowymi, kulturowymi lub walorami krajobrazowymi**¹. Na terenie gminy Mrozy występuje pięć rezerwatów przyrody o różnej funkcji ochronnej. Informacje o rezerwach pochodzą ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy”² opracowania na temat „Osobliwości przyrodniczych gminy Mrozy”³, z informacji zaczerpniętej od mieszkańców i obserwacji własnych.

1 Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.), Art. 23 ust. 1

2 Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy, Część II - Uwarunkowania, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 2012, s. 70 - 75

3 Tkaczyk K. i Biernat F., Osobliwości przyrodnicze gminy Mrozy, Zespół Szkół Publicznych w Mrozach, Mrozy 2006 r.

„Rudka Sanatoryjna”

Jest to rezerwat przyrody leśny, o pow. 125,64 ha, utworzony w dniu 25 sierpnia 1964 r. Jest drugim co do wielkości rezerwatem jodły w województwie mazowieckim. Położony jest w sąsiedztwie południowo-wschodniej granicy miejscowości mrozy. Obejmuje ochroną najlepiej zachowane i najdalej wysunięte na północny wschód drzewostany jodły pospolitej rosnące wyspowo poza granicami naturalnego jej występowania, w drzewostanach różnych zbiorowisk grądowych. Najładniejsze płaty jodły zachowały się w oddziałach 82 i 87 oraz na terenie przylegającym do rezerwatu od strony wschodniej, w borze sosnowym na terenie przyległym do szpitala. Jodła występuje tam zarówno w postaci pięknego, strzelistego starodrzewia jak i różnowiekowego podrostu.



1 fot. UMiG Mrozy

2 fot. UMiG Mrozy

Jodła obok świerka, grabu, modrzewia, osiki, brzozy i dębu, stanowi znaczącą domieszkę podstawowego, sosnowego drzewostanu rezerwatu. Podszycie stanowi leszczyna, jarzębina, kalina, jałowiec. W runie leśnym dominuje gwiazdnica wielkokwiatowa, gajowiec żółty, przylaszczka pospolita, fiołek leśny, zawilec gajowy i szczawik zajęczy. Zwłaszcza kwitnące na wiosnę zawilce i przylaszczki, gęsto

usiane niczym dywan, pozostają w pamięci odwiedzających rezerwat. W granicach rezerwatu stwierdzono obecność sześciu gatunków objętych ochroną całkowitą: lilia złotogłów *Lilium martagon*, pomocnik baldaszkowaty *Chimaphila umbellata*, gnieźnik leśny *Neottia nidus-avis*, orlik pospolity *Aquilegia vulgaris*, bluszcz pospolity *Hedera helix*. Z roślin chronionych częściowo występują: turówka leśna, marzanka wonna *Galium odoratum*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*. Z gatunków obcych przy granicach rezerwatu występują: północnoamerykańska sosna wejmutka *Pinus strobus*, alpejska sosna czarna *Pinus nigra*, winobluszcz pięciolistkowy *Parthenocissus quinquefolia*. Tuż obok rezerwatu znajdują się stanowiska gatunków roślin objętych ochroną całkowitą: listera jajowata *Listera ovata*, wawrzynka wilczełyko *Daphne mezereum*, bluszcz pospolity *Hedera helix*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*.

W rezerwacie jak i na terenach sąsiadujących spotkać można wiele gatunków zwierząt takich, jak: bekas kszyc, rycyk, cyranka, derkacz, przepiórka i inne. Ponadto dosyć często widzianymi zwierzętami są: dziki, łosie, lisy, sarny, kuny domowe, tchórze zwyczajne, łasice, zające szaraki, jeże, dzięcioły, bociany białe, czaple, zaskrońce zwyczajne, jaszczurki i żaby.

„Florianów”

Jest to rezerwat przyrody geologiczny, o powierzchni 406,04 ha, utworzony w dniu 8 lipca 1991 r. celem zachowania interesujących form geomorfologicznych pochodzenia lodowcowego i wodnolodowcowego.

Powierzchnię rezerwatu budują osady czwartorzędowe o miąższości od 60 do 100 metrów. Są to lodowcowe gliny i piaski z głazami oraz wodnolodowcowe piaski ze żwirem (osady trzech kolejnych zlodowaceń) przedzielone łałkami i mułkami zastoiskowymi, a także piaskami i żwirami rzecznyymi okresów interglacjalnych. Centralną część rezerwatu stanowi teren falisty ukształtowany w formie ozu, moreny czołowej i młodszej od nich wydmy parabolicznej pochodzenia eolicznego. Formy te usytuowane są na otaczającym je obszarze płaskiego, piaszczystego sandru wyniesionego na 143-144 m n.p.m. Wysokości bezwzględne na terenie i w bezpośrednim sąsiedztwie

rezerwatu wahają się od 141 m w obniżeniach dolinnych do 172,7 m na kulminacji moreny czołowej. Główną oś rezerwatu stanowi ciągnąca się południkowo forma ozu. Tworzy ona falisty wał wznoszący się na kulminacjach od 155 m n.p.m. w części północnej, do 168 m n.p.m. w części południowej. Oz zbudowany jest z przemytego, warstwowanego, piaszczysto-żwirowego materiału wodnolodowcowego. miejscami, w dolnych częściach zboczy, pojawiają się płyty gliny zwałowej. Południowa i południowo-zachodnia część uroczyska, to zboczowa część wzniesienia moreny czołowej. Jest ona zbudowana z piasków i żwirów z domieszką dużych głazów, z niewielkimi nieregularnymi soczewkami gliny zwałowej. W północno-wschodniej części rezerwatu znajduje się duża wydma paraboliczna osiągająca 147 m n.p.m. Zbudowana jest z drobnego materiału piaszczystego wywianego przez wiatr z osadów budujących oz, sandr i morenę czołową. Teren otaczający oz jest płaski, lekko pochylony ku północy. Na wschód i zachód od ozu, w miejscach mis wytopiskowych po martwym lodzie, znajdują się podmokłe obniżenia wypełnione płytkami torfami i namułami torfiastymi. Odwadniają je dwa lokalne ciekły wpływające do rzeki Witówki, lewobrzeżnego dopływu Kostrzynie. Prawie cały obszar rezerwatu (88%) pokryty jest lasem. Pozostałą powierzchnię zajmują łąki i nieużytki, występujące głównie na terenach wytopiskowych. Na ozie dominują drzewostany sosnowe, na wydmie sosnowo-brzozowe, zaś w obniżeniach terenu, na glebach wilgotnych - olszowe.

Rezerwat „Florianów” daje schronienie wielu gatunkom zwierząt. Głównie na granicach polno-leśnych zaobserwować można sarny, dziki, zające, bażanty, kuropatwy, lisy, łosie, jelenie, borsuki, pizniki oraz wiele innych gatunków. W rezerwacie „Florianów” odnotowano także występowanie gniazda orła bielika.

„Rogoźnica”

Jest to rezerwat przyrody torfowiskowy, o powierzchni 77,89 ha, utworzony w dniu 21.12.1998 r. celem ochrony dobrze zachowanego kompleksu olsów położonych w dolinie Kostrzynie oraz śródleśnego bagna.



3 fot. UMiG Mrozy

Występuje tu kompleks łągów olszowo-jesionowych *Fraxino-Alnetum* i olsów *Ribeso nigri-Alnetum*. We wschodniej części w lokalnej, bezodpływowej niecce otoczonej zwydmieniami wykształciła się mozaika siedlisk bagiennych. Tworzą ją: bory bagienne *Vaccnio-uliginosi Pinetum* oraz roślinność torfowiskowa reprezentowana przez zbiorowiska - turzycy dzióbkwatej *Carici rostratae-Sphagnetum apiculati* (*Sphagno-Caricetum rostratae*), wełnianki wąskolistnej *Eriophorum angustifolium-Sphagnum recurvum* turzycy nitkowatej *Caricetum lasiocarpae*. Ten ostatni ma charakter płaskiego, dywanowego mszaru oraz pływających wysepek. Na terenie rezerwatu gniazdują m.in.: bielik *haliaeetus albicilla*, bocian czarny *Ciconia nigra*, żuraw *Grus grus*, trzmielojad *Pernis apivorus*, samotnik *Tringa ochropus*, słonka *Scolopax rusticola*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*¹.

¹ dane ze Standardowego Formularza Danych Natura 2000 dla obszaru S00 „Rogoźnica”

„Torfowisko Jezierek”

Jest to najmłodszy i zarazem najmniejszy rezerwat przyrody na terenie gminy mrozy. Został powołany 31 października 2012 r. celem zachowania ze względów naukowych kompleksu wodno-torfowiskowego z przyległymi borami bagiennymi oraz stanowiskami chronionych a także zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Zajmuje obszar o powierzchni 6,8 ha. Znajduje się w odległości około 1,2 km od rezerwatu Rogoźnica, w pobliżu wsi Borki. Jest to torfowisko wysokie z oczkiem wodnym zarastającym pałąk szerokolistną *Typha latifolia*.

Na torfowisku rosną pojedyncze, bajkowo powykrzywiane sosny i brzozy. Wśród występujących tam roślin można zauważyć wełniankę pochwowatą *Eriophorum vaginatum*, wełniankę wąskolistną *Eriophorum angustifolium*, żurawinę błotną *Oxycoccus palustris* oraz czermień błotną *Calla palustris*. Na terenie tego torfowiska znajduje się stanowisko masowo występującej, objętej ochroną całkowitą rosiczki okrągłolistnej *Drosera rotundifolia*, której liczba stanowisk w Polsce maleje z powodu likwidacji siedlisk. W bezpośrednim sąsiedztwie torfowiska znajduje się bór bagienny z borówką bagienną *Vaccinium uliginosum* oraz chronionym częściowo bagnetem zwyczajnym *Ledum palustre*.



„Przełom Witówki”

Jest to rezerwat przyrody florystyczny, o powierzchni 92,30 ha, utworzony w 1995 r. celem ochrony dobrze wykształconych zbiorowisk roślinnych porastających dolinę rzeki Witówki wraz z jej dopływami i najbliższym otoczeniem. Położony jest w odległości ok. 6 km na północny wschód od wsi Grodzisk, na terenie uroczyska Gójszcz. Graniczy od strony zachodniej ze stawami w Gójszczu a od strony wschodniej ze stawami w Gołębiówce (gmina Kałuszyn).

Na terenie rezerwatu zidentyfikowano fitocenozy pięciu zespołów leśnych oraz dwu nieleśnych. Zbiorowiskami leśnymi są: ols porzeczkowy *Ribeso nigri-Alnetum* z dużym udziałem chronionej porzeczki czarnej *Ribes nigrum*, łąg przystrumykowy *Circaeo-Alnetum*, łąg wiązowo-jesionowy *Ficario-Ulmetum*, grąd lipowo-grabowy *Tilio-Carpinetum* oraz bór mieszany *Quercus robur-Pinetum*. Niektóre płaty zbiorowisk wykazują pewne zniekształcenia wynikające z obecności w drzewostanie sosny jako gatunku sztucznie wprowadzonego. Do zbiorowisk nieleśnych należy zespół sitowia leśnego *Scripetum sylvatici* oraz wielkoturzycowy szuwar turzycy błotnej *Caricetum acutiformis*.

Wśród roślin rezerwatu stwierdzono dotychczas 198 gatunków roślin naczyniowych, w tym 17 gatunków chronionych i 9 z grupy rzadkich regionalnie. Z gatunków objętych ochroną całkowitą występują:

1 fot. Aleksandra Kąca

2 fot. UMiG Mrozy



wawrzynek wilczczyko *Daphne mezereum*, widłak goździsty *Lycopodium clavatum*, widłak jałowcowaty *Lycopodium annotinum*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, storczyk Fuchsa *Dactylorhiza fuchsii*, storczyk szerokolistny *Dactylorhiza majalis*, grzązł żółty *Nuphar luteum*, listera jajowata *Listera ovata*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, pluskwica europejska *Cimicifuga europaea*, bluszcz pospolity *Hedera helix* wspinający się na dęby do wysokości 4m. Do chronionych częściowo należą: kopytnik pospolity *Asarum europaeum*, bagno zwyczajne *Ledum palustre*, turówka leśna *Hierochloa australis*, kruszyna pospolita *Frangula alnus*, kalina koralowa *Viburnum opulus*, konwalia majowa *Convallaria majalis*. Grupę gatunków rzadkich reprezentują m. in.: narecznica szerokolistna *Dryopteris dilatata*, czartawa drobna *Circaea alpina*, porzeczka alpejska *Ribes alpinum*, kokorycz pełna *Corydalis solida*, ligustr pospolity *Ligustrum vulgare*, czermień błotna *Calla palustris*, zdrojówka rutewkowata *Isopyrum thalictroides*, rutewka orlikolistna *Thalictrum aquilegifolium* oraz dwie trawy brodobrzanka wodna *Catabrosa aquatica*, wiechlina odległokłosa *Poa remota*. Ciekawostką jest występowanie północnoamerykańskiej, trójgielnej sosny smolowej *Pinus rigida*, która tworzy charakterystyczne, kolczaste szyszki.

W rezerwacie można spotkać także wiele gatunków zwierząt. między innymi do nich należą: jastrząb gołębiarz *Accipiter gentilis*, myszołów zwyczajny *Buteo buteo*, kobuz *Falco subbuteo*, brodziec samotny *Tringa ochropus*, kruk *Corvus corax*, słonka *Scolopax rusticola*, puszczyk *Strix aluco*.

Obszar Chronionego Krajobrazu

Obszar Chronionego Krajobrazu zgodnie z ustawą obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o różnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnią funkcję korytarzy ekologicznych¹. Wyodrębnienie takich obszarów jest równoznaczne ze wskazaniem, że gospodarka na takich terenach powinna gwarantować równowagę biologiczną i ograniczać działania niszczące.

¹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. 2013, poz. 627 z późn. zm.), Art. 23 ust. 1

Teren gminy Mrozy w blisko 80% należy do Mińskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu, utworzonego w dniu 21 października 1986 r. Gmina znajduje się we wschodniej części tego obszaru. MOCHK rozciąga się między 21° 30' - 21° 50' długości geograficznej wschodniej i 52° 05' - 52° 16' szerokości geograficznej północnej. Oprócz gminy Mrozy MOCHK swoimi granicami obejmuje także gminy: Halinów, Dębe Wielkie, Mińsk Mazowiecki, Siennica, Ceglów, Jakubów, Kałuszyn i Kotuń oraz od 1992 r. miasto Sulejówek.



Celem utworzenia tego obszaru była ochrona mało zniekształconego środowiska przyrodniczego, zachowującego zdolności równowagi biologicznej. Do walorów tego obszaru należy zaliczyć występowanie jodły pospolitej, świerkowego boru mieszanego świeżego z bżem koralowym, formy geologicznej (ozu), fitocenozy mszarnych (pła mszarnego z przymgiełką mszarną, płą mszarnego z welnianką pochwowatą, mszaru sosnowego z udziałem bagna zwyczajnego), zbiorowisk wodnych (zespołu grzybieni północnych), zbiorowisk łąkowych (łąki śródleśnej zespołu trzęślicy modrej),

3 fot. Aleksandra Kąca

fitocenozy polnych (zespołu ścierniskowego chrząstkowca polnego i płonniczka kosmatego).

Z gatunków chronionych występujących na terenie MOCHK i występujących na terenie gminy Mrozy w sposób szczególny zwraca się uwagę na: lilię złotogłów *Lilium martagon*, licznie spotykana w uroczysku Gójszcz oraz w rezerwacie „Rudka Sanatoryjna”; owocujący okaz bluszczu pospolitego *Hedera helix* rosnącego na terenie Sanatorium Przeciwgruźliczego w Rudce; kokorycz pełną *Corydalis bulbosa* w grądzie uroczyska Gójszcz; jedno z ośmiu stanowisk w Polsce janowca skrzydlatego *Chamaesparium sagittale* = *Genista sagittalis* występującego w borze mieszanym położonym pomiędzy Mrozami a Cegłowem; groszek czerniejący *Lathyrus niger* zasiedlający uroczysko Gójszcz. Podkreśla się także znaczenie dla fauny MOCHK stawów rybnych w Dębowcach, w których odnotowano dużą populację zielonki, rzadkiego w Polsce gatunku ptaka oraz dosyć dużą liczbę osobników czernicy, perkoza dwuczubnego i rdzawoszyjnego.

1 Lipa drobnolistna w Gójszczu
fot. UMiG Mrozy

2 Dąb szypułkowy w Choszczach
fot. UMiG Mrozy

Pomniki przyrody



1

Za pomniki przyrody zgodnie z ustawą uznaje się *pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyiska, skałki, jary, głazy narzutowe oraz jaskinie*¹.

Na terenie gminy Mrozy licznie występują pomniki przyrody.

¹ tamże, Art. 40 ust. 1



Są to okazałych rozmiarów drzewa albo całe aleje. Do nich zaliczamy²:

Nazwa pomnika przyrody	Miejscowość	Nr działki ewidencyjnej
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Choszcz	408
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Dębowce - Rudka	999/12
Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Gójszcz	405
Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i>	Grodzisk	348
Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i>	Kuflew	642
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> (10 szt.)	Kuflew	1095
Grab pospolity <i>Carpinus betulus</i>	Kuflew	1095
Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> (77 szt.)	Kuflew	1095
Sosna wejmutka <i>Pinus strobus</i>	Kuflew	1095
Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i>	Rudka	354
Lipa drobnolistna <i>Tilia cordata</i> (2 szt.)	Mała Wieś (w otoczeniu Kościoła Rzymsko - Katolickiego)	407
Klon pospolity <i>Acer platanoides</i>	Mrozy	625/5
Brzoza brodawkowata <i>Betula verrucosa</i> (3 szt.)	Mrozy	628
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Mrozy	628
Buk pospolity <i>Fagus sylvatica</i>	Mrozy	699/1
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i>	Mrozy	808
Czereśnia ptasia <i>Prunus avium</i>	Rudka	1/6
Dąb szypułkowy <i>Quercus robur</i> (13 szt.)	Rudka	1/6
Jodła pospolita <i>Abies</i> (3 szt.)	Rudka	1/6
Sosna pospolita <i>Pinus silvestris</i> (2 szt.)	Rudka	1/6

² Dane Urzędu Miasta i Gminy Mrozy, 2013 r.

Natura 2000

Jest to najmłodsza forma ochrony przyrody w Polsce związana z akcesją naszego kraju do Unii Europejskiej. Wciąż za mało znana, budząca wiele wątpliwości i kontrowersji. Podstawą tworzenia obszarów Natura 2000 są Dyrektywy Unii Europejskiej: Dyrektywa Ptasia o ochronie dziko żyjących ptaków - 79/409/EWG z 1979 r. oraz Dyrektywa Siedliskowa w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory - 92/43/EWG z 1992 r. W państwach członkowskich Dyrektywy są stosowane za pośrednictwem prawa krajowego, czyli u nas za pośrednictwem ustawy o ochronie przyrody. Są dwa rodzaje obszarów Natura 2000. Obszary Specjalnej Ochrony Ptaków (OSO) utworzone dla ochrony szczególnie zagrożonych i rzadkich gatunków ptaków oraz ptaków wędrownych a także Specjalne Obszary Ochrony Siedlisk (SOO) utworzone dla ochrony szczególnie zagrożonych i rzadkich gatunków oraz ekosystemów (siedlisk przyrodniczych).

Na terenie gminy Mrozy, po wcześniejszej akceptacji Komisji Europejskiej, Rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. został ustanowiony obszar **Dolina Kostrzynia** (kod obszaru PL-B140009)¹. Dolina Kostrzynia obejmuje obszar o łącznej powierzchni 14376,1 ha położony w województwie mazowieckim na terenie gmin: Wodynie (1.448,2 ha), Mrozy (6.797,9 ha), Kotuń (3.156,9 ha), Skórzec (1.298,7 ha) i Grębków (1.674,4 ha).

Ostoja wbrew swojej nazwie nie obejmuje tylko doliny rzeki Kostrzyń, ale także przyległe doliny jej dopływów wraz z łąkami, mokradłami, kompleksami stawów rybnych oraz otaczające lasy łąkowe, olsy i zespoły zarośli. Obszar został uznany za ekstensywnie użytkowany rolniczo, stanowiący swego rodzaju cenną przyrodniczo enklawę pośród obszarów silnie przekształconych przez gospodarkę rolną oraz za lokalny korytarz ekologiczny. Odnotowano w nim występowanie co najmniej 20 gatunków ptaków wymienionych w załączniku I Dyrektywy Ptasiej, tj. bąk *Botaurus stellaris*, bocian czarny *Ciconia nigra*, łabędź czarnodzioby *Cygnus bewickii*=*Cygnus columbianus bewickii*, trzmielojad *Pernis apivorus*, bielik *haliaeetus albicilla*, błotniak sta-

wowy *Circus aeruginosus*, błotniak łąkowy *Circus pygargus*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina*, kropiatka *Porzana porzana*, zielonka *Porzana parva*, derkacz *Crex crex*, żuraw *Grus grus*, rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*, rybitwa czarna *Chlidonias niger*, lelek *Caprimulgus europaeus*, zimorodek *Alcedo atthis*, dzięcioł czarny *Dryocopus martius*, lerka *Lullula arborea*, świergotek polny *Anthus campestris*, ortolan *Emberiza hortulana*².

Oprócz Doliny Kostrzynia na terenie gminy Mrozy występuje jeszcze jeden obszar Natura 2000, wyznaczony tym razem na podstawie Dyrektywy Siedliskowej. Jest to Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk **Rogoźnica** (obszar w całości położony na terenie gminy Mrozy). W dniu 10 stycznia 2011 r. decyzją Komisji Europejskiej został uznany jako obszar mający szczególne znaczenie dla Wspólnoty.

Obszar Rogoźnica zajmuje powierzchnię 153,2 ha. Pokrywa w całości istniejący rezerwat o tej samej nazwie i obejmuje również obszary położone na zachód od tego rezerwatu. Został uznany za jeden z najlepiej zachowanych na Nizinie Południowopodlaskiej obszarów leśnych związanych z siedliskami wilgotnymi. Szczegółowa charakterystyka tego obszaru została przedstawiona przy okazji omawiania rezerwatu przyrody.

Ze względu na młody charakter tej formy ochrony przyrody w Polsce i małą jej powszechną znajomość, wydaje się konieczne dodać kilka słów o konsekwencjach tworzenia takich obszarów dla miejscowej społeczności. Wbrew powszechnie pojawiającym się opiniom, obszary należące do sieci Natura 2000 nie są parkiem narodowym ani rezerwatem przyrody, choć czasem te formy ochrony pokrywają się. W związku z tym nie zabrania się w nich prowadzenia jakiegokolwiek ludzkiej działalności, a jedynie takiej, która mogłaby zagrozić chronionym siedliskom czy miejscom łąkowym. W sposób szczególny zwraca się więc uwagę na wątpliwe zalesianie gruntów rolnych i nieużytków, szkodliwe zamiany łąk na grunty orne czy niewłaściwe melioracje. Kierunki rozwoju takich przedsięwzięć oraz ich dopuszczalność na danym terenie określają plany zadań ochronnych, opracowywane przez Regionalną Dyрекcję Ochrony Środowiska.

¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2007 r. Nr 179, poz. 1275)

² dane ze Standardowego Formularza Danych Natura 2000 dla obszaru OSO „Dolina Kostrzynia”

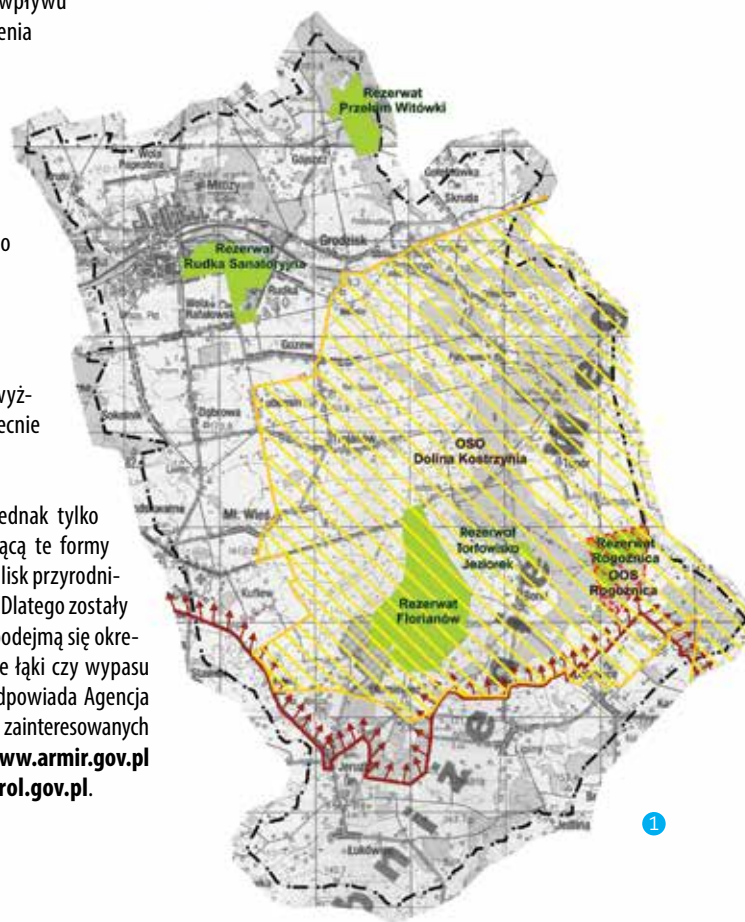
Jeżeli chodzi o przedsięwzięcia inwestycyjne na terenie objętym tą formą ochrony są one dopuszczalne pod warunkiem nie kolidowania z założeniami ochrony. Dlatego poddane są procedurze oceny oddziaływania na środowisko, w tym wpływu na obszar Natura 2000. W przypadku wystąpienia kolizji, możliwe jest dopuszczenie realizacji inwestycji wywierającej negatywny wpływ na obszar Natura 2000, jeżeli zostaną spełnione łącznie następujące przesłanki:

- przedsięwzięcie niezbędne z powodu zasadniczych przyczyn wynikających z nadrzędnego interesu publicznego;
- brak rozwiązań alternatywnych;
- zagwarantowanie kompensacji.

W przypadku gminy Mrozy i gmin sąsiednich, powyższa sytuacja może mieć miejsce w związku z obecnie planowaną budową autostrady A2.

W ochronie obszarów Natura 2000 nie chodzi jednak tylko o ograniczenia, ale także o motywację wspierającą te formy działalności, które sprzyjają zachowaniu wielu siedlisk przyrodniczych i gatunków będących przedmiotem ochrony. Dlatego zostały przygotowane oferty dotacji dla rolników, którzy podejmą się określonych działań, np. koszenia w określonym czasie łąki czy wypasu odpowiedniej ilości bydła. Za wdrażanie oferty odpowiada Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, dlatego zainteresowanych odsyłamy do jej biura terenowego oraz na stronę www.armir.gov.pl albo na stronę Ministerstwa Rolnictwa www.minrol.gov.pl.

Obszary ochrony przyrody w gminie Mrozy



--- granica gminy



południowa granica
Mińskiego Obszaru
Chronionego Krajobrazu



Rezerwat Przyrody



Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków
Natura 2000



projektowany
Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk
Natura 2000

1 Mapa obszarów chronionych w gminie Mrozy

Rozdział II

HISTORIA OSADNICTWA



Historia administracyjna gminy

Naszą historyczną podróż po gminie Mrozy rozpoczynamy od przedstawienia jej położenia w zmieniających się układach administracyjnych na tle dziejów państwa polskiego, począwszy od jego zarania w wieku X aż po dzień dzisiejszy.

Cofnijmy się do czasów Mieszka I, dokładnie do roku 966, w którym Polska przyjmując chrzest znalazła się w kręgu cywilizacji zachodnio-europejskiej i alfabetu łacińskiego. W tym czasie Mazowsze, na obszarze którego leży nasza gmina Mrozy, weszło w skład terytorium Polski. Za sprawą Miecława, który ogłosił siebie w 1037 r. księciem, Mazowsze stało się niezależnym krajem. Jednak już w 1047 r. Kazimierz Odnowiciel pokroił Miecława i na powrót wcielił Mazowsze do Polski. W latach 1097 – 1100 uwidacznia się podział terytorium Polski na dzielnicę (Mazowsze, Wielkopolskę, Kujawy, Małopolskę, Śląsk). W 1138 r. doszło już do rozbicia dzielnicowego i podziału państwa między synów Bolesława Krzywoustego. Od tego czasu

aż do roku 1526 Mazowsze, rządzone przez samodzielną dynastię Książąt Mazowieckich, wielokrotnie zmieniało swoje granice zewnętrzne i wewnętrzne, przeżywając okresy rozbicia i zjednoczenia. W tym okresie życie społeczno-administracyjne skupiało się wokół kilku zasadniczych ośrodków, stanowiących siedziby książąt. Teren gminy Mrozy należał w części południowej do ziemi czerskiej, która swoją nazwę przyjęła od książęcej siedziby w Czersku n/Wisłą oraz w części północnej do ziemi liwskiej z ośrodkiem w Liwie. Granica między tymi ziemiami przebiegała wzdłuż przepływającej przez miejscowość Mrozy rzeki Trytwa (Witówka II).

W wieku XVI nastają złote czasy Jagiellonów. Po śmierci ostatnich z książąt wszystkie ziemie mazowieckie staraniem Zygmunta I Starego (1467 – 1548 r.) weszły w skład Korony Królestwa Polskiego. Mazowsze podzielone było na trzy województwa: rawskie, płockie i mazowieckie. Nasze tereny należały w większości do województwa mazowieckiego, powiatu garwolińskiego¹. Całe Mazowsze w okresie panowania dynastii Jagiellonów przeżywa rozkwit sieci osadniczej, zwłaszcza tworzonej przez nowo lokowane miasta. Intensyfikacja osadnictwa na Mazowszu jest skutkiem kilku istotnych czynników. Do nich w pierwszej kolejności należy zaliczyć rozwój demokracji szlacheckiej i związanych z nią licznych przywilejów szlacheckich, powstanie dużej ilości drobnej szlachty, zachęcającej do zasiedlania odległych terenów Mazowsza i Podlasia a tym samym do zwiększenia znaczenia Warszawy, do której w 1596 r. została przeniesiona stolica Polski. W tym czasie na podstawie nadania książęcego zakładane są wsie szlacheckie, takie jak Kruki, Skrzeki, Zbrożki (Skrzeki i Zbrożki należą obecnie do wsi Gójszcz). Lokowane są także nowe miasta. Najwięcej nowych miast powstało w XVI w. Gmina Mrozy może poszczycić się aż dwoma miasteczkami lokowanymi w XVI w.: Kuflewem (1521 r.) oraz Jeruzalem (pierwotnie Żeliszewem – 1533r.) – o historii których wkrótce opowiemy.

1 Fragment mapy Mazowsza w drugiej połowie XVI w. z Atlasu historycznego Polski, PAN 1973 r.



¹ Kuligowski Janusz, Kuligowski Sławomir, *Powiat miński: (rys historyczny) w Rocznik Miński Mazowiecki – Zeszyt 12, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 2004 r.*, s.7

Rzeczpospolita szlachecka oparta na ustroju pańszczyźniano-folwarcznym, jak wiemy chociażby na podstawie wielkich dzieł polskiej literatury, nie była statecznym układem społeczno-gospodarczym. Smagana licznymi konfliktami wewnętrznymi, nie była w stanie bez strat oprzeć się szwedzkiemu nieprzyjacielowi, który od końca XVI do pocz. XVIII wieku co jakiś czas dawał boleśnie odczuć swoją agresję. Wojny polsko-szwedzkie przyczyniły się do upadku wielu średniowiecznych miasteczek i regresu gospodarczego. Osłabienie gospodarcze z kolei pogarszało relacje między panem a chłopem. Dlatego z taką nadzieją przywitano wiek XVIII i z wielkim entuzjazmem dokonano w 1791 r. uchwalenia Konstytucji 3 Maja, która miała otworzyć nowy etap w dziejach narodu polskiego. Do rzeczywistego otwarcia tego etapu nie doszło. Doszło natomiast do całkowitego rozbioru Polski i pozbawienia jej własnej państwowości aż do 1918 r. O ile I (1772 r.) i II (1793 r.) rozbiór Polski nie dotknął ziem obecnej gminy Mrozy, pozostawiając je w znacząco okrojonej Rzeczpospolitej z osłabioną demokracją szlachecką i mizernym ustrojem centralnym, tak w wyniku III rozbioru Polski w 1795 r. nasze tereny definitywnie przeszły pod panowanie austriackie, wchodząc w skład tzw. Galicji Zachodniej². W 1797 r. okolice Mińska Mazowieckiego, w tym tereny dzisiejszej gminy Mrozy, były położone w okręgu Wiązowna. W 1803 r. Austriacy utworzyli sześć cyrkułów w miejsce dawnych 12 okręgów. Nasze tereny weszły w skład cyrkułu siedleckiego³.

Kres panowania austriackiego na naszych terenach nastąpił w 1809 r. poprzez włączenie terenów dawnego zaboru austriackiego do utworzonego przez Napoleona I w 1807 r. Księstwa Warszawskiego. Początkowo Księstwo liczyło 6 departamentów a po 1809 roku 10⁴. Tereny położone w granicach naszej gminy znalazły się w departamencie siedleckim, powiecie siennickim. W 1810 r. powiat siennicki został odłączony od departamentu siedleckiego i przyłączony do departamentu warszawskiego. Warto wspomnieć, że za czasów Księstwa Warszawskiego pojawiają się na ziemiach polskich, wywodzące

się z prawa francuskiego, pierwsze załążki administracji samorządowej. W porównaniu z dużymi miastami administracja we wsiach miała charakter raczej symboliczny. We wsiach i małych miastach funkcjonowała bowiem tymczasowa administracja gmin wiejskich i miejskich, nie przewidziana konstytucją. W przypadku wsi najczęściej stanowił ją wójt, który sprawował swój urząd w odniesieniu do jednej albo kilku wsi oraz jego zastępca – sołtys. Wójt formalnie podlegał prefektowi stojącemu na czele departamentu. Nie trudno się domyśleć, że funkcję wójta na ogół sprawował właściciel ziemski albo wyznaczony przez niego zarządca majątku, co w dalszym ciągu utrzymywało przewagę szlachty nad chłopami⁵.

- 2 Fragment Mapy guberni Królestwa Polskiego, Księgar-
nia Gebethnera
i Wolffa, 1900 r.



Po kongresie wiedeńskim w 1815 r., przypieczetowującym kłękę Napoleona, zostało utworzone Królestwo Polskie pod panowaniem króla, czyli cesarza rosyjskiego. Panowanie cesarskie na ziemiach polskich zakończyło się dopiero po pierwszej wojnie światowej. Konstytucja Królestwa Polskiego przywróciła tradycyjny podział kra-

5 tamże, s. 115-116

2 Witkowski Wojciech, *Historia administracji w Polsce 1764 – 1889*, Warszawa 2007r., s. 89

3 Ciącka Stanisław, *Mińsk w latach 1795-1918 w Dzieje Mińska Mazowieckiego 1421-1971* pod red. naukową Kazimierskiego Józefa, Książka i Wiedza, Warszawa 1976r., s. 157

4 Witkowski Wojciech, *Historia administracji w Polsce 1764 – 1889*, Warszawa 2007r., s. 113



ju na województwa, których wydzielono 8. Jednak nowo wydzielone województwa w niczym nie przypominały tych, które obowiązywały przed rozbiorami. Nasze tereny znalazły się we wschodniej części województwa mazowieckiego. Każde województwo zostało podzielone na obwody w liczbie od 4 do 7 (w zależności od wielkości). Łącznie powstało 39 obwodów⁶. Nasze ziemie weszły w skład obwodu stanisławowskiego z siedzibą w Mińsku Mazowieckim. Administrację wiejską bez zmian sprawował wójt, który swój urząd pełnił najczęściej w stosunku do wsi należących do tego samego właściciela. Tragicznie zakończone powstanie listopadowe skutkowało intensyfikacją represji w stosunku do Polaków. W zakresie administracji pierwsze działania polegały na zmianie nazw. I tak w 1837 r. województwa stały się guberniami a w 1842 r. obwody powiatami. W 1844 r. gubernia mazowiecka została połączona z innymi guberniami, w skutek czego znaleźliśmy się w guberni warszawskiej. W 1859 r. została dokonana reorganizacja administracji gmin wiejskich, zwiększająca jej obszar. W 1861 r. wszystkich gmin w Królestwie Polskim było 3446, ustanowionych na 22 613 wsiach. W 1864 r. doszło do kolejnej zmiany i zwiększenia powierzchni gmin wiejskich, który wprowadził samorządowy ustrój gmin wiejskich, oczywiście z mocno ograniczoną suwerennością. Przede wszystkim została powołana gmina wiejska zbiorowa, którą tworzyły gromady (wsie), w liczbie nawet kilkunastu, obszary dworskie (folwarki i dwory właścicieli ziemskich), a po pozbawieniu praw miejskich licznych miasteczek także osady. Władzę w gminie sprawował wójt, ale już nie mianowany przez dwór, oraz ławnicy. W gromadach zaś najważniejszą rolę odgrywał sołtys⁷. W tym czasie zarysowują się granice gminy Łukowicz z siedzibą w Łatowiczu oraz gminy Kuflew z siedzibą w Woli Rafałowskiej, z których później została utworzona gmina Mrozy. Po kolejnej reorganizacji administracji w 1866 r. tereny tych gmin weszły w skład guberni warszawskiej, powiatu mińskiego. W 1868 r. zmieniono nazwę powiatu mińskiego na nowomiński.

Panowanie rosyjskie zakończyło się wraz z wybuchem I wojny światowej. Po 1915 r. nasze ziemie znalazły się pod okupacją niemiecką, wchodząc w skład Generalnego Gubernatorstwa Warszawskiego. Wkrótce okupanci przywrócili dawny podział terytorialny na przed-

⁶ tamże, s. 147 - 148

⁷ tamże, s. 154 - 155

wojenne powiaty i gminy, zmieniając ich wielkość i nazewnictwo. Właśnie w tym czasie (1916 r.) powiat Nowo-Mińsk otrzymał nazwę powiatu Mińsk Mazowiecki.

Rok 1918 przyniósł Polsce niepodległość, chociaż granice i terytorium kraju kształtowały się jeszcze ostatecznie do roku 1922. W 1919 r. wykształciły się województwa. Terytorium gmin Łukówiec oraz Kuflew weszło w skład województwa warszawskiego, powiatu Mińsk Mazowiecki. Wówczas Gmina Kuflew obejmowała między innymi następujące miejscowości: Topór, Porzewnica, Mrozy, Semanowizna, Wola Kałuska, Huta Kuflewska, Grodzisk, Kolonia Kałuszyn, Zawoda, Maławieś, Guzów, Podciernie, Trojanów, Wola Paprotnia, Lubomin I, Lubomin II, Skrudka, Sokolnik, Ryczołek, Kazimierzów, Wola Stanisławowska, Kołacz, Topór, Wola Rafałowska, Rudka, Dąbrowa, Podskwarne, Patok, Kuflew, Skrzeki. Granice gminy ulegały znaczącym zmianom, zwłaszcza w 1921 r., gdy przyłączono do gminy Choszcze oraz w 1922 r., gdy odłączono wieś Zawoda, Kolonię Kałuszyn, Irkuck i Pastwisko Karczunek⁸. W 1922 r. gmina Kuflew liczyła 8857 mieszkańców i 1455 zagród. Funkcję wójta sprawował Franciszek Sekular. Gmina Łukówiec zaś liczyła 7532 mieszkańców i 1045 zagród. Na jej czele stał Piotr Duszyński⁹. W 1923 r. zlikwidowano gminę Łukówiec, tworząc gminę Jeruzal. Gminy z tego okresu posiadają zarówno wójta, radę gminy jak i zebranie gminne. Wójt jednak jako organ wykonawczy podlegał starostom i wojewodom. Ustawa scaleniowa z 1933 r. wprowadziła zarząd gminy z wójtem na czele kontrolowany przez radę gminy.

Wybuch II wojny światowej po raz kolejny zmienił podziały terytorialne. Po klęsce wrześniowej nasze tereny znalazły się pod okupacją niemiecką, należąc do utworzonego Generalnego Gubernatorstwa. Generalne Gubernatorstwo zostało podzielone na 4 dystrykty, powiaty i gminy. Gminy Jeruzal i Kuflew należały do dystryktu warszawskiego, powiatu Mińsk Mazowiecki.

⁸ Akta Gminy Kuflew 1919 r., Archiwum Państwowe w Otwocku (Przytoczony wykaz miejscowości jest najprawdopodobniej niekompletny, gdyż w tym okresie używano niekonsekwentnie różnych nazw dla określenia tych samych terenów.)

⁹ Kuligowski Janusz, Kuligowski Sławomir, *Powiat miński: (rys historyczny) w Rocznik Mińsko Mazowiecki – Zeszyt 12, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 2004 r., s.10*

W 1944 r. rozpoczął się trwający przeszło 45 lat okres Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Po wojnie funkcjonowały jeszcze województwa, powiaty i gminy, ale już według wytycznych, by tworzyć w nich rady narodowe. W roku 1953 w wyniku reorganizacji administracji terenowej o rady narodowe opierał się już cały system administracji terenowej. Od 1954 r. do 1973 r. pojęcie gminy nie funkcjonowało. W 1954 r. na naszych terenach zostały utworzone gromady w Jeruzalu, Kuflewie, Grodzisku i Mrozach. Należy zaznaczyć, że Gromadzkie Rady Narodowe mylnie były utożsamiane z samorządem terytorialnym.

Gminy powróciły do administracyjnej rzeczywistości w 1973 r. W tym roku też narodziła się gmina Mrozy w granicach znanych do dzisiaj. Została utworzona z gromad w Jeruzalu, Kuflewie, Grodzisku i Mrozach, z terenów należących do dawnych gmin Kuflew i Jeruzal. Na siedzibę gminy została wybrana miejscowość Mrozy, która choć peryferyjne położona względem pozostałego obszaru gminy, już wtedy posiadała najdogodniejsze połączenia komunikacyjne a także najkorzystniejsze warunki dla rozwoju osadnictwa i usług właściwych centrum gminy. Gminy po 1973 r. mało miały wspólnego

- 1 Mapa Kwatermistrzostwa, Kwatermistrzostwo Generalne Wojska Polskiego, 1864r.
- 2 Budynek Urzędu Gminy 2001 r., fot. archiwum GBP w Mrozach



z samorządnością społeczności lokalnych, ale mimo to stanowiły podstawę wspólnot terytorialnych powołanych po 1989 r. Gminą kierował nie kolegalny ale jednoosobowy organ, którym był naczelnik, mianowany przez przewodniczących prezydiów wojewódzkich rad narodowych a po 1975 r. przez wojewodów. Naczelnik wykonywał swoje zadania za pomocą swojego aparatu pracy, którym był urząd gminy. Naczelnikami gminy Mrozy od 1973 r. byli¹⁰:

- Mirosława Kamińska (1973 – 1974)
- Wacław Gielo (1975 – 1981)
- Stanisław Parol (1981 – 1990)

W 1975 r. Sejm PRL przyjął ustawę o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa. Zlikwidowano jednostki administracyjne na szczeblu powiatowym. W zamian za to utworzono więcej ale mniejszych województw – w sumie 49. Gmina Mrozy weszła w skład województwa siedleckiego, do którego należała do 1998r.



1 Sesja Rady Gminy Mrozy 2013 r., fot. UMIG Mrozy

Przełomowy dla historii Polski rok 1989 r. był również przełomem w dziedzinie samorządu terytorialnego, który choć w późniejszych latach podlegał reformom, to trzeba powiedzieć, że w tym czasie narodził się prawdziwie, uzyskując samodzielność i osobowość prawną. W dniu 8 marca 1990 r. została uchwalona ustawa o samorządzie gminnym, w rozumieniu której gmina to nie jedynie jednostka administracyjna, ale przede wszystkim wspólnota samorządowa oraz zamieszkałe przez nią terytorium¹¹. Już w maju 1990 r. odbyły się pierwsze wybory samorządowe.

10 Grzegorzcyk Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic Mrozy*, 1997 r., s. 59

11 Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.), Art. 1 i 2

I kadencja (1990 – 1994)

Rada Gminy: Zdzisław Araszekiewicz, Marek Gójski, Zofia Jacak, Andrzej Jaglak, Grzegorz Jarzębski, Jan Zygmunt Kąca, Marian Kowalczyk, Urszula Kulesza, Wojciech Malczyk, Jacek Milewski, Eugeniusz Pyziółek, Eugeniusz Rolf, Sylwester Różycki, Jan Sęktas, Tadeusz Sęktas, Jerzy Sęktas, Andrzej Sekular, Mieczysław Sikora, Ewa Trojanowska, Zygmunt Żydkiewicz

Przewodniczący Rady Gminy: Jan Zygmunt Kąca (1990 – 1994)

Zarząd Gminy: Andrzej Domański (z-ca Wójta w latach 1992 – 1994), Zofia Jacak, Dariusz Jaszczuk (z-ca Wójta w latach 1990 – 1991), Jacek Milewski, Stanisław Parol (Wójt w latach 1990 - 1994, Sylwester Różycki.

II kadencja (1994 – 1998)

Rada Gminy: Dariusz Jaszczuk, Andrzej Kąca, Henryk Księżpolski, Krzysztof Lech, Wojciech Malczyk, Krzysztof Niedziałek, Krzysztof Osiński, Stanisław Parol, Eugeniusz Pyziółek, Sylwester Różycki, Andrzej Sekular, Tadeusz Serwatka, Jan Sęktas, Remigiusz Sobiech, Jan Sobkowicz, Ewa Trojanowska, Krzysztof Walecki, Wojciech Wąsowski, Czesław Włodarczyk, Janusz Wróblewski

Przewodniczący Rady Gminy: Czesław Włodarczyk (od lipca 1994 r. do lutego 1996 r.), Wojciech Malczyk (od lutego 1996 r. do października 1998 r.)

Zarząd Gminy: Andrzej Domański (z-ca Wójta w latach 1994 – 1997), Dariusz Jaszczuk (Wójt w latach 1997 – 1998), Krzysztof Lech, Krzysztof Osiński, Stanisław Parol (Wójt w latach 1994 – 1997), Remigiusz Sobiech.

III kadencja (1998 – 2002)

Trzecie wybory samorządowe zostały przeprowadzone w październiku 1998 r. Był to kolejny, ważny przełom w historii samorządu terytorialnego. W wyniku podjętych w 1998 r. ustaw powróciliśmy do trójstopniowego podziału terytorialnego. Zostało utworzonych 16 województw, 308 powiatów i 2489 gmin. Od tej pory aż po dziś dzień gmina Mrozy należy do województwa mazowieckiego, powiatu mińskiego.

Rada Gminy: Małgorzata Cabaj, Dariusz Chmielewski, Waldemar Chróst, Wiesław Grabarczyk, Andrzej Kąca, Janusz Król, Stanisław Miśtewicz, Krzysztof Niedziałek, Bogdan Podstawka, Mieczysław Polkowski, Tadeusz Sabak, Tadeusz Serwatka, Jan Sęktas, Kazimierz Sęktas, Stanisław Sikora, Bożena Soszyńska, Ewa Trojanowska, Wiesław Wią-

cek, Henryk Wierzbicki, Janusz Wróblewski

Przewodniczący Rady Gminy: Bożena Soszyńska (od października 1998 r. do grudnia 2000 r.), Janusz Wróblewski od grudnia 2000 r. do listopada 2002 r.

Zarząd Gminy: Dariusz Jaszczuk (Wójt), Henryk Wierzbicki, Bogdan Podstawka

IV kadencja (2002-2006)

W październiku 2002 r. odbyły się czwarte z kolei wybory samorządowe, których nowością były bezpośrednie wybory wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Zarząd Gminy w rozumieniu organu kolegialnego przestał istnieć.

Rada Gminy: Jan Broda, Halina Fenske, Wiesław Grabarczyk, Mirosław Koszel, Mirosław Kulesza, Krzysztof Lech, Krzysztof Niedziałek, Stanisław Parol, Sylwester Różycki, Jan Sęktas, Kazimierz Sęktas, Stanisław Sikora, Ewa Trojanowska, Sławomir Włodarczyk, Janusz Wróblewski

Przewodniczący Rady Gminy: Krzysztof Lech (od listopada 2002 r. do czerwca 2006 r.), Sylwester Różycki (od czerwca 2006 r. do listopada 2006 r.).

Wójt Gminy: Dariusz Jaszczuk

V kadencja (2006 – 2010)

Rada Gminy: Jan Broda, Teresa Jurkowska, Grzegorz Kulik, Andrzej Pieniak, Agnieszka Piotrak, Krzysztof Niedziałek, Sylwester Różycki, Marek Rudka, Kazimierz Sęktas, Zdzisław Sęktas, Ewa Trojanowska, Zofia Wiącek, Antoni Wójcik, Grzegorz Wysocki, Dariusz Żyszkowicz

Przewodniczący Rady Gminy: Marek Rudka

Wójt Gminy: Dariusz Jaszczuk

VI kadencja (od 2010 roku)

Rada Gminy (Rada Miejska od 1 stycznia 2014 r.): Jan Broda, Bożena Gałązka, Andrzej Kaça, Robert Kofak, Grzegorz Kulik, Stanisław Mistewicz, Kazimierz Osiński, Marek Rudka, Ewa Sekular, Mirosława Sekular, Jarosław Sęktas, Kazimierz Sęktas, Adam Świątek, Ewa Trojanowska, Wojciech Wańko

Przewodniczący Rady Gminy (Przewodniczący Rady Miejskiej od 1 stycznia 2014 r.): Marek Rudka

Wójt Gminy (Burmistrz Miasta i Gminy od 1 stycznia 2014 r.): Dariusz Jaszczuk

Osadnictwo starożytne

Dzięki przeprowadzonym dotąd badaniom archeologicznym możemy stwierdzić, że pierwsze ślady osadnictwa na terenie należącym dzisiaj do gminy Mrozy pochodzą z około 10 – 8 tys. lat p.n.e. i należą do grup łowców paleolitycznych. Znaleźiska w postaci zgubionych lub porzuconych narzędzi wykonanych z odłupków tudzież wiórów krzemienych zostały odkryte w miejscowości Mrozy i Łukówiec. Odnalezione narzędzia służyły do zdobywania i przetwarzania żywności oraz produkcji narzędzi z surowców organicznych. Są to charakterystyczne elementy dla gospodarki zbieracko-łowiczej.

Pojawienie się gospodarki wytwórczej, stanowiącej ważny, choć dla nas może mało zrozumiały, krok w rozwoju cywilizacyjnym, wprowadza bardziej skomplikowane narzędzia oparte o surowce importowane z innych terenów (najczęściej chodzi o krzemień). Takie narzędzia pojawiają się w młodszej epoce kamienia, która na ziemiach polskich rozpoczyna się ok. 4600 r. p.n.e. Odnalezienie takich elementów oznacza, że na danym terenie żyły plemiona prowadzące gospodarkę rolniczo-pasterską. Ze względu na koczowniczy tryb życia tych ludzi jakiegokolwiek znaleźiska z tego okresu są niezwykle rzadkością. Najczęściej występują w postaci znaleźisk luźnych, znaczących trasę przejścia pasterskich grup. Z powyższego powodu na uwagę zasługuje odkryta na terenie gminy Mrozy, we wsi Dębówce (w przysiółku dawniej nazywanym Zdrojki) osada kultury amfor kulistych.

Rozpowszechnienie się miedzi i brązu do produkcji narzędzi zapoczątkowało następny etap w dziejach ludzkości – epokę metalu. Jak badania dowodzą, we wczesnej fazie tej epoki (II okres epoki brązu, tj. ok. 1400 – 1200 lat p.n.e.) nasze tereny zostały zasiedlone przez plemiona kultury trzcinieckiej, prowadzącej półnomadyczny tryb życia. Ślady jej punktów osadniczych można spotkać w Borkach i wspomnianych wcześniej Dębowcach (Zdrojkach).

W III okresie epoki brązu do ok. 650 r. p.n.e. (wczesna epoka żelaza) na obszarze wschodniego Mazowsza powstawały pierwsze osady kultury łużyckiej. Z tego okresu pochodzi luźne znaleźisko nagonennika brązowego z miejscowości Łukówiec. Na przełomie starszej epoki żelaza i okresu lateńskiego z kultury łużyckiej wyłania się tzw. kultura grobów kloszowych. Z tego okresu pochodzą bardzo ciekawe

znaleziska z okolic Kołacza, dowodzące, że osadnictwo na tym terenie trwało nieprzerwanie przez 800 lat, tj. od wczesnej epoki żelaza przez okres lateński po okres wpływów rzymskich. W Kuflewie zaś zostały odnalezione wykopaliska pochodzące z okresu dominacji cesarstwa rzymskiego. Okres starożytnego osadnictwa na naszych terenach kończy się wraz z ogromnymi migracjami w głąb Europy ludów barbarzyńskich spowodowanych atakiem Hunów na obszary nadczarnomorskiej a później na ziemię imperium rzymskiego.

Osadnictwo wczesnośredniowieczne

Pierwsze grupy Słowian przybywają na obszar wschodniego Mazowsza i zachodniego Podlasia w 2 poł. VI w. Dla tych grup skończyły się czasy koczowniczego trybu życia. Przybyła ludność postanowiła osiedzić się w jednym miejscu. Na początku zakładała otwarte, pozbawione umocnień osiedla z zabudową typu ziemiankowego lub półziemiankowego. W tym okresie podstawową komórką życia społecznego była rodzina wraz z krewnymi. Grupa rodzin z danego terytorium tworzyła społeczność zwaną opolem. Opola zaś z jednego terenu fizycznie wyodrębnione (oddzielone górami, rzekami bądź innymi naturalnymi barierami) tworzyły plemiona. Na czele każdego plemienia stał wódz. Pragnienie posiadania władzy nad jak największą liczbą plemion z czasem doprowadziło do jednoczenia się plemion w większe wspólnoty pod panowaniem jednego władcy, czyli do powstania państwa.

1 Grodzisko w Grodzisku
fot. UMiG Mrozy

2 Budynek biblioteki
w Jeruzalu – dawna
siedziba Urzędu Gminy
i Gromadzkiej Rady
Narodowej,
fot. UMiG Mrozy



Około VII w. pojawiają się grody, które spełniały głównie funkcje obronne. Lokowano je na wysokich cyplach o urwistych zboczach, w terenach trudno dostępnych i otaczano wałami drewniano-ziemnymi. Wokół grodów powstawały podgrodzia oraz osady, w których ludność zajmowała się gospodarką rolną i leśną. Tak tworzyły się większe skupiska ludzi, co z kolei sprzyjało podziałowi pracy i wymianie wytworzonych towarów. Powoli więc rozwijał się handel i rzemiosło, dające najważniejsze uzasadnienie dla zakładania kolejnych grodów a później miast. W tworzonych w tym czasie zespołach osadniczych było także miejsce na cmentarzysko. Cmentarzyska z tamtego okresu archeolodzy rozpoznają na podstawie kilku najważniejszych znalezisk, które związane są z ówczesnie panującymi zwyczajami pogrzebowymi. Po pierwsze ciała zmarłych nie ulegały spaleni, tak jak to praktykowały plemiona wcześniej zamieszkujące nasze ziemie, ale składano je do grobowców, które tworzyły kamienne bloki. Wraz z ciałem zmarłego chowano różnego rodzaju narzędzia oraz naczynia, mające służyć zmarłemu jako wyposażenie na ostatnią podróż. Na naszym terenie ślady takiego cmentarzyska zostały odnalezione w Grodzisku koło Szkoły Podstawowej. Najprawdopodobniej zidentyfikowane cmentarzysko wchodziło w skład całego zespołu osadniczego z XI w. utworzonego wokół grodu, którego ślady przetrwały do dnia dzisiejszego. We wsi Grodzisk zachowało się bowiem grodzisko dwuczłonowe o wymiarach 120 x 150 m z pojedynczym pierścieniem wałów i wydzielonym stożkiem, usytuowane kilkadziesiąt metrów na północ od przystanku PKP. Archeolodzy rozpoznali także otaczające grodzisko osady, z których jedna wydaje się mieć charakter produkcyjny. Gród z terenu dzisiejszego Grodziska miałby w czasach Miećława - władcy Mazowsza do 1047 r. - stanowić zapórę przed atakiem z Małopolski. Warto wspomnieć, że w tym samym czasie istniał podobny zespół osadniczy w odległym o 25 km Latowiczu.

Grodzisko z Grodziska ze względu na udokumentowanie jest najważniejszym obiektem świadczącym o osadnictwie wczesnośredniowiecznym na terenie gminy Mrozy. Nie znaczy to jednak, że jest to jedyne osiedle z tego okresu występujące na obszarze należącym do gminy Mrozy. Średniowieczny rodowód obok Grodziska może mieć także kilka innych miejscowości, takich jak: Kuflew, Jeruzal, Łukówiec, Wola Rafałowska. Są one wspomniane w źródłach pisanych, a ich chronologię potwierdza odnaleziony materiał ceramiczny. Warto w tym miejscu wspomnieć, że Grodzisk stanowi najstarszą udokumentowaną osadę na terenie powiatu mińskiego.

Miasta średniowieczne

Tam gdzie pojawia się państwo, tam powstaje pytanie, jak je rozwijać i poprawiać panujące w nim warunki życia. Czasy panowania wielkiej dynastii Książąt Mazowieckich pokazują nam, że są dwie drogi rozwoju państwa: wojna albo rozwój gospodarki. Obie drogi wymagają opracowania odpowiedniej strategii i taktyki. O pierwszej nie będziemy się teraz rozpisywali, ale o drugiej wspomnimy kilka słów, gdyż to właśnie rozwój gospodarczy rodzącej się Korony Królestwa Polskiego pociągnął za sobą powstanie między innymi dwóch ważnych historycznie ośrodków gminy Mrozy.

W strategii rozwoju gospodarczego bardzo ważnym zagadnieniem są podatki. Z jednej strony pieniądze zgromadzone we „wspólnym” skarbcu zapewniają możliwość realizacji szeregu potrzebnych inwestycji, jak choćby budowę dróg, ale z drugiej stanowią obciążenie, które niejednokrotnie potrafi podciąć skrzydła indywidualnej przedsiębiorczości. Tak jak dzisiaj, tak i dawniej wykorzystywano więc mechanizm ulg i zwolnień podatkowych. Tworzono także enklawy, które obecnie nazwalibyśmy „rajami podatkowymi”. W czasach średniowiecza takim „rajem podatkowym” było miasto a dokładniej osada, która posiadała prawa miejskie. Większość ówczesnych miast niczym szczególnym nie wyróżniała się na tle innych folwarcznych osad. Nie od liczby mieszkańców ani od stanu zagospodarowania przestrzennego zależało bowiem uzyskanie praw miejskich, ale najczęściej od wytrwałej inicjatywy samych właścicieli ziemskich, którzy poprzez lokację miasta w swoich dobrach chcieli uzyskać przywilej wolnizny dla mieszkańców a co za tym idzie zwiększyć liczbę tych, z których pracy będą czerpać osobistą korzyść. Wolnizna była tylko początkiem całego szeregu konsekwencji posiadania praw miejskich. Mniejsze obciążenia podatkowe sprzyjały rozwojowi rzemiosła i przede wszystkim handlu. Handel odbywał się głównie w czasie jarmarków i targów, do organizowania których miasto uzyskiwało prawo w formie lokacyjnym. I tym sposobem na terenie dawnego Mazowsza jak grzyby po deszczu wyrastały kolejne miasta. Najwięcej miast na terenie Mazowsza powstało w XV i XVI w. W granicach naszej gminy Mrozy zlokalizowane są dwie miejscowości ze średniowiecznym, miejskim rodowodem: Kuflew – lokowany w 1521 r. i Jeruzal – lokowany w 1533 r. (dawniej zwany Żeliszewem)

Jeruzal

W 1532 r. ówczesni właściciele Żeliszewa, Łukówca i okolicznych dóbr – Zygmunt i Serafin Oborscy, dążąc do zrealizowania swojego zamiaru uzyskania praw miejskich dla osady znajdującej się w ich dobrach, podjęli się realizacji najważniejszej inwestycji w tym zakresie – erekcji parafii. Bez własnej parafii żadna osada nie miała możliwości uzyskać praw miejskich. Własnym kosztem zbudowali kościół w Żeliszewie wraz z zabudowaniami dla proboszcza i uposażyli go w niezbędne dobra: ziemię oraz prawo do wyrębu lasu na reperację kościoła i użytek plebana. Początkowo na erekcję nowej parafii nie zgadzał się proboszcz z parafii Wodynie, do której należały wioski mające tworzyć parafię w Żeliszewie. Wkrótce jednak cofnął swój sprzeciw. Akt erekcji dla parafii Żeliszew wystawił biskup poznański Jan Latański 20 stycznia 1532 r. Ostatecznie kapituła poznańska przypieczętowała przywilej erekcyjny dla nowego kościoła 14 lipca 1533 r¹.

Erekcja parafii otworzyła drogę dla lokacji miasta. Przyjmuje się, że lokacja miasta Żeliszew na prawie magdeburskim (niemieckim) nastąpiła 24 stycznia 1533 r². Żeliszew w formie erekcyjnej uzyskał w uposażeniu zaledwie 3 łany ziemi, prawo do odbywania trzech jarmarków rocznie i jednego targu tygodniowo oraz zwolnienie od po-



Kazimierz Rudziński (1676-1759) – fundator kościoła w Jeruzalu

1 Drzewiecki Zbigniew (Ks.), *Jeruzal Miński Dzieje parafii*, Apostolicum Ząbki 2002 r., s.28

2 Pazyra Stanisław, *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, PWN Warszawa 1959 r., s.122 i 198



JERUZAL-

Wies i gmina V-go et commune (z przynal.: Lipiny, Łukowiec, Stawek, Węży-czyn), powiat Mińsk Mazowiecki, sąd pokoju Mińsk Mazowiecki, sąd okręgowy Warszawa, 454 mieszk. (13 km) Mrozy Mińsk Mazowiecki, 1 kat. (13 km) Mrozy Mińsk Mazowiecki, 1 kat.

Właściciele ziemscy (propriétaires fonciers): Cieszkowski August (L. 1350) — Łabęcki Jul. (W. 126) — Giewartowski Joachim (Rudki Debowce 201) — Rudas Franc. (Borki 58) — Wisniewska Stef. (Waliska 240) — Woźniak Aleks. (Borki 58) — Woźniak Franc. (Borki 58).

Cieśle (charpentiers): Parobczy J. — Parobczy Józ. (L.).

Kosarze (forpans): Talarek P. (L.) — Trafiński S.

Nierogacina — handel (march. de porce): Koszał W. (L.) — Wróbel M. i B. (L.).

Rzeźnicy (bouchers): Chojceki A. — Okrzejski F.

Spółczecz art. (comestibles): Koszał W. (L.) — Paldyna S. — Szaniawski A. — Szeląg P. (L.) — Włodarczyk P.

Stolarze (menuisiers): Kedziński L. **Wiatraki (moulin à vent):** Fijolek W. — Nowak A. (S.) — Nowak F. (L.) — Saganowski J. (W.) — Stankowski St. (L.) — Wapniacz M.

Fragment Księgi Adresowej Polski (wraz z m. Gdańskiem) dla handlu, przemysłu, rzemiosł i rolnictwa, Towarzystwo Reklamy Międzynarodowej Sp. z o.o. Jener Reprez, Rudolf Mosse, 1928r.

datków na 12 lat. Żeliszew liczył wówczas około 200 mieszkańców, z czego duża część w dalszym ciągu zajmowała się uprawą roli. W mieście został wytyczony dosyć obszerny rynek o wymiarach 100x120 m. Dla porównania warto wspomnieć, że Warszawa w tym samym czasie miała rynek 70 x 94 m³. Przez miasteczko, dokładnie po północnej stronie rynku, przebiegał stary gościniec z Warszawy przez Cegłów i Kuflew do Łukowa (miasta ważnego wówczas ze względów gospodarczych). Szlaki drogowe miały i mają duże znaczenie dla funkcjonowania miast. Przede wszystkim sprzyjały wymianie handlowej związanej z transportem. Do kiedy więc nie wybudowano trasy Warszawa – Terespol przebiegającej przez Kałuszyn, Żeliszew a później Jeruzal mógł spokojnie rozwijać się będąc położonym na handlowej trasie. W pierzei południowej rynku, na wzniesieniu usytuowany został drewniany kościół. W pierzei wschodniej zaś najprawdopodobniej nieistniejący już budynek municypalny albo karczma, wskazywany przez dawne mapy. Nic dziwnego, że ta malownicza, średniowieczna scenografia, nieco zmieniona przez minione wieki, stała się planem popularnego serialu telewizyjnego „Ranczo”.

Do połowy XVIII wieku dobra Łukówca, Jeruzala oraz takie wsie folwarczne, jak: Lipiny, Dębowce, Borki, Topór, Kobierzec, Rogoźnica, Jeziorek i Płomieniec, należały do trzech spokrewnionych ze sobą rodzin: Oborskich, Głogowskich i Leśnowolskich. W połowie XVIII wieku dobra Łukówca, Jeruzala i innych przyległych wiosek przeszły w ręce wojewody mazowieckiego Kazimierza Rudzińskiego, dzięki któremu został wzniesiony w 1757 r. nowy, drewniany kościół, sławiący Jeruzal po dziś dzień⁴. Mniej więcej w połowie XVIII wieku nastąpiła zmiana nazwy miejscowości z Żeliszewa na Jeruzalem, skróconej później do nazwy Jeruzal. Spośród różnych przytaczanych powodów zmiany tej nazwy najbardziej prawdopodobny wydaje się być ten: *Po „potopie” szwedzkim i ogłoszonej za cudowną obronie Jasnej Góry, z inicjatywy licznych duchownych wyznaczano pewne miejscowości jako cel pielgrzymek. Ubiegano się o zdobycie cennych relikwii, reklamowano cudowne obrazy, rozgłaszano sławę niektórych kościołów. Takie „święte” parafie nie mogły nosić pospolitych nazw. Znane są np. zabiegi proboszcza z osady Góra nad Wisłą, który chcąc uświetnić swój kościół i ściągając pielgrzymów, pragnął*

3 Grzegorzycy Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s.147

4 por. Drzewiecki Zbigniew (Ks.), *Jeruzal Miński Dzieje parafii, Apostolicum Żąbki* 2002 r., s.105 - 107



zamienić jej nazwę na „Nowa Jeruzolima”. Nie całkiem mu się to udało, bo miejscowość, o której mowa, zwie się dzisiaj Górą Kalwarią. Natomiast proboszcz w Żeliszewie dopiął swego celu o tyle, że zamiast dawnej nazwy „Żeliszew” pojawiła się nowa nazwa – Jeruzalem, która weszła w życie i po pewnym czasie całkowicie wyparła poprzedniczkę⁵. Na przełomie XVIII/XIX w. powszechnie używana była już tylko nazwa „Jeruzalem”, o czym świadczą używane wtedy pieczęcie parafialne.

5 tamże, s. 34 - 35



W 1786 r. Antoni Rudziński sprzedał dobra Łukówca i Jeruzala Florianowi Cieszkowskiemu herbu Dołęga, staroście kleszczewskiemu, który zasłynął głównie jako poseł ziemi liwskiej na Sejm Czteroletni oraz kawaler orderu św. Stanisława a wśród miejscowej społeczności jako dobry gospodarz i prawowity człowiek. Za jego czasów w dobrach Łukówca i Jeruzala zaszło wiele pozytywnych zmian. Między innymi zostały uporządkowane lasy, na pamiątkę czego pobliskie uroczysko wraz z rezerwatem przyrody nosi nazwę „Florianów”. Ponadto przeprowadzono nowe pomiary gruntów wraz ze scaleniem oraz uregulowano sporne granice z dobrami Łatowicz. Dokończono

także budowę kościoła. Florian Cieszkowski zmarł nagle 11 sierpnia 1798 r., tknięty apopleksją w czasie rutynowego objazdu swoich dóbr, w lesie pomiędzy Płomieńcem a Jeziorkiem. Do dziś w miejscu jego nagłej śmierci, na terenie rezerwatu „Florianów” stoi ceglana kolumna, nazywana przez miejscowych „Białym Słupem”. Po śmierci Floriana Cieszkowskiego dobra Łukówca i Jeruzala odziedziczył jego syn Krzysztof. Krzysztof zaś miał córkę Helenę, z którą ożenił się nie kto inny tylko jej sławny, stryjeczny brat August Cieszkowski – znany polski filozof, ekonomista, działacz społeczny. Warto wspomnieć, że według akt parafialnych ich ślub odbył się 19 kwietnia 1857 r. właśnie w Jeruzalu po uzyskaniu od papieża niezbędnej dyspensy⁶. Tym sposobem dobra łukowieckie przeszły na własność rodu Cieszkowskich z poznańskiego i w większości pozostały w ich rękach do wybuchu II wojny światowej. Podczas długich lat zarządu Cieszkowskich część ziem została w dowód wdzięczności ofiarowana bądź sprzedana, w skutek czego wielkość majątku zmieniała się.

Jeruzal nie miał szans zachować praw miejskich. Niestety cechowała go karłowatość. Przypomnijmy, że jego uposażenie stanowiły zaledwie 3 łany, tj. około 54 ha (dla porównania, obecnie obręb Jeruzal zajmuje powierzchnię 694,47 ha). Poza tym miał dużą konkurencję w postaci blisko położonych, podobnych ośrodków miejskich, tzn. Kuflewa i Łatowicza, od których oddalony był zaledwie o 5 km. Ludność miejska nie miała szans zajmować się rolnictwem, pozostał jej jedynie handel i rzemiosło, co w powiązaniu z małym zasięgiem targowym Żeliszewa (Jeruzala), nie stwarzało poważnych szans rozwoju. Dodatkowo sytuację miast osłabiała nieustająca walka szlachty z mieszczaństwem o przywileje, liczne wojny, w tym przede wszystkim najazd Szwedów i w końcu rozbiory. Między innymi rok 1811 jest wspominany jako rok wielkiej klęski żywiłowej. Od ostatnich dni marca aż do Przemienienia Pańskiego (tj. do 6 sierpnia) nie spadła ani jedna kropla deszczu. W roku 1812 zaś przez Jeruzal przetoczyły się liczne wojska westfalskie, saskie i polskie, w liczbie około 20 000 tysięcy żołnierzy. Wojsko zabrało praktycznie wszystko, co w roku klęski udało się jeszcze zabrać. Przyjmuje się, że ostateczny kres miejskiej historii Jeruzala nastąpił po wybudowaniu w 1820 r. szosy Warszawa – Mińsk – Siedlce (obecnie Warszawa – Terespol), wobec której gościńce takie, jak ten przebiegający przez Jeruzal, traciły całkowicie na znaczeniu.

6 tamże, s. 124



August Cieszkowski na portrecie autorstwa M. Fajansa (źródło: Kujawsko-Pomorska Biblioteka Cyfrowa)

- 1 Rynek i kościół w Jeruzalu, fot. qmphotostudio



- 1 Zdjęcia z planu filmowego serialu „Ranczo”, fot.
- 2 Zespół Szkół w Jeruzalu
- 3

Jeruzal po utracie praw miejskich nadal zachowywał dużą rangę, pełniąc funkcję m.in. ośrodka kulturowego, oświatowego i administracyjnego. W Jeruzalu w 1922 r. mieściła się przeniesiona z Łatowicza siedziba gminy Łukówiec a od 1923 r., po likwidacji gminy Łukówiec, siedziba gminy Jeruzal, która w różnej formie funkcjonowała do 1953 r., czyli do czasu utworzenia Gromadzkich Rad Narodowych. Kiedy w 1973 r. pojawiły się znowu gminy, Jeruzal wszedł w skład dzisiejszej gminy Mrozy. Jeruzal jednak nie przestał pełnić znaczącej roli dla miejscowości od dawna z nim związanych. Do dziś stanowi ważny ośrodek społeczny i gospodarczy dla wsi: Borki, Dębowce, Kołacz, Lipiny, Łukówiec, Płomieniec (stanowiących mniej więcej obszar zasięgu dzisiejszej parafii Jeruzal).

Od 2005 r. malownicze krajobrazy Jeruzala stały się planem filmowym serialu „Ranczo”, którego scenariusz stał się niemal nową historią tej uroczej wsi, dawnego średniowiecznego miasteczka.



Kuflew

W odległości około 5 km na północ od Jeruzala położona jest wieś Kuflew, która również posiada rodowód średniowiecznego miasteczka. Jest to miejscowość o bardzo długiej, ciekawej i niestety tragicznej historii, w wyniku której utraciła praktycznie wszystko, co miała najbardziej wartościowego. Zanim jednak opowiemy o jej tragicznych losach, wspomnijmy o samych początkach.

Kuflew pierwotnie nosił nazwę Stok. Nazwa mogła wiązać się z lokalizacją osady na wzniesieniu przy dolinie, której zlokalizowane jest źródło rzeki (obecnie nazywanej Witówką I). W latach siedemdziesiątych XV w. majątek Stok stał się własnością Michała Oborskiego a następnie jego synów: Marcina, Jana, Wiktoryna i Wenera. Bracia Oborscy powzięli starania o założenie w Stoku nowej parafii, dzięki czemu już w dniu 19 stycznia 1515 r. biskup poznański Jan Lubrański zgodził się na erekcję kościoła w Stoku ku czci Matki Boskiej pod wezwaniem św. Marcina i Mikołaja. W skład nowej parafii weszły wsie należące do braci Oborskich, czyli: Stok, Ruska Wola (Wola Rafałowska), Liwiec, Sokolnik, Guzew, Siernie (Podciernie), Podbiele, Huta¹. Erekcja kościoła otworzyła drogę do ubiegania się o nadanie praw miejskich i uzyskania tym samym różnego rodzaju gospodarczych przywilejów. W 1521 r. wieś Stok zmieniła swoją nazwę na Kuflew i stała się miastem.

Lokacja odbyła się na prawie magdeburskim (niemieckim)². Skąd wzięła się nazwa Kuflew? Jak zwykle bywa w takich przypadkach, jest wiele teorii. Najbardziej prawdopodobna teoria wiąże nazwę Kuflew z kufłami



1 Grzegorzycy Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s.124-125

2 Pazyra Stanisław, *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, PWN Warszawa 1959 r., s.121

okowity serwowanymi w karczmie, stojącej w centrum miasteczka przy biegnącym do Latowicza szlaku handlowym³.

Majątek Kuflew pozostawał we własności rodziny Oborskich do XVIII w. W tym czasie został zbudowany nowy kościół (ok. 1542 r.) szpital wraz z kościołem przyszpitalnym (ok. 1548 r.) oraz szkoła. Kościół z 1548 r. uległ spaleniowi i w 1620 r. został pobudowany nowy z sosnowych belek, którego fundatorem była wdowa po Janie Oborskim. W wieku XVIII Kuflew stał się własnością rodziny Skarbków. W 1759 r. Rafał Ludwik Skarbek wraz z proboszczem kuflewskim – Franciszkiem Kossowskim wzniesli czwarty już z kolei drewniany kościół, który przetrwał do nocy z 7 na 8 marca 1991 r.⁴ Kościół z 1759 r. wraz z architektonicznym otoczeniem i plastycznym wyposażeniem stanowił prawdziwą perłę zabytkowej architektury sakralnej Mazowsza.

Pod koniec XVIII w. dobra Kuflew przeszły na własność Jana Meisnera. Od Jana Meisnera w 1793 r. nabył je hrabia Melchior Łącki. W 1831 r. dobra odziedziczyli jego synowie: Wincenty – Antoni i Jan Nepomucen Łącki. W 1841 r. cały majątek przejął Wincenty Antoni Łącki⁵.

Podobnie jak w przypadku Jeruzala przełom XVIII i XIX w. przyniósł upadek miasteczku Kuflew. Kuflew również posiadał małe uposażenie w grunty rolne. Jego znaczenie handlowe zmniejszało się z roku na rok. Nie przebiegały już przez niego żadne znaczące szlaki handlowe. Nawet owa sławna z kufli okowity karczma, co akurat z korzyścią było dla trzeźwości mieszkańców, została spalona. Na wszystko to nałożyły się przemarsze wojsk i czynione przez nie spustoszenie. Wobec tego wszystkiego Kuflew nie miał żadnych szans i musiał pożegnać się z prawami miejskimi.

Pozostał jednak dwór, wokół którego koncentrowało się życie wszystkich okolicznych wiosek. Dobra Kuflewa jako posąg zostały wniesione do zawartego w 1842 r. małżeństwa pomiędzy Weroniką Korzbok – Łącką (córką Wincentego Antoniego Łąckiego) i Bronisławem Dąbrowskim, synem Henryka Dąbrowskiego – wodza Legionów. Nie wnikając

3 por. Grzegorzycy Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s.125

4 *Kronika parafii Kuflew*, Komitet Budowy Kościoła, Kuflew 1994 r., s.5-6

5 Grzegorzycy Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s.129



Pomnik ku czci św. Antoniego wzniesiony w 1864 r. przez Weronikę Korzbok-Łącką Dąbrowską, fot. UMIG Mrozy



Wykaz majątku Bronisława Szweycera w aktach Gminy Kuflew w 1919 r., źródło AP w Otwocku

4 Kościół drewniany w Kuflewie spłonął w nocy z 7 na 8 marca 1991 r., źródło: archiwum GBP w Mrozach



- 1 Dworek w Kuflewie na przełomie XIX i XX w., źródło: www.dworek-kuflew.com

- 2 Ukaz cesarski o zwrocie konfiskaty majątku Kuflew, źródło: AP w Otwocku

niej. W konsekwencji tego władze carskie nie tylko skazały na więzienie Bronisława Dąbrowskiego ale i w 1846 r. skonfiskowały majątek Kuflew. Weronika Dąbrowska podjęła więc samodzielną i stanowczą walkę o odzyskanie majątku. Nie lada okazja nadarzyła się jej w 1863 r. na balu w Berlinie, na którym gościem honorowym był cesarz Wszechrusi – Aleksander II. W tańcu wyprosiła go o zwrot niesłusznie zabranego jej za winy męża majątku w Kuflewie. Po pamiętnym tańcu cesarz wydał ukaz i majątek kuflewski na powrót stał się własnością dzielnej Weroniki⁶. Na pamiątkę tamtych wydarzeń w przydworskim parku w Kuflewie został wzniesiony liczący około 11 m pomnik ku czci św. Antoniego. Przez wiele dziesiątków lat, nim rosnące drzewa przysłoniły ceglana kolumnę, św. Antoni górował nad całą kuflewską okolicą.

Od 1864 r. rozpoczął się stopniowy rozwój folwarku, w tym budowa młynów, wiatraków, stawów i tartaków. Za czasów rządów Weroniki Dąbrowskiej lokalna gospodarka rozwijała się wyjątkowo szybko. Wiele cennych zabytków dzisiejszej północnej części gminy Mrozy powstała właśnie w tamtym okresie, świadcząc o dawnej świetności.

W 1864 urządzono gminę wiejską Kuflew. Wiemy jednak, że w okresie międzywojennym siedziba Gminy Kuflew nie znajdowała

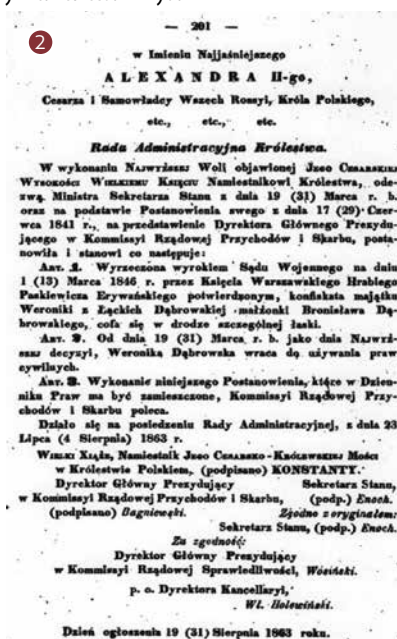
już w burzliwe życie młodych małżonków należy przyznać, że Bronisław odziedziczył po ojcu zamiłowanie do ojczyzny. Zaborczej władzy wciąż narażał się, organizując zbrojne akcje skierowane przeciwko

się w Kuflewie a w Woli Rafałowskiej.

Hrabina Dąbrowska zarządzała majątkiem kuflewskim do czasu swojej śmierci w 1896 r. Po śmierci Hrabiny właścicielem dóbr stał się jej bratanek – Antoni Łącki, który sprzedał majątek Księciu Stanisławowi Lubomirskiemu. Od Księcia Lubomirskiego w 1900 r. majątek kupił Michał Szweycer. Michał Szweycer pobudował w sąsiedztwie dworku gorzelnię, z której do II wojny światowej słynął Kuflew. Zajmował się także wyrębem lasów i eksportem drewna, ciętego w tartaku Wymyśle (obecnie okolice stadionu w Mrozach). Prężnie także funkcjonowała zwirownia, do której prowadziły specjalne, boczne tory od stacji kolejowej w Mrozach. Śladem tamtej zwirowni jest wążowóz rozciągający wzdłuż zachodniej granicy Mrozów Południowych. Na dnie wążowozu wykształciły się stawy, które wraz z otaczającą je roślinnością tworzą malowniczy krajobraz. Wśród gęstniejącej roślinności można jeszcze dzisiaj dostrzec pozostałości dawnych torów.

W 1917 r. majątek Kuflew odziedziczył syn Michała – Bronisław Szweycer. Z różnych powodów jego majątek w poszczególnych latach ulegał znacznemu uszczupleniu. Mówi się, że miał liczne długi i zaległości podatkowe, które pokrywano z licytacji tego, co posiadał. Być może przyczyną pogarszającego się stanu finansowego jego majątku był panujący w dwudziestoleciu międzywojennym ogólnoswiatowy kryzys gospodarczy. Trudno powiedzieć.

Ostatecznie Bronisław Szweycer musiał opuścić swój majątek po klęsce września 1939 r. Dwór zajęli Niemcy. W pobliskim Jeziorku (obecnie część wsi Mała Wieś) urządzili obóz pracy dla ludności żydowskiej. O tym fakcie wspominają akta gminy Kuflew jak również dane zebrane przez niemieckie organizacje. Miejsцова ludność wspomina, że były to głównie prace związane z regulowaniem



6 por. tamże s. 129-130

7 źródło: www.dworek-kuflew.com



rzeki Witówki oraz prace polowe.

Po II wojnie światowej majątek kuflewski został rozparcelowany. Bronisław Szweyca zmarł w 1953 r. w Poznaniu. W dworze w Kuflewie po wojnie mieścił się ośrodek zdrowia a później biblioteka. Kuflew utracił swoje znaczenie. Po ponownym utworzeniu gmin w 1973 r. Kuflew ostatecznie zniknął z map z podziałem administracyjnym - utworzono gminę Mrozy a nie Kuflew. Dokonano także nowych podziałów geodezyjnych, według których centrum dawnego miasteczka zostało podzielone między sąsiednie wsi i co ważniejsze między dwie gminy. I tak kościół znalazł się w Małej Wsi, szkoła w Podcierniu⁸ (gmina Cegłów) a cmentarz w Sokolniku. Być może było to celowe działanie władz zmierzające do zlikwidowania ośrodków, które tak jak Kuflew były miejscami pamięci narodowej⁹. Pomimo jednak tragicznych losów Kuflew ostał się w sercach swoich mieszkańców, którzy w pełni utożsamiają się z jego bohaterską historią i bogatą tradycją.

⁸ Szkoła została zlikwidowana w 2013 r.

⁹ Szerzej o działaniach narodo-wyzwoleńczych na terenie Kuflewa i okolic można przeczytać w rozdziale „W walce o wolność”.

Miejscowość sanatoryjna - Rudka

Miejscowość Rudka, położona ok. 2 km od Mrozów, we względu na zlokalizowane w niej dawne sanatorium a dzisiaj szpital, stanowi ważny punkt na mapie gminy. Sama miejscowość Rudka posiada rodowód wsi folwarcznej. W XVI w. funkcjonowała osada o nazwie Ruda¹. W XIX w. wchodziła w skład majątku Kuflew.

¹ Polska Akademia Nauk, Instytut Historyczny *Atlas Historyczny Polski, Mazowsze w II połowie XVI w.* PWN 1973 r.

Po śmierci Weroniki Łąckiej – Dąbrowskiej Rudka należała do jej bratanka - Antoniego Łąckiego, który sprzedał majątek Księżu Stanisławowi Lubomirskiemu. Kiedy pod koniec XIX w. Polskie Towarzystwo Higieniczne podjęło decyzję o budowie pierwszego społecznego sanatorium dla piersiowo chorych, książę Lubomirski przekazał ziemię pod budowę tegoż sanatorium - 10 ha zalesionego terenu między Mrozami a wsią Rudka. W tym lesie już w 1902 r., dzięki usilnym staraniom Komitetu Budowy z dr. Teodorem Duninem na czele, rozpoczęto prace budowlane. Prace przebiegały zgodnie z projektem architektonicznym autorstwa sławnych architektów warszawskich: Franciszka Lilpopy i Karola Jankowskiego. Budowę finansowano wyłącznie ze składek prywatnych bez pomocy władz państwowych. Dlatego inwestycja przebiegała etapami. Uroczystego otwarcia pierwszego skrzydła z przeznaczeniem dla 60 chorych dokonano 29 listopada 1908 r. Zainteresowanie leczeniem gruźlicy było tak duże, że szybko ilość utworzonych miejsc stała się niewystarczająca. Kontynuowano więc budowę pomimo zniszczeń i przerwy w działalności spowodowanych przez I wojnę światową. Po odzyskaniu niepodległości pracom budowlanym przewodniczył Komitet Budowy, na czele którego stanął warszawski przemysłowiec - Emil Gerlach. Uroczyste otwarcie drugiego skrzydła nastąpiło 18 grudnia 1927 r. W 1928 r. powiększono także znacznie teren sanatorium zakupując 42 ha zalesionych gruntów do niego przyległych (przypomnijmy, że w 1964 r. na terenie tym utworzono rezerwat przyrody



Tablice pamiątkowe w szpitalu w Rudce, fot. GCK w Mrozach

3 Kościół w Kuflewie, fot. qmphotostudio

4 SSZZOZ w Rudce – widok z lotu ptaka, fot. qmphotostudio





„Rudka Sanatoryjna”). Powiększenie terenu umożliwiło urządzenie własnej drogi o długości 2 km, łączącej sanatorium z szosą Kuflew-Mrozy². Dzięki temu uzależniono się od konfliktowej drogi należącej do dziedzica kuflewskiego.

W tym czasie sanatorium przeżywało już swój rozkwit, stając się wśród warszawskiej społeczności. Stosowano w nim przede wszystkim leczenie klimatyczne. Najważniejszym

elementem terapii był wielogodzinny wypoczynek na świeżym powietrzu. Służyły do tego dwie werandy: letnia w parku i zimowa usytuowana przy gmachu głównym. Chory spędzał na werandowaniu około 6 godzin dziennie. Wykorzystywano także metodę kąpeli słonecznych (helioterapię), naświetlanie promieniami lampy kwarcowej, leczenie hydropatyczne (wodołecznictwo). Równocześnie próbowano leczyć chorych za pomocą lekkiej pracy fizycznej, co w pocz. XX w. było nowatorskim rozwiązaniem³. Ta metoda leczenia wykorzystywana była także w otwartym w 1912 r. w pobliskiej leśniczówce, pierwszym w Królestwie Polskim Sanatorium Ludowym dla Chorych Piersiowo, które miało 10 łóżek przeznaczonych dla najuboższych robotników. Nie ulega wątpliwości, że dla pacjentów i gości Sanatorium największą atrakcją stanowiła kolejka konna, która kursowała na trasie od stacji PKP w Mrozach bezpośrednio do Sanatorium. Niektórzy specjalnie przyjeżdżali do Mrozów i Rudki, aby tą kolejką przejechać się.



SANATORIUM RUDKA - BALKON 5000 REJBL.

Z sanatorium mocno związała się miejscowa społeczność, która w rozwijającym się zakładzie leczniczym znalazła zatrudnienie. Mieszkańcy zajmowali się zarówno zwykłymi pracami gospodarczymi jak i opieką nad pacjentami/kuracjuszami.

II wojna światowa przyniosła wiele zniszczeń w Sanatorium, które przez długi czas było okupowane przez wojska niemieckie a później radzieckie. W trakcie wojny przez Sanatorium przewinęło się aż siedem szpitali wojskowych. Pomimo, iż zabudowania Sanatorium nie ucierpiały bezpośrednio na skutek działań wojennych, to jednak w znacznym stopniu zostały zdewastowane⁴. Okres wojny i czasów bezpośrednio po niej następujących, mimo tych wszystkich ogromnych zniszczeń, ujawnił wspaniałą, patriotyczną postawę okolicznych mieszkańców oraz pracowników Sanatorium. Uczestniczyli oni w działaniach konspiracyjnych, chowali poległych żołnierzy i współpracowali z Armią Krajową.

Po wojnie Sanatorium zajmowało się głównie leczeniem gruźlicy, która w tym czasie dotknęła dużą część osłabionego społeczeństwa. Konieczne było zwiększenie ilości łóżek i obsady pacjentów w poszczególnych pokojach. W 1950 r. Sanatorium w Rudce zostało upaństwowione. W 1976 r. Sanatorium Przeciwgruźlicze zostało przekształcone w Specjalistyczny Zespół Opieki Zdrowotnej Gruźlicy i Chorób Płuc. W 1996 r. Zespół uzyskał swoją samodzielność i w 2000 r. stał się Samodzielnym Specjalistycznym Zespołem Zakładów Opieki Zdrowotnej, rozszerzając swoją działalność o zakład opiekuńczo-leczniczy i oddział rehabilitacyjny.

- 1 Sanatorium dla piersiowo chorych w Rudce przed II wojną światową, źródło: archiwum GBP w Mrozach
- 2 Pocztkówka z sanatorium w Rudce, źródło: archiwum Piotra Wojdygi



SSZZOZ w Rudce – widok współczesny, fot. archiwum GCK w Mrozach

2 Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M., Praca zbiorowa pod redakcją, *Rudka sto lat w służbie zdrowia*, SSZZOZ w Rudce, Warszawa 2008 r., s.12-23

3 tamże, s. 20-21

4 tamże, s. 22



Należy podkreślić, że wciąż SSZZOZ w Rudce jest największym pracodawcą w okolicy. Obecnie realizowane są plany rozwojowe SSZZOZ, według których w Rudce ma powstać nowoczesny ośrodek o znaczeniu regionalnym, który zaspakajałoby rosnące potrzeby mieszkańców w zakresie specjalistycznych usług medycznych oraz jednocześnie dawałby możliwość łączenia rehabilitacji z odpoczynkiem, rekreacją i kulturą.

Wsie szlacheckie – Kruki i Gójszcz

Jak już wspomnieliśmy teren gminy Mrozy nie jest jednorodny pod względem historycznym i kulturowym. Swoją własną i niepowtarzalną historię posiadają wsie położone na północny wschód i północny zachód od Mrozów, tzn. Kruki i Gójszcz. Są to wsie należące niegdyś do ziemi liwskiej parafii Kałuszyn, powstałe w XV w. na skutek książęcego nadania ziemi przedstawicielom drobnej, niezamożnej szlachty, nazywanej szlachtą gniazdową. Szlachta gniazdowa, to w większości wywodzący się ze stanu rycerskiego zasłużeni uczestnicy bitew, którzy za swoje zasługi otrzymywali niewielkie - tj. mniej więcej 3-łanowe posiadłości (łan, zwany również włóka, odpowiadający 17,955 ha).

Wieś Kruki swoją nazwę wywodzi od właścicieli o przydomku Kruk, her-

bu Doliwa, należących do stanu szlacheckiego. Paweł Kruk wraz z synami Mikołajem, Fabianem i Stanisławem w 1474 r. otrzymał od księcia Konrada III Rudego nadanie 3 włók (1 włóka = 17,955 ha) w dziedzictwie zwanym Goszdzyecz. W tym samym dziedzictwie od Rudi Stok do Boymya (Bojmia, obecnie Trytwa) podobne nadanie 3 włók otrzymał kolejny syn Pawła – Piotr. Krukowie najprawdopodobniej wywodzili się ze wsi Smoleń w ziemi ciechanowskiej (powiat przasnyski, parafia Węgra), której właściciele Smoleńscy także używali przydomku Kruk i herbu Doliwa. W 1545 r. synowie Piotra – Jan i Jakub zwani Krukowie z kancelarii króla Zygmunta I Starego otrzymali potwierdzenie nadania z 1474 r. W 1663 r. Kruki liczyły 3 dymy (domy) i 22 osoby. W 1676 r. Kruki zamieszkiwało 6 rodzin, w tym 2 Gójskich (będących potomkami Pawła Kruka), Guiski, Guiska, Chrościcki, Kamieński, Łazowski. Zaś 1847 r. w Krukach było 13 dymów dworskich, 1 dym włościański oraz mieszkających 75 katolików i 12 żydów.

Obecny Gójszcz tworzą zaś dwie dawne wsie szlacheckie: Skrzeki i Zbrożki. Skrzeki w 1563 r. nazywały się Szczurowo i zajmowały obszar $\frac{3}{4}$ włóki. Od 1663 r. funkcjonuje już nazwa Skrzeki pochodząca od właścicieli o przydomku „Skrzek”. W 1663 r. w Skrzekach był 1 dym, w którym mieszkały 4 osoby. W 1811 r. wioska była własnością Józefa Lisieckiego, zamieszkiwało ją 17 katolików. W 1818 r. zajmowała 2 włóki. W 1847 r. były już 4 dymy dworskie, zamieszkiwane przez 39 katolików. W 1881 r. folwark Skrzeki zajmował obszar 12 włók 10 morgów. W 1889 r. zamieszkiwało go 66 mieszkańców. Wieś Zbrożki powstała, gdy w 1474 r. Zbrożek de Szczurowo otrzymał od księcia Konrada III Rudego nadanie 10 włók w dobrach dziedzicznych Goszdzyecz. W 1530 r. bracia Piotr i Łukasz (synowie Zbrożka) zwani Zbrożek de Gozdziecz otrzymali z kancelarii króla Zygmunta I Starego potwierdzenie nadania z 1474 r. W 1663 r. z Zbrożkach były 2 dymy, w których mieszkało 12 osób. W 1847 r. we wsi był 1 dym dworski, 3 dymy włościańskie i mieszkających 33 katolików. W 1895 r. Zbrożki liczyły 11 włók 14 morgów dworskich i 36 mieszkańców. Potomkowie Piotra z przydomkiem „Skrzek” swoje dobra nazywali Gwoździec i przyjęli nazwisko Gójski. Od tego nazwiska najprawdopodobniej pochodzi nazwa miejscowości Gójszcz, do której należą obecnie również Skrzeki i Zbrożki¹.

¹ na podstawie: Goska Aneta Aleksandra i Nowik Andrzej Marek *Ciągłość dziejów gniazd rodowych. Osadnictwo szlachty cząstkowej w parafii Kałuszyn od XV do XXI wieku*; w: *Rocznik Kałuszyński Zeszyt 7*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kałuszyńskiej, Kałuszyn 2007 r., s. 25 - 57

3 SSZZOZ w Rudce – widok współczesny, fot. archiwum GCK w Mrozach

Mrozy

Dzieje Mrozów w okresie przedrozbiorowym dr Andrzej Marek Nowik

Mrozy prawdopodobnie powstały ok. 1674 r. jako osada młyńska w dobrach Kałuszyn, na lewym brzegu rzeki Trytwy, oddzielającej ziemię liwską od ziemi czerskiej, na wschód od drogi z Kałuszyna do Kuflewa i blisko drogi z Grodziska na Kruki. Pierwszymi młynarzami byli Mrozowie, od których osada przyjęła nazwę. Pomimo sugestii Adolfa Pawińskiego nie można utożsamiać Mrozów z Grozami, niewielką wsią szlachecką koło Wąsów, wzmiankowaną w latach 1526-1622. Zapewne na początku XVIII w. obok osady Mrozy powstała kolejna osada młyńska Kozłowizna, a dalej na zachód osada młyńska Dębkowizna. Pod koniec XVIII w. w okolicy młynów Mrozy i Kozłowizna osiedliło się kilka rodzin ołęderskich, którzy jako koloniści rolni dali początek Mrozom jako wsi. Mrozy w okresie przedrozbiorowym należały do parafii Kałuszyn w ziemi liwskiej w województwie mazowieckim; pod względem kościelnym parafia ta należała do archidiecezji warszawskiej diecezji poznańskiej.

Celem niniejszego rozdziału jest przedstawienie dziejów Mrozów od ich powstania aż do trzeciego rozbioru Polski w 1795 r. Podstawą opracowania są nieliczne zachowane i znajdujące się niejednokrotnie w złym stanie dokumenty archiwalne, uległy bowiem zniszczeniu pochodzące z XVII i XVIII w. niemal wszystkie akta sądowe i skarbowe, archiwa dworskie oraz znaczna część akt parafialnych dotyczących ziemi liwskiej¹. Przeprowadzona kwerenda zmierzała przede wszystkim do odnalezienia wszystkich zachowanych źródeł historycznych, które bezpośrednio dotyczą Mrozów w okresie przedrozbiorowym; są nimi głównie księgi metrykalne i różnego rodzaju rejestry. Stan zachowania źródeł nie umożliwia jednoznacznego rozstrzygnięcia wielu ważnych kwestii historycznych dotyczących okresu przedrozbiorowego, ale pozwala przynajmniej w pewnym zakresie poznać dzieje Mrozów i ich mieszkańców.

¹ Nazwy oryginalne według pisowni występującej w dokumentach archiwalnych zostały zapisane w nawiasie kursywą; w przypadku najstarszych aktów metrykalnych o nieregularnej numeracji lub jej braku został podany numer karty, nawet jeżeli brakuje foliacji.

Odrzucenie hipotezy utożsamiającej Mrozy z Grozami

Najstarsza znana wzmianka o Grozach pochodzi z wpisu do *Metryki Mazowieckiej* z 1526 r., który dotyczył sprzedaży części dóbr ziemskich określonych jako Kałuszyno-Grozy (*Caluschino Grozy*). Według tego wpisu szlachetny Paweł Żaboklicki z Kałuszyna-Grozów otrzymał część dziedziczną w tych dobrach od swojego ojca Bartłomieja; sąsiadowała ona z jednej strony z częścią dziedziczną jego brata Stanisława, a z drugiej strony z częścią dziedziczną jego brata Jana, i została sprzedana za sześć kop groszy szlachetnym Wojciechowi i Marcinowi Żebrowskim z Kałuszyna-Tarłów, synom prawdopodobnie tego samego zmarłego Stanisława, a zatem braciom¹.

Chodzi zatem o dobra, które zostały wyodrębnione z dóbr Kałuszyno (Kałuszyn), o czym świadczy typowa podwójna nazwa, i całe lub przynajmniej częściowo należały do Pawła Żaboklickiego, który przekazał je swoim synom Pawłowi, Stanisławowi i Janowi, z których każdy posiadał wyodrębnioną część; prawdopodobnie dobra te na początku XV wieku zostały już zagospodarowane, a właściciele w nich mieszkali, dając początek wsi szlacheckiej Kałuszyno-Grozy. Wpisy w *Metryce Mazowieckiej*, rejestrujące między innymi transakcje dotyczące dóbr ziemskich, na tyle są niekompletne, że brakuje wpisów dotyczących wydzielenia tych dóbr i ich ewentualnych wcześniejszych właścicieli. Paweł Żaboklicki

¹ Archiwum Główne Akt Dawnych (AGAD), zesp. Metryka Koronna, ks. 41, k. 169 r; streszczenie łacińskie: kartoteka Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie; Jarosław Suproniuk, *Osadnictwo ziemi liwskiej w XV i XVI w. w świetle źródeł pisanych*, „Rocznik Liwski” 3 (2007), s. 67; streszczenie polskie: Elżbieta Kowalczyk, *Włość kałuska w średniowieczu. Z dziejów osadnictwa na wschodnim Mazowszu*, „Rocznik Kałuszyński” 4 (2004), s. 16-17; Aneta Aleksandra Goska i Andrzej Marek Nowik, *Całość dziejów gniazd rodowych. Osadnictwo szlachty częstkowej w parafii Kałuszyn od XV do XXI wieku*, „Rocznik Kałuszyński” 7 (2007), s. 38.

mógł pochodzić z gniazda rodowego Żabokliki, które znajduje się w ziemi liwskiej w parafii Czerwonka. Nazwa *Grozy*, pochodząca prawdopodobnie od przydomku mieszkańców wsi *Groza* w liczbie mnogiej, jest w okolicy typową nazwą wsi szlacheckiej. Z kolei nazwa wsi szlacheckiej *Tarały* pochodziła od przydomku Żebrowskich, a sama wieś znajdowała się między Witami i Chrościami; prawdopodobnie od imienia Michała Żebrowskiego była również nazywana *Michałami*; chociaż zanikła już w XVII w., do dzisiaj o jej położeniu świadczy między innymi nazwa topograficzna *Tarały*², a członkowie wywodzącego się z niej rodu Michałowskich do dzisiaj mieszkają w okolicznych wsiach.

Kolejne wzmianki o Grozach znajdują się w XVI-wiecznych rejestrach poborowych dotyczących podatku łańowego, czyli pobieranego od powierzchni upraw rolnych. W 1535, 1540 i 1541 r. ze wsi szlacheckiej nazywanej Grozowie (*Grozovie*, *Grozowie*, *Groszovye*) był pobierany podatek od 1 włóki (około 17 ha)³. Występująca w tym okresie nazwa *Grozowie* w gruncie rzeczy znaczy to samo, co nazwa *Grozy*. Wielkość upraw, porównywalna z ówczesnymi gospodarstwami chłopskimi, może świadczyć o osadzie jednodworczej, czyli obejmującej jedną rodzinę.

W cytowanych trzech rejestrach układ wsi szlacheckich wyodrębnionych z dóbr Kałuszyno jest taki sam i ma charakter geograficzny; jest on następujący: Olszewice, Patok, Szymony, Milew, Falbogi, Mrocзки, Dobrożony, Grozy, Abramy, Szembory, Kluki, Chroście, Michały, Przybysze. *Tarały* w tym wykazie zostały nazwane *Michałami*, a *Dobrożony* i *Przybysze* w późniejszym okresie zmieniły nazwę odpowiednio na *Wąsy* i *Wity*. Poza *Tarałami*, których lokalizacja jest dobrze znana i poza *Grozami* właśnie, wszystkie wymienione wsie istnieją do dzisiaj.

Autor rejestru wymienia zatem najpierw leżące na południe od Kałuszyna Olszewice, następnie położony na południowym wschodzie Patok i znajdujące się za nim Szymony. Dalej wymienia leżący na północnym wschodzie Milew i idąc w kierunku zachodnim po kolei: Falbogi, Mrocзки, Dobrożony, Grozy, Abramy, Szembory i Kluki; jedynym odstępstwem od układu geograficznego jest umieszczenie Falbogów między Milewem i Mroczkami, a nie między Mroczkami i Dobrożonami – z drugiej strony umieszczenie Abramów przed Szemborami jest ścisłe, a obie wsie wprost graniczą ze sobą. Na koniec wymienia Chroście, Michały i Przybysze, które znajdowały się patrząc od strony Kałuszyna przed Klukami, Szemborami, Abramami i Przybyszami, a zatem wymienia je niejako zawracając i idąc w kierunku wschodnim. Z analizy tych trzech rejestrów wynika zatem, że *Grozy* były położone między Abramami i Wąsami; jest to stosunkowo dokładna lokalizacja, ponieważ odległość między tymi wsiami wynosi zaledwie około 1 km.

Według dwóch kolejnych rejestrów poborowych z 1563 i 1567 r. podatek łańowy w Grozach (*Grozy*, *Grozi*) był pobierany z 3,5 włóki (około 60 ha)⁴; może to świadczyć o wzroście upraw, ale również o zaliczeniu do Grozów gruntów sąsiednich wsi. Rejestr z 1563 r. został opublikowany przez Adolfa Pawińskiego w 1895 r., przy czym *Grozy* zostały utożsamione z istniejącymi już ówczesnie *Mrozami*⁵. Uzasadnieniem była prawdopodobnie jedynie pewna zbieżność nazw oraz to, że u schyłku XIX w. *Grozów* już nie było, a były za to w tej samej parafii *Kałuszyn Mrozy*. Nietrzeźwości tego rodzaju jest w tym dziele bardzo dużo, wystarczy zwrócić uwagę, że w tej samej parafii nie została zidentyfikowana *Ruszn*,

2 Występuje np. na Mapie topograficznej 1:25000 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, N-34-140-B-c, Warszawa 1995.

3 AGAD, zesp. Archiwum Skarbu Koronnego, oddz. I, ks. 39, k. 33 v; ks. 46, k. 83 r i 116 r.

4 AGAD, zesp. Archiwum Skarbu Koronnego, oddz. I, ks. 38, k. 369 r i 596 v.

5 Źródła dziejowe, t. XVI, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana*, t. V, Mazowsze, Warszawa 1895, s. 417.

r. 1563

DISTR. LIVVENS.

417

Parochia Kałuska.

Mansi nobilium possessionati.

Kałuszyn, 2 łaniator, 3 figuli, 2 revendit., 2 sartor., 4 sutores.
 Ruszn² man. 6.
 Ryczałek, man. 6.
 Patok, man. 4.
 Olszewnica et Stoczek, man. 2 1/2.
 Groski, man. 4 3/4.
 Golembiówka, man. 2 1/2.
 Grodzisko, man. 4.
 Ostrow, man. 3.
 Godziecz³ man. 1/2, morg. 6.

Mansi pauperum nobilium.

Kalusino Milisewo (Milew), man. 7 1/4, morg. 2.
 „ Szymony, man. 10.
 „ Olszewice, man. 9 1/4, morg. 2.
 Patok, man. 4.
 Mrocзки, man. 6 1/4.
 Godziecz, man. 3, morg. 6.
 Szczurowo, man. 3/4.
 Gosdziecz Hruki, man. 5.
 Kalusino Abramy, man. 7, morg. 6.
 Chroście, man. 7.
 Chwałbogi, man. 4.
 Grozy (Mrozy), man. 3 1/2.
 Szimbory, man. 3 1/4, morg. 2 1/2.
 Kluki, man. 1 1/4.
 Dobrożony⁴ man. 3, morg. 2.
 Michały⁵ man. 2, morg. 2 1/2.

Parochia Grembkowska.

Villae R. D. Episcopi Poseniensis.

Grembkowo, man. 20, 1 faber, 2 lanifices, 2 revend., hortulanorum 1/4
 ex sanctuario 2 1/2.
 Potszuse, man. 16.
 Łeszna Góra, man. 19.
 Żarnówka, man. 19 1/2, lanifex 1.
 Źródła dziejowe. Tom XVI.

37

1

1 Rejestr poborowy z 1563 r. w publikacji Adolfa Pawińskiego z 1895 r. z błędnie utożsamionymi *Mrozami* z osadą *Grozy*, *Źródła dziejowe*, t. XVI, *Polska XVI wieku pod względem pod względem geograficzno-statystycznym opisana*, t. V, Mazowsze

Gójszcz, Dobrożony-Wąsy i Tarały-Michały, a *Milisewo*, prawidłowo zidentyfikowane z Milewem, zostało błędnie zapisane zamiast *Milievo*. Autorytet Adolfa Pawińskiego sprawił jednak, że do błędnego utożsamiania Grozów z późniejszymi Mrozami, oddalonymi o ok. 10 km, dochodziło często.

Według rejestru poborowego z 1578 r. podatek łanowy w Grozach (*Gruzy*) znowu był płacony tylko od 1 włóki; rejestr jest bardzo szczegółowy, ale również w znacznym stopniu uszkodzony: wymienia prawdopodobnie szlacheznego Marka, syna zmarłego Mikołaja, który otrzymał 0,5 włóki od Augustyna i 0,5 włóki od kogoś innego⁶.

Najpóźniejszymi znanymi dokumentami, w których występują Grozy, są podpisy wojska z 1621 i 1622 r⁷. Pierwszy z nich wspomina Zofię Grozównę z Dobrożonów-Wąsów, żonę szlacheznego Jana Szczurowskiego. Według drugiego popisu z Grozów (*Grozy*) stawił się pieszo szlachezny Stanisław Wąsowski, syn zmarłego Franciszka, w imieniu swoim i swojej żony Reginy z jej dóbr dziedzicznych Grozy. Wynika z tego, że Grozy nie były zbyt dużymi dobrami ziemskimi, a przez małżeństwo właścicielki z rodu Grozów przynajmniej częściowo przeszły do rodu Wąsowskich. Może to być nie tylko dodatkowym potwierdzeniem tego, że Grozy leżały między Wąsami a Abramami, ale również tego, że na początku XVII w. zaliczono je do wsi szlacheckiej Dobrożony-Wąsy.

Autorzy *Atlasu Historycznego Polski*, wydawanego przez Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, podali lokalizację przybliżoną Grozów, utożsamiając je z Wólką Kałuską⁸. Wynikało to prawdopodobnie z tego, że po raz ostatni Grozy pojawiają się w znanym rejestrze poborowym z 1578 r., natomiast Wólka Kałuska pojawia się po raz pierwszy w znanych źródłach w 1618 r. jako wieś szlachecka należąca głównie do Chrościckich⁹. Nie uwzględniono przy tym popisów wojskowych z 1621 i 1622 r., w których jeszcze występują Grozy, co wyklucza utożsamianie obu wsi, odległych od siebie w linii prostej ok. 4 km. Była to jednak hipoteza bardziej prawdopodobna niż ta, która utożsamiała Grozy z Mrozami, ponieważ Wólka Kałuska znajduje się znacznie bliżej i ma również charakter wsi szlacheckiej.

6 AGAD, zesp. Archiwum Skarbu Koronnego, oddz. I, ks. 27, k. 947 v.

7 AGAD, zesp. Tzw. Metryka Litewska, ks. IV B-36, k. 237 v i 264 v.

8 Atlas Historyczny Polski, Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 7, Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku, Warszawa 1973, cz. II, s. 170; opinię tę cytuje Elżbieta Kowalczyk, op. cit., s. 17, oraz Jarosław Suproniuk, op. cit., s. 67, natomiast Aneta Aleksandra Goska i Andrzej Marek Nowik, op. cit., s. 38, zaproponowali lokalizację między Wąsami i Abramami na podstawie rejestrów poborowych.

9 Ks. Władysław Knapiński, Notaty archiwalne do historii parafii Archidiecezji Warszawskiej z archiwum Konsystorza Warszawskiego, (na prawach maszynopisu) 1949 (rękopis w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie), s. 189.

Początki Mrozów jako osady młyńskiej

Najstarszym znanym dokumentem wymieniającym Mrozy jest akt ślubu Andrzeja Woźniaka z Ryczołka z Marianną z Mrozów (*de Mrozy*) z dnia 11 listopada 1674 r.; zapisany został na odwrocie pierwszej karty w najstarszej zachowanej księdze metrykalnej parafii Kałuszyn, zawierającej akty ślubów z lat 1673-1734 i akty chrztów z lat 1757-1761 i 1770-1774¹. Pan młody, którego imię można odczytać tylko z pewnym prawdopodobieństwem z powodu uszkodzenia karty, należał do stanu chłopskiego, określony został bowiem zwyczajowym tytułem „pracowity” („laboriosus”); pochodził z Ryczołka, a zatem mógł być młynarzem, ponieważ w tym czasie Ryczołek był osadą młyńską. Panna młoda, która pochodziła z Mrozów, a której nazwisko nie zostało podane, mogła nazywać się po prostu „Mróz”, co tłumaczy pominięcie jej nazwiska, i również mogła pochodzić z rodziny mły-

1 Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie, zesp. Akta metrykalne parafii Kałuszyn, ks. 1, akt nr 8 (k. 3 v).

1 Akt ślubu Marianny z Mrozów z 1674 r. - najstarszy odnaleziony akt, w którym pojawia się nazwa osady Mrozy, źródło: Akta metrykalne parafii Kałuszyn, Archiwum Diecezji Warszawsko-Praskiej

narzy, co zdają się potwierdzać późniejsze dokumenty; istniał bowiem zwyczaj zawierania małżeństw przez młynarzy w obrębie własnej grupy zawodowej. Spośród świadków ślubu wymieniony został Maciej – z powodu uszkodzenia karty tylko kontekst sugeruje, że mógł to być Maciej Zbroch – oraz Marcin Ulianowski. Akt ślubu, który miał miejsce po trzykrotnych zapowiedziach w niedzielę w nieistniejącym już, dawnym drewnianym kościele parafialnym w Kałuszynie, podpisał ks. proboszcz Paweł Zalewski.

Rejestr poborowy podatku poglównego z 1676 r.² wymienia Mrozy (*Mrozy*) w parafii Kałuszyn w ziemi liwskiej bez bliższego określenia, po prostu jako należące do jednego kompleksu dóbr, do którego należał oprócz Kałuszyna Ryczołek, Ruszna i Choszcze, a właścicielem był ówczesny podkomorzy liwski; w rejestrze wymieniony jest podkomorzy i czeladź oraz ogólnie osoby stanu plebejskiego w liczbie 109 i żydzi w liczbie 8 bez podziału na poszczególne wsie oraz 10 osób stanu plebejskiego we „dworku” Dzierżanowskiego w Rusznej.

Wcześniejsze znane rejestry, podymnego i poglównego z 1663 r. oraz poglównego z 1673 r.³, w ogóle nie wymieniają Mrozów. Co więcej, w kompleksie dóbr podkomorzego liwskiego urodzonego Dzierżanowskiego w 1673 r. wymienione są tak, jak w 1676 r.: Kałuszyn, określony jako osada („oppidum”), Ruszna, Ryczołek i Choszcze, brakuje natomiast tylko Mrozów. Skoro najstarszy znany zapis dotyczący Mrozów pochodzi z następnego roku można sądzić, że Mrozy powstały dopiero ok. 1674 r. Ich powstanie wiąże się prawdopodobnie z odbudową dóbr Kałuszyn po zniszczeniach potopu szwedzkiego oraz zagospodarowywaniem lewego brzegu rzeki Trytwy między Grodziskiem a Krukami. Dodatkowym istotnym argumentem przemawiającym za tym, że wcześniej Mrozów nie było, jest ich brak w wykazie miejscowości należących do parafii Kałuszyn, który zawarty jest w aktach wizytacji tej parafii przez biskupa poznańskiego Macieja Łubieńskiego z 1629 r.⁴

W 1685 r. w Kałuszynie wziął ślub Jan Mrozowski z Kałuszyna, prawdopodobnie rzemieślnik, określony został bowiem zwyczajowym tytułem „uczciwy” („honestus”), i Łucja, której miejsca pochodzenia jest nieczytelne⁵. Jan Mrozowski należał prawdopodobnie do tego samego rodu Mrozów, bowiem jak świadczą późniejsze dokumenty, nazwiska „Mróz”, „Mrozak”, „Mrozik”, „Mroziak” czy „Mrozowski” często używano zamiennie.

W kolejnych latach śluby z Mrozów brały następujące osoby, bez rozróżnienia, które z małżonków pochodziło z Mrozów: w 1691 r. „pracowity” Adam Badurek i Marianna Mrozówna, a świadkiem był Tomasz Mróz, oraz „pracowity” Tomasz Olszewski i Marianna, a świadkiem był Stanisław Mróz, w 1693 r. „pracowity” Wojciech Zbroch i Zofia Mrozówna, w 1696 r. „uczciwy” Kazimierz Łuczowski i Katarzyna Mrozianka, w 1697r. „uczciwy” Szymon Gójski i Agnieszka Mrozianka⁶. Trudno powiązać te osoby ze sobą, można jednak zauważyć, że nazwisko „Mróz” jest poświadczane w parafii Kałuszyn od 1691 r. Pojawiające się od 1696 r. określenie „uczciwy” w świetle późniejszych dokumentów może wskazywać na młynarza. Prawdopodobnie ten sam Tomasz Mróz, który występował jako świadek w 1691 r., występował w tej roli również w późniejszych aktach z 1696, 1703, 1704 i 1707 r.

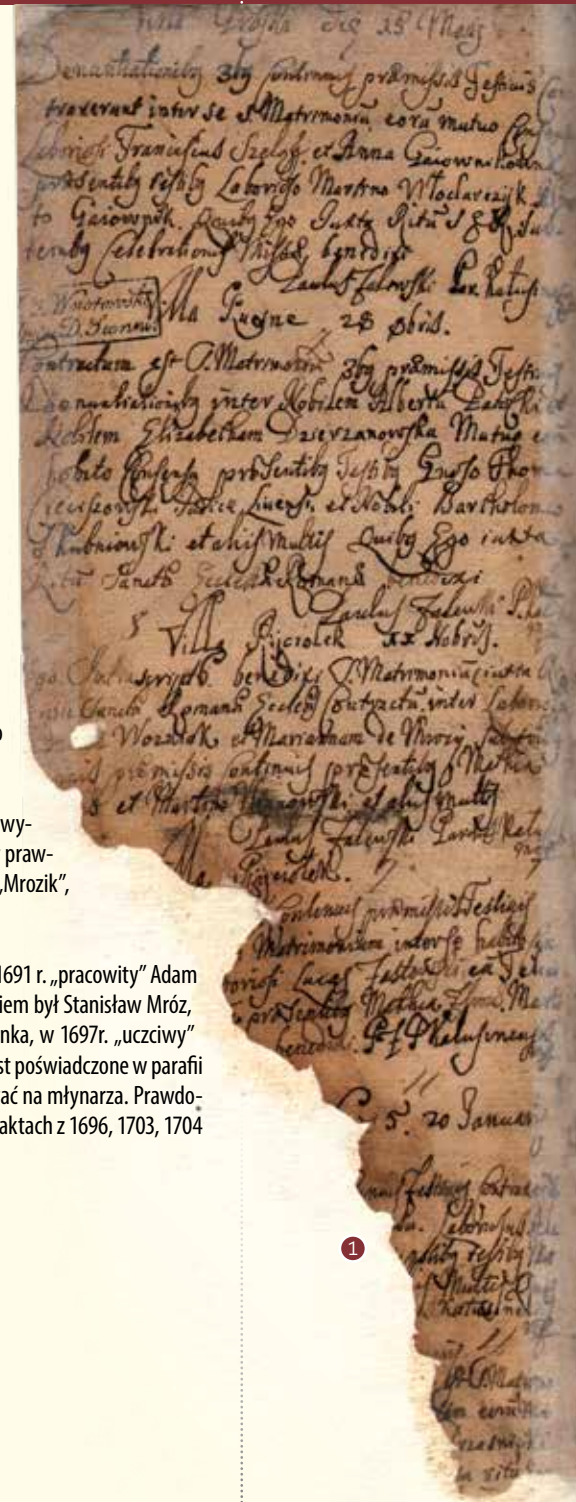
2 Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie, rkps nr 1100 *Regest poglównego Prowincji Wielko-Polskiej z lat 1674-1676*, s. 750.

3 AGAD, zesp. Archiwum Skarbu Koronnego, oddz. I, ks. 65, k. 843 r oraz ks. 66, k. 874 r-v i 885 r.

4 Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, zesp. Acta Visitationum, ks. 8 Visitatio Dioecesis Posnaniensis (1628-1630), s. 297.

5 Akt nr 81 z 27.11.1785 (k. 5 r).

6 Akt nr 38 z 28.01.1691 (k. 14 v), nr 41 z 06.02.1691 (k. 14 v), nr 58 z 26.01.1693 (k. 16 v), nr 103 z 19.11.1696 (k. 20 r) i nr 107 z 1697 (k. 20 r).



Kolejny akt ślubu z 1726 r. „uczciwego” Tomasza Czerwonka i Ewy Gołembowskiej dotyczy Mrozów, przy czym świadkami byli młynarze Walenty i Maciej Mróz; akt ślubu z następnego roku „pracowitego” Jana Jeżewskiego i Zofii, wdowy po młynarzu Stanisławie Kozioł, dotyczy również Mrozów, przy czym świadkiem znowu był młynarz Maciej Mróz; akt ślubu z 1728 r. „pracowitego” Adama Kozłowskiego i Katarzyny Mrozowskiej, a zatem przedstawicieli dwóch rodów młynarskich, wprost dotyczy młyna Mrozy¹⁴.

Można na podstawie tych skąpych źródeł stwierdzić, że młynarzami w Mrozach na początku XVII w. byli przynajmniej Tomasz, Walenty i Maciej Mrozowie. Pozostaje jeszcze do ustalenia, czy młynarski ród Mrozów w Mrozach przyjął nazwę od młyna, czy też raczej młyn od nazwiska rodu.

Z zachowanych dokumentów wynika jednak, że przedstawiciele rodu Mrozów mieszkali w okolicy w okresie wcześniejszym niż ten, z którego pochodzą najstarsze wzmianki o osadzie Mrozy. Z pobliskiej parafii Mińsk Mazowiecki pierwsze zachowane wzmianki o Mrozach są blisko czterdzieści lat wcześniejsze – z sierpnia 1635 r. pochodzi akt chrztu Reginy, córki Wawrzyńca o nazwisku Mróz (Mróz) z Arynowa i jego żony Anny, zapisany w najstarszej zachowanej księdze metrykalnej parafii Mińsk Mazowiecki (zawierającej akty chrztów z lat 1600-1661)¹⁵. Natomiast z dnia 28 marca 1712 r. pochodzi akt chrztu Wojciecha, syna Walentego o nazwisku Mrozik (*Mrozik*) z młyna Wiatrak i jego żony Małgorzaty Witkówny z tej samej parafii (zapisany w księdze chrztów z lat 1690-1698 i 1706-1714 oraz ślubów z lat 1706-1708)¹⁶. Wynika z tego dokumentu, że przynajmniej część przedstawicieli rodu Mrozów w parafii Mińsk również była młynarzami, a Walenty Mrozik może być nawet tożsamy z młynarzem Walentym Mrozem, wymienionym jako świadek na ślubie w Kałuszynie w 1727 r.

14 Akt nr 38 z 17.02.1726 (k. 45 v), nr 46 z 15.09.1727 (k. 46 r) i nr 69 z 08.11.1728 (k. 48 v).

15 Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie, zesp. Akta metrykalne parafii Mińsk Mazowiecki, ks. 1, k. 71 v.

16 Tamże, ks. 4, k. 141 v.

Początki wsi Mrozy

Szczególnym źródłem historycznym dla dziejów Mrozów w II poł. XVIII w. są księgi metrykalne parafii Kałuszyn – oprócz cytowanej już najstarszej, obejmującej również akty chrztów z lat 1757-1761 i 1770-1774, również dwie pozostałe dotyczące okresu przedrozbiorowego: księga chrztów z lat 1772-1798 i 1810-1814 oraz księga pogrzebów z lat 1774-1798 i 1810-1813¹. Wydaje się, że już w połowie XVIII w. nazwy „Mrozy” często używano dla nazwania wszystkich trzech młynów, dlatego nie zawsze jest wiadomo, czy chodzi o samą osadę młyńską Mrozy, czy też o Dębkowiznę albo Kozłowiznę; dotyczy to szczególnie położonej blisko osady Mrozy osady Kozłowizna. Na podstawie ksiąg metrykalnych można jednak w pewnym zarysie opisać dzieje poszczególnych rodzin.

Zaczynając od Mrozów, w 1757 r. wzmiankowanymi są „pracowici” Jan i Zofia Mrozik²; jest to ostatnia znana wzmianka o tym rodzie w Mrozach w okresie przedrozbiorowym i świadczy o tym, że na miejsce Mrozów przybyły inne rodziny młynarzy. Mrozowie natomiast nadal mieszkali w parafii Kałuszyn i nadal byli młynarzami, o czym świadczy w szczególności akt pogrzebu młynarza „uczciwego” Wawrzyńca Mrozika, zmarłego w wieku ok. 40 lat w młynie na Patoku w 1781 r.; natomiast o pewnej zamożności rodziny może świadczyć wniesiona z okazji pogrzebu ofiara w wysokości 6 zł³.

Przedstawiciele zapewne tego samego rodu Mrozów mieszkali również w sąsiednich parafiach, czego przykładem jest „pracowity” Stanisław Mrozowski, który w 1774 r. w parafii Jakubów wziął ślub z Reginą Galikówną i oboje zostali zapisani jako pierwsi zaślubieni w najstarszej zachowanej

1 Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie, zesp. Akta metrykalne parafii Kałuszyn, ks. 2 i 3.

2 Akt chrztu z 08.12.1757 (k. 56 r) córki Marianny.

3 Akt pogrzebu nr 276 z 18.04.1781.

księdze metrykalnej z tej parafii; w tym samym roku w Jakubowie urodziła im się córka Marianna, przy czym w akcie chrztu Stanisław występuje już jako „Mróz” (*Mruz*)⁴.

Z kolei o pozycji majątkowej rodu Mrozów mogą świadczyć dwa znacznie późniejsze akty notarialne, spisane na zamku w Liwie w 1821 i 1822 r.: według pierwszego z nich Jacek i Katarzyna małżonkowie Mróz z Czerwonki zapisali swojemu synowi „sławetnemu” Kazimierzowi swoje dobra dziedziczne w dobrach Czerwonka o wartości szacunkowej 442 zł, a według drugiego z nich ten sam „sławetny” Jacek Mróz, zamieszkały już w Liwie, zapisał inne swoje dobra w dobrach Czerwonka córce i zięciowi – Eleonorze i Franciszkowi Tokarskim – o wartości szacunkowej 180 zł⁵.

Natomiast jeżeli chodzi o Mrozy, w 1761 r. wzmiankowani są „uczciwi” Piotr i Ewa Kiełczykowsy oraz młynarz Jakub Szafla i Ewa Zawacka⁶. W r. 1770 i 1773 wzmiankowani są „uczciwi” Wawrzyniec i Rozalia Michalscy; Wawrzyniec zmarł w 1785, a Rozalia w 1788 r.⁷ W r. 1775, 1777, 1779, 1781, 1783 i 1785 wzmiankowani są „sławetni” Szymon i Krystyna Drewnowsy, przy czym Szymon jest określony jako młynarz zamieszkały w młynie Mrozy⁸; była to zatem rodzina młynarzy, którzy mieli co najmniej sześćoro dzieci i na Mrozach mieszkali przynajmniej przez dziesięć lat.

W 1780 r. wzmiankowani są „pracowici” Andrzej i Marianna Dudek⁹. W 1780 r. występują „uczciwi” Antoni i Franciszka Heynrych ze Śląska (*de Silesia*), którzy są pierwszymi znanymi osadnikami z Zachodu, a o których wiadomo jest jedynie z aktu chrztu oraz aktu pogrzebu ich półtoratygodniowego synka Szymona¹⁰. W 1781 r. wzmiankowani są „sławetni” Wojciech i Krystyna Majak¹¹, a w 1784 r. „uczciwi” Łukasz i Marianna Rutkowsy, przy czym Łukasz jest określony jako młynarz¹². W 1784 r. we młynie zmarł „uczciwy” Józef Piotrowski, sędziwy wdowiec¹³.

W r. 1785 i 1788 wzmiankowani są „sławetni” Wawrzyniec i Katarzyna Domańscy z młyna Mrozy przy okazji chrztów ich synów Marcina i Franciszka, przy czym młodszy z nich zmarł w 1789 r. w wieku pięciu miesięcy i został pochowany w kościele w Kałuszynie, a nie na dawnym przykościelnym cmentarzu, co stanowiło duże wyróżnienie; Wawrzyniec owdowiał w 1795 r., gdy zmarła jego

1 Akta metrykalne parafii Kałuszyn z 1801 r. z najstarszymi znanymi autografami mieszkańców Mrozów, źródło: Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie

4 Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie, zesp. Akta metrykalne parafii Jakubów, ks. 1 (chrztów, ślubów i pogrzebów z lat 1773-1798, akt ślubu nr 1 z 16.01.1774 i akt chrztu nr 15 z 16.07.1774.

5 Archiwum Państwowe w Siedlcach, zesp. Żaboklicki Piotr pisarz aktowy powiatu węgrowskiego (urzędujący w Liwie), sygn. 10, akt nr 124 z 28.04.1821, i sygn. 11, akt nr 347 z 20.08.1822.

6 Akt chrztu z 23.03.1761 (k. 63 v) córki Franciszki.

7 Akt chrztu z 01.02.1770 (k. 75 v) córki Apolonii i nr 50 z 18.08.1773 córki Ludwika, akt pogrzebu nr 466 z 04.06.1785 Wawrzynca i nr 594 z 19.06.1788 Rozalii.

8 Akt chrztu nr 129 z 09.01.1775 córki Jadwigi, nr 241 z 10.01.1777 córki Marjanny i jej akt pogrzebu (jako Marcelli) nr 170 z 28.12.1777, akt chrztu nr 286 z 05.04.1779 syna Wojciecha, nr 17 z 22.03.1781 syna Józefa, nr 144 z 21.05.1783 córki Julianny Magdaleny i nr 124 z 31.07.1785 córki Marianny oraz akt pogrzebu nr 285 z 28.05.1781 córki Agnieszki, zmarłej w wieku lat 6 (zatem urodzonej ok. 1775 r.).

9 Akt chrztu nr 347 z 23.04.1780 córki Katarzyny.

10 Akt chrztu nr 372 z 10.10.1780 syna Szymona i jego akt zgonu nr 250 z 20.10.1780.

11 Akt chrztu nr 2 z 08.01.1781 syna Pawła.

12 Akt chrztu nr 69 z 10.10.1784 syna Marcina.

13 Akt pogrzebu nr 446 z 24.11.1784 Józefa.

żona Katarzyna w wieku ok. 38 lat¹⁴. W 1790 r. z Mrozów wzmiankowany są jeszcze „uczciwi” Andrzej i Elżbieta Trzaska¹⁵. Natomiast jedynie jako rodzice chrzestni są wymienieni w 1788 r.: „uczciwy” Aleksander Zychowicz, młynarz, u Domańskich i Franciszka Zychowiczowa u Grabowskich. W 1795 r. wzmiankowani są Jan i Anna Galińscy¹⁶.

Jeżeli chodzi o sąsiednią osadę młyńską Kozłowizna, to w r. 1782, 1785, 1786, 1788, 1789, 1790, 1791 i 1792 wzmiankowani są „sławetni” Andrzej i Małgorzata Grabowscy, przy czym Andrzej jest określany jako młynarz z młyna Kozłowizna¹⁷. Zapisy metrykalne świadczą o tym, że Grabowscy mogli się przenieść ok. 1784 r. do młyna Mrozy, a w 1792 r. do młyna Dębkwizna. W r. 1783 zmarł Walenty Grabowski w wieku ok. 70 lat, który prawdopodobnie był ojcem Andrzeja, a sam Andrzej zmarł w 1794 r. w wieku ok. 48 lat, pozostawiając po sobie wdowę Małgorzatę¹⁸. Andrzej i Małgorzata Grabowscy byli młynarzami na Kozłowiznie przez ponad dziesięć lat i wiadomo o ich ośmiorgu dzieci, spośród których co najmniej sześcioro zmarło w dzieciństwie.

Jeżeli chodzi natomiast o osadę młyńską Dębkwizna, w 1757 r. wzmiankowani są „uczciwi” Bartłomiej i Agnieszka¹⁹. W r. 1774, 1775 i 1777 wzmiankowani są „uczciwi” Wojciech i Agnieszka Turscy z młyna Dębkwizna²⁰. W r. 1788 wzmiankowany jest „uczciwy” Augustyn Pachalski, młynarz z młynów Dębkwizna, i jego żona Katarzyna, zmarła w tym roku w wieku ok. 30 lat; w r. 1788, 1789 i 1790 wzmiankowany jest już z żoną Marianną²¹.

Pod koniec XVIII w. do Mrozów przybywają koloniści ołędzcy zwani „Holendrami”, samo jednak to określenie nie przesądza o ich pochodzeniu, a jedynie o kwestiach prawnych regulujących ich osadnictwo. Dopiero z późniejszych akt metrykalnych można się dowiedzieć precyzyjnie, jak brzmiały ich nazwiska, że nie byli katolikami („akatolicy”) oraz że trudnili się rolnictwem; założone przez nich kolonie, które dały początek Mrozom jako wsi, były nazywane nową kolonią – wsią Mrozy, rozwijającą się obok osad młyńskich również nazywanych Mrozami, przy czym młyn Dębkwizna nadal był do nich zaliczany i nazywany „młynem Dębkwizna na Mrozach”²². W jednej z metryk z 1801 r. znajdują się oryginalne podpisy ołędzów²³, które są w ogóle najstarszymi znanymi autografami mieszkańców Mrozów.

Najstarszym znanym dokumentem dotyczącym ołędzów jest pochodzący z 1790 r. akt chrztu Andrzeja, syna „uczciwych” Piotra i Krystyna Besler; rodzicami chrzestnymi byli „szlachetny” Franciszek Olszewski i „sławetna” Anna Szmítowa a asystowali „uczciwy” Andrzej Grabowski,

14 Akt chrztu nr 140 z 09.11.1785 syna Marcina i nr 109 z 11.10.1788 syna Franciszka i jego akt zgonu nr 627 z 21.03.1789 oraz akt pogrzebu nr 1119 z 28.04.1795 Katarzyny.

15 Akt chrztu nr 18 z 06.04.1790 syna Franciszka.

16 Akt chrztu nr 202 z 26.12.1795 córki Anny.

17 Akt chrztu nr 105 z 27.08.1782 córki Marianny i jej akt pogrzebu nr 337 z 01.09.1782 (w wieku tygodnia – bez podania danych rodziców), akt chrztu nr 116 z 19.06.1785 syna Jana, akt chrztu nr 181 z 31.05.1786 syna Feliksa Ferdynanda i jego akt pogrzebu nr 879 z 14.09.1792, akt chrztu nr 83 z 30.03.1788 córki Marianny (matka Małgorzata mylnie została nazwana Marianną) i jej akt pogrzebu nr 726 z 11.12.1790, przy czym zmarła w wieku ok. 3 lat „śmiercią przypadkową” („morte casuali”), akt chrztu nr 168 z 13.07.1789 córki Małgorzaty i jej akt pogrzebu nr 656 z 29.07.1789, akt chrztu nr 24 z 29.05.1790 syna Filipa (matka Małgorzata znowu mylnie została nazwana Marianną) i jego akt zgonu nr 698 z 30.05.1790, akt chrztu nr 105 z 08.05.1791 córki Katarzyny i jej akt pogrzebu nr 852 z 19.04.1792 oraz akt chrztu nr 200 z 10.07.1792 córki Elżbiety.

18 Akt pogrzebu nr 373 z 02.05.1783 Walentego oraz nr 937 z 24.02.1794 Andrzeja.

19 Akt chrztu z 18.02.1757 (k. 65 r) córki Franciszki.

20 Akt chrztu nr 121 z 06.11.1774 córki Katarzyny i nr 315 z 14.12.1777 córki Łucji oraz akt pogrzebu nr 68 z 08.08.1775 córki Marianny, zmarłej w wieku 2 lat (urodzonej zatem ok. 1773).

21 Akt zgonu nr 492 z 30.04.1786 Katarzyny, akt chrztu nr 80 z 24.03.1788 syna Józefa i jego akt zgonu nr 642 z 27.05.1789 oraz akt chrztu nr 11 z 07.03.1790 syna Tomasza.

22 Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praske, zesp. Akta metrykalne parafii Kałuszyn, ks. 4 (chrztów z lat 1798-1810), akty nr 565-588 i 1092-1106.

23 Akt chrztu nr 575 z 26.04.1801 Karoliny, córki Jakuba i Anny Szmít.

młynarz, i Anna Dorota Beslerówna²⁴. W 1793 r. wzmiankowani są „sławetni” Piotr i Anna Besler²⁵. Poza tym Piotr Besler jest wymieniony w akcie z poprzedniego roku z Marcinem Besler, który jest wymieniony również w r. 1793. Również w r. 1793 jest wymieniony „sławetny” Antoni Besler, a w 1793 i 1795 r. Dorota Beslerówna, zapewne tożsama ze wspomnianą wyżej Anną Dorotą Beslerówną.

Pochodzący z 1791 r. akt chrztu Jana, syna „uczciwych” Jakuba i Anny Szmit, wymienia jako rodziców chrzestnych wielmożnego Franciszka Gorzkowskiego, zarządcę sąsiednich dóbr Kuflew i „geometrę” królewskiego, oraz urodzoną Mariannę Majewską; Jakub i Anna Szmit wzmiankowani są jeszcze w 1793 r.²⁶ Prawdopodobnie ta sama „sławetna” Anna Szmitowa jest wymieniona w aktach z 1790, 1792, 1793 i 1795 r.

W 1792 r. wzmiankowani są „uczciwi” Krzysztof i Anna Róża Kunt, w tym samy roku „uczciwi” Jan i Katarzyna Kunt, a w roku następnym „sławetni” Michał i Eleonora Kunt²⁷. W 1795 r. wzmiankowany są jeszcze „uczciwi” Wojciech i Anna Burcher²⁸. Wspomniane wyżej akty chrztów pozwalają nie tylko zorientować się, ile przybyło osadników olęderskich do Mrozów, ale również przynajmniej częściowo poznać ich pozycję i relacje z sąsiadami.

Natomiast śladem po istnieniu w Mrozach karczmy mogą być zapisane zgony przybyszów: w 1791 r. „pracowitego” Pawła, zmarłego w wieku ok. 40 lat, oraz w 1795 r. „pracowitego” Wojciecha Bigoziak z Woli Rowskiej w parafii Łaskarzew, zmarłego w wieku ok. 38 lat, i „sławetnego” Macieja Wandzińskiego z Cegłowa, zmarłego w wieku ok. 60 lat²⁹.

Z końca XVIII w. pochodzą najstarsze zachowane mapy, na których zostały uwzględnione Mrozy. Ich początkiem była ankieta z lat 1783-1784, rozesłana przez prymasa Michała Jerzego Poniatowskiego do proboszczów w sprawie zebrania opisów parafii; ankietę przygotował i jej wyniki zebrał królewski kartograf ks. Franciszek Czaykowski, który również sporządził głównie na ich podstawie zachowany wyciąg zatytułowany *Regestr Dyecezjów* jako tom XXIV zebranych opisów parafii, które jednak uległy zniszczeniu. Na podstawie zatem samego Regestru można się dowiedzieć, że Mrozy należały do wojewódzica mazowieckiego Rudzińskiego, na którego dobra składało się jeszcze „miasteczko” Kałuszyn, Patok, Wola Kałuska i Gołębiówka³⁰.

Przy tej okazji warto zauważyć, że ten sam *Regestr* wymienia już wtedy istniejący w pobliskiej parafii Siennica młyn Mrozik, należący z Kątami do chorążego Próchnickiego,

24 Akt nr 47 z 15.09.1790.

25 Akt chrztu nr 84 z 22.12.1793 syna Jana Krzysztofa.

26 Akt chrztu nr 109 z 22.05.1791 syna Jana i nr 64 z 28.09.1793 syna Michała.

27 Akt chrztu nr 214 z 09.09.1792 córki Elżbiety Doroty Anny, nr 230 z 12.11.1792 syna Marcina i nr 22 z 10.03.1793 syna Jana Kazimierza.

28 Akt chrztu nr 178 z 02.08.1795 syna Jana.

29 Akt pogrzebu nr 771 z 14.06.1791, nr 1115 z 16.04.1795 i nr 1123 z 21.05.1795.

30 „*Regestr diecezjów*” Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784, Warszawa 2009, s. 764 (na podstawie rękopisu z Archiwum Kapituły łowickiej w Łowiczu).

choć już sąsiednia wieś Bestwiny należała do wojewodzica mazowieckiego Antoniego Rudzińskiego³¹. Wszystko wskazuje na to, że młyn ten przyjął nazwę od nazwiska młynarzy z parafii Kałuszyn – Mrozików. Uległy zniszczeniu dawne księgi metrykalne parafii Siennica, jednak już najstarsze akta stanu cywilnego gminy Siennica wymieniają przedstawicieli rodu Mrozów stanu włościańskiego z okolicznych wsi³². Młyn Mrozik znajdował się w bezpośrednim sąsiedztwie wsi Bestwiny nad przepływającą przez Siennicę rzeką stanowiącą dopływ Świdra, a znajdująca się przy dawnej drodze do młyna część Bestwin do dzisiaj jest nazywana Mrozikiem.

Na podstawie materiałów ks. Franciszka Czaykowskiego Karol de Perthées, nadworny kartograf króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, brata prymasa, przygotował jako pomoc do dalszych prac rękopiśmienną mapę ziemi liwskiej z 1781 r., na której przy skrzyżowaniu drogi z Grodziska na Kruki z drogą do Kałuszyna i w pewnym oddaleniu od rzeki zaznaczył miejscowość odpowiadającą przybliżonemu położeniu Mrozów, ale błędnie przypisał jej nazwę pominiętej we właściwym miejscu miejscowości Mroczi z tej samej parafii³³.

Następnie Karol de Perthées opracował *Mapę szczególną Województwa Mazowieckiego z 1783 r.*, na której prawidłowo umieszczona została, tym razem bliżej rzeki, miejscowość o nazwie „Mrozy”³⁴; podobnie jak to było zapewne w zniszczonym opisie parafii Kałuszyn i jak jest w zachowanym Reestrze, nie zostały uwidocznione poszczególne młyny. Na tę mapę powoływał się zespół Kazimierza Rymuta jako na najstarsze i jedyne w okresie przedrozbiorowym poświadczenie nazwy miejscowej Mrozy³⁵, co może błędnie sugerować, że Mrozy powstały dopiero pod koniec XVIII w. Druga redakcja mapy województwa mazowieckiego z 1791 r. zaginęła, a na zachowanej rosyjskiej kopii sporządzonej w latach 1797-1812 nazwę Mrozów zapisano z błędem jako „Mroza”³⁶.

Karol de Perthées na swoich mapach, kierując się materiałami ks. Franciszka Czaykowskiego, traktuje Mrozy jako jedną miejscowość, bez zaznaczania poszczególnych osad młyńskich. Takie uszczegółowienie nastąpiło dopiero na mapach późniejszych, gdy Mrozy znalazły się po trzecim rozbiore Polski w 1795 r. pod zaborem austriackim w ramach Galicji Zachodniej. Na mapie Galicji Zachodniej, którą opracował Anton Mayer von Heldensfeld na podstawie materiałów zebranych w latach 1801-1804, zostały wymienione z nazwy młyny Mrozy, Kozłowizna i Dębkwizna oraz zostały zaznaczone, chociaż w uproszczony sposób, zabudowania osad młyńskich oraz zabudowania wsi; pominięta została jednak droga z Kałuszyna do Kuflewa³⁷.

Natomiast dokładniejsze odwzorowanie Mrozów miało miejsce dopiero na mapie kwatermistrzowskiej Królestwa Polskiego, przy czym z kolei pominięty został młyn Dębkwizna³⁸. Ze względu jednak na swoją dokładność i brak odpowiednich wcześniejszych źródeł kartograficznych mapa kwatermistrzowska służy również do prowadzenia badań dotyczących okresu przedrozbiorowego, oczywiście przy uwzględnieniu zachodzących zmian.

Przy okazji cytowania źródeł kartograficznych można zauważyć, że całe Mrozy znajdowały się na lewym brzegu rzeki Trytwy, stanowiącej

31 Tamże, s. 714.

32 Archiwum Państwowe w Siedlcach, zesp. Akta stanu cywilnego gminy Siennica, sygn. 1 (duplikat z lat 1810-1811): akt urodzenia nr 43 z 1811 r. Jozefaty, córki Wojciecha Mroza z Krzywicy (świadkiem był Jakub Mróz ze Starej Siennicy) oraz akt urodzenia nr 72 z 1811 r. Joanny Małgorzaty, córki Stanisława Mroza z Zalesia.

34 Tamże, tabl. XLIII (na podstawie fotokopii zniszczonego oryginału z Pracowni Atlasu Historycznego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie).

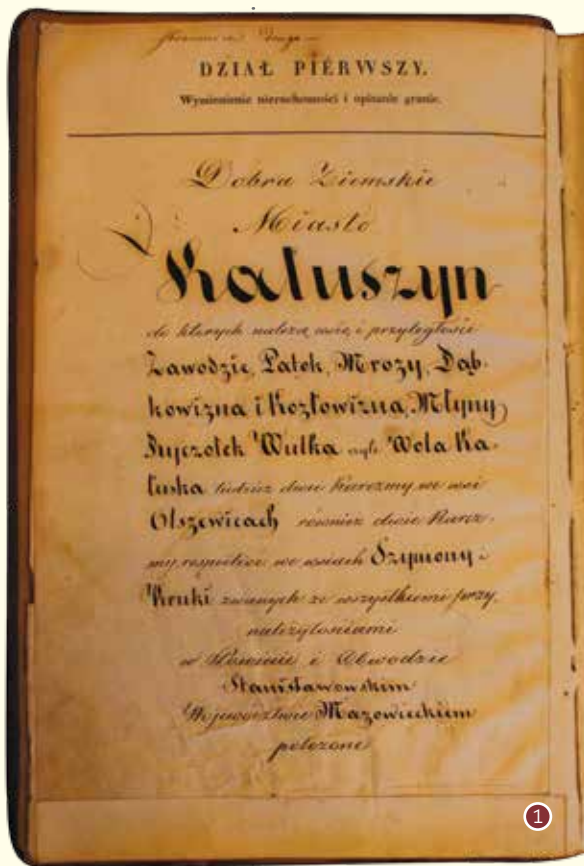
35 Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany, t. VII, Kraków 2007, s. 279; wcześniejsze opracowanie z tym samym ustaleniem: Urszula Bijak, Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego, Kraków 2001, s. 134.

36 Karol Buczek, dz. cyt., tabl. XLV (na podstawie kopii z AGAD).

37 Carte von West-Gallizien, [Wien] 1808, II.

38 Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, [Warszawa] 1839, kol. V sek. IV.

1 Fragment drugiej edycji mapy Karola de Perthéesa z 1791 r., źródło: Karol Buczek, *Dzieje kartografii polskiej od XV do XVIII wieku. Zarys analityczno-syntetyczny*.



1 Fragment księgi hipotecznej dóbr Kałuszyna założonej w 1818 r., źródło: Archiwum Państwowe w Siedlcach

na tym odcinku granicę dóbr Kałuszyn i dóbr Kuflew, zarazem granicę parafii Kałuszyn i parafii Kuflew oraz ziemi liwskiej i ziemi czerskiej. Pomiedzy młynami Mrozy i Kozłowizna na wschodzie a młynem Dębkwizna na zachodzie przebiegała droga z Kałuszyna do Kuflewa; krótko przed rzeką krzyżowała się ona z drogą z Grodziska na Kruki, biegnącą wzdłuż Trytwy nieco na północ od osad młyńskich. Z kolei zapewne na północ od tej drogi, na zboczu doliny Trytwy na wysokości młynów Mrozy i Kozłowizna, zaczęły powstawać pierwsze kolonie wsi Mrozy.

Zbiorczych informacji o Mrozach u schyłku okresu przedrozbiorowego dostarcza rejestr podymnego *Taryffa z Dóbr Dziedzicznych w Województwie Mazowieckim Ziemi Liwskiej leżących do Podatku Podymnego z Lustracyi Dymuw roku 1790 Nastąpioney ułożona*³⁹. Do nieruchomości („dymów”) należących do starosty korynickiego Rudzieńskiego zostały zaliczone oprócz miasta Kałuszyna, wsi Zawody i Kazimierzowa, Woli Kałuskiej oraz karczmi na Krukach i Olszewicach młyny na Mrozach, Dębkwiznie i Kozłowiznie oraz na Mrozach karczma, browar, „dym” z jednym gospodarzem i trzy „dymy” nowoprzybyłych kolonistów, którzy przybyli w 1789 r. i mieli do siedmiu lat wolnizny. Chodzi tu o osadników ołęderskich, do których należały trzy spośród czterech ówczesnych gospodarstw rolnych na Mrozach. Można na podstawie ksiąg metrykalnych przypuszczać, że chodzi tu o rodziny Beslerów, Szmitów i Kuntów. Prawdopodobnie w kolejnych latach osiedliło się jeszcze kilka rodzin ołęderskich. Zatem obok osady młyńskiej i karczmy z browarem w tym okresie dzięki osadnictwu głównie ołęderskiemu Mrozy zaczęły się rozwijać jako wieś.

Na podstawie różnych zapisów można sądzić, że na przełomie XVII i XVIII w. Mrozami nazywano osadę młyńską Mrozy, tę osadę razem z osadami młyńskimi Dębkwizna i Kozłowizna, osadę młyńską razem z koloniami ołęderskimi, same te kolonie czy w końcu wszystkie trzy osady młyńskie z koloniami. Zatem obok nazwy „młyn Mrozy” czy „młyny Mrozy” zaczęła się pojawiać nazwa „kolonie Mrozy” czy „wieś Mrozy”.

Świadectwem takiego nazewnictwa jest kopia z 1840 r. zaginionej wizytacji parafii Kałuszyn, przeprowadzonej przez ks. biskupa lubelskiego Wojciecha Skarszewskiego w 1811 r., w której Mrozy występują raz jako wieś obok młyna Dębkwizna, po raz drugi bez bliższego określenia, po raz trzeci jako młyny Mrozy, a po raz czwarty jako wieś⁴⁰. Natomiast w założonym w 1818 r. tomie I księgi hipotecznej dóbr ziemskich Kałuszyn, w wykazie hipotecznym w dziale I przy opisie dóbr wymienione zostały osobno: „Dobra Ziemskie Miasto Kałuszyn do których należą wsie i przyległości Zawodzie, Patok, Mrozy, Dąbkowizna i Kozłowizna, Młyny Ryczołek, Wulka czyli Wola Kałuska tudzież dwie Karczmy we wsi Olszewicach również dwie Karczmy respective we wsiach Szymony i Kruki zwanych ze wszystkimi przynależnościami”⁴¹. Ze źródeł urzędowych przytoczyć można jeszcze *Tabellę Miast, Wsi, Osad, Królestwa Polskiego, z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji*, opublikowaną w Warszawie w 1827 r., która traktuje Mrozy jako jedną miejscowość⁴². W odniesieniu zatem do nazewnictwa traktującego Mrozy jako całość, ale i wyróżniającego poszczególne części, można mówić o kontynuowaniu tradycji z okresu przedrozbiorowego.

39 Archiwum Narodowe w Krakowie, zesp. *Variae civitates et villae*, sygn. 36, s. 16.

40 AGAD, zesp. Komisja Województwa Mazowieckiego – Rząd Gubernialny Warszawski, sygn. 6214, k. 9 r-v

41 Archiwum Państwowe w Siedlcach, zesp. Hipoteka w Mińsku Mazowieckim, sygn. 297, s. 2.

42 T. II, s. 34.

Dzieje Mrozów od XIX wieku do czasów współczesnych

Mało poznana dotąd wczesna historia miejscowości Mrozy powoli odsłania przed nami swoje tajemnice. Miejmy nadzieję, że tak, jak udało się dotrzeć, jak wszystko na to wskazuje, do najstarszych dokumentów wzmiankujących o Mrozach, uda się również opisać dokładniej dzieje najmniej poznanego wieku XIX. Napiszmy jednak o tym, co już wiemy.

W wieku XIX obok Mrozów zlokalizowane były takie osady, jak: Semanowizna, Wola Kałuska, Bernatowizna, Dąbkowizna (Dębkwizna), Kozłowizna, Wymysle i Wydmysy. Wszystkie te osady weszły w skład dzisiejszych Mrozów. Najpóźniej do Mrozów została przyłączona Wola Kałuska.

Znaczące ożywienie naszych terenów nastąpiło na skutek wybudowania w latach 1820-1824 szosy warszawsko-terespolskiej zwanej „traktem brzeskim” przebiegającej przez oddalony o 5 km od Mrozów Kałuszyn. Szosa sprzyjała rozwojowi handlu w Kałuszynie i tym samym powodowała napływ ludności pochodzenia żydowskiego. Żydzi bardzo chętnie na miejsce swojego zamieszkania wybierali sąsiadujące z Kałuszynem kolonie, w tym Mrozy. O dużej ilości Żydów w ogólnej strukturze mieszkańców Mrozów i sąsiedniej Woli Kałuskiej najlepiej mówią liczby.

2

W 1921 r. w Mrozach mieszkało 306 osób pochodzenia żydowskiego, co stanowiło 52,8% wszystkich mieszkańców Mrozów, zaś w Woli Kałuskiej w tym samym roku mieszkało 229 Żydów, którzy stanowili 38% ogółu mieszkańców tej osady¹. W czerwcu 1940 r. w Mrozach mieszkało ich 414,



to znaczy 42,8% wszystkich mieszkańców a w Woli Kałuskiej 323, czyli 43,9% wszystkich mieszkańców². Żydzi w Mrozach mieli własny dom modlitwy, znajdujący się w jednej z kamienic przy dzisiejszych ulicach Jana Kilińskiego i Pokoju.

Równocześnie napływała ludność o niemieckobrzmiących nazwiskach. Z początku, jak udało się ustalić, byli to osadnicy ołęderscy, później koloniści niemieccy wyznania ewangelicko-augsburskiego należący do parafii w Węgrowie. Było ich na tyle dużo, że Mrozach mieli swój własny kantorat i kościół³. Kościół ewangelicki widać na zdjęciu stacji kolejowej w Mrozach, wykonanym w 1866 roku. Stał mniej więcej w tym samym miejscu, co dzisiaj Bank Spółdzielczy. Niedaleko niego był cmentarz ewangelicki, zlokalizowany obok dzisiejszego Centrum Kultury.

1 Bergman Eleonora, *Ślady kultury żydowskiej na Mazowszu*, w: *Mazowsze Nr 1/93*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Zespół Badań Regionalnych Warszawy i Mazowsza, Warszawa 1993 r., s. 25 i 29

2 Akta gminy Kuflew 1940 r. (j.r. 349), Archiwum Państwowe w Otwocku

3 Akta parafii ewangelicko-augsburskiej w Węgrowie, Archiwum Państwowe w Otwocku

2 Wykaz młynów gminy Kuflew z 1917 r., źródło: AP w Otwocku.

3 Budynek dworca w Mrozach w 1866 r. na fotografii Maksymiliana Fajansa, źródło: Droga żelazna warszawsko-terespolska 1866 r.

21. Варшава—Мрозы и обратно.

Прог. № 10 [—III]	Тп. в Тп.				Прог. № 9 [—III]	Прог. № 8 [—III]	Прог. № 7 [—III]	Прог. № 6 [—III]	Прог. № 5 [—III]	Прог. № 4 [—III]	Прог. № 3 [—III]	Прог. № 2 [—III]	Прог. № 1 [—III]
	—III	—III	—III	—III									
10.205	0.11	20.11	4.3	4.10	9	30							
10.345	20.11	36.11	2.7	4.23	7								
10.465	34.11	48.12	0	4.34	12								
11.15	5.12	3.12	3.8	4.46	9	54							
11.166	12	12.21	12	4.59	25								
11.419	44	12.46	1	5.18	10	17							
11.577	1	1	3										
12.57	11	1.18	1	24	47								
12.157	22	1.30	1	43	5	48							

* По воскресным и праздничным дням.

Przez cały wiek XIX aż do czasów wojny z przerwami, ale funkcjonowały młyny w Mrozach, Kozłowiźnie, Bernatowiznie, Dębkwiznie i najmłodszy w Wymyśle. Były to młyny wodne, wykorzystujące przepływającą przez Mrozy rzekę, której nurt w tamtych czasach był podobno dużo silniejszy niż to jest obecnie. Młyny bardzo często zmieniały swoich właścicieli. Według wykazu młynów z 1917 r. byli nimi zarówno Polacy, Żydzi jak i niemieccy koloniści⁴. Oprócz młynów, w Mrozach, a dokładnie w Wymyśle działał tartak

(obecnie zakład kamieniarski obok stadionu), z którego, w latach jego największej świetności, drewno budowlane eksportowane było za granicę. Tartak należał do dóbr kuflewskich a założyła go najpewniej Weronika Dąbrowska pod koniec XIX w.

Najważniejszym czynnikiem rozwoju Mrozów była wybudowana w 1866 r. kolej żelazna warszawsko-terespolska. Ta linia kolejowa miała szeroki rozstaw torów, co było ewidentnym ukłonem w stronę Moskwy, z którą zamierzano nawiązać zażyłe stosunki handlowych. Mrozy na tej trasie kolejowej miały nie być jakie znaczenie. Tu została

zlokalizowana stacja z wieżą ciśnień zaopatrującą parowozy w wodę. Oznaczało to przymusowy, dłuższy postój podróżnych. Stąd okazały w stosunku do sąsiednich przystanków kolejowych budynek stacji a w nim nie lada atrakcja – bufet z zimnymi przekąskami, do odwiedzenia którego zachęcały ówczesne rozkłady jazdy pociągów. Ponadto w Mrozach została utworzona bocznicą kolejowa z rampą przeładunkową, istotną z punktu widzenia ruchu towarowego. Kolej spowodowała duży napływ do Mrozów i okolic ludności o różnorodnych zawodach, w tym okazałej grupy kolejarzy.

Kolejnym, jakże ważnym epizodem w dziejach Mrozów, wpływającym w ogromnej mierze na charakter tej miejscowości, było otwarcie w 1908 r. w pobliskiej Rudce pierwszego w Królestwie Polskim ludowego sanatorium dla piersiowo chorych i wpisanie miejscowości Mrozy do rejestru wsi letniskowych. Mrozy zostały uznane za kurort i zaślęły ze swojego specyficznego mikroklimatu, dużej lesistości, wpływającej na obecność w powietrzu leczniczych olejków eterycznych a także rzeki i stawów, w których można było kąpać się, pływać łódką czy łowić raki. Słynne stały się mroziańskie dorożki oraz dwie kolejki konne. Jedna z nich kursowała od stacji kolejowej w Mrozach do Sanatorium w Rudce. Początkowo kolejka woziła materiał na plac budowy Sanatorium a po jego otwarciu w 1908 r. została przekształcona na osobową i tak jako jedna z dwóch najdłuższych kursujących kolejek konnych w Europie przetrwała do lat 60-tych⁵. W 2011 r. kolejka została reaktywowana i dzisiaj znów cieszy mieszkańców oraz turystów. Druga z kolejek kursowała od stacji w Mrozach przez Kałuszyn

- 1 Rozkład jazdy pociągów z 1873 r. źródło: www.radikal.ru
- 2 Rozkład jazdy pociągów z 1895 r. źródło: www.radikal.ru
- 3 „Kopalnia” w Mrozach, źródło: Archiwum Haliny Zimnej

4 Akta gminy Kuflew 1917 r. (j.r. 1), Archiwum Państwowe w Otwocku



5 Więcej o kolejce konnej Mrozy – Sanatorium Rudka można przeczytać w rozdziale dotyczącym zabytków gminy.

do Wierzbna. Jej trasę dzisiaj możemy rozpoznać po nasypie, który najlepiej widoczny jest przy drodze prowadzącej od cmentarza do Woli Paprotniej i dalej przez Olszewice do Kałuszyna. Kolejka została zbudowana w połowie lat dwudziestych, w przeciągu trzech miesięcy przez trzydziestu pracowników. Służyła głównie ludności żydowskiej, łącząc Kałuszyn ze stacją kolejową w Mrozach. W planach docelowo miała połączyć Mrozy z Węgrowem, jednak plany te nigdy nie zostały zrealizowane⁶.

Mrozy w okresie międzywojnia miały zaszczyt gościć wielu sławnych ludzi, którzy jako kuracjusze albo wczasowicze spędzali tu swój czas. Byli to między innymi: malarz Józef Rapacki, jego brat dramaturg Wincenty Rapacki, malarz Stanisław Masłowski, poeta Artur Oppman, pisarz i redaktor Konrad Prószyński "Promyk", malarz Tadeusz Makowski, aktorka Teatru Dramatycznego w Warszawie Irena Horecka oraz inni twórcy kultury i nauki⁷. W sezonie letnim w Mrozach i w okolicach przebywało setki letników. Śladem tamtych czasów jest charakterystyczna zabudowa letniskowa – domy z pięknymi werandami. Do dziś Mrozy dla wielu mieszkańców Warszawy stanowią atrakcyjne miejsce spędzania wolnego czasu.

Przez cały wiek XIX i XX stopniowo wzrastała liczba zabudowań i tym samym mieszkańców. W 1931 r. była następująca liczba nieruchomości w poszczególnych osiedlach: Bernatowizna – 1, Dębkowizna – 3, Mrozy – 75, Semanowizna – 11, Wola Kałuska – 77, Wymysle – 10⁸. W 1933 r. w Mrozach i Semanowiznie mieszkało 841 mieszkańców a Woli Ka-

⁶ źródło: www.kirkuty.xip.pl

⁷ Grzegorzczuk Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s. 47

⁸ Akta gminy Kuflew 1931 r. (j.r. 137), Archiwum Państwowe w Otwocku



łuskiej 739⁹. W latach trzydziestych XX wieku po raz pierwszy pojawia się nazwa osiedla Mrozy Południowe, w innym miejscu jest to nawet dokładniej określone jako Mrozy Południowe – Parcele. W tym okresie musiała prawdopodobnie nastąpić parcelacja zadłużonego majątku Bronisława Szweycera i powstanie za-

rysów osiedla według popularnej wówczas koncepcji urbanistycznej Miast – Ogrodów. Głównym założeniem tej idei było łączenie walorów miasta, to jest dogodnego dostępu do pracy, usług, kultury z walorami wsi, to jest przede wszystkim z bliskością wszechobecnej przyrody. Widać tu silne

wpływy Towarzystwa Higienicznego, propagującego tę ideę a zaprzyjżnionego z Mrozami za sprawą swojego dzieła - Sanatorium w Rudce. Przed wojną nie nastąpił jednak znaczący rozwój tego osiedla. W 1936 r. w Mrozach Południowych było zaledwie 14 numerów porządkowych nieruchomości¹⁰. Jego dynamiczny rozwój to przede wszystkim czasy po wojnie, lata 70-te, 80-te.

Gospodarka Mrozów pierwotnie opierała się na działalności młynów. Z czasem zaczęły powstawać inne zakłady pracy: wspomniane wyżej tartak,



Kolejka konna Mrozy – Rudka, źródło: Archiwum GBP w Mrozach



Procesja Bożego Ciała w Mrozach w 1938 r., źródło: Kronika Parafii Mrozy

⁴ Pocztówka z kolejką Rudka-Mrozy z 1914 r., źródło: Archiwum UMIG Mrozy

⁵ Procesja Bożego Ciała w Mrozach w 1938 r., źródło: Kronika Parafii Mrozy

⁹ Akta gminy Kuflew 1933 r. (j.r. 71), Archiwum Państwowe w Otwocku

¹⁰ Akta gminy Kuflew 1936 r. (j.r. 280), Archiwum Państwowe w Otwocku



sklep z napojami alkoholowymi, 2 sklepy tytoniowe, 1 sklep z obuwiami i pończochami, 1 sklep ze słodyczami,



go miejscowości Mrozy. W



kuźnie, masarnia z wyrąbem mięsa czy zlokalizowany pomiędzy Mrozami i Szymonami browar. Jak pręźnie przed wojną działała miejscowa przedsiębiorczość widać na wykazie przedsiębiorstw sporządzonym na początku okupacji w 1940 r. Wtedy w Mrozach i w Woli Kałuskiej funkcjonowały: 2 restauracje, bufet kolejowy, herbaciarnia, owocarnia, 2 piekarnie, 6 sklepów spożywczych, 1

sklep z napojami alkoholowymi, 2 sklepy tytoniowe, 1 sklep z obuwiami i pończochami, 1 sklep ze słodyczami, 2 składy z materiałami budowlanymi, 2 zakłady fryzjerskie, 2 fabryki wody sodowej a także warsztaty: kowalski, szewski, stolarski, kuźnia, masarnia i magiel¹¹. W latach dwudziestych XX wieku rozpoczęto starania o organizację targów w Mrozach. W latach trzydziestych odbywały się targi duże, których było cztery w roku oraz targi małe, co tydzień w każdy wtorek.

Lata dwudzieste i trzydzieste XX w. to również rozwój życia kulturalnego i społecznego miejscowości Mrozy. W 1928 r. powstaje Ochotnicza Straż Pożarna i budynek remizy, w którym działalność prowadziła słynna animatorka mrozowskiej kultury - Helena Wielobycska. Budynek remizy powstał ze składek społecznych, intensywnie zbieranych na różnego rodzaju imprezach i publicznych zbiórkach. Skutecznie działał Komitet Budowy, którego jedną z największych aktywistek była pani Helena. Podobnie rzecz się miała z budową pierwszego kościoła

11 Akta gminy Kuflew 1941 r. (j.r. 374), Archiwum Państwowe w Otwocku

w Mrozach. Miejscowa społeczność pierwszy – drewniany kościół wybudowała w pięć tygodni i jednocześnie czyniła usilne starania o przyślanie jej księdza. Dzięki temu 1 kwietnia 1931 r. została erygowana parafia w Mrozach. Drewniany kościół spłonął w nocy z 26 na 27 sierpnia 1979 r. a na jego miejscu powstał kościół murowany.

Data targów		Data targów		Uwagi
Wtorek	Środa	Wtorek	Środa	
1. VII. 1939	8. VII. 1939	15. VII. 1939	22. VII. 1939	W dniach targów w pobliżu placu przed kościołem odbywały się targi rękodzielnicze i rzemieślnicze. W dniach 1. VII. 1939 i 8. VII. 1939 odbyły się targi rękodzielnicze i rzemieślnicze.
5. VII. 1939	12. VII. 1939	19. VII. 1939	26. VII. 1939	

teczną i charakter Mrozów. W wyniku działań wojennych w Mrozach zostało całkowicie zniszczonych 11 domów z 88 izbami mieszkalnymi, uszkodzonych 3 budynki z 18 izbami mieszkalnymi (po liczbie izb widać, że zniszczenia musiały dotyczyć kamienic wielorodzinnych). W Woli Kałuskiej całkowicie zniszczono 18 budynków z 110 izbami mieszkalnymi oraz uszkodzono 17 budynków z 27 izbami mieszkalnymi. Na początku okupacji liczba mieszkańców wzrosła, tj. w Mrozach z 967 w roku 1939 na 1023 w roku 1940, w Woli Kałuskiej z 722 w roku 1939 na 1005 w roku 1940.¹² Taki stan rzeczy nie dziwi, gdyż początek okupacji oznaczał dużą migrację ludności, między innymi masową ucieczkę z Warszawy. Wkrótce jednak, jak wiemy, sytuacja się zmieniła. Drastryczne represje dotknęły ludność żydowską. Wielu z mieszkańców tego pochodzenia trafiła do obozów pracy, w tym do obozu pracy w Mrozach obok stacji kolejowej.



12 Akta gminy Kuflew 1940 r. (j.r. 349), Archiwum Państwowe w Otwocku



Wiesław Romanowski pseudonim „Bończa” wspomina, że było ich w tym miejscu około 100, głównie rzemieślników w wieku od 20 do 35 lat. Zajmowali się przede wszystkim rozładunkiem węgla z pociągów przyjeżdżających na stację w Mrozach. Pomimo podejmowanych prób uwolnienia ich przez harcerzy Szarych Szeregów wszyscy najprawdopodobniej zostali zamordowani¹³. Po wojnie represje dotknęły także mieszkańców narodowości niemieckiej. W sposób brutalny przesładowani byli Polacy, którzy nie chcieli współpracować z nowymi władzami, w tym zasilający dawne szeregi Armii Krajowej. Niestety, pomimo iż wojna się skończyła, nie przestawali ginąć ludzie i to w niewyjaśnionych okolicznościach. Wiele osób musiało w tym czasie opuścić Mrozy. Nieliczni z tych, co musieli wyjechać, powrócili do Mrozów.

¹³ Źródło: www.naszawitryna.pl



Po wojnie znaczenie Mrozów dynamicznie wzrastało. W 1954 r. została utworzona Gromadzka Rada Narodowa w Mrozach. W 1973 r. Mrozy stały się siedzibą gminy, w granicach której znalazły się tereny należące do dawnych gmin Kuflew i Jeruzal. Do Mrozów zaczęli przybywać nowi mieszkańcy. Budownictwo mieszkaniowe rozwijało się już po obu stronach linii kolejowej. Mrozy kusiły przybyszów dostępem do kolei, dużej ilości miejsc pracy, szkół, ochrony zdrowia, sklepów i usług. Należy podkreślić, że dzieci i młodzież od czasów wojny mogły uczyć się bez wyjeżdżania z miejsca zamieszkania od poziomu przedszkolnego do średniego. Stopniowo rozwijał się lokalny rynek pracy. Największym pracodawcą niezmiennie był szpital w Rudce. W 1971 r. wielu mieszkańców znalazło pracę w utworzonym wtedy zakładzie poprawczym, przeniesionym z Otwocka Wielkiego. Pomimo gospodarki centralnie planowanej rosła w siłę lokalne rzemiosło.

W 1978 r. w Mrozach mieszkało już 2547 osób a 30 lat później 3363¹⁴. Obecnie liczba mieszkańców oscyluje w granicach 3460 osób i stopniowo wzrasta.

Od 1989 r. rozwojem miejscowości zajął się gminny samorząd. W Mrozach wybudowano pawilony handlowe, rozbudowano sieć telefoniczną na terenie gminy, wyremontowano szkoły i strażnicę, pobudowano oczyszczalnię ścieków i sieć wodociągową, wybudowano halę sportową przy szkole podstawowej w Mrozach, wymieniono oświetlenie uliczne i nawierzchnię chodników. XXI w. przyniósł kolejne inwestycje i kolejne zmiany w krajobrazie Mrozów. Została zmodernizowana linia kolejowa i stacja PKP. Odnowiono przestrzeń publiczną w centrum miejscowości, pobudowano parkingi, chodniki, wyremontowano część ulic, rozbudowano sieć kanalizacyjną w dalszej części miejscowości, zmodernizowano stadion sportowy, wyremontowano świetlice wiejską, rozbudowano strażnicę OSP i utworzono nowoczesne

¹⁴ Dane Urzędu Miasta i Gminy Mrozy

- 1 Staw przy ulicach Granicznej i Górnej, źródło: Archiwum Haliny Zimnej
- 2 Spacer w okolicach Mrozów, źródło: Archiwum Haliny Zimnej
- 3 Pierwszy kościół katolicki w Mrozach w 1931 r., źródło: Archiwum GBP w Mrozach
- 4 Wykaz targów w Mrozach na rok 1937 i 1938, źródło AP w Otwocku



- 5 Straż ogniowa z Mrozów w 1931 r., źródło: Archiwum GBP w Mrozach
- 6 Hala sportowa w Mrozach, fot. qmphotostudio
- 7 Kościół w Mrozach, fot. qmphotostudio
- 8 Zakład poprawczy w Mrozach, fot. qmphotostudio



- 1 Targowisko w Mrozach, fot. UMiG Mrozy
- 2 Skrzyżowanie ulic Armii Krajowej i Pokoju w Mrozach, fot. qmphotostudio
- 3 Dni Mrozów 2012, fot. UMiG Mrozy
- 4
- 5 źródło: Archiwum GCK

Gminne Centrum Kultury, odbudowano zbiornik retencyjny, urządzono jego otoczenie, pobudowano wielofunkcyjne boiska, przebudowano oczyszczalnię ścieków, rozbudowano sieć kanalizacyjną, odbudowano kolejkę konną, zmodernizowano gminne targowisko i pobudowano niezwykle okazałą wielofunkcyjną halę sportową. Większa liczba mieszkańców pociągnęła za sobą rozwój handlu i usług. Kontynuowana jest budowa ulic, parkingów, chodników. Mrozy, dzięki dużemu zaangażowaniu lokalnej społeczności i pomysłom jej liderów, stały się miejscem wielu cyklicznych imprez, niekiedy o znaczeniu wykraczającym nawet poza granice kraju. Między innymi Mrozy już od ponad trzynastu lat są gospodarzem Ogólnopolskiego Zjazdu Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych. Dużą popularnością cieszą się inne imprezy odbywające się w Mrozach, takie jak Dni Mrozów, Majówka z Ułanami czy Maraton Zimowy MTB Mazovia.





fot. Dariusz Mieczysław Mól







GAZETA WARSZAWSKA

Wychodzi codziennie. Korrespondent dołącza się dwa razy na tydzień. Cena r. s. 1 kop. 80 (złp. 13) kwartalnie, Kop. 60 (złp. 4 miesięcznie).

№ 57

Na prowincji r. s. 2 kop. 40 (złp. 16) kwartalnie. Numer pojedynczy kop. 7 (złp. 15). Redakcja Gazyety przy ulicy S. to Jerskiej Nr. 126g.

SOBOTA 28 LUTEGO 1846 ROKU.

— Warszawa. —

Rada Administracyjna na posiedzeniu swym dnia 1 (13) lutego r. b., udzieliła Michałowi Kamińskiemu patent, na wolno praktykującego Budowniczego klasy IIIej.

W nocy z dnia 9 (21) na 10 (22) b. m., miało Siedlec było widownią wypadku, który dość opisać na zasadzie zeznań samych przewodników, żeby powzwać przekonanie o całej niewadze i szaleństwie tych, którzy w nim uczestniczyli.

Wiadome już są czytelnikom z gazet spiski, które w Wielkiem Xięstwie Poznańskiem knożone i przez władze Pruskie wykryte zostały. Jednym z tych to zamachów, w równie zbrodniczym zamiarach, przybył z Xięstwa Poznańskiego do Królestwa Polskiego, posiadający w témże powiecie dobra Kuslew, Bronisław Dąbrowski, który nadawszy sobie szumny tytuł Naczelnika powstania na prawym brzegu Wisły, i potrafiwszy wciągnąć do spisku Pana Potockiego, obywatela ze wsi Cisie, nie kilku ludzi bez zatrudnienia z Warszawy, w celu wyprawy na Siedlec.

W tym spiskowym, których było czterech, przeciagnął na swą stronę wieśniaków z Cisie i Pieroga. Mała tylko liczba uwodziła i zdorzona zwodniczymi obietnicami wzięła się do tego. Wielu z nich stało się bętom burzycieli, a wielu ze szrami w obliczu błagało o niewciąganie ich do tego powstania, i tylko silnemu działaniu prośb i nalegań udało się.

W nocy z dnia 9 (21) na 10 (22) b. m., jechał Potocki (naczelnik bowiem wódz Dąbrowski) czekając rozpoczęcia tójże, ratował z pomocą Potockiego, Aplikant Okręgowy w Warszawie, Stanisław Kosiński, jechał także konno, trzymał straż tylną, wstrzymać wieśniaków od ucieczki. — W nocy ta stoli była nadaremna, gdyż z czołowej bandy zaledwie 12 ludzi udało się

Żarski, gdyż czwarty Lutyński im zginął, uciekając przez głębokie śniegi, doszli nad ranem 10 (22) do wsi Wobynka, zamtąd najętą furmanką i manowcami przybyli do wsi Żebrała, ząd, po całodziennem błędzeniu, i żyjąc jedynie śniegiem, w zamiarze dostania się do wsi Cisie, o godzinie 12-jej wieczorem stanęli we wsi Nowaki, a nareszcie we wsi Pierogu. Tu był koniec ich wyprawy: w chwili bowiem, gdy znużeni snem spoczęli, przez miejscowych włościan, a zatem należących do klasy tych ludzi, których uwiesić i wciągnać do zbrodni usiłowali, ujęci, związani i przez Kozaków do Siedlec odprowadzeni zostali, wszyscy złorzecząc głównie mu hersztowi Dąbrowskiemu, który wpłatawszy ich w zbrodnicze zamiary, sam pierwszy ratował się ucieczką.

(z Gaz. Rząd.)

Warszawski Ober-Policmajster.

Na zasadzie rozkazu wyższej władzy, wydanym zostało poniżej wymienione rozporządzenie, do którego wszyscy mieszkańcy tutejsi od dnia dzisiejszego aż do następnego ogłoszenia zostają obowiązani, a mianowicie: a) w nocy z 10-jej na 11-jej w tym mieście przy sobie nie mieć z zapaloną świecą; — wyłącza się od tego wyjątkowo tylko ci, którzy w nocy z 10-jej na 11-jej w tym mieście przy sobie mają świecę, jeżeli w nocy tej wyjeżdżają do miejscowości, dorożki za rogatki miasta wyjeżdżać nie mogą, jak tylko z osobami wojskowymi i urzędnikami ubranymi w mundur, oraz opatrzonemi w piśmiennie rozkazy; c) właścicielom dorożek dozwolonem zostało wysyłanie ich na najem po mieście tylko do godziny 12 w nocy; d) utrzymujący bryczki prąskie, otrzymali zakaz przyjeżdżania temż do Warszawy i wynajmowania onych za obręb miasta; e) nikt do Warszawy nie będzie wpuszczonym, kto nie okaże na rogatkach świadectwa, wydanego przez naczelnika powiatu i książeczki legitymacyjnej; f) właściciele hotelów, zajazdów i wszelkich domów

waż bowiem nie można nawet myśleć o formowaniu gabinetu z osób jego stronniczości; musieliby przeto oddać ster rządu, albo wzięty albo też gabinetowi złożonemu z wigów i rysów; podobny gabinet musieliby nastawiać natychmiastowe zniesienie prawa zbożowego przeprowadzić je chociażby z największymi trudnościami. Większa część mówców była przeciwna sir Robertowi Peel, ale ten ich mówił błady i bez życia. Wprawdzie łatwo im było R. Peel robić zarzuty i o niekonsekwencję skarżać go, ale i czuć można było w tych wrażeń, że się czuli zwyciężonemi. Daleko trudniej było jednakże dowiedzieć, że dzisiejsze prawo zbożowe można utrzymać. Sir Robert Peel o powiecie im bez wątpienia, że prawdziwy konserwatyzm zależy na stosownym ustąpieniu w właściwym czasie, ażeby rząd mógł liczyć na zaufanie, na przywiązanie i pomoc wszystkich dobrze myślących i nie upierał się przy utrzymaniu tego, co najroztropniejsi w kraju uważają za niepodobne do utrzymania i że należało czynić spiesznie, dopóki wszystkie te trudności wzburzonymi silniej nie zostaną, bo wówczas nawet dobrze myślący staną się obywatelami, którzy także przypomnieli, że nie tylko ci, którzy stawiali się do utrzymania wszystkich istniejących, ale jeszcze na samym wstępie formowania się stronnictwa konserwatystowskiego, położył za główne prawo: „Wskazcie mi nadużycia a usunę je.“ Wprawdzie wszystkie indywidualne i wszystkie interesy, obracające się koło niego, nie chcą widzieć nadużycia w rzeczach ich samych dotychczasowych i dziś jeszcze są przekonani, że on powinien silnie ich bronić, ponieważ wów czas milczał. Ale on na to odpowiedział: „Czas i doświadczenie są nauczycielami, którym się oprzeć nie można i pomimo tego wszystkiego, co tylko zrobił w 1842 i powiedział w 1844 musi dziś przemyśleć“

Rozdział III W WALCE O WOLNOŚĆ



gen. Henryk Dembiński

W walce o wolność

Gmina Mrozy pełna jest miejsc uświęconych krwią osób walczących w obronie wolności narodu polskiego. Nigdy dokładnie nie dowiemy się, ile ludzi zginęło i spoczywa na naszych ziemiach. Tak samo nie dowiemy się o wszystkich wydarzeniach, które wpisały się w długą epopeję narodowo-wyzwoleńczą naszego narodu. Jednak o niektórych z nich wiemy i powinniśmy pamiętać, dlatego część naszego opracowania o mieście i gminie Mrozy poświęcamy właśnie im.

Powstanie listopadowe

Niewielu z nas wie, że na terenie gminy Mrozy rozegrała się jedna z bardziej znaczących bitew powstania listopadowego, które wybuchło 29 listopada 1830 r. jako odpowiedź narodu polskiego na represyjną politykę rosyjskiego zaborcy. 25 kwietnia 1831 r. rozegrała się bitwa pod Kuflewem, utrwalona w 1912 r. na płótnie Wojciecha Kossaka.

Po zwycięskiej dla strony polskiej bitwie pod Iganiami (10 kwietnia) nasze wojska stanęły na linii rzek Świder, Kostrzyn i Liwiec, natomiast siły rosyjskie skupiły się wokół Siedlec. Wojska polskie skutecznie też blokowały szosę brzeską. 21 kwietnia dowodzący wojskami rosyjskimi feldmarszałek Iwan Karol Dybicz wznowił działania ofensywne, chcąc odzyskać utraconą przewagę i dokonać rozbicia głównych sił Polaków. Planował wykonać ruch obchodzący przez Kuflew i forsownym marszem ruszając na Cegłów, Mienię, Targówkę i Mińsk, wyjść na tyły wojsk polskich i zepchnąć je z szosy brzeskiej. 25 kwietnia pod Kuflewem przednia straż Dybicza pod komendą gen. Karła Madensterna została powstrzymana przez oddziały polskie płk. Henryka Dembińskiego. W całodziennym boju Polacy, w liczbie około 3600 ludzi z 4 działami, skutecznie powstrzymali nacierających Rosjan i zatrzymali ofensywę. Wydarzenia z Kuflewa kazały obu stronom zmodyfikować bitewne plany. W następnych dniach walki prowadzone były w okolicy i w samym Mińsku¹.

¹ Kuligowski Janusz, *Walki pod Mińskiem Mazowieckim w Powstaniu Listopadowym w Roczniku Mińsko Mazowieckim 4/1, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej 1997/1998, s. 9-10*

Rok 1846

W latach czterdziestych XIX w. za sprawą Ludwika Mierosławskiego z Wielkopolski przygotowywane było następne powstanie ludowe,



- 1 Gazeta Warszawska z 28 lutego 1846 r. o powstaniu przygotowywanym przez Bronisława Dąbrowskiego

które miało objąć wszystkie zabory. Pomimo przygotowań, do powstania w rezultacie nie doszło. Do tego powstania przygotowywał się również osiadły w Kuflewie Bronisław Dąbrowski, syn wodza Legionów – Henryka Dąbrowskiego. Wspólnie z Pantaleonem Potockim ze wsi Cisie ćwiczył chłopów i zbroił ich w dubeltówki. W nocy z 9 na 10 lutego odbyła się nieudana wyprawa na Siedlce, w konsekwencji której uczestnicy zostali aresztowani a władze wzmożyły kontrole. Wydarzenia te zostały opisane między innymi w Gazecie Warszawskiej jako przykład marnych knozań „burzycieli” i ostrzeżenie dla innych, by nie szli w ich ślady¹. W wyprawie na Siedlce nie brał udziału Dąbrowski. Wcześniej ostrzeżony o zamiarze aresztowania go, Bronisław wraz z żoną Weroniką uciekł do Winogóry. Ostatecznie schwytany przez pruską policję został skazany na karę więzienia na 2 lata. Wypuszczono go po wpłaceniu kaucji. Nie zaprzestał jednak swoich działań i w 1848 r., w trakcie sławnej Wiosny Ludów, przyłączył się do Wydziału Ludwika Mierostawskiego². Po wydarzeniach z 1846 r. wyrokiem Sądu Wojennego z dnia 13 marca tegoż roku majątek w Kuflewie został za karę skonfiskowany. Śladem przygotowań chłopów do zbrojnego powstania w 1846 r. są znalezione przez Bronisława Szweycera w stodole pod klepiskiem w folwarku Huta lub Liwiec kosi w liczbie ok. 400 szt., które zostały przekazane do Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Wspomina o tym Tomasz Szweycer – bratanek Bronisława w wywiadzie przeprowadzonym przez Danutę Grzegorzczuk³.

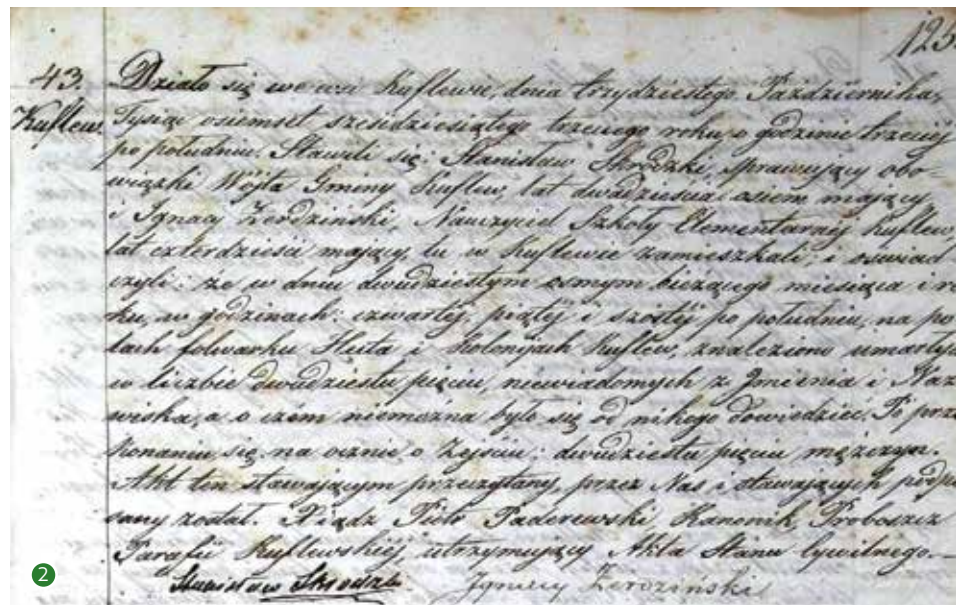
1 Gazeta Warszawska, Nr 57 z dnia 28 lutego 1846 r., s. 2

2 Grzegorzczuk Danuta, *Dzieje Mrozów i okolic*, Gminna Biblioteka Publiczna Mrozy 1997, s. 18-19

3 Tamże, s. 21-22

Powstanie styczniowe

22 stycznia 1863 r. doszło do wybuchu powstania styczniowego, które trwało do jesieni 1864 r. Tereny gminy Mrozy były miejscem prowadzenia czynnych walk powstańców z władzami zaborczymi. Między innymi do konfrontacji grupy powstańców z wojskiem carskim doszło 3 kwietnia 1863 r. w folwarku Huta. Większość powstańców poległa a ci, którzy przeżyli przyłączyli się do oddziału Marcina Borelowskiego pseudonim „Lelewel” w okolicach Mińska Mazowieckiego.



Oddział Borelowskiego razem z oddziałami majorów Zielińskiego i Jakubowskiego, w sumie około 900 powstańców, stoczyli zwycięską bitwę pod Kałuszynem. Przeciwko Borelowskiemu ruszył wraz z kilkutysięcznym wojskiem gen Dreyer, stacjonujący w Siedlcach. Poruszali się po drodze od Mrozów przez Kuflew w stronę Łatowicza. Koło Stoczka Łukowskiego doszło do nierównej i krwawej bitwy. Oddział Borelowskiego został rozbity. Ci co przeżyli chcieli przedostać się do Mińska Mazowieckiego. Część z nich została schwytana i powieszona na drzewach w Mińsku przy ul. Siennickiej¹.

W dniu 27 października 1863 r. na przedpolach Kuflewa miała miejsce jedna z krwawych potyczek powstania styczniowego, w której poległo co najmniej 25 powstańców. Zgodnie z księgą metrykalną parafii Kuflew w miejscu, w którym obecnie stoi pamiątkowy krzyż, przy drodze z Kałuszyna do Kuflewa, zostało odnalezionych 25 umarłych mężczyzn niewiadomych z imienia i nazwiska, o czym zaświadczyli ks. Piotr Paderewski - kanonik i proboszcz parafii Kuflewskiej, Sta-

1 Tamże, s. 20-21

2 Księga metrykalna parafii Kuflew o poległych w dniu 27 października 1863 r. powstańcach styczniowych



1 Krzyż z 1863 r., stojący przy drodze Mrozy – Kuflew, postawiony w miejscu pochówku poległych powstańców, fot. UMiG Mrozy

nisław Skrodzki - sprawujący obowiązki wójta oraz Ignacy Żerdziński – nauczyciel szkoły elementarnej w Kuflewie. Dwa dni po tej potyczce Dziennik Powszechny donosił, iż podpułkownik Bałaban stojący na czele pułku moskiewskiego i pułku kozaków, konwojującego generała Kostandę z Warszawy do Garwolina, dokonał całkowitego rozbicia grupy powstańców ukrywających się w lasach między Piasecznem a Kuflewie. Raport rosyjski oszacował straty powstańców na 80 zabitych oraz 24 rannych wziętych do niewoli. Straty moskali według tego samego raportu to jedynie dwóch kozaków zabitych i dwóch rannych. Nie wiadomo, jak bardzo raport ten kłamał.

Niestety nie mamy stuprocentowej pewności co do tożsamości znajdującej się tu grupy powstańców i tym samym do ich dowódcy. Ba-

dacze problemu często wymieniają nazwisko Kazimierza Kobylińskiego – właściciela dóbr w Zalesianach na Podlasiu, dowodzącego sformowanym przez siebie oddziałem, liczącym około 300 powstańców, okrzykniętym najpiękniejszą postacią grodzieńskiego powstania². Kazimierz Kobyliński 27 października 1863 r. miał przechodzić na linii Kałuszyn – Kuflew w celu przedostania się do lubelskiego i na przedpolach Kuflewa zostać zdekonspirowanym przez pułkownika Bałabana. Wspomina o tym Andrzej Wocial w Roczniku Mińsko Mazowieckim z 1999 r.³ jak również powstaniec Paweł Powierza, służący u boku Kazimierza Kobylińskiego, naoczny świadek jego śmierci. Brakuje jednak logicznej ciągłości w zdarzeniach, które miały

2 Zdanowicz Henryk, *Kazimierz Kobyliński – Najpiękniejsza Postać Grodzieńskiego Powstania 1863 r.*, www.pamiec.org.pl

3 Wocial Andrzej, *Powstanie styczniowe 1863 r. w powiecie stanisławowskim w Roczniku Mińsko Mazowiecki Zeszyc 5*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej 1999 r., s. 24

według tych relacji po sobie nastąpić. Wykluczają się czas i miejsce kolejno stoczonych przez ten oddział bitew. Pewne jest, że Kazimierz Kobyliński zginął śmiercią bohaterską kilka dni później tj. 4 listopada w bitwie pod Mienią.

Według innych badaczy, między innymi według Stanisława Zielińskiego, autora publikacji z 1913r. pod tytułem „Bitwy i potyczki 1863–1864” pod Kuflewie 27 października 1863 r. walczył pułkownik Józef Jankowski ps. „Szydłowski”. Jankowski początkowo dowodził ok. 90-osobową grupą młodzieży z Warszawy. W dniu 20 lutego 1863 r. został mianowany naczelnikiem wojennym powiatu stanisławowskiego i stąd operował w okolicy naszych terenów. Stoczył około 30 bitew i potyczek, w znacznej części zwycięskich. Między innymi za słynną tzw. „zasadzkę żyżyńską” na Lubelszczyźnie, ścigał na siebie pościg nieprzyjaciela i zmuszony był dokonać rozbicia swojego oddziału. Został stracony 12 lutego 1864 r. na stokach warszawskiej cytadeli.

4 Zieliński Stanisław, *Bitwy i potyczki 1863 – 1864*, Muzeum Narodowe w Rapperswilu 1913 r., s. 48

Ku niepodległości – lata 1914 – 1921

W czasie I wojny światowej na terenie dzisiejszej gminy Mrozy nie miały miejsca bezpośrednie działania wojenne. Mimo to ludność niekiedy boleśnie odczuwała wojnę. Wielu z mieszkańców należało do tworzonej od 1914r. przez Józefa Piłsudskiego Polskiej Organizacji Wojskowej, walczącej najpierw z rosyjskim zaborcą a później z niemieckim najeźdźcą. Wojna przyniosła wiele szkód materialnych i społecznych. W trakcie I wojny światowej doszło między innymi do zamknięcia Sanatorium w Rudce połączonego z jego ewakuacją, trwającą do 10 listopada 1920 r.¹ Odzyskanie niepodległości 11 listopada 1918 r. nie oznaczało jeszcze nastania czasów pokoju. Trzeba było nadaną formalnie wolność obronić. Walczący pod dowództwem Józefa Piłsudskiego nie mieli czasu na odpoczynek. Kontynuowali

1 Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M, Praca zbiorowa pod redakcją, *Rudka sto lat w służbie zdrowia, SSZŻOZ w Rudce*, Warszawa 2008 r., s. 39



krwawą wojnę z bolszewickimi oddziałami już jako Wojsko Polskie. W roku 1920 doszło do sławnej bitwy warszawskiej, której jeden z końcowych etapów rozegrał się w dniu 17 sierpnia w okolicach Mińska Mazowieckiego. Tegoż dnia miasto Mińsk zostało wyswobodzone z okupacji bolszewickiej. Dzięki

temu, że była to jedynie kilkudniowa okupacja straty osobowe i materialne w samym Mińsku i w okolicach nie były duże².

Na terenie gminy Mrozy występują trzy miejsca poświęcone pamięci poległych, walczących o niepodległą Polskę:

- **Pomnik w Mrozach**, usytuowany obok Urzędu Miasta i Gminy, poświęcony pamięci tych, którzy zginęli w obronie Ojczyzny w latach 1914-1920. Pomnik został odsłonięty w 20 rocznicę

² Kuligowski Janusz, *Mińsk Mazowiecki i okolice podczas Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Rocznik Mińsko Mazowiecki 6*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 2000 r., s. 43-48



odzyskania niepodległości w 1938 r. Po II wojnie światowej oddano w nim także hołd poległym w latach 1939-1945.

- **Kamień w Kuflewie**, usytuowany przy skrzyżowaniu drogi Kałuszyn-Mrozy-Latowicz i drogi prowadzącej przez wieś do rezerwatu Florianów, umieszczony z okazji 10 rocznicy odzyskania niepodległości. Z dokumentów archiwalnych wynika, że obok pomnika posadzono dąb.
- **Krzyż i kamień w Jeruzalu**, usytuowany przy kościelnym ogrodzeniu, ku czci mieszkańców poległych w obronie niepodległości, postawiony z okazji 10 rocznicy odzyskania niepodległości.

Wrzesień 1939 roku

Kiedy w sierpniu 1939 r. ogłoszono powszechną mobilizację, ludność cywilna jeszcze nie spodziewała się tego, co wkrótce miało nastąpić. Już wkrótce, 3 września, w okolicach Mrozów i Grodziska spadły pierwsze bomby. II wojna światowa zbierała krwawe żniwo i niosła zniszczenie. Mnożyły się mogiły poległych żołnierzy i ludności cywilnej. Większość wówczas zabitych żołnierzy została zebrana i złożona w zbiorowych mogiłach na cmentarzach w Mrozach, Kuflewie i Jeruzalu. Na samym cmentarzu w Mrozach może spoczywać nawet około 100 poległych we wrześniu 1939 r.

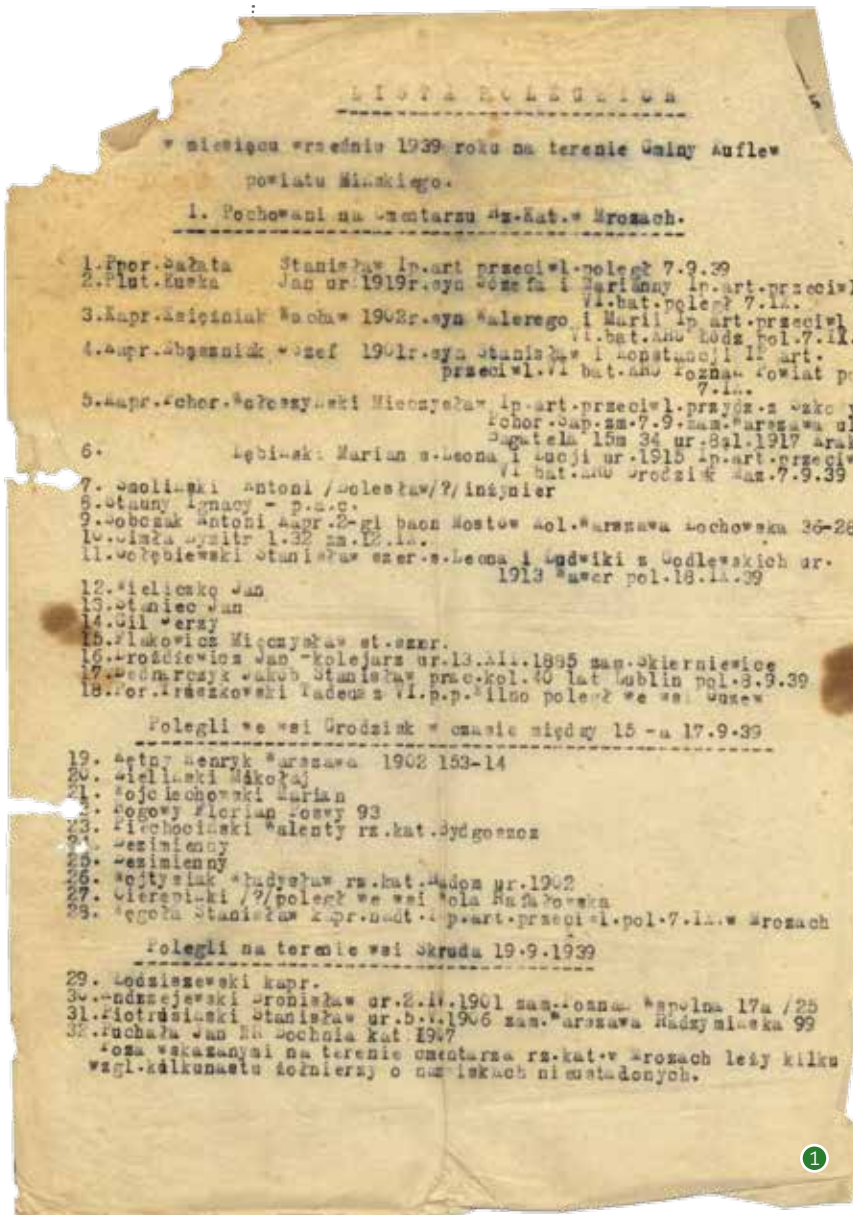
Analiza Ksiąg Pochowanych przekonuje o ogromie strat, jakie poniosły rodziny zabitych. Byli to w większości młodzi mężczyźni, pochodzący z różnych stron naszego kraju, z różnych formacji wojskowych. Część z nich należała do 1 Dywizji Piechoty wycofującej się przez nasze tereny po bitwie pod Kałuszynem, część należała do jednostek wojskowych przewożonych na front transportem kolejowym, głównie stanowiących oddziały 5 Dywizji Piechoty oraz 9 Pułku Artylerii Ciężkiej, część zaś zasilala szeregi ewakuowanych kolejną oddziałów tyłowych takich jak ośrodki zapasowe lub bazy lotnicze¹.

¹ Księgi Pochowanych poległych żołnierzy, Urząd Miasta i Gminy Mrozy



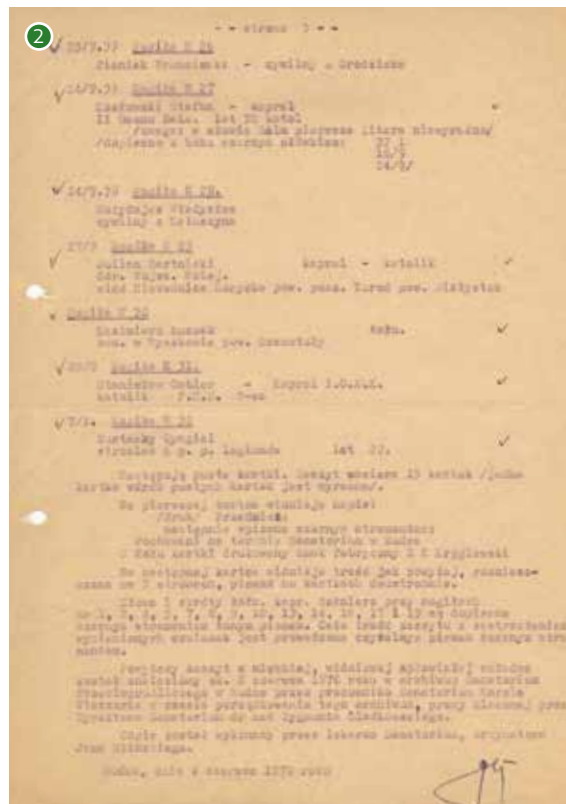
Pamiętkowy krzyż i kamień w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy

- 2 Pomnik ku czci bohaterów gminy Kuflew w Mrozach, fot. UMiG Mrozy
- 3 Pamiętkowy kamień w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy



Bitwa pod Kałuszynem

10 września o świcie 1 Dywizja Piechoty rozpoczęła marsz na południe przez Sokołów Podlaski i Siedlce w kierunku Białej Podlaskiej oraz po osi Kałuszyn - Łuków. Celem była linia Kock-Brześć. 11 września osiągnęła rejon Jakubowa i otrzymała rozkaz dalszego marszu po osi Kałuszyn-Mrozy-Kuflew-Jeruzal. Tymczasem Niemcy zajęli Siedlce i rozpoczęli atak na Kałuszyn. Wieczorem 11 września Kałuszyn został zdobyty. Przygotowując się do obrony przed nadchodzącymi siłami polskimi paliłi miasto. Wieczorem doszło do krwawego spotkania wojsk niemieckich z 1 Dywizją Piechoty. Bój o Kałuszyn wygasł około godziny 6 rano, ukazując z jednej strony oblicze zniszczonego



miasta a z drugiej znaczącą porażkę wojsk wroga. Bitwa pod Kałuszynem została nazwana przez jednego z żołnierzy dywizji, który przeżył wojnę - Stanisława Truskowskiego, „nocą krwi i chwały”. Wszystkich żołnierzy poległych w bitwie pod Kałuszynem miejscowa ludność zebrała z pola walki i punktów opatrunkowych, w których umierali ranni i pochowała na cmentarzach w Cegłowie, Kałuszynie, Mrozach i Rudce¹.

Wśród zidentyfikowanych nazwisk osób poległych w tej bitwie jest

¹ Na podstawie referatu przygotowanego z okazji uroczystości poświęcenia mogiły żołnierskiej na cmentarzu parafii Kuflew w dniu 6 września 2006 r., Urząd Gminy Cegłów 2006 r.

podporucznik Tadeusz Truskowski, o którym warto powiedzieć kilka słów. Ppor. Truskowski urodził się 22 sierpnia 1912 r., czyli we wrześniu 1939 r. miał zaledwie 27 lat. Prowadził do natarcia 9 kompanię. Miał zatknięte za pasem granaty obronne. Kula trafiła w zapalnik. Z młodego oficera pozostał krwawy strzęp. Wierni żołnierze zabrali ciało, owinęli w płachtę namiotową i dowieźli do Guzewa. Podczas kopania grobu przy krzyżu w Guzewie, jeden z chłopów zbił trumnę. Tadeusz Truskowski został tam pochowany z honorami żołnierskimi. Jak wynika z relacji mieszkańców, jego ciało zostało ekshumowane i przeniesione na cmentarz w Mrozach.

- 1 Lista poległych sporządzona przez ZBoWiD, źródło: UMiG Mrozy
- 2 Fragment odpisu zeszytu znalezionej w Sanatorium w Rudce z zapisanymi nazwiskami pochowanych na terenie Sanatorium, źródło: UMiG Mrozy
- 3 Fragment Księgi Pochowanych z 1939 r., założonej przez ZBoWiD, źródło: UMiG Mrozy

Lp.	Nazwisko i imię imię ojca Pseudonim	Data i miejsce		Kto pochowany żołnierz jeńiec ofiara terroru	Stopień wojskowy	Przynależność do jednostki wojskowej	Nr mogiły na cmentarzu kwaterze	Pierwotne miejsce pochowania w przypadku okultumacji (mięsocewałki)	Uwagi
		urodzenia	zgonu						
1.	Salcita Stanisław		1939r. 7. 09.	żołnierz	ppor.	1. p. art. pl.	mogiła oboczna	bezcenna lotnina frakcji - kuflew parafi Mrozy	
2.	Kuska Jan s. Józefa i Marianny	1919r.	7. 09.	~ ~	pluton.	~ ~ 6kt	~ ~	~ ~	
3.	Kolozajski Mikołaj	8. 01. 1917r.	7. 09.	~ ~	por. Szpud	~ ~ Sek. Rd. Szp.	~ ~	~ ~	
4.	Kęgota Stanisław		7. 09.	~ ~	kapral huactar.	~ ~ 6kt.	~ ~	~ ~	
5.	Koźmiński Marcin s. Katarzyna i Marii	1902r.	7. 09.	~ ~	kapral		~ ~	~ ~	
6.	Łęgowiak Józef s. Stanisław i Konstancja Kawka	1901r.	7. 09.	~ ~	kapral		~ ~	~ ~	
7.	Łęgowiak Józef s. Stanisław i Eweliny	1915r.	7. 09.	~ ~	kapral	1. p. art. pl.	~ ~	~ ~	
8.	Stępnicki Józef		7. 09.	~ ~	kapral	1. p. art. pl.	~ ~	~ ~	
9.	Swoboda Antoni		7. 09.	~ ~	kapral	2. baon most kuflew	~ ~	~ ~	
10.	Smolnicki Antoni		7. 09.	~ ~	~ ~		~ ~	~ ~	



Mogiła żołnierzy na cmentarzu parafialnym w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy

- 1 Krzyż w lesie koło Topora, w miejscu tymczasowego pochówku poległych w potyczkach we wrześniu 1939 r.
- 2 Tablica pamiątkowa ku czci obrońców transportów kolejowych we wrześniu 1939 r. przy wejściu do Szkoły Podstawowej w Grodzisku, fot. UMiG Mrozy
- 3 płk Mikołaj Więckowski, źródło: www.chronologia.pl
- 4 Mogiły żołnierzy na cmentarzu parafialnym w Mrozach, fot. UMiG Mrozy
- 5 Mogiła żołnierzy na cmentarzu parafii Kuflew, fot. UMiG Mrozy

Walki na linii Mrozy - Grodzisk - Skroda

Na podstawie: Sprawozdania mjr. pil. balonowego Franciszka Hynka z udziału w kampanii wrześniowej 1939 roku, Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego, Lot A II/1C oraz Sprawozdania kpt. Bolesława Bronisza „Działanie Zgrupowania Saperów Kolejowych kpt. Bronisza i Samodzielnej Grupy Operacyjnej płk. Mikołaja Więckowskiego we wrześniu 1939 r.” opublikowanego w Roczniku Mińsko Mazowieckim 17, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej 2009 r.

Po wybuchu II wojny światowej transportami kolejowymi prowadzona była ewakuacja w kierunku Brześcia n/Bugiem z pominięciem Warszawy, w której trwały żaźarte walki. Ewakuacja odbywała się po linii Legionowo-Radzymin-Tłuszcz-Mińsk Mazowiecki-Mrozy – Siedlce – Łuków – Brześć n/Bugiem. Transportami przewożone były przede wszystkim jednostki wojskowe różnych ugrupowań a także zapasy amunicji i żywności oraz dokumenty wywiezione z walczącej Warszawy. Ze względu na zniszczenia na stacji Siedlce i opanowanie jej przez Niemców transporty utknęły praktycznie na całym odcinku od Mińska do Siedlec. Wśród nich znalazły się m.in. transporty baloniarzy, podchorążych lotnictwa, majstrów wojskowych lotnictwa, saperów kolejowych. Dowództwo nad transportami objął najstarszy stopniem ppłk saperów w stanie spoczynku Kazimierz Kowalski. Pod jego dowództwem prowadzone były



działania obronne do 14 września. W tym dniu, wobec braku nadziei na walkę z powodzeniem, ppłk Kowalski podjął decyzję o wycofaniu się w kierunku południowym. W trakcie prowadzenia odwrotu doszło do krwawych potyczek w lasach w okolicach Topora. Nie wszyscy się wycofali. Pozostali między innymi saperzy kolejowi pod dowództwem kpt. Bronisza i kpt. Bury-Burzymskiego, baloniarze dowodzeni przez mjr. Hynka, majstrzy wojskowi, specjaliści rzemieślnicy oraz kilku lotników pod dowództwem mjr. Romanowskiego, którzy zdecydowali się powrócić po starciach w okolicy Topora. Pozostała także słynna załoga pociągu pancernego Piłsudczyk



dowodzona przez kpt. Gonczara, stanowiąca duże wsparcie obronne.

15 września, po odejściu ppłk. Kowalskiego, dowództwo nad całym zgrupowaniem objął pułkownik Mikołaj Więckowski (z-ca d-cy Mazowieckiej Brygady Kawalerii, doganiający swoją brygadę mającą przechodzić przez ten teren). Objęcie dowództwa przez płk. Więckowskiego podziało motywacyjnie na pozostałych na miejscu żołnierzy. Została utworzona Samodzielna Grupa Operacyjna Pułkownika Więckowskiego, której główną siedzibą stała się wieś Skroda.



16 września, po trzech dniach usilnych prób, Niemcy opanowali Mrozy bronione przez kpt. Burzymskiego. Płk Więckowski wydał rozkaz odbicia Mrózów. Walki trwały przez cały dzień 17 września. Początkowo działania prowadzone były w samym Mrozach, jednak w ciągu dnia przeniosły się również w rejon Grodziska i Rudki, obejmując zasięgiem zabudowania mieszkalne. Dzień ten przyniósł duże straty osobowe. W konsekwencji nie udało się odzyskać Mrozów. W tym czasie do Polski wkroczyła już Armia Czerwona. Komunikaty radiowe dawały wyraźne dyspozycje, aby dokonać likwidacji grasującej w rejonie Mińska Mazowieckiego i Mrozów silnej grupy polskiej z artylerią i pociągiem pancernym, nawet przy wsparciu artylerii, czołgów i lotnictwa. Na skutki tych komunikatów nie trzeba było długo czekać. Już 18 września w okolicy Skrody rozgorzały zacięte walki, których celem było niedopuszczenie do zdobycia przez Niemców tymczasowej polskiej twierdzy. Nie tylko





udało się obronić twierdzę, ale także i dokonać cennych zdobyczy, w tym amunicji, dział przeciwpancernych, ważnych map, pożywnia oraz licznych, złupionych przez Niemców rzeczy. Ten dzień został zgodnie uznany przez naszych żołnierzy za najbardziej „emocjonujący”. Jednak kolejne dni nie przyniosły już takich sukcesów. 19 września prowadzono boje o Grodzisk, który przechodził z rąk do rąk i w końcu został utracony. W naszych rękach pozostało Podskrudzie. Nie mając szans na dalszą walkę podjęto decyzję o opuszczeniu tego, jak to nazwano „kotła”. Zajęto się transportem rannych do szpitala w Rudce oraz przygotowaniem odwrotu. W dniu 21 września, przed opuszczeniem miejscowości Skrudka, jak podaje kpt. Bronisz, „o godz. 0.25 załoga pociągu pancernego zniszczyła do reszty, przy pomocy materiału wybuchowego, swój pociąg, który uprzednio oddał ostatnie 6 pocisków na skrzyżowanie drogi z szosą na kierunek Gołębiówka”. Zniszczono również wszystko, co zdobyto a czego nie można było zabrać ze sobą w drogę.

Mniej więcej do 30 września trwał marsz uformowanej w naszym rejonie Samodzielnej Grupy Operacyjnej pułkownika Więckowskiego. W lasach w okolicy wsi Izdebnó (gmina Łaskarzew) dokonano rozwiązania Grupy. Broń została ukryta a żołnierzy odesłano w konspiracji do domów.

„Cud w Lipinach”

Na terenie gminy Mrozy we wrześniu 1939 r. miały też miejsce zdarzenia, w których udział brała ludność cywilna. Do takiego zdarzenia doszło we wsi Lipiny, o czym bardzo dobrze do dzisiaj pamięta miejscowa społeczność.

We wrześniu 1939 r. do wsi zajęła dwóch niemieckich wywiadowców. Jeden z nich został zastrzelony. Winą za to zabójstwo Niemcy obarczyli mieszkańców Lipin, nie wiedząc, że w okolicznych lasach w tym czasie ukrywają się oddziały polskiego wojska. Za śmierć jednego żołnierza niemieckiego śmierć miało ponieść

20 mężczyzn - mieszkańców Lipin. Ustawiono ich pod ścianą szkoły. W chwili, gdy wymierzono w ich stronę karabiny a przeznaczeni do rozstrzelania odmawiali modlitwy, znalazła się osoba znająca język niemiecki, która złożyła wyjaśnienia co do okoliczności śmierci niemieckiego żołnierza. Udało jej się przekonać niemieckich oficerów, że żołnierz został zastrzelony przez polski oddział spadochroniarzy. Niemcy odstąpili od zamiaru egzekucji. Spalili jednak całą wieś wraz z dobytkiem. Z placu szkolnego zabrano zakładników i popędzono do Jeruzala, gdzie osadzono ich w kościele, w którym było około 300 mężczyzn, w tym kilku oficerów, 150 podoficerów i żołnierzy. Rano 9 września, już około 1000 ludzi pędzono przez Węzyczyn, Waliska, Latowicz do Seroczyna. Tam zwolniono starych a wszystkich pozostałych zebranych z innych miejscowości popędzono dalej ku niewoli¹. 66 lat po tym wydarzeniu, które nazywane jest „cudem w Lipinach” w 2005 r. miejscowa ludność wyraziła swoją wdzięczność za ocalenie lipińskich mężczyzn i uczciła pamięć o tych, co zginęli w czasie II wojny światowej, odsłaniając pamiątkowy głaz wraz z tablicą.



- 6 Pamiątkowy kamień w Lipinach, źródło: Archiwum NSP w Lipinach

1 Na podstawie Kroniki Szkoły Podstawowej w Lipinach

Tragiczny los ludności żydowskiej

Po klęsce kampanii wrześniowej nasze tereny znalazły się pod okupacją niemiecką. Rozpoczął się okres nasilonych represji i wojny konspiracyjnej. W pierwszej kolejności represje dotknęły ludność pochodzenia żydowskiego. Tworzono getta, obozy pracy, mordowano. Na naszych terenach utworzono dwa obozy pracy, jeden w Jeziorku (obecnie obszar Małej Wsi) a drugi w Mrozach w pobliżu stacji kolejowej¹. O próbie pomocy Żydom uwięzionym w obozie w Mrozach opowiada Wiesław Romanowski pseudonim „Bończa”: *„Kiedyś zdarzyło się - wspominał „Bończa” - iż wraz z kilkoma harcerzami z Szarych Szeregów, otrzymaliśmy zadanie przekazania ważnej informacji i trzech granatów Żydom przetrzymywanym w obozie pracy w Mrozach. Było ich tam ok. 100, przeważnie rzemieślnicy w wieku 20-35 lat. W dzień rozładowywali wagony z węglem, a na noc byli zamykani w drewnianym baraku, którego pilnowało trzech Niemców. Żydzi nie mieli zastrzonego rygoru. Wprawdzie plac wokół baraku był odrutowany, ale mogli swobodnie podchodzić do ogrodu, rozmawiać, brać paczki z żywnością od miejscowej ludności. Ponieważ wiedzieliśmy o planowanej przez Niemców likwidacji obozu, mieliśmy dla nich plan ucieczki. W pobliżu był las, a w nim łącznicy z miejscowej drużyny harcerskiej, którzy przetransportowaliby Żydów w bezpieczne miejsce. Tylko rzucić te granaty, które przywieźliśmy, w budkę wartowniczą i wyjść na wolność. Rozmawialiśmy z kilkoma więźniami. Żaden jednak nie zdecydował się na akcję zbrojną. Twierdzili, że nic im nie grozi, bo są rzemieślnikami, a więc potrzebni Niemcom i za kilka dni pojedą na wschód do pracy. Dwa dni później obóz otoczyli żandarmi. Na rogach placu ustawili karabiny maszynowe i wtedy więźniowie zrozumieli, że to koniec. Rzucili się tłumnie do bramy wyjściowej, taranując budkę wartowniczą. Wybiegli na stok w pobliżu stawów rybnych, kierując się w stronę lasu. Sytuacja była beznadziejna. Widoczni jak na dłoni nie byli trudnym celem dla ognia karabinów maszynowych. Tylko kilku przedarło się przez pierścień śmierci, dotarło do pobliskich zarośli, skąd trzech odnalezionych przetransportowaliśmy spółdzielczą ciężarówką w lasy sokołowskie”².*

Likwidacja getta i obozów pracy została przeprowadzona jesienią

1 Akta Gminy Kuflew, Archiwum Państwowe w Otwocku
2 Źródło: www.naszawitryna.pl

1942 r. Świadkowie wspominają zbiorowe egzekucje, które odbywały się na polu Jana Fabiańskiego – dzisiejszy las pomiędzy ulicami Boleśława Prusa i Henryka Sienkiewicza w Mrozach. Żydzi mieli być zwożeni z folwarków, rozstrzelani i zakopywani w tym miejscu. Do kopania a później zakopywania grobów byli przymuszani nasi mieszkańcy. Stąd pamięć o tamtych wydarzeniach przetrwała do dnia dzisiejszego. W masowych grobach może spoczywać kilkadziesiąt osób. Zbrodnia dokonana na ludności żydowskiej w Mrozach była rozpoznawana w czasie śledztwa prowadzonego przez Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskiej w 1976 r. a zebrana wówczas dokumentacja znajduje się aktualnie w IPN. Obecnie prowadzone są starania na wniosek Komisji Rabinicznej w celu upamiętnienia miejsca masowych grobów.

Mieszkańcy Mrozów w obronie Dzieci Zamojszczyzny

Ewa Grabarczyk

Od zarania dziejów dzieci stanowiły największe bogactwo każdego narodu, były i są nadzieją oraz przyszłością. W każdej z licznych wojen ludzkości, nawet barbarzyńskich, starano się je chronić, w myśl niepisanego prawa moralnego. Podczas II wojny światowej, hitlerowcy z całą bezwzględnością dopuścili się eksterminacji i martyrologii dzieci polskich, dążąc do biologicznego wyniszczenia Polaków. Okupant wschodni nie mniej bestialsko obchodził się z dziećmi ze wschodnich rubieży Polski.¹

Jesienią 1942 r. społeczeństwo polskie zostało wstrząśnięte akcją wysiedleńczą na Zamojszczyźnie, gdzie okupant przystąpił do totalnej eksterminacji Polaków, kierując dzieci i starców do komór gazowych Majdanka bądź innych dystryktów „na osiedlenie”, zdrowych zaś i zdolnych do pracy – na roboty do Rzeszy.²

Hitler, w ramach organizowania bastionu niemczyzny na wschodzie, wydał specjalne dekrety o przeprowadzeniu wysiedleń ludności polskiej na Zamojszczyźnie. Utworzono dwa obozy przesiedleń-

1 Grabarczyk Ewa, *Martyrologia dzieci polskich podczas II wojny światowej*, Siedlce 2001 r.

2 Ważniowski Władysław, *Na przedpolach stolicy*, Warszawa 1974 r., s.118

cze w Zamościu i Zwierzyńcu, przygotowano środki transportu, domy dla dowódców SS. Po przeprowadzonych przygotowaniach, z 27 na 28 listopada 1942 r. przystąpiono do akcji masowego wysiedlenia ludności polskiej. Objęła ona powiaty: hrubieszowski, tomaszowski, zamojski. Wysiedlono około 41.000 osób ze 116 wsi. Rozpoczęła się więc wielka tragedia – Golgota Dzieci Zamojszczyzny.

Nie było litości nad dziećmi Zamojszczyzny. Patrzyły swymi dziecięcymi oczami na palone domy, rozstrzelanych rodziców i dziadków, a jakby tego było mało, doszły wysiedlenia i transporty w bydłych wagonach, poprzedzone badaniem rasowym i odrywaniem od matczynej piersi.

W całej okupowanej Polsce szybko rozeszła się wieść o szczególnie katastroficznej sytuacji tych dzieci. Organizacje charytatywne, takie jak PCK, RGO, przystąpiły do ich ratowania. Zbierano żywność, odzież, mleko i dostarczano do obozów przejściowych. Na stacjach kolejowych często wykupywano je od Niemców. Do wymienionych wyżej działań przedstawicieli organizacji dołączyli zwykli mieszkańcy.

Transporty z dziećmi przychodziły do Warszawy, Siedlec, Pilawy,



Garwolina, Cegłowa, Mrozów. Na podstawie zachowanych dokumentów można ustalić niektóre transporty.³

27 lutego 1943 r. skierowano ostatni, szósty transport z obozu przejściowego w Zamościu do stacji docelowej w Mrozach. Transport dotarł do Mrozów 28 lutego około godz. 10. W transporcie znajdowały się 1064 osoby, w tym 462 dzieci (od kilku miesięcy do 10 lat). Około 100 osób ulokowano w Mrozach, około 200 w Kałuszynie, około 150 w Jakubowie, 100 osób w Chrościcach, 150 osób w Rudzienku, 260 osób w Kuflewie, 113 w Cegłowie, 20 dzieci w Mińsku Mazowieckim⁴. Jak wynika ze wspomnień naocznych świadków w transporcie tym były też dzieci starsze.

Mieszkańcy Mrozów i okolicznych wsi, podobnie jak i innych miejscowości w całej Polsce, ofiarne przystąpili do udzielania pomocy wysiedlonym. Głównym organizatorem tej akcji był kierownik miejscowej Szkoły Podstawowej - Stefan WOLF. Nie ma go wśród nas, spoczywa na miejscowym cmentarzu, ale żyje w pamięci naszej społeczności i w serdecznej wdzięczności ocalonych. Był kierownikiem Szkoły Podstawowej w Mrozach w latach 1938-1955.

Pan Stefan Wolf to człowiek wyjątkowy, z tych co to niewiele mówili, ale dużo robili. Skromny, oddany nauczyciel, ale też świetny organizator, odważny kiedy trzeba. Dał temu wyraz jesienią 1939 r., kiedy wojska niemieckie zajęły szkołę, a on narażając swoje życie wywiózł Sztandar do majątku w Kuflewie wkładając go do wozu z kartoflami, gdy organizował tajne nauczanie dla najstarszych klas podstawówki i pomoc rannym żołnierzom. Swoją odwagę i spryt organizacyjny potwierdził w pamiętnym lutym 1943 r. gdy zawiadowca stacji p. **Zygmunt Koszewski**, powiadomił go o mającym nadejść do Mrozów transporcie Dzieci Zamojszczyzny. Cieszył się wśród mieszkańców wielkim autorytetem, w związku z tym sołtysi na Jego prośbę furmankami podjechali w pobliże stacji (mimo, że obok była Policja Granatowa), by zdrowsze dzieci zawieźć do majątku w Kuflewie, do Kałuszyna, do Cegłowa, a chore jak najszybciej do Szpitala w Rudce i Mińska Mazowieckiego, by SS-mani nie rozstrzelali ich na bocznicę



Stefan Wolf – kierownik Szkoły Podstawowej w Mrozach w latach 1938-1955, organizator pomocy dzieciom z Zamojszczyzny, źródło: Archiwum SP w Mrozach

- 1 Dom Antoniego Fabijańskiego – Szpitalik dla Dzieci, źródło: Archiwum Ewy Grabarczyk

3 Więckowska Zofia, *Dzieci Zamojszczyzny w Siedlcach*, Siedlce 1984 r., s. 4

4 Kozaczyńska Beata, *Ocalone z transportów Dzieci Zamojszczyzny*, Siedlce 2011

kolejowej. Jak czytamy w Jego wspomnieniach, wyprowadził w pole SS wmawiając im, że dzieci mogą być chore na tyfus i trzeba by obejrzał ich lekarz. Wiedział, że oni bardzo bali się chorób zakaźnych. Kolejarze tym czasem odstawili na boczny tor wagon z wysiedlonymi z Zamojszczyzny. W tym miejscu, należy powiedzieć, że Pan Wolf w swoich wspomnieniach, bardzo podkreślał ofiarną postawę mieszkańców **Kałużyna, Cegłowa i Mińska Mazowieckiego**. To była wzorcowa współpraca – działanie bez zbędnych słów.

Jednocześnie Pan Wolf powiadomił kilka rodzin z Mrozów, by przyszyły na stację i wzięły do swoich domów starsze dzieci. Kolejarzom zlecił przyniesienie małych dzieci do szkoły podstawowej, gdzie najpierw urządził punkt badania i rejestracji, a w kilka godzin później Szpitalik dla Dzieci w domu u pana Antoniego Fabijańskiego, oddalonego

około 100 m od szkoły. Dzielnie pomagały mu małżonka p. Wanda Wolf, kolejarze, dorośli mieszkańcy i lekarze ze Szpitala w Rudce: dr Władysława Chodorowska, dr Jan Poczekaj i dyrektor dr Śładkowski (lekarze z Rudki ukradkiem przynosili bardzo potrzebne leki, dr Śładkowski przekazał łożka). Spontanicznie w akcję ratowania wysiedlonych włączyła się młodzież.

Pani Antonina Sadowska, z domu Raczek wspominała:

Zawiodowca stacji Pan Zygmunt Koszewski powiadomił o transporcie p. Wolfa, kierownika szkoły. Szybko zorganizował się Komitet Dorosłych. Gorączkowo szukano domu na Szpitalik. Najpierw dzieci zabrane były do szkoły. Dorośli dali dobry przykład młodzieży, więc my dziewczęta chętnie włączyłyśmy się do akcji.⁵

⁵ Grabarczyk E., *Martyrologia dzieci polskich podczas II wojny światowej*, Siedlce 2001, Relacja nr 3

Pani Jadwiga Mizikowska-Barbulant – wspomina:

28 lutego 1943 r. wracałam z lekcji, z tajnych kompletów, miałam wtedy czternaście lat. Przed domem, zwanym Kasyno, zobaczyłam dr Chodorowską biegnącą w kierunku szkoły podstawowej, która krzyknęła: "Będziesz mi potrzebna w szkole". Było to przedpołudnie, gdzieś około godz. 11. Zostawiłam książki, a właściwie zeszyty w domu, mama przygotowywała obiad. Szybko pobiegłam do szkoły. Przed szkołą nie było nikogo, po otwarciu drzwi wejściowych zobaczyłam ławki ustawione na korytarzu, słychać było płacz małych dzieci... W dużej sali pod oknami leżała gruba warstwa słomy, a na niej grupa małych dzieci od kilku miesięcy do 2, 3 lat. Dzieci te bardzo płakały, były zakatarzone, kaszlące z dużą gorączką. Niektóre miały tabliczki na piersiach z nazwiskiem, imieniem i datą urodzenia. Przy stole na krzeselku siedziała dr Władysława Chodorowska, badała dziecko, które trzymała kobieta siedząca na drugim krześle. Obok stali państwo Wanda i Stefan Wolfowie (kierownik szkoły) i sporządzali listę dzieci. Pani doktor kazała mi rozbierać dzieci do badania, były bardzo ciepło ubrane. Dla mnie, czternastoletniej wówczas dziewczyny, było to niezwykle przejmujące zadanie. Co chwilę otwierały się drzwi, mieszkańcy, głównie kolejarze przynosili kolejną grupę dzieci. Było ich około 100. Te zdrowsze szły do rodzin, pan Wolf sporządził listę, które dziecko do kogo. Kobiety przynosiły kubki, mleko, kaszę. Prześcieradła dały na pieluszki. Mężczyźni widząc to wszystko płakali. Trwało to do godziny policyjnej. Dzieci przyszedł zobaczyć także doktor Poczekaj. W tym czasie gdy trwało badanie, karmienie i przydzielanie dzieci do rodzin, mężczyźni porządkowali dom letniskowy u państwa Fabijańskich na Szpitalik. Kobiety: p. Sadowska, p. Rudo, p. Zofia Gąsiorek, p. Małesa rozmawiały z p. Wolfem o naczyniach, mleku. Pani Gąsiorkowa zaofiarowała, że póki co będzie gotowała w swojej kuchni, wzięła też kilkoro dzieci. Z czasem urządzono kuchnię w Szpitaliku. Mieszkańcy przynosili co mieli: mąkę, jajka, mleko, śmietanę, ser, chleb. Było ciężko, ale każdy dzielił się tym, co miał.

Następnego dnia zgłosiłam się do Szpitalika do dyżurów. Pamiętam, że pewnego dnia, jak dzieci spały, chodziłam z koszyczkiem po jajka, bo kucharka chciała przygotować dzieciom naleśniki.

Z każdym dniem dzieci ubywało. Zgłaszali się po nie rodzice lub ktoś z rodziny. Mój ostatni dyżur był w końcu czerwca, w Szpitaliku było



troje, może czworo dzieci.⁶

Pani Antonina Sadowska, opiekunka dzieci w Szpitaliku przybliżyła jego wygląd:

Do Szpitalika wchodziło się od werandy. Po prawej stronie była kuchnia, po lewej dwa pokoje. W pierwszym pokoju było 6 łóżek, w drugim 14. Dużą pomoc udzielił dyrektor Rudki - dr Śladkowski, który ofiarował łóżka dla chorych i trochę leków. Pani Maryla Jarmusz - wysiedlona z Poznania była zaopatrzeniowcem, a kuchnię prowadziła p. Mojnowska - żona policjanta granatowego. Z tego co pamiętam zgłosiło się 8 dziewcząt z centrum Mrozów i dużo więcej z Woli Rafałowskiej do opieki nad dziećmi. A wśród nich: Wiesia Jacakówna, Jaga Dzwonkówna, Barbara Kowalczyk, Filomena Rucińska, Halina Kowalczyk, Jadwiga Mizikowska, Marysia Łupież, Regina Stelmaszczyk, Zofia Żurek, Helena Żmudzin, Wanda Midera, Lucyna Kołak, Antonina Raczko, Barbara Trojanowska, Janina Szostak, Julia Gizińska, Janina Lech, Jadwiga Kalinowska, Jankowska, Popławska, Szafrąńska i inne panie.⁷

Pani Stanisława Osińska – ówczesna pielęgniarka w Szpitaliku, działaczka AK ps. "Grażyna" wspominała:

„Dzieci zachowywały się różnie. Kiedy gorączkowały były kapryśne, a gorączka dochodziła niekiedy do 40 stopni, spieczonymi ustkami cichutko wołały mama, a my gładząc ich gorące główki, lub zmieniając zimne okłady na czołka, z wielkim bólem w naszych młodych dziewczęcych sercach, bun-

⁶ Relacja p. Jadwigi Mizikowskiej-Barbulant, opiekunki dzieci w Szpitaliku w Mrozach, ze zbiorów E. Grabarczyk

⁷ Relacja nr 3

towałyśmy się i mówiłyśmy: dlaczego cierpią oderwane od swoich najbliższych”.⁸

Pan Tadeusz Jezierski zam. Dąbroszyn w gm. Rychwał – uratowane dziecko (9 lat), napisał do mnie po latach wzruszający list:

„... W Mrozach czekały podwozy, gdzie kto wsiadł, gdzie była podwoda, tam go zawieziono. Matka moja wybrała duży wóz z majtą w Kuflewie... Mnie się pogorszyło ze zdrowiem i zostałem przewieziony wozem do Szpitalika w Mrozach, gdzie przebywałem do czerwca, nawet lipca, tego dokładnie nie wiem, byłem nieprzytomny, a pod koniec mojego pobytu w Szpitaliku uczyłem się od nowa chodzić. Proszę podziękować córce pana Wolfa, że jej ojciec był tak wspianym człowiekiem. Również, jeśli będzie miała Pani możliwość kontaktu z Paniami, które miały dyżury – to były nasze pielęgniarki - to proszę Im w imieniu moim podziękować za wspiane serce, za czas, który nam poświęciły, za wszystko co dla nas robiły.⁹

Jak już wcześniej wspominałam wielu mieszkańców Mrozów wyszło w owym dniu na stację by ratować dzieci, zabierając ze sobą ciepłe picie i kromkę chleba z marmoladą.

Pani Urszula Walewska wspomina:

„Był mroźny lutowy dzień 1943 r. Wróciłam z tajnych kompletów i zastałam w domu dziewczynkę młodszą od siebie o około 2 lata. Miała jak się okazało jedenaście lat. Była bardzo zziębnięta, wystraszona i głodna. Nazywała się Natalia Bagińska i pochodziła z okolic Zamościa. Opowiadała, że Niemcy

⁸ Wspomnienia „Naprawdę tak było”, Izba Regionalna GBP w Mrozach.

⁹ Grabarczyk E., Martyrologia dzieci polskich podczas II wojny światowej, Relacja nr 1

- 1 Grafik dyżurów
- 2 w Szpitaliku dla Dzieci w 1943 r., źródło: Archiwum GBP w Mrozach



Adam Świdorski (od lewej) z ojcem Edmundem Świdorskim i Jankiem Miedziochem, źródło: Archiwum Adama Świdorskiego

przywleźli ją, jej rodzinę i ludzi z okolicznych wiosek do Zamościa i tam siłą oddzielili dzieci od rodziców. Rodziców zamknęli w obozie w Zamościu, a dzieci załadowali do wagonu towarowego i wysłali w Polskę. Gdzie miał trafić nie wiem, na szczęście przybył do Mrozów.

Zanim przyjechał wagon, zawiadowca stacji p. Zygmunt Koszewski zawiadomił p. Wolfa i kogo mógł (bo czasu było niewiele), aby zorganizować pomoc. Wśród tych kilku osób, które czekały na pociąg szykując gorący napój, była moja matka - Janina Kamińska. Część dzieci zawieziono furmankami do Kuflewa, część do Kałuszyna. Jedną z dziewczynek wzięła moja mama. Na drugi dzień po przybyciu do nas Lalka (bo nazywaliśmy ją tak, jak nazywali ją w domu) zachorowała na zapalenie płuc. Przez długi czas jej stan był ciężki. Uratował jej życie dr Poczekaj. Była u nas do jesieni 1944 r., chodziła do Szkoły Podstawowej i była traktowana jak członek rodziny. Jesienią 1944 r. wrócili z obozu jej rodzice i brat. Wiedzieli, gdzie jej szukać, bo moja mama odnalazła ich wiosną 44 r. w obozie w Zamościu. Próbowała ich wykupić, nie udało się. Po powrocie, Bagińscy wyjechali do Legionowa i kontakt się zerwał. Jak potoczyły się ich dalsze losy nie wiem¹⁰.

Według relacji p. Jadwigi Sowy z domu Zawadzkiej, nauczycielki LO

Do Szpitalika zorganizowanego u państwa Fabijańskich przez p. Wolfa, kierownika Szkoły Podstawowej, dla Dzieci Zamojszczyzny w lutym 1943 r. chodziłam kilka dni. Po prostu zachorowałam. W tym czasie weszły do dyżurów inne dziewczęta. Pani Wanda Wolf i p. Wolf z wielkim poświęceniem zorganizowali Szpitalik, codziennie odwiedzali dzieci, jedną z dziewczynek Danusię Radomską zaadaptowali. Po wojnie odszukali jej rodziców, zawieźli dziewczynkę, ale ona była tak do Wolfów przywiązana, że nie chciała zostać. Widząc to naturalni rodzice zgodzili się. Danusia zachowała swoje rodowe nazwisko, chodziła do naszej szkoły. Później zamieszkała w Rembertowie, wyszła za mąż, nazywała się Jaworska. Miała dwoje dzieci, syn został lekarzem.

Pamiętam, że część dzieci z transportu od razu ze stacji przygarnęli nasi sąsiedzi. Było takie rodzeństwo Mrozów: Piotr, Edzio, Stasio, Irenka. Jedno z dzieci wzięli Kowalikowie, jedno Machnowscy, dwoje Chomkowie - młynarze (obecnie własność p. Lipińskich). Rodzice po wojnie odszukali

¹⁰ Tamże, Relacja nr 2

dzieci, ale też i pozostali w Mrozach. Pan Mróz był woźnym w LO, pani Mróz pracowała w kuchni. Z tego co pamiętam Irenka wyszła za mąż i zamieszkała w Rudniku, a obecnie w Ceglówie. Z męża nazywa się Kosim. Moi rodzice pomagali, jak mogli, głównie nosili koce, chleb, mleko. Później z poznańskiego wysiedlili rodzinę Sowów. Przygarnęli ich moi rodzice Zawadzcy i p. Jabłońska. Tata dał piecyk, drewno, mąkę. Mieszkali u nas. Pamiętam, że pasłam krowy i czytałam „Potop”, a że byłam chorowita, to często byłam w domu. I tak jeden z synów Sowy się we mnie zakochał. Była to miłość pierwsza i jedyna.¹¹

Pani Wiesława Socko. zam. w Mrozach, wnuczka państwa Pliszków wspomina:

„Dwie dziewczynki przygarnęli do swojego domu państwo Proczkowie z Mrozów. Były to siostry Ania i Zosia Soroka. Gdy przyszedł mój dziadek do Proczków, to zaproponował, że weźmie do siebie do Woli Rafałowskiej jedną z dziewczynek. Moi dziadkowie Czesława i Mieczysław Pliszkowie traktowali Anię jak własną córkę, tutaj chodziła do szkoły, była u komunii św. Jest dla mnie najwspanialszą ciocią.¹²

Państwo Zakrzewscy z Topora zaopiekowali się Helenką i Tereską Wieliczko.

Pan Adam Świdorski zawsze podkreśla, że jego rodzice Państwo Świdorscy z Woli Rafałowskiej przygarnęli do swojego domu Janka Miedziochę, który był dla niego prawdziwym bratem.¹³

Z przytoczonych wypowiedzi, analizy dokumentów historycznych wynika, iż mieszkańcy Mrozów wykazali się wielkim patriotyzmem i zapisali chlubną kartę w tych trudnych czasach, dając dobry przykład następnym pokoleniom.

¹¹ Relacja p. Jadwigi Sowy, zbiory prywatne E. Grabarczyk

¹² Relacja p. Wiesławy Socko, zbiory prywatne E. Grabarczyk

¹³ Relacja p. Adama Świdorskiego, zbiory GBP w Mrozach

Sity zbrojne polskiego podziemia w Mrozach

Okres okupacji to czas rozwoju polskiego podziemia, którego misja trwała znacznie dłużej niż II wojna światowa. W historii działalności polskiego podziemia na Mazowszu Mrozy mają swój szczególny wkład, gdyż to właśnie w tej miejscowości formowały się oddziały, które mocno dały się we znaki najpierw niemieckiemu a później sowieckiemu okupantowi.

Armia Krajowa IV Ośrodek Danuta Domańska

Pierwszego września 1939 r. wojska niemieckie napadają na Polskę i rozpoczyna się II wojna światowa. W Mrozach walki rozpoczęły się 3 września 1939 r. strzałami w budynek stacji kolejowej. Dalsze ataki miały miejsce 7 września. Kilkanaście nieprzyjacielskich samolotów zrzuciło ok. 80 bomb niszcząc centrum miejscowości i liczne wagony znajdujące się na stacji i bocznicę kolejowej. Bombardowania powtarzały się jeszcze przez kilka dni powodując kolejne zniszczenia. W dniach 11 – 12 września trwała walka w rejonie Kałuszyna. Mrozy i okolice (Cegłów, Latowicz) stały się teatrem działań między polskimi a niemieckimi żołnierzami. Mimo ofiarnej walki polskiej jednostki - 1 Dywizji Piechoty Legionów musiała się ona wycofać w rejon Kuflewa, Woli Rafałowskiej, Rudki, Grodziska i Guzewa.

Po klęsce wrześniowej okupant wprowadził nowy podział administracyjny. Mrozy znalazły się w obrębie dystryktu warszawskiego, w powiecie mińskim. Gminą kierował A. Schultz. Władzę w powiecie mińskim pełnił starosta powiatowy Kreishauptmann Karl Bittrich. Głównymi instrumentami władz gminnych i powiatowych były różne oddziały policji. Okupant wykorzystywał polską policję zwaną granatową do zwalczania przestępstw pospolicznych, ściągania kontyngentów rolnych, wysiedleń, łapanek na roboty a czasami do rozstrzeliwania Polaków.

Obszar gminy ze względu na bliskie sąsiedztwo z Warszawą (ok. 60 km), sieć komunikacyjną drogową i kolejową były ważne w działalności okupanta i organizacji działających w ruchu oporu. Mrozy przecinała linia kolejowa Warszawa - Terespol - Brześć z ważnymi węzłami kolejowymi w Siedlcach i w Mińsku Mazowieckim. Ten szlak kolejowy został uruchomiony w 1866 r. i w czasie drugiej wojny światowej stanowił ważne ogniwo transportu dla okupanta.

W pobliżu Mrozów (ok. 7 km) przebiegała szosa Warszawa-Brześć wybudowana w latach 1819 – 1823.

Klęska wrześniowa zadana przez Niemców nie złamała woli walki narodu polskiego. Jeszcze trwały ostatnie walki, a już w podziemiu powstawały różne organizacje do walki z wrogiem. Jedną z nich była Armia Krajowa (AK), która w swym historycznym rozwoju przeżyła ewolucję od Służby Zwycięstwu Polski (SZP) – organizacji polityczno-wojskowej – poprzez utworzony na jej bazie Związek Walki Zbrojnej (ZWZ), będący już strukturą wojskową, do pełni zorganizowanego wojska. Służba Zwycięstwu Polski powstała z inicjatywy Naczelnego Wodza Edwarda Rydza-Śmigłego i generała Tokarzewskiego-Karaszewicza 27.09. 1939 r. Na terenie gminy Mrozy formacja ta organizuje się w grudniu 1939 r.

Podczas gdy w okupowanym kraju rozwijała się SZP, 13 listopada 1939 r. Władysław Sikorski powołuje ZWZ na mocy rozkazu władz Rzeczypospolitej Polskiej na obczyźnie z dnia 8 i 13 listopada 1939 r. Instrukcja wydana przez Komendanta Głównego ZWZ gen. Kazimierza Sosnkowskiego 4 grudnia 1939 r. nakazywała przekształcenie istniejących komórek SZP, w myśl zasad organizacyjnych ZWZ. Zgodnie z rozkazem miała to być organizacja o charakterze ogólnonarodowym, ponadpartyjnym i ponadstanowym. Podstawowym jej celem było stworzenie ośrodków czynnego oporu narodowego i odbudowy państwa na drodze walki.

Prace organizacyjne ZWZ w powiecie Mińsk Mazowiecki rozpoczęły się wiosną 1940 r. Duże zasługi w tworzeniu tej organizacji miał emerytowany płk Mieczysław Rożałowski i mjr Lucjan Szymański. W 1941 r. organizację obwodu przejął Ludwik Wolański we współpracy z mgr Tadeuszem Smoleńskim, mgr inż. Władysławem Klimaszewskim, por Teodorem Kożuchoskim oraz Józefem Kłopakiem. Organizacja obecna była we wszystkich gminach powiatu w tym

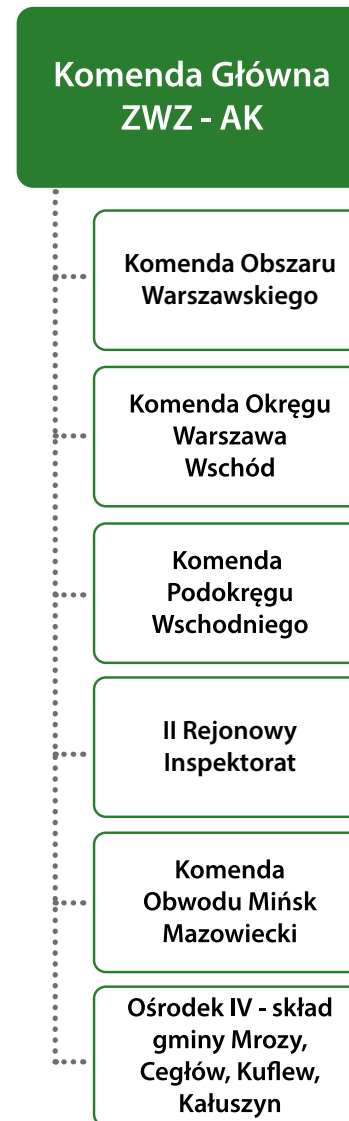
również w Mrozach. Działalność rozpoczęła się marcu 1940 r. Należeli do niej: Stanisław Kowalczyk „Ćwiek”, Marian Kowalczyk „Żelazo”, Stefan Wolf „Janosik”, Józef Gogłozka „Kwiat”, Mieczysław Raczek „Kruk”, Wacław Sobczyński „Boks”, Jan Wójcik „Lida”, Zdzisław Osiński „Czujek”, Zygmunt Domański „Smuga”, Stefan Czwaro „Dziedzic”, Edward Hope „Jary”, Stanisław Kotkowski „Obcy”, Jan Szczepczyński „Bonda”, Stanisław Pajda „Roman”, Piotr Starosta „Dąb”, Walery Krysiak „Pocisk”, Bolesław Czyżewski „Kufel”, Mieczysław Herzig „Leszek” i wielu innych często nie znanych już z imienia i nazwiska tylko z pseudonimu „Naprawa”, „Chojęto”. W miejscowości Wola Rafałowska powstaje komórka ZWZ, do której należeli między innymi: Stanisław Trojanowski „Suchy”, Czesław Zatorski „Bagut”, Edmund Świdorski „Wicher”, Paweł Standziak „Syr”, Tadeusz Kalinowski „Bicz”, Mieczysław Furmankowski „Orzeł”, Władysław Sęktas „Maciek Henryk Piotrowski „Sęp”, Władysław Kaczorowski „Kaczor”. Organizacja gromadzi broń pozostawioną przez żołnierzy wrzesnia i magazynuje ją w pieczarach na miejscowym cmentarzu. Prowadzone są szkolenia wojskowe i sanitarne.

W styczniu 1941 r. mrozowska komórka ZWZ zostaje zasilona przez starszych harcerzy i rozszerza swoją działalność. Powstają zespoły do działań wywiadowczych, łączności i kolportażu. Punktem kontaktowym staje się sklep M. Hertziga. Na terenie IV Ośrodka rozprowadzano prasę: „Biuletyn Informacyjny”, „Rzeczpospolitą”, „Insurekcję”, „Żołnierz Polski”. Z inicjatywy miejscowej komórki ZWZ powstaje Komisja Oświecenia Publicznego (KOP). Czołowymi działaczami byli Władysław Ścibor, Stefan Wolf, Ignacy Mizikowski. Członkowie KOP organizowali tajne nauczanie w zakresie szkoły powszechnej i średniej.

Rozkazem Wodza Naczelnego z dnia 14 lutego 1942 r. ZWZ zostaje przemianowany na Armię Krajową. Organizacja ta działaniami obejmowała całość terytorium Rzeczypospolitej Polskiej w granicach z sierpnia 1939 r. Głównym jej celem było przygotowanie, a następnie przeprowadzenie w końcowej fazie wojny powszechnego zrywu narodowego. Jednocześnie przez cały okres okupacji prowadziła walkę bieżącą. Były to działania bojowe, dywersyjne i sabotażowe.

Struktury organizacyjne Armii Krajowej wywodziły się ze struktur SZP i ZWZ wyglądały następująco: Komenda Główna - Komenda - Komenda Obszaru - Komenda Okręgu - Komenda Podokręgu - Rejonowy Inspektorat - Komenda Obwodu - Komenda Ośrodka - Komenda Placówki.

Miejsce IV ośrodka w strukturze organizacyjnej ZWZ-AK:



W miarę rozrastania się podziemia utrudnione było dowodzenie, dlatego w kwietniu 1943 r. podzielono Podokręg Wschodni na trzy inspektoraty. Obwód Mińsk Mazowiecki przynależał do II Inspektoratu. Nosił kolejno kryptonimy: „Mewa”, „Jamnik”, „Kamień”.

Dzielił się na ośrodki odpowiadające jednej lub kilku gminom. **Struktura organizacyjna obwodu wyglądała następująco:**



Organizacja prowadziła działalność we wszystkich gminach i miejscowościach powiatu mińskiego. Struktury obwodu były rozbudowane. Działało wiele referatów: organizacyjno – personalny, sanitarny z siecią szpitali i punktów sanitarnych, wywiadu, kontrwywiadu, łączności, kwatermistrzowski, wyszkolenia, propagandy. Funkcjonowały konspiracyjne szkoły podchorążych kształtujące niższych dowódców. Kolportowana była prasa podziemna.

Komendantem obwodu od początku 1941 roku do grudnia 1944 roku był płk Ludwik Wolański „Lubicz”, jego następcami byli Walenty Suda „Dąb-Młot” i Tadeusz Kalinowski „Bicz”. Mrozy były siedzibą IV Ośrodka, któremu podporządkowane były gminy Jeruzal, Kuflew, Cegłów. Podlegały Komedzie Obwodu Mińsk Mazowiecki. Czwartym Ośrodkiem dowodził Stanisław Pajda „Roman”. Struktura organizacyjna tej jednostki była podobna do Obwodu. Sprawnie działała komórka wywiadu. Należało

do niej wielu kolejarzy, którzy przekazywali informacje o transportach wojskowych. Meldunki przekazywane były do punktu zbiorczego, który mieścił się w wspomnianym wcześniej sklepie u M. Hertziga położonym w pobliżu stacji i siedziby żandarmerii. Zbiorcze meldunki przygotowywali Mieczysław Hertzig i Piotr Starosta, przekazywali je dyżurnym kurierom, którymi najczęściej byli harcerze. Zależnie od rangi informacji meldunki dostarczane były do Obwodu lub Okręgu. Do celów

zwiadowczych wykorzystywana była telefoniczna linia kolejowa. Poprzez nią dostarczane były informacje o łapaniach, nalotach żandarmów odbierającym pasażerem przewożoną żywność, sygnalizowane były przejazdy interesujących transportów. Zgodnie z rozkazem Komendy Głównej z 15 XI 1941 r., każda gmina powinna wystawić kompanię partyzancką składającą się z 3 plutonów po 33 ludzi. Na terenie Mrozów działał pluton, którym dowodził Stanisław Pajda „Roman” jego zastępcą był Leon Krysiak „Krzyżan”. Członkami plutonu byli głównie młodzi ludzie, którzy nie przeszli jeszcze służby wojskowej, dlatego w szkoleniu położono nacisk na naukę o broni i jej

obsłudze, ćwiczeniach sprawności, zadaniach saperskich. W szkoleniu wykorzystywano zasadę, że im więcej potu na ćwiczeniach tym mniej krwi w boju. Zorganizowano zaplecze sanitarne, magazynowe, kwatermistrzowskie dla działającego oddziału. Szkolenia prowadzili się przedwojenni podoficerowie.

Niektórzy działacze miejscowego AK ukończyli Kurs Podoficerskiej Rezerwy w Mińsku Mazowieckim. Kandydaci na kurs musieli ukończyć średnią szkołę i być w wieku od 19 do 23 lat. Nauka trwała 5 miesięcy. W Obwodzie organizowano również Zastępcze Kursy Szkoły Podoficerskiej Piechoty, które cieszyły się większą popularnością.

Pluton wykorzystywany był do służby kurierskiej, ochrony zrzutów broni i jej transportu, w akcjach bojowych takich jak: likwidacja karotek dotyczących kontyngentów i list ludzi przeznaczonych do pracy

w Niemczech, spalenie tartaku w Mrozach, wykolejenie pociągów. Jak wynika ze sprawozdań Komendy Obwodu „Mewa” – „Kamień” akcje wysadzenia pociągu miały miejsce:

- 29 stycznia 1944 r. w okolicach Mrozów, akcją dowodził szef dywersji obwodu Wiśniewski „Konrad”. Ładunek podłożyli saperzy pod tory kolejowe. Telefonista wszedł na słup, żeby nawiązać kontakt z wcześniejszą stacją i dowiedzieć się czy będzie przejeżdżał skład osobowy czy towarowy. To działanie nie powiodło się. Pociąg został wysadzony. Istnieje przypuszczenie, że był to transport sprzętu wojskowego.
- W nocy z 23 na 24 lutego 1944 r. wysadzono koło Skrudu pociąg pospieszny urlopowy relacji Brześć – Essen,
- 14 czerwca 1944 r. o godz. 21.35 w miejscowości Skruda założono trotyl w pociągu transportującym samochody jadącym w kierunku Siedlec. Pożar wybuchł w Łukowie pod sygnałem. Z relacji wynika, że spłonął jeden wagon.

W 1942 r. Mrozowska AK zwiększa liczebność swoich szeregów przez werbunek ochotników i kontynuowanie akcji scaleniowej, rozpoczętej przez Związek Walki Zbrojnej. Przyłącza się grupa należąca do Tajnej Armii Polskiej, starsi harcerze z Cegłowa i indywidualne osoby. Ogółem organizacja powiększyła się o ok. 255 żołnierzy. Pluton rekrutujący się z harcerzy dowodzony przez Sylwestra Płatka „Znicz” bierze udział w akcjach zbrojnych zleconych przez Komendę Obwodu i Komendę Placówki takich jak likwidacja spisów ludności w Kałuszynie i Cegłowie, rozbicie mleczarni w Kałuszynie, niszczenie linii telefonicznej biegnącej wzdłuż torów na odcinku Mienia – Mrozy, spalenie akt urzędu pracy w Mińsku Mazowieckim, wykonanie wyroku na konfidentce Rymarkiewiczu i granatowym policjancie Mojnowskim, odbicie więźniów w Mińsku Mazowieckim, Łatowiczu, oraz na stacji kolejowej w Celestynowie, spaleni tartaku w Mieni, podejmowaniu zrzutów lotniczych.

Na terenie Obwodu Mewa zorganizowana była Wojskowa Służba Kobiet. Podstawę prawną stanowiły następujące dokumenty: rozkaz nr 59 z dnia 25.02.1944 r. wydany przez Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju i ustawa z 9.04.1938 r. Zakres działań kobiet w tej formacji określa rozkaz nr 59 i obejmuje: łączność i służbę zdrowia, pracę biurową w dowództwach, akcje wydawniczą i propagandową, opiekę nad żołnierzami i obronę przeciwpożarową. W Komendzie Obwodu

kierowniczką referatu WSK była Barbara Kamińska „Krystyna”. Kobiety w ramach WSK działały również w IV Ośrodku w Placówce Wola Rafałowska. Przeszły szkolenie sanitarne prowadzone przez lekarzy – panią Wolińską, która wówczas pracowała w sanatorium w Rudce i pana Bołędzia z Kałuszyna. W skład WSK wchodziły: Zofia Ścieborowa „Michalina”, Wiesława Trojanowska „Pola”, Jadwiga Kalinowska „Wiga”, Danuta Trojanowska „Weneda”, Helena Krzymowska „Łabądź”, Otylia Borzym „Kinga”, Halina Zawadzka „Iskra”, Aurelia Paciejewska „Kornelia”, Irena Zawadzka „Syrena”, Maria Łupierz „Pantera”, Albina Jankowska „Agawa”, Bogumiła Książek „Wiosenka”, Eugenia Książek „Łza”, Maria Mrozek „Wisła”, Wiesława Jacak „Śmieszka”.

Na uwagę zasługuje prowadzona zarówno w Obwodzie jaki i w IV Ośrodku wojna psychologiczna z okupantem w postaci akcji N. Działania miały miejsce od kwietnia 1941 r. do kwietnia 1944 r. Polegały na kolportażu ulotek w języku niemieckim, które miały sprawiać wrażenie, że pochodzą od niemieckich grup antyhitlerowskich.

Po ataku Niemiec na ZSSR 22 czerwca 1941 r. zmieniła się sytuacja polityczna i militarna. Po początkowych sukcesach odniesionych przez napastników Armia Czerwona zatrzymuje ich ofensywę. Początek 1943 r. przyniósł przełom w działaniach na froncie wschodnim. Armia niemiecka zaczyna odwrót. W tym czasie stosunki polsko-radzieckie uległy pogorszeniu, a 25 kwietnia 1943 r. zostały zerwane przez Związek Radziecki. Konferencja Wielkiej Trójki: Churchila, Roosewelta i Stalina w Teheranie (28.11.1943 r.) nakreśliła granice przyszłej Polski. W takiej złożonej sytuacji Komenda Główna Armii Krajowej wydaje rozkaz nr 1300/III z 20 listopada 1943 r. w którym precyzuje założenia akcji „Burza”. Zgodnie z jego wytycznymi żołnierze AK mieli by walczyć z wycofującymi się Niemcami, ujawnić się wobec wkraczających Rosjan i dokumentować swym wystąpieniem istnienie Rzeczypospolitej. W czerwcu 1944 r. niemiecka grupa armii „Środek” pod wpływem ofensywy Armii Czerwonej zaczyna wycofywać się z Białorusi na zachód.

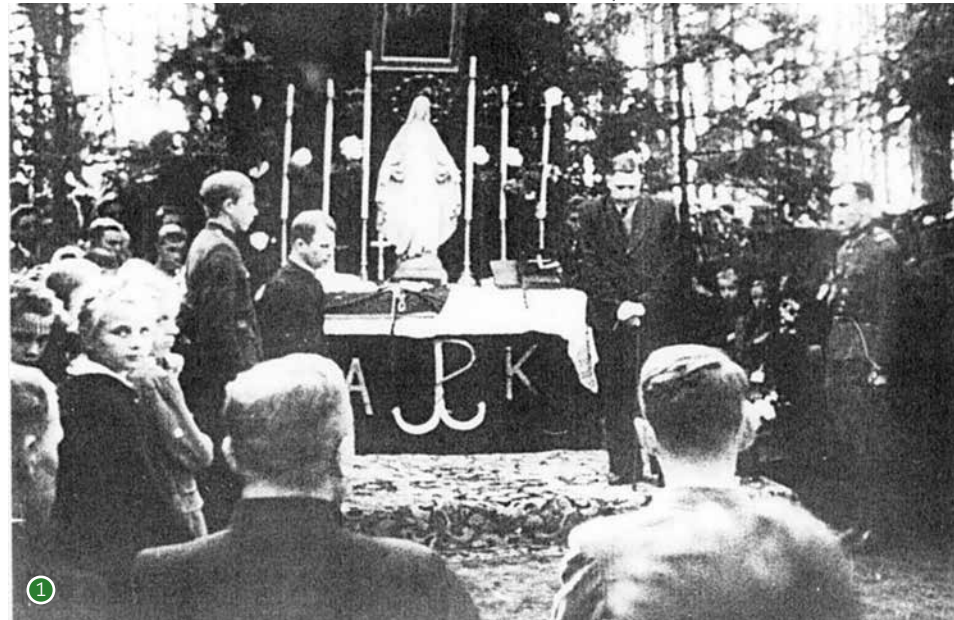
W lipcu 1944 r. na terenie Obwodu „Mewa - Kamień” zaistniały warunki do realizacji akcji „Burza”. Zgodnie z ustaleniami Sztabu Podokręgu z 24.07.1944 r. Komendanci Obwodów mieli samodzielnie prowadzić działania dywersyjno-bojowe zależnie od przesuwania się linii frontu radziecko-niemieckiego. Dalsze instrukcje zabraniały

oddziałom AK wstępować do wojska Berlinga oraz dobrowolnie składać broń. Zgodnie z tymi ustaleniami Komendant Obwodu „Mewa” – „Kamień” por. Wolański wydał polecenie w sprawie prowadzenia akcji „Burza”. Zgodnie z tymi wytycznymi poszczególne ośrodki miały za zadanie własnymi siłami wypierać nieprzyjaciela, organizować władze, polskie urzędy cywilne i witać armię sowiecką jako gospodarz. W Obwodzie „Mewa – Kamień” koncentracja rozpoczęła się 26.07.1944 r. W akcji „Burza” udział wzięły III/22pp., I/7p. uł., przygotowywane przez okres okupacji oddziały Wojskowej Ochrony Powstania, kobiety z Wojskowej Służby Kobiet oraz miejscowa ludność. Zadaniem kobiet w WSK w akcji „Burza” był udział w pracach szpitali i punktów sanitarnych. Na tę akcję przygotowano sześć szpitali w: Mińsku Mazowieckim, Wiśniewie, Mieni, Dembem Małym, Rudce i w Cisiu, oraz 18 punktów sanitarnych.

Akcja „Burza” w IV Ośrodku obejmującym Cegłów, Mrozy, Kuflew, Kałuszyn

W lipcu i sierpniu i 1944 r. teren IV Oddziału stał się miejscem walk z nieprzyjacielem. Zmagania koncentrowały się na osi Mińsk Mazowiecki – Kałuszyn. Dowódcą w akcji „Burza” był Komendant IV Ośrodka por. Józef Pajda „Roman”. Dysponował on kompanią złożoną z trzech plutonów w liczbie 240 ludzi uzbrojonych w karabiny, pistolety maszynowe, cztery ckm - y, osiem rkm - ów. Ośrodek IV wystawił pluton WSOP. Koncentracja żołnierzy AK IV Ośrodka rozpoczęła się 26.07. 1944 r. w majątku pana Horcha na Skrzekach Rozdano broń i przydzielono zadania poszczególnym plutonom. Żołnierze przemaszerowali przez lasy Gołębiowskie do lasów w Jeziorku, gdzie był odpoczynek. Następnego dnia zajęli miejscowość Guzów i przemaszerowali lasami Rudkowskimi przygotowując pozycje do ataku na nieprzyjaciela stacjonującego w tym okręgu. W okresie między 27.07 a 1.08 1944 r. kompania „Romana” nękała cofające się oddziały niemieckie w rejonie Cegłowa, Mrozów, Kałuszyna. W nocy z 27/28 sierpnia zaatakowali gmach szkoły w Cegłowie, w którym stacjonowała kompania niemieckiej piechoty. Nieprzyjaciel wycofując się pozostawił rannych i zabitych oraz dwa wozy z amunicją. Tej samej nocy kompania opanowała stację kolejową w Cegłowie. W wolnym Cegłowie pozostaje w celu ochrony jeden pluton. Por. Pajda z pozostałymi dwoma plutonami zajął majątek Szymony odległy

3 km od Kałuszyna. Dnia 29.07.1944 r. por. „Roman” ze swoimi dwoma plutonami zaatakował kompanię niemiecką znajdującą się w Mrozach. Natarcie spowodowało wycofanie się nieprzyjaciela w stronę Mińska Mazowieckiego. Niemcy pozostawili magazyn sprzętu wojskowego i broni, magazyn zbożowy i skład węgla. Tego samego dnia, dwie godziny później do Mrozów wkroczyły oddziały rosyjskie. Pluton dowodzony przez Sylwestra Płatka zdobywa niemiecki wóz



pancerny na drodze Skwarne – Cegłów, który zostaje zarekwirowany przez Rosjan. Żołnierze dowodzeni przez Jerzego Łopuszańskiego stacjonujący przy cmentarzu w Mrozach natknęli się na rosyjski patrol czołgowy, z którym podjęli współpracę w zakresie wymiany informacji o ruchach nieprzyjacielskich wojsk. W związku z zarządzoną przez dowództwo obwodu koncentracją oddział „Romana” przemaszerował do miejsca czasowego postoju w Chmielewie. Następnie 30 lipca wkroczyli do wyzwolonego już Mińska Mazowieckiego i wzięli udział w defiladzie przed Komendantem Obwodu por. Lubiczem. Żołnierzy IV Ośrodka skierowano do patrolowania ulic miasta. Powołane zostają władze administracyjne. 31 lipca 1944 r. wojska radzieckie wkraczają

1 Przemówienie płk. Jana Mazurkiewicza PS. „Radosław”, źródło: PKF



1

1 Ujawnienie AK - Msza polowa w lesie w Woli Rafałowskiej sprawowana przez ks. Kazimierza Fertaka, źródło: Polska Kronika Filmowa

2 Przedstawiciele władz powiatowych (od prawej: mjr Czaplicki, płk Mazurkiewicz, Jan Kozak – sekretarz powiatu Mińsk Mazowiecki), źródło: PKF

do Mińska Mazowieckiego. Tego samego dnia samoloty sowieckie bombardują miasto. W miejscowości Niedziałka odległej o 5 km na północny wschód od Mińska Mazowieckiego dochodzi do spotkania oficerów AK Obwodu Mewa – Kamień z dowództwem radzieckim w osobie gen. Popowa i pułkownika o nieznanym nazwisku. W wyniku rozmowy uzgodniono:

- Oddziały AK będą nadal kwaterować w miej-

sowościach Marianka i Barcząca

- Dnia 7.08.1944 r. oddziały AK z terenu Obwodu Mińsk Mazowiecki zostaną pod dowództwem mjr. Sobolewskiego doprowadzone na godz. 15.00 do Mieni i ustawione w szyku rozwinęty w miejscu dokładnie ustalonym na mapie.
- Wszyscy oficerowie zarówno Sztabu Komendy Podokręgu Wschodniego (podczas odprawy podjęto decyzję o przeniesieniu sztabu na teren Obwodu Mewa- Kamień do miejscowości Poręby oddalonej o 7 km na północny zachód od Mińska Mazowieckiego) jak i z Obwodu Mińsk Mazowiecki mają przybyć 6.08.1944 r. o godz. 14.00 do majątku Niedziałka.
- Środki transportowe mieli zapewnić oficerowie radzieccy przydzieleni w roli obserwatorów.

Dnia 6.08.1944 r. o godz. 10.00 w Mariance odbyła się msza polowa, w której uczestniczyły wszystkie oddziały AK z Obwodu Mewa- Kamień, oficerowie i miejscowa ludność. Zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami tego samego dnia o godz. 18.00 przyjechały samochody, na które załadowano większość oficerów, wraz z płk Hieronimem Suszczyńskim „Szeliga”, „Lizdenko” (Komendant Podokręgu Wschodniego). Oficerów rozbrojono, następnie aresztowano i wywieziono do Lublina a potem do obozu Majdanek. Do zgrupowania żołnierzy

AK w Mariance tego samego dnia przybył czołgiem gen. Popow. Przyjechała także ciężarówka z radzieckimi żołnierzami. Po przeglądzie Akowcy zostali zakwaterowani w budynku ośrodka wypoczynkowego tramwajarzy, który znajdował się w lesie w pobliżu Marianki. Zabudowania zostały otoczone radzieckimi posterunkami. W nocy, mimo czujności radzieckich wart, dużej grupie ok. 500 osób udało się uciec. Pozostałych ok. 50 przewieziono samochodami ciężarowymi do Lublina a potem tak jak oficerów do Majdanek.

Okres internowania i ucieczki wspomina ks. mjr Jan Sikora „Przemysław”: *Byliśmy otoczeni wartami sowieckimi. Nawiązałem rozmowę z jednym z żołnierzy. Mówił dobrze po polsku. Zapytany, skąd zna język polski odpowiedział, że jego matka jest Polką, a ojciec Rosjaninem. On sam jest Ruski. ... Nasi chłopcy zaczęli również nawiązywać kontakty z wartami sowieckimi, częstując je wódką. Doszło do tego, że Sowietnicy popili się i posnęli na siedząco. Byli to żołnierze frontowi, a nie kontrzwietka czy NKWD.*

W nowej rzeczywistości w Polsce Ludowej żołnierze Armii Krajowej, znaleźli się w trudnej sytuacji. Za przynależność do organizacji można było otrzymać najwyższy wyrok – karę śmierci. Nowy łagodniejszy kurs w stosunku do Armii Krajowej nakreślił zjazd PPR, który odbył się w Warszawie w dniach 6 -13 września 1945 r. Delegat Obszaru Centralnego AK płk Jan Mazurkiewicz „Radostaw” w porozumieniu



2



z przedstawicielami Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego ustalił warunki wyjścia żołnierzy AK z konspiracji. Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego (MBP) gwarantowało żołnierzom zaniechanie dochodzeń śledczych, zwalniało ich z odpowiedzialności za konspiracyjną działalność. W dniu 8 września 1945 r. płk „Radosław” opublikował Deklarację Delegata Sił Zbrojnych Obszaru Centralnego o ostatecznym wyjściu z konspiracji żołnierzy AK.

Na podstawie powyższej deklaracji Komendant Obwodu „Mewa – Kamień” kpt Tadeusz Kalinowski „Bicz” wydał w dniu 14.09.1945 r. rozkaz nr 1 o ujawnieniu wszystkich podległych mu żołnierzy i działaczy AK. Tekst powyższego rozkazu znalazł się na jednym ogłoszeniu z Deklaracją Delegata Obszaru Centralnego AK. Akcja ujawnienia odbyła się 24 września 1945 r. na leśnej polance w miejscowości Wola Rafałowska pod Mrozami. Był to ostatni akt dramatu żołnierzy największej podziemnej armii w okupowanej Europie – Armii Krajowej. Ostatni raz stanęli na apelu przed swoimi dowódcami: płk Janem Mazurkiewiczem – Delegatem Obszaru Centralnego AK, kpt Tadeuszem Kalinowskim – Komendantem Obwodu Mewa – Kamień i zapewnili, że nigdy nie splamią honoru żołnierza polskiego. Na uroczystość przybyły władze powiatowe: sekretarz PPR powiatu Mińsk Mazowiecki Jan Kozak, przedstawiciel MBP mjr Czaplicki, kpt Światło oraz miejscowa ludność. Ustawiono ołtarz polowy. Ksiądz kapelan Obwodu Mewa – Kamień Kazimierz Fertak celebrował mszę polową.

Następnie dowódca Obwodu kpt. „Bicz” melduje płk „Radosławowi” wypełnienie rozkazu ujawnienia. Pracę rozpoczyna komisja likwidacyjna, w skład której weszli przedstawiciele MBP mjr Czapliński i kpt. Światło. Żołnierze złożyli broń i ujawnili swoją przynależność do AK. Wówczas ujawniło się około 1000 osób. Chwile te zostały upamiętnione na taśmie Polskiej Kroniki Filmowej i aktualnie znajdują się w archiwum Wytwórni PKF w Warszawie.

Żołnierze AK IV Ośrodka przez cały okres okupacji brali czynny udział w walce z okupantem. Przeprowadzili szereg akcji dywersyjnych, wywiadowczych, przeciw ściąganiu kontyngentów płodów rolnych, przeciw funkcjonariuszom administracji niemieckiej i inne. Trzeba podkreślić, iż mimo znacznej przewagi liczebnej i uzbrojenia okupanta nie udało się zgnieść oporu tej organizacji.

- 3 Rejestracja ujawniających się żołnierzy, źródło: PKF
- 4 Ostawiony kat żołnierzy AK oficer UB kpt. J. Światło segreguje broń składaną przez żołnierzy, źródło: PKF





1 Oddział por. Zygmunta Jezierskiego „Orla”,
źródło: IPN

Narodowe Siły Zbrojne

Już w 1936 r. w Mrozach zostało założone Stronnictwo Narodowe, kontynuujące idee głoszone przez obóz demokratyczno-narodowy. Do czasu wojny Stronnictwo zajmowało się głównie wychowaniem ideowym, w tym zwłaszcza wychowaniem młodzieży. Wieloletnim przywódcą Stronnictwa był Marian Gadomski, który w czasie konspiracji przyjął pseudonim „Niedźwiadek”. Z tej organizacji wywodziła się większość żołnierzy funkcjonującej od 1942 r. wyżej opisanej Armii Krajowej i niepotężnych z Armią Krajową formacji Narodowych Sił Zbrojnych.

Działalność konspiracyjna Stronnictwa rozpoczęła się w grudniu 1939 r. Stworzono wówczas oddział zbrojny Narodowej Organizacji Wojskowej, dowodzonej przez Stefana Gontarskiego, podporządkowanej później Okręgowi Warszawa Wschód Narodowych Sił Zbrojnych a od 1944 r. wchodzący w skład IV Ośrodka Armii Krajowej w Mrozach. Dla młodzieży utworzono konspiracyjne harcer-

stwo „Hufce Polskie”, z którego wiele osób zasililo później szeregi Związku Walki Zbrojnej (od 1942 r. Armii Krajowej). W tym czasie głównym miejscem kontaktowym podziemnych działaczy była zakrystia miejscowego kościoła a koordynatorem wielu działalności proboszcz – ks. Kazimierz Fertak. Młodzież zajmowała się przede wszystkim kolportowaniem wydawnictw konspiracyjnych oraz przeprowadzaniem akcji sabotażowych. Zgodnie z przyjętą zasadą, młodzież nie była angażowana do otwartej walki z okupantem¹.

19 stycznia 1945 r. Armia Krajowa została formalnie rozwiązana a jej żołnierze zwolnieni ze złożonej przysięgi. Pomimo to IV Ośrodek w Mrozach jeszcze się ujawnił. 20 maja 1945 r. grupa dywersyjna IV Ośrodka AK Mrozy, pod dowództwem ppor. Edmunda Świderskiego ps. „Wicher” razem z oddziałem ppor. Edwarda Wasilewskiego ps. „Wichura” wzięła udział w akcji uwolnienia więźniów obozu NKWD Nr 10 w Rembertowie, którym groziła wywózka na wschód. Była to jedyna próba uwolnienia obozu NKWD na terytorium Polski zakończona sukcesem. W rezultacie obóz opuściło wówczas 500 więźniów, z czego niestety ok. 200 zostało później na powrót ujętych. Wielu z nich po torturach bestialsko zamordo-

1 Romanowski Wiesław, *Żołnierze Stronnictwa Narodowego Rejonu Mrozy*, Warszawa 1991 r.



wano. Pozostałych w obozie 1000 więźniów przetransportowano do obozu w Poznaniu. Po drodze uwolniono jeszcze ok. 100².

Żołnierze Armii Krajowej obwodu „Kamień” (Mińska Mazowieckiego) złożyli broń i ujawnili się we wrześniu 1945 r. Wśród ujawnionych była również część żołnierzy mrozowskiego NSZ. Niektórzy z nich powrócili do konspiracji po kilku miesiącach.

Tymczasem NSZ w Mrozach znacząco się rozwinęły. Pod koniec 1944 r. liczyły około 150 żołnierzy dobrze uzbrojonych. Rejon Mrozy był bardzo dobrze zorganizowany, posiadał sprawną łączność, sieć wywiadowczą i zaplecze sanitarno-kwaterunkowe. Do 1945 r. NSZ nie podejmował otwartej konfrontacji z nową władzą. Od spotkania w Gójszcu w styczniu 1945 r. postanowiono przystąpić oprócz kolportowania wydawnictw demaskujących działalność koalicyjnych partii tworzących nową władzę do wykonywania wyroków śmierci na najbardziej niebezpiecznych i sadystycznych działaczach NKWD i UB.

Po wydarzeniach z maja 1945 r. w obozie NKWD w Rembertowie nasiliły się działania UB mające na celu zlikwidowanie środowiska niepodległościowego w Mrozach. Oprócz cichych aresztowań stosowano najbardziej podstępne metody. UB zastraszalo społeczeństwo, podszywało się pod działaczy NSZ, oczerniało najbardziej zaangażowanych członków i dowódców, rozsiewało nieprawdziwe informacje. Żołnierze NSZ tracili zaufanie do siebie nawzajem. Zaufanie traciła również lokalna społeczność, która coraz rzadziej chciała pomagać żołnierzom. W tym czasie „Niedźwiadek” nakazuje niezagrożonym członkom zaprzestać działań a wszystkim zagrożonym opuścić miejsce zamieszkania i przenieść się na tereny bezpieczne. Sam również opuszcza Mrozy i wyjeżdża do Łodzi, gdzie kontynuuje swoją działalność.

Ostatnie spotkanie żołnierzy NSZ rejonu Mrozy w większym gronie odbyło się w kościele w Kuflewie podczas świąt wielkanocnych w 1946 r. z inicjatywy ks. Kazimierza Fertaka (proboszcza z Mrozów) i ks. Wiktora Łubińskiego (proboszcza z Kuflewa). Zorganizowana działalność NSZ już w tym czasie nie istniała, gdyż osoby



tworzące główne struktury organizacyjne w większości były aresztowane. W lipcu 1946 r. grupa ubowców urządziła obławę na dom Stefana Zimnego ps. „Lew” w celu pojmania dowódcy NSZ rejonu Mrozy „Niedźwiadka”. W chwili obławy nie stawiał oporu. Udało mu się jednak uciec na przejeździe kolejowym w Cegłowie. To wydarzenie, które zapoczątkowało liczne obławy paraliżowało działalność podziemia w Mrozach. W marcu 1947 r. ogłoszona została amnestia. Ci, którzy uwierzyli w dobrą wolę władzy ludowej ujawnili się. Obietnice wolności składane przez władzę po raz kolejny nie zostały zachowane. Kontynuowane były aresztowania, publiczne procesy, ujawnieni mieli obowiązek meldowania się w organach bezpieczeństwa, utrudniano byłym działaczom znalezienie pracy a podlegających służbie wojskowej kierowano do najcięższych prac w karnych batalionach. Wielu żołnierzy NSZ znów chwyciła za ukrywaną w skrytkach broń, by bronić się. Ścigany przez UB „Niedźwiadek” podjął decyzję o utworzeniu oddziału leśnego pod dowództwem Zygmunta Jezierskiego ps. „Orzeł”. Sam niebawem został aresztowany w podwarszawskim mieszkaniu i po kilkudniowym śledztwie zamordowany. Oddział „Orła” w liczbie około 30

- 2 Pomnik ku czci ks. Kazimierza Fertaka w Mrozach, fot. UMiG Mrozy
- 3 Tablice pamiątkowe ku czci ks. Kazimierza Fertaka i żołnierzy NSZ w kościele w Mrozach, fot. UMiG Mrozy

² źródło: www.ipn.gov.pl



Pomnik w Grodzisku ku czci żołnierzy NSZ oddziału „Orla”, fot. UMiG Mrozy

żołnierzy, uzbrojony i umundurowany działa jeszcze przez kilka miesięcy, dokładnie do 3 czerwca 1948 r. W tym dniu przebywał we wsi Grodzisk, w murowanej stodole gospodarza Lipińskiego. Tutaj zostają zaskoczeni przez ubowców z Warszawy i wojsko. Oddział „Orla” bronił się do czasu, gdy wystarczyło mu amunicji. Większość oddziału poległa na miejscu a ranni zostali pojmani przez UB. Udało się uciec jedynie rannemu Zygmunтови Jezierskiemu. Ukrywał się do sierpnia 1949 r. Pojmany przez aparat bezpieczeństwa został rozstrzelany 27 sierpnia 1949 r.³ W Grodzisku, w miejscu wydarzeń z 3 czerwca 1948 r. został postawiony pamiątkowy krzyż.

³ Romanowski Wiesław, *Żołnierze Stronnictwa Narodowego Rejonu Mrozy*, Warszawa 1991 r.

Rok 1948 kończy działalność Rejonu NSZ Mrozy. Wszyscy czołowi działacze zostali zamordowani albo skazani na wieloletnie więzienie. Do więzienia trafili również proboszczowie z Mrozów i Kuflewa – ks. K. Fertak i ks. w. Łubiński. Nie był to jednak koniec walk, prześladowań, wzajemnej nienawiści i cichego wymierzania sprawiedliwości. Mimo odwilży politycznej z 1956 r. i amnestii, na mocy której wielu powróciło z więzień do domów, wciąż wyrażano niechęć do osób związanych z podziemiem. Tamte tragiczne lata odbiły się piętnem na naszej historii. Jeszcze dzisiaj, we wzajemnych relacjach odbija się echo powojennych, tragicznych lat i pytań, które pozostały bez odpowiedzi.



Ks. Kazimierz Fertak, źródło: Kronika parafii Mrozy

Ks. Kazimierz Fertak - proboszcz parafii Mrozy w latach 1941-1948, wielki Polak, zasłużony duszpasterz, przyjaciel młodzieży, opiekun żołnierzy AK i harcerzy z Szarych Szeregów.

Ksiądz Kazimierz Fertak urodził się 26 maja 1905 r. w Zarebach Kościelnych (powiat Ostrów Mazowiecka). Po ukończeniu Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego w dniu 16 lutego 1930 r. przyjął święcenia kapłańskie. Jako wikary służył w Lesznie k. Błonia, później w warszawskich parafiach św. Stanisława Kostki i Trójcy Świętej. Proboszczem parafii w Mrozach został w 1941 r., czyli w okresie okupacji. Szybko zyskał sobie autorytet wśród parafian. Mieszkańcy wspominają, jak z wielką odwagą głosił Słowo Boże i nie z mniejszą odwagą upominał. Wkrótce po objęciu parafii stał się koordynatorem akcji niepodległościowych na terenie powiatu. Nie wstąpił nigdy do konkretnej organizacji. Zawsze służył pomocą. Zwłaszcza swoją opieką otaczał członków Armii Krajowej i Narodowych Sił Zbrojnych. Przez to zakrycia kościoła stała się miejscem ich licznych spotkań.

Po oszukańczej amnestii z 1947 r. ks. Kazimierz wielokrotnie służył duszpasterską pomocą nieujawnionym żołnierzom oddziału „Orla”. Organizował również zbiórki pieniędzy dla ukrywających się oraz udzielał schronienia poszukiwanym przez UB. Pomocy żołnierzom oddziału „Orla” udzielał również ówczesny proboszcz parafii Kuflewa – **ks. Wiktor Łubiński**.

Po rozbiści oddziału „Orla” 3 czerwca 1948 r. w Grodzisku rozpoczęła się fala aresztowań, która objęła obu kapłanów. Ks. Fertak z ks. Łubińskim zostali poddani bardzo ciężkiemu śledztwu, podczas którego UB okrutnie się nad nimi znęcało. Szczególnych okrucieństw doświadczył ks. Kazimierz – uznany za głównego organizatora wszelkich akcji. Przesłuchujący go zrywali mu paznokcie, wrywali kępy włosów z niegolonej brody, bili. Oskarżano go o to, że podżegał żołnierzy „Orla” do zabójstw. Ks. Fertak został skazany na 15 lat więzienia, ks. Łubiński na 4 lata.

Po skazaniu księży rozpoczęto akcję propagandową, mającą na celu zniesławienie kapłanów katolickich, którzy podobnie jak proboszczowie z parafii Mrozy i Kuflewa pomagali „przestępcom”. Szykanowano ich na łamach ogólnopolskiej prasy, starając się, by zła wieść rozeszła się jak najdalej i ostrzegła tych, co mogli pójść w ich ślady. (Dziedzicka Grażyna, Zapomniany Waldorff, *Nasza Polska* Nr 52/98, 1998 r.)

Ks. Kazimierz Fertak ze względu na rozwijającą się gruźlicę został warunkowo wypuszczony z więzienia w 1955 r. Zwolniono go dopiero w czasie amnestii z 1956 r. W latach 1956-1960 pełnił funkcję wikarego przy kościele na warszawskim Bródnie. W 1968 r. został dyrektorem Domu Księży Emerytów w Warszawie. Za zasługi dla Kościoła został wyróżniony przywilejem rakiety i mantoletu oraz godnością kanonika honorowego Kapituły Łowickiej. Zmarł 30 września 1973 r. Pośmiertnie odznaczono go Krzyżem AK i Krzyżem Zasług dla ZHP.

Ks. Wiktor Łubiński odbył całą karę pomimo licznych próśb ze strony najbliższych o wcześniejsze zwolnienie. O zwolnieniu przed końcem kary nie było mowy, gdyż jak to zostało zapisane w aktach „nie rokował poprawy”. Więzienie fizycznie wyniszczyło go. Został proboszczem parafii w Chojnacie. Zmarł przedwcześnie 8 września 1958 r. (Żebrowski Leszek, Nie za „funtki i dolary” pełnili swą posługę... , *Nasz Dziennik* Nr 233 (3250), 2008 r.)

Z okazji obchodów 11 listopada w 2007 r. został odsłonięty pomnik poświęcony pamięci ks. Kazimierza Fertaka, stojący na placu przed OSP i Gminnym Centrum Kultury w Mrozach. Również w 2007 r. Rada Gminy Mrozy postanowiła nazwać plac, na którym stanął pomnik, jego imieniem.

Rozdział IV ZABYTKI



Mrozy

Dworzec kolejowy



Podróżujących koleją wita okazały, murowany, piętrowy budynek dworca kolejowego PKP, który w tym miejscu stoi od samego zarania kolei żelaznej warszawsko-terespolskiej, mniej więcej od 1866 r. Budynek zaprojektował słynny architekt Warszawy – Alfons Kropiewnicki. Niegdyś swoją wielkością dorównywał podobnym obiektom w Mińsku Mazowieckim, Siedlcach czy Łukowie. Z rozkładu jazdy z 1873 r. dowiadujemy się, że stacja Mrozy i jej okazały dworzec pełniła ważną funkcję dla



podróżujących. W oczekiwaniu na przymusowe zasilenie parowozów podróżujący mogli skorzystać z bufetu, serwującego zimne przekąski i napoje. Budynek do dzisiaj spełnia swoją zasadniczą funkcję a jego zewnętrzna architektura prawie niczym nie odbiega od tej z 1866 r.



Zabudowa letniskowa

Charakter dawnej wsi letniskowej daje się łatwo zauważyć w krajobrazie Mrozów. Charakterystyczne jedno- i dwukondygnacyjne domy letniskowe (pierwotnie drewniane), powstały głównie w międzyleciu wojennym i zdobią najstarsze osiedle Mrozów po północnej stronie torów.



Młyny

Mrozy to dawna osada młyńska. Świadczą o tym młyny zlokalizowane wzdłuż przepływającej przez miejscowość rzeki o nazwie Witówka II, popularnie nazywanej Trytwą. Choć obecne budynki pochodzą z przełomu XIX i XX w., to młyńskie tradycje Mrozów sięgają czasów bardziej odległych.



Budynek „Nożowni” został wybudowany w 1867 r. przez Hrabinę Weronikę Dąbrowską z przeznaczeniem na tartak drewniany. Zniszczony przez pożar został odbudowany jako budynek murowany, składający się z parterowej części produkcyjnej i dwukondygnacyjnej części mieszkalnej. Tartak posiadał trak o 12 piłach, urządzenia do wyrobu forniru i koło napędzane wodą. W 1908 r. za czasów, gdy właścicielem budynku był Emil Gerlach, powstała w nim fabryka noży. W ciągu kilku lat zaprzestano produkcji noży i sztućców. W budynku powstał młyn. W 1922 r. został rozbudowany o kondygnację i wyposażony w nowe urządzenia. W 1937 r. założono w nim dodatkowy silnik spalinowy o mocy

- 1 Budynek dworca kolejowego w Mrozach przed wojną, źródło: Archiwum GBP w Mrozach
- 2 Stacja kolejowa w Mrozach, fot. qmphotostudio
- 3 Budynek dworca kolejowego w Mrozach, fot. UMiG Mrozy
- 4 Dom przy ul. Pokoju 29, fot. UMiG Mrozy
- 5 Dom przy ul. Pokoju 41, fot. UMiG Mrozy
- 6 Dom przy ul. Pokoju 77, fot. UMiG Mrozy
- 7 „Nożownia”, źródło: Archiwum GCK w Mrozach



1 „Nożownia”, źródło: Archiwum GCK w Mrozach



2 Młyn wodny murowano-drewniany, fot. UMiG Mrozy

4 Młyn „Dębkowizna” 1986 r., źródło: Archiwum rodzinne państwa Lipińskich



5 Młyn „Dębkowizna”, fot. Marta Wojciechowska

10 koni mechanicznych. Od wielu lat młyn jest nieczynny. Obecnie budynek stanowi własność prywatną.

Młyn wodny murowano-drewniany pochodzi z początku XX wieku. W wyniku działań wojennych został spalony we wrześniu 1939 r. Odbudowano go w 1940 r., wyposażając dodatkowo w turbinę, jedną parę walców, pytel sześciograniasty oraz łuszczarkę automatyczną. W 1950 roku do napędu młyna zastosowano silnik elektryczny, rezygnując jednocześnie z piętrzenia wody. Młyn ten był najdłużej czynnym młynem na obszarze gminy.

Młyn wodny „Dębkowizna” pochodzi z końca XIX w. Młyn bardzo często zmieniał właścicieli. Między innymi w latach 1926 – 1928 mieszkał w nim wybitny polski sadownik, nazywany „profesorem od jabłek” – prof. Aleksander Szczepan Pieniążek. Od 1937 r. był własnością Teodora Chomka, który go gruntownie przebudował. Do drewnianego budynku młyna dobudowano dwuizbowe mieszkanie młynarza. W 1946 r. zainstalowano motor elektryczny, który był używany w okresach suszy, kiedy mała ilość wody uniemożliwiała uruchomienie młyna. W 1950 r. przy młynie uruchomiono trak o 9-12 piłach. Obecnie młyn jest nieczynny i stanowi własność prywatną.





„Nożownia”, źródło: Archiwum GCK w Mrozach



Kapliczka

Naprzeciwko młyna wodnego murywano-drewnianego znajduje się jedna z najstarszych kapliczek z terenu gminy Mrozy, pochodząca z pocz. XX w., wzniesiona ku czci Matki Boskiej.

Pozostałości zabytkowego cmentarza ewangelickiego

Osadnictwo olenderskie później niemieckie sprowadziło na teren Mrozów osoby wyznania ewangelickiego, które do II wojny światowej stanowiły znaczącą część mrozewskiego społeczeństwa. Dawny kościół ewangelicki stał mniej więcej w miejscu dzisiejszego banku spółdzielczego. Świadczy o tym fotografia okolic dworca z 1866 r. Do dzisiaj, tuż obok Centrum Kultury, zachowały się pozostałości ewangelickiego cmentarza.



Rudka

Tramwaj konny



Tramwaj konny kursował na trasie Mrozy – szpital w Rudce od 1908 r. do lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia. W 2011 r. został reaktywowany i w 2012 r. rozpoczął na nowo kursowanie. Pomimo, że w początkach XX wieku tramwaje konne były powszechnymi środkami lokomocji, to tylko tramwaj z Mrozów przeszedł do historii jako najdłużej jeżdżący tramwaj w Polsce i drugi pod względem długowieczności w Europie. Z powyższego powodu pierwotny wagonik tramwaju znalazł swoje miejsce w Muzeum Kolejnictwa w Sochaczewie.

Konną kolejką początkowo przewożono materiały budowlane ze stacji w Mrozach na plac budowy sanatorium w Rudce. Kiedy ukończono budowę, przekształcono wózek towarowy na wagon 12-osobowy. Autorem projektu zakładowego tramwaju konnego był arch. Paweł Hoser¹. Tramwaj uznawany za atrakcję turystyczną, cieszył się dużą popularnością kuracjuszy. Jego trasa, wiodąca przez piękny las, uznany w 1964 r. za rezerwat przyrody, zachwycała i inspirowała odwiedzających Mrozy twórców i artystów. Wielu przyjeżdżało do Mrozów

¹ Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M, Praca zbiorowa pod redakcją, *Rudka sto lat w służbie zdrowia*, SSZZOZ w Rudce, Warszawa 2008 r., s. 15

i Rudki tylko po to, aby przejechać się tą kolejką. Między innymi zamówiani w podróży nią byli tacy sławni ludzie, jak: dr Teodor Dunin – inicjator budowy Sanatorium, Józef Rapacki – malarz, Emil Gerlach – wielki warszawski przemysłowiec i wieloletni dobrodziej Sanatorium, profesor Leon Manteuffel – światowej sławy kardiochirurg, który nie wyobrażał sobie swojego 60-lecia bez podróży tramwajem konnym oraz wielu innych.



- 1 Kapliczka w Mrozach z pocz. XX w., fot. UMiG Mrozy
- 2 Pozostałości po cmentarzu ewangelickim, fot. UMiG Mrozy
- 3 źródło: Archiwum GBP w Mrozach
- 4 Otwarcie odbudowanej linii tramwaju konnego, 2012 r., fot. UMiG Mrozy
- 5 Wagonik kolejki Mrozy – Rudka z Muzeum Kolejnictwa w Sochaczewie, fot. UMiG Mrozy



Tramwaj konny Mrozy – Rudka, fot. qmphotostudio



Fot. UMIG Mrozy



Fot. UMIG Mrozy

Zespół Sanatorium Przeciwgruźliczego

W skład Zespołu, wpisanego do Rejestru Zabytków 30 grudnia 1983 r., wchodzi murowany budynek sanatorium i otaczający go zabytkowy park. Cały kompleks sanatorium składa się z dwu a miejscami trzy-piętrowego budynku murowanego, o kubaturze 36 tys. m³, z czterech budynków mieszkalnych, kotłowni z maszynownią i pralnią oraz trzynastu budynków gospodarczych. Budowa Sanatorium rozpoczęła się w 1902 r. Pierwsze skrzydło oddano do użytku w 1908 r., drugie w 1927 r.



Autorami projektu uzdrowiska są warszawscy architekci Franciszek Lilpop i Karol Jankowski. Projekt przewidywał budynek na 120 łóżek, tj. 95 pokoi jedno i dwuosobowych. Fasada główna, zwrócona na południe liczy aż 130 m długości. Gmach główny, zaprojektowany w kształcie litery „T” zapewnia odpowiednie nasłonecznienie



oraz łatwość obsługi. Jest to nowatorskie rozwiązanie, które po raz pierwszy pojawia się pod koniec XIX w. w Paryżu i Lebach. Na terenie Polski pierwsze tego typu rozwiązania zastosowano właśnie w Rudce oraz w Szpitalu Dzieciątka Jezus w Warszawie, zbudowanym w tym samym okresie¹.

¹ Dusińska H., Gliński J.B., Zambrzycka M, Praca zbiorowa pod redakcją, *Rudka sto lat w służbie zdrowia*, SSZZOZ w Rudce, Warszawa 2008 r., s. 13



- ① Sanatorium w Rudce,
źródło: Archiwum GCK
w Mrozach
- ② Obraz J. Rapackiego
z SSZZOZ w Rudce,
fot. GCK w Mrozach
- ③ Sanatorium w Rudce,
źródło: Archiwum GCK
w Mrozach
- ④
- ⑤



Leśniczówka

Drewniany budynek leśniczówki, administracyjnie położonej w Rudce, naprzeciwko stadionu w Mrozach, pochodzi z początku XX w. Według dokumentacji Sanatorium w Rudce, w tej leśniczówce miało znajdować się 10 łóżek przeznaczonych dla najuboższych robotników, których leczono między innymi za pomocą lekkiej pracy fizycznej.



5

Grodzisk

Ślady wczesnośredniowiecznego osadnictwa

Tuż za przejazdem kolejowym na wzgórzu stoi szkoła podstawowa a obok niej znajdują się niestety niezauważalne przez niewtajemniczonych, starożytne kurhany, ślady dawnego cmentarzyska. To najprawdopodobniej pozostałości po całym zespole grodu, który zlokalizowany był tutaj w początkach XI w. Najbardziej zauważalne są zlokalizowane przy przystanku kolejowym pozostałości po wczesnośredniowiecznym grodzisku, będącym stanowiskiem archeologicznym wpisanym do rejestru zabytków. Grodzisko położone jest na wzniesieniu morenowym. Otaczają je podmokłe łąki i pola. Grodzisko posiada dwa wały owalne, których wysokość nie przekracza 3 m.



6

Młyn wodny z pocz. XX w.

Młyn wodny murowany wraz ze zbiornikami wodnymi położonymi po przeciwnej stronie drogi, powstałymi w wyniku piętrzenia rzeki. Dobrze zachował się budynek oraz urządzenia napędowe. Obecnie obiekt stanowi własność prywatną i pozostaje w zainteresowaniu konserwatorskim. (Młyn położony jest już na gruntach wsi Grodzisk).



7

- 1 Sanatorium w Rudce,
- 2 źródło: Archiwum GCK
- 3 w Mrozach
- 4
- 5 Leśniczówka w Rudce,
- 6 źródło: Archiwum GCK
- 7 w Mrozach
- 8 Grodzisko w Grodzisku,
- 9 fot. UMiG Mrozy
- 10 Młyn w Grodzisku,
- 11 fot. UMiG Mrozy

Płomieniec – Florianów

Biały Słup

- ① „Biały Słup”, fot. UMiG Mrozy
- ② Kapliczka w Dębowcach, fot. UMiG Mrozy

Na terenie rezerwatu, wzdłuż głównej drogi wiodącej z północy na południe znajduje się ceglana kolumna, upamiętniająca miejsce nagłej śmierci w 1798 r. Floriana Cieszkowskiego, popularnie zwana przez miejscową ludność **„Białym słupem”**. „Biały słup” został wpisany do Rejestru Zabytków w 2005 r.



Dębowce

Kapliczka z końca XIX w.

Jedna z najstarszych kapliczek gminy Mrozy, pochodząca z końca XIX w. Jest to kapliczka murowana, z dachem dwuspadowym, poświęcona Matce Bożej.



Jeruzal

Zabytkowy układ urbanistyczny w centrum wsi – rynek z XVI w.

Rynek o wymiarach 100 na 120 m, usytuowany na przecięciu ważnych średniowiecznych traktów. W XVI w. rynek w Żeliszewie (pierwotna nazwa Jeruzala) był większy od tego, jaki miała wtedy Warszawa. Niegdyś przy nim znajdował się budynek ratusza, dzisiaj już nie istniejący.



Budynek – dawny Urząd Gminy

Przy rynku usytuowany jest budynek z ok. 1924 r., stanowiący niegdyś siedzibę Urzędu Gminy, później Gromadzkiej Rady Narodowej. Obecnie mieści się w nim biblioteka oraz Centrum Kształcenia Na Odległość.

Zabytkowy rynek w Jeruzalu z XVI w. w ciągu ostatnich lat zyskał nowe znaczenie, wykreowane przez twórców serialu „Ranczo”. Toczące się przy nim fikcyjne życie społeczne niczym soczewka skupia w sobie niemalże wszystkie problemy polskiej wsi. Problemy, które na bieżąco są komentowane na robiącej zawrotną karierę ławeczce. Nic więc dziwnego, że tak wiele osób przyjeżdża do Jeruzala, by

przez chwilę na ławeczce przed sklepem podumać nad życiem. Ponoć pomóc ma w tym sprzedawany w miejscowym sklepie specjal o nazwie „Mamrot”.



5



- 3 Rynek w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy
- 4 Budynek dawnego Urzędu Gminy w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy
- 5 Słynna ławeczka z Wilkowij (Jeruzala), fot. UMiG Mrozy

- 1 Kościół w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy
- 2 Archiwum GCK w Mrozach
- 3
- 4 Wnętrze kościoła w Jeruzalu, fot. Justyna Wojciechowska
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9 Kościół w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy

Zespół kościoła parafialnego p.w. śś. Wojciecha i Mikołaja w Jeruzalu

Zabytkowy, drewniany kościół w Jeruzalu jest perłą wśród wszystkich zabytków gminy Mrozy. Wchodzi w skład całego zespołu, który został wpisany do rejestru zabytków 9 czerwca 1958 r. Zespół obejmuje takie obiekty, jak kościół z XVIII w., dzwonnica, plebania, i cmentarz przy kościele.

Kościół

Pierwszy drewniany kościół, staraniem braci Oborskich, został wzniesiony w 1532 r. w związku z erygowaniem nowej parafii, poprzedzającej lokację miasta Żeliszew w 1533 r. Kościół z XVI w. uległ

zniszczeniu a na jego miejscu, w latach 1757-1758 wzniesiono nowy. Poddany gruntownemu remontowi wraz z rozbudową w XIX w., przetrwał do dnia dzisiejszego. Jego fundatorem był ówczesny wojewoda mazowiecki - Kazimierz Rudziński. Budowę kończył zaś Florian Cieszkowski. Jest to kościół drewniany, rozmieszczony na planie krzyża z dobudowaną zakrystią. Dach dwuspadowy, kryty gontem. Między nawą a prezbiterium znajduje się charakterystyczny dla tego typu budownictwa łuk tęczyowy a na nim krucyfiks oraz rzeźby Matki Boskiej i św. Jana z XVI w. Całe wnętrze bogato zdobione w stylu barokowym z elementami średniowiecznymi. Ołtarz główny barokowy z obrazem „Ukrzyżowanie” z połowy XVIII w. oraz z rzeźbami św. Piotra i św. Pawła. Po prawej stronie świątyni znajduje się ołtarz boczny, również barokowy z obrazem św. Wojciecha. Po lewej ołtarz boczny barokowy z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej. Z XVIII w. pochodzą także ambona wisząca utrzymana w stylu późnego baroku, chrzcielnica, drewniana kropielnica i prospekt organowy. Na uwagę zasługują przepiękne obrazy z XVIII i początku XX w., w tym interesujący obraz „Mistyczne zaślubiny Matki Boskiej” o rzadko uwidaczanej w obrazach tematyce.

1





Dzwonnica

Dzwonnica z XVIII w. drewniana, konstrukcji słupowej, oszalowana. W górnej części ażurowa, zwieńczona daszkiem namiotowym, kryta gontem.

Mauzoleum Floriana Cieszkowskiego



Obok kościoła usytuowane jest mauzoleum Floriana Cieszkowskiego, który tknęty apopleksją zmarł 11 sierpnia 1798 r. Był on właścicielem dóbr Łukówiec i Jeruzal od 1786 r.. W historii zapisał się jako poseł ziemi liwskiej na Sejm Czteroletni, starosta kleszczelewski, kawaler orderu św. Stanisława. Zasłynął jako dobry gospodarz i prawowity człowiek. W 1975 r. do Mauzoleum przeniesiono płytę nagrobną średniowiecznego rycerza w zbroi, która wcześniej znajdowała się w prezbiterium kościoła pod amboną. Płaskorzeźba pochodzi najprawdopodobniej z czasów króla Zygmunta III. Jest to jeden z najcenniejszych zabytków tego rodzaju na Mazowszu.

Wokół rycerza, którego przedstawia płaskorzeźba narosło wiele legend. Między innymi rycerz ten miał wziąć chwalebny, pośmiertny udział w walkach 13 września 1939 r. w trójkącie Skórzec – Wola Wodyńska – Domanice. Widział go, jako ożywionego rycerza z kamienia, dowodzący 7 Pułkiem Ułanów Lubelskich podpułkownik Marian Skrzynecki¹.

¹ O legendzie tej pisze Tadeusz Chrościelewski w *Klechy i opowiadania srebrem pisane*, Mińsk Mazowiecki 1992 r., s. 36 - 41

- 1 Mauzoleum Floriana
- 2 Cieszkowskiego w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy
- 3 Plebania w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy



Mauzoleum Floriana Cieszkowskiego w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy



Plebania

Plebania – murowany budynek z przełomu XIX/XX w.



Łukówiec

Dworek



Dworek pochodzi z pocz. XIX w.. Otaczają go pola uprawne oraz stawy hodowlane. Dworek był kilkakrotnie przebudowywany. Starsza jego część jest konstrukcji drewnianej zrębowej, nowsza – murowana. Budynek jest otynkowany, parterowy, częściowo na piwnicach sklepionych kolebkowo. Na planie wydłużonego prostokąta z dwoma symetrycznie rozmieszczonymi gankami od frontu, z kolumnkami podtrzymującymi trójkątny szczyty. Układ wnętrz dwutraktowy, przebudowywany. Dach dwuspadowy, dawniej kryty gontem. Dworek został wybudowany dla rodziny Cieszkowskich i aż do II wojny światowej pozostawał ich własnością. Obecnie stanowi własność prywatną. Dworek wpisany jest do rejestru zabytków.

8 XII 1945 r. w budynku dworu rozpoczęła działalność Męska Gminna Szkoła Rolnicza. W roku szkolnym 1946/1947 przemianowano ją na szkołę koedukacyjną. Rok później była to już Szkoła Przysposobienia Rolniczego, w której nauka trwała 5 miesięcy z mocnym naciskiem na praktykę. Na zlokalizowanych wokół dworu poletkach i budynkach inwentarskich młodzież nabierała doświadczenia w uprawie roślin i hodowli zwierząt. W roku szkolnym 1948/1949 szkoła otrzymała nazwę Średniej Szkoły Rolniczej i wprowadzono dwuletni program nauczania. Wobec braku zainteresowania ze strony młodzieży, szkoła zakończyła swoją działalność w czerwcu 1950 r.¹

¹ Akta Średniej Szkoły Rolniczej w Łukówcu powiat Mińsk Mazowiecki 1945-1950, Archiwum Państwowe w Otwocku



Kuflew

Zespół kościoła par. p.w. śś Marcina i Mikołaja w Kuflewie

W Rejestrze Zabytków figuruje wpisana 8 grudnia 1958 r. dzwonnica murowana i wpisana 15 stycznia 1971 r. organistówka. Do pamiętnego 8 marca 1991 r. stał tutaj jeszcze kościół wzniesiony w 1759 r. Spłonął a wraz z nim niestety spłonęło także jego cenne wyposażenie, między innymi osiemnastowieczne ołtarze, obrazy, rzeźby, ambona, chrzcielnica, granitowe kropielnice, konfesjonały, monstrancja, relikwiarz, ornaty. Nowy kościół, murowany, został wybudowany w latach 1991-1994. (Pomimo, że geodezyjnie zespół kościoła stoi na gruntach wsi Mała Wieś, ze względu na historyczną lokalizację przyjmuje się, że położony jest on w Kuflewie.)

Dzwonnica

Dzwonnica pochodzi z 1759 r.. Zbudowana na planie trójkąta. Barokowa, murowana z cegły, tynkowana. W górnej części, ponad daszkiem okapowym z trzech stron znajdują się półkoliste przeźrocza. Dach namiotowy, kryty dachówką.



- 4 Dworek w Łukówcu, fot. UMiG Mrozy
- 5 Dworek w Łukówcu, fot. UMiG Mrozy
- 6 Dzwonnica i pomnik św. Jana Nepomucena w Kuflewie, fot. Tomasz Wojciechowski

- 1 Pomnik św. Jana Nepomucena w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy
- 2 Organistówka w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy
- 3 Plebania w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy
- 4 Dworek w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy
- 5 Park w Kuflewie, fot. UMiG Mrozy

Figura św. Jana Nepomucena



Przy bramie kościoła stoi barokowa figura z piaskowca św. Jana Nepomucena, ufundowana w 1777r. Widniejący na niej napis stanowi prośbę o modlitwę za duszę zmarłego w 1777r. proboszcza kuflewskiego – ks. Franciszka Kosowskiego.

Organistówka

Po wschodniej stronie kościoła stoi organistówka drewniana z początku XX w., konstrukcji słupowo-zrębowej na ceglanej podmurówce. Budynek parterowy na planie prostokąta, układ wewnątrz dwutraktowy, dach naczółkowy, kryty gontem.



Plebania

Budynek plebanii usytuowany jest po zachodniej stronie kościoła, murowany z początku XX w. Budynek w części głównej jest parterowy z dwoma symetrycznie rozłożonymi dwukondygnacyjnymi skrzydłami o różnej wysokości. Dach naczółkowy, kryty obecnie blachodachówką.



Zespół dworsko-parkowy w Kuflewie

Zespół dworsko-parkowy pochodzi z XIX w. W skład zespołu dworsko-parkowego, wpisanego do Rejestru Zabytków 30 grudnia 1983 r., wchodzi murowany dwór z drugiej połowy XIX w., murowana obora z przełomu XIX i XX w. oraz park z aleją dojazdową z końca XIX w.

Dwór

Budynek w stylu klasycystycznym, usytuowany na wzniesieniu, jednokondygnacyjny na planie wydłużonego prostokąta. Dach dwuspadowy, przykryty niegdyś dachówką. Dwór został najprawdopodobniej wzniesiony pod koniec XIX w. W 1900 r. właścicielem dóbr kuflewskich, w tym dworu został Michał Szweycer a później jego syn Bronisław. Po II wojnie światowej mieścił się tu ośrodek zdrowia, filia biblioteki publicznej oraz prywatne mieszkania. W tym okresie nastąpiła też jego największa dewastacja. Obecnie dwór stanowi własność prywatną i poddawany jest pracom remontowo-konserwatorskim.



Zabytkowy park

Zabytkowy park o powierzchni ok. 17 ha stanowi malownicze otoczenie dworu. Został zaprojektowany w stylu klasycystycznym. Do dziś zachowały się widoczne założenia parkowe, aleja lipowa, okazałe pomniki przyrody. Na końcu alei tuż przed fosą, jak podają przekazy ludowe, znajduje się „kopiec pieska”, czyli grób psa hrabiny Dąbrowskiej. Od 2012 r. park znajduje się pod opieką gminy.



Pomnik św. Antoniego

Ten wyjątkowy pomnik stanowi obecnie najważniejszy obiekt w kuflewskim parku i zarazem jeden z piękniejszych zabytków gminy Mrozy. Wybudowała go w 1864 r. Weronika z Łąckich Dąbrowska w dowód wdzięczności patronowi od rzeczy odzyskanych za odzyskanie skonfiskowanych dóbr Kuflewa. Pomnik zachwyca swoją monumentalnością. Na granitowych stopniach wznosi się przeszło dziewięćmetrowa ceglana kolumna, na szczycie której została umiejscowiona biała, kamienna figura świętego patrona, wykonana, jak potwierdziły to prace konserwatorskie, z włoskiego marmuru. Niegdyś, gdy drzewa były niższe, pomnik dumnie wznosił się nad całą okolicą. W 2011 r. została przeprowadzona jego gruntowna konserwacja. Uporządkowano też otoczenie. Obiekt został wpisany do rejestru zabytków w 2005 r.



Pomnik św. Antoniego, fot. UMiG Mrozy

Wola Rafałowska

Kapliczka z 1851 r.

Jest to najstarsza kapliczka na terenie gminy Mrozy. Została ufundowana w rocznicę wybuchu powstania listopadowego, w 1851 r.. Początkowo stała pod lasem na tzw. „Starówce” (przy wschodniej granicy wsi Wola Rafałowska). Na miejsce, w którym stoi do dzisiaj, została przeniesiona przez Jana Jankowskiego. Jest drewniana, konstrukcji zrębowej, oszalowana, czworoboczna o powierzchni 6 m² z wejściem zamkniętym odcińkowo oraz dwoma okulusami w ścianach bocznych. Dach namiotowy, kryty gontem, zwieńczony kutym żelaznym krzyżem. Wewnątrz zachowały się dwa obrazy papierowe na płótnie – obraz św. Anny Samotrzeciej i Matki Bożej Królowej Polski z Dzieciątkiem Jezus wraz z napisem „ΜΡΟΥΟΦΜΟΦΓΙΧΧC”, mały krzyżyk zdobiony z drewna oraz mały orzeł w koronie metalowy z wizerunkiem Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus z napisem „Królowo Korony Polskiej Błogosław Twojemu Ludowi”. Kapliczką opiekują się właściciele posesji, na której stoi. Dla mieszkańców wsi Wola Rafałowska stanowi ona ważne miejsce spotkań i sprawowania nabożeństw.

Przedwojenna zabudowa

Wola Rafałowska wspólnie z Mrozami i pobliską Rudką, szczególnie przed II wojną światową, cieszyła się dużym zainteresowaniem letników. Ponadto, jak przypominamy sobie, przez dosyć długi okres czasu pełniła funkcję siedziby gminy Kuflew, czym przyciągała do siebie mieszkańców. Powstałe przed wojną budynki mieszkalne do dzisiaj zdołały jej krajobraz i inspirować w poszukiwaniu lokalnego charakteru architektury.



Kapliczka w Woli Rafałowskiej,
fot. UMiG Mrozy

- 1 Dom przy ul. Dębowej 19,
fot. UMiG Mrozy
- 2 Dom przy ul. Lipowej 60,
fot. UMiG Mrozy
- 3 Dom przy ul. Lipowej 7,
fot. UMiG Mrozy
- 4 Dom przy ul. Lipowej 45,
fot. UMiG Mrozy
- 5 Dom przy ul. Dębowej 12,
fot. UMiG Mrozy





Rozdział V OŚWIATA

Wprowadzenie

Magdalena Sulich
Sekretarz Gminy Mrozy

Dobłą passę do rozwoju gmina Mrozy zawdzięcza dziś między innymi dobrze zrealizowanej *Strategii rozwoju oświaty na terenie gminy Mrozy*, która powstała w okresie wdrażania reformy oświaty z 1999 roku. To dzięki ówczesnym odważnym decyzjom władz samorządowych, dziś gminę Mrozy stać na dynamiczny rozwój. W dniu wejścia reformy w życie gmina posiadała 7 szkół podstawowych oraz liceum ogólnokształcące prowadzone przez Starostwo Powiatowe w Mińsku Mazowieckim. Stan techniczny wszystkich budynków, instalacji można było wówczas określić jako zdecydowanie zły. Ponadto brakowało nowoczesnego jak na tamte lata wyposażenia, boisk czy sal gimnastycznych. Nauczyciele nie posiadali wysokich kwalifikacji, a z dużymi tradycjami liceum ówczesny organ prowadzący w kilkuletniej perspektywie przeznaczył do likwidacji.

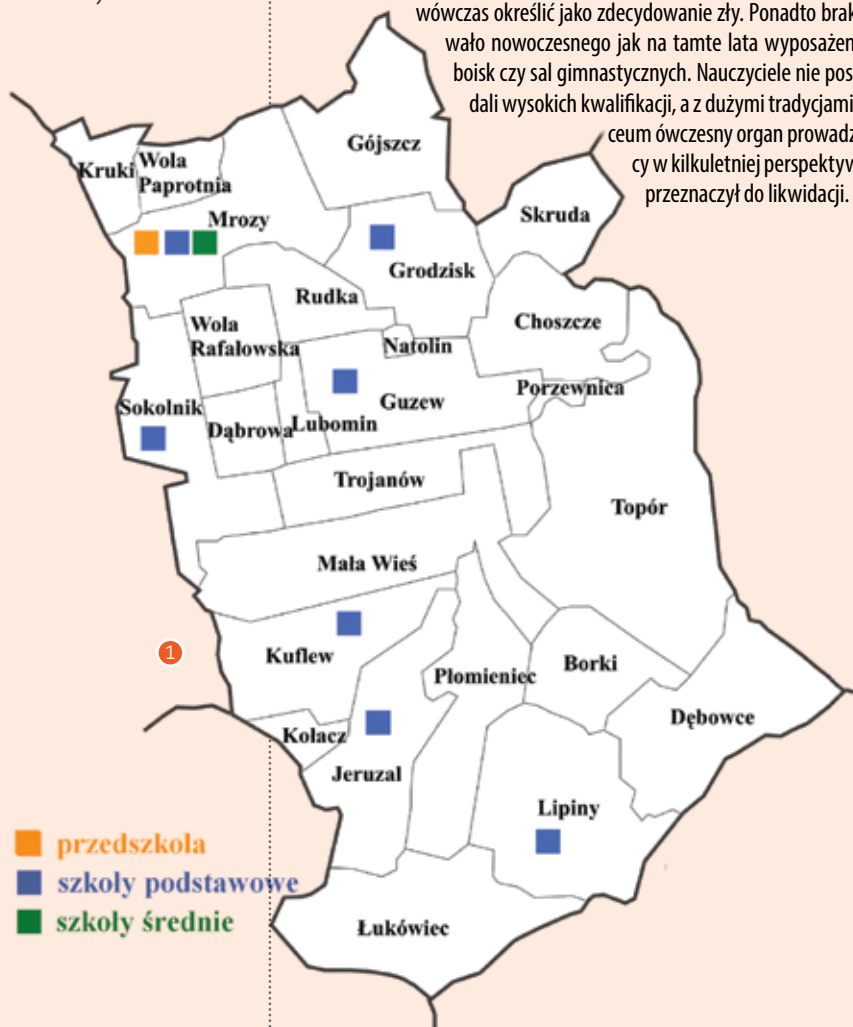
Przyjęte rozwiązania

Analizując nowe uwarunkowania funkcjonowania oświaty na terenie gminy, wypracowano optymalne rozwiązania w zaistniałej sytuacji prawno – organizacyjnej. Po pierwsze, ze względu na charakterystykę geograficzną gminy, wyodrębniono dwa ośrodki rozwoju oświaty: w Mrozach i Jeruzalu, w których docelowo miały powstać nowoczesne placówki edukacyjne. Ważne miejsce na mapie oświatowej gminy ma również Grodzisk, miejscowość położona przy stacji kolejowej, mająca dodatnie wskaźniki rozwojowe. Taka sieć szkół wynika również ze szczególnych analiz demograficznych, które wskazują, że liczba urodzonych dzieci z roku na rok zmniejsza się i w perspektywie najbliższych lat niektóre szkoły tracą rację bytu. Ważnym czynnikiem było skrócenie procesu kształcenia w szkołach podstawowych z 8 do 6 lat. Najważniejszym jednak była zmiana sposobu finansowania oświaty. Nowy algorytm naliczania subwencji likwidował priorytetowe traktowanie małych szkół wiejskich, ponieważ wprowadzono do niego wskaźnik średnio 25 uczniów w oddziale, co w warunkach szkół wiejskich jest zupełnie nieosiągalne.

Wdrożona reforma wprowadzała nowy typ szkoły, tj. gimnazja, które w pierwotnych założeniach powinny być tworzone w miejscowościach gminnych, dla małych i średnich gmin wiejskich po jednym na gminę. W gminie Mrozy było to niemożliwe ze względu na położenie miejscowości Mrozy w stosunku do obszaru gminy. W tej sytuacji zachodziła konieczność utworzenia co najmniej dwóch gimnazjów. Takie rozwiązanie zapewniało, że droga gimnazjalisty do szkoły nie byłaby dłuższa niż 10 km.

Innym problemem, który pojawił się, był zamiar likwidacji liceum ogólnokształcącego w Mrozach przez powiat miński, szkoły, która miała wielkie tradycje historyczne oraz była w minionych latach bardzo ważnym ośrodkiem kształcenia w tej części województwa. Zgodnie ze strategią placówkę należało ochronić przed likwidacją, w związku z tym wystąpiono do powiatu mińskiego o przekazanie w drodze porozumienia obowiązków organu prowadzącego dla tej szkoły. Powiat miński wyraził na to zgodę. Dodatkowym atutem tego rozwiązania było pozyskanie bazy dla tworzonego gimnazjum, co w konsekwencji uwolniło gminę od konieczności budowy szkoły. Ostatecznie na bazie przejętego liceum utworzono Zespół Szkół Pu-

1 Liczba szkół w gminie Mrozy przed reformą oświaty



blicznych, Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące w Mrozach.

Ostatecznie, uwzględniając wszystkie uwarunkowania zewnętrzne (prawno – oświatowe) oraz wewnętrzne (geograficzne, demograficzne i ekonomiczne), kierując się nadrzędną chęcią możliwie najwyższego poziomu kształcenia uczniów przyjęto następujące rozwiązania:

1. Utworzono dwa zespoły szkół: Zespół Szkół Publicznych, Liceum Ogólnokształcące i Gimnazjum w Mrozach oraz Zespół Szkół Publicznych, Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Jeruzalu
2. Poza tymi szkołami jako docelowe z perspektywą rozwoju wskazano Szkołę Podstawową w Mrozach i Szkołę Podstawową w Grodzisku.
3. Pozostałe szkoły ze względu na opisane wyżej uwarunkowania, przewidziano do likwidacji, tj. Szkołę Podstawową w Guzewie, Szkołę Podstawową w Sokolniku, Szkołę Podstawową w Kuflewie i Szkołę Podstawową w Lipinach.
4. Ważnym ustaleniem było przyjęcie zasady, że likwidacja szkół będzie następowała po odpowiednim zmodernizowaniu szkół docelowych, które znacznie poprawią warunki kształcenia. Ostatecznie dwie szkoły zostały zlikwidowane w 1999 roku, a pozostałe dwie w 2004 roku.¹ Zlikwidowaną w 2004 roku Szkołę Podstawową w Lipinach przejęło powstałe na tę okoliczność stowarzyszenie, tworząc placówkę niepubliczną (o tej szkole można przeczytać w rozdziale poświęconym stowarzyszeniom).

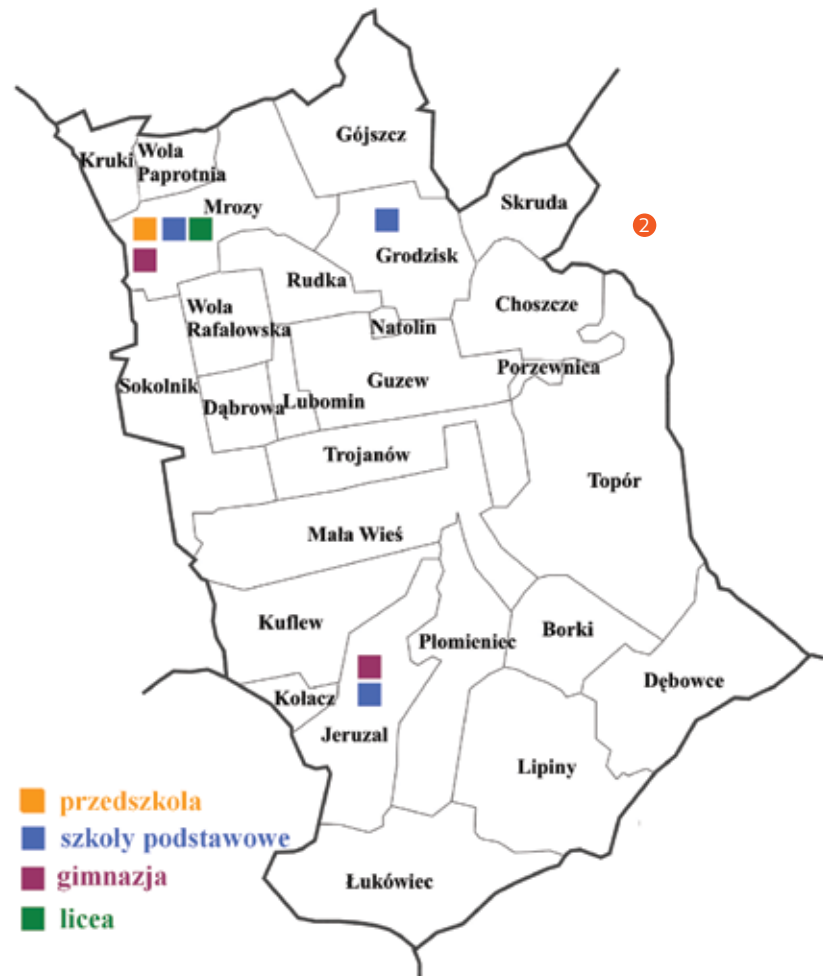
Efektom przeprowadzonych przekształceń jest dziś nowoczesna baza edukacyjna z dobrze dobraną kadrą nauczycielską. Zaoszczędzone środki wykorzystywane są na stałą poprawę bazy oświatowej, co umożliwia zwiększenie oferty edukacyjnej poprzez organizowanie dodatkowych zajęć dla uczniów, kompleksowe rozbudowanie bazy sportowej czy utworzenie w Grodzisku i w Jeruzalu punktów przedszkolnych. Uczniowie ze zlikwidowanych szkół są dowożeni dobrze zorganizowanym transportem, który co godzinę odwozi ich bez konieczności zbędnego oczekiwania.

Podjęte działania, pomimo protestów rodziców na etapie likwidacji szkół, cieszą się dziś dużym uznaniem społecznym. Początkowa nieuf-

ność przerodziła się w zaufanie co do intencji władz samorządowych. Wszystko to było możliwe dzięki przyjętej zasadzie, że dobrze pojęte dobro dziecka jest najważniejsze i że dzieci z rozproszonych terenów wiejskich mogą mieć szansę na nowoczesne kształcenie, jakie z reguły dają duże ośrodki miejskie².

² tamże, s. 20-23

2 Liczba szkół w gminie Mrozy po reformie oświaty



¹ Dariusz Jaszczuk, *Wdrażanie reformy oświaty z 1999 roku na przykładzie gminy Mrozy [w]: Forum Debaty Publicznej, Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju, Spotkanie drugie: Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich*, Belweder, 15 czerwca 2011 roku, str. 20 - 23

Gminne Przedszkole w Mrozach

Historia przedszkola

Alicja Jaszczolt - Dyrektor Gminnego Przedszkola w Mrozach

Gminne Przedszkole w Mrozach należy do jednych z najstarszych placówek w Mrozach i szczyt się ponad półwiecznym istnieniem.

Do 31 sierpnia 2000 r. Gminne Przedszkole w Mrozach mieściło się w starym, prawie stuletnim budynku przy rogu ulicy Pokoju i Armii Krajowej. Do dyspozycji dzieci był plac przedszkolny wyposażony w sprzęt zabawowy oraz okazy różnych drzew i krzewów.

Do przedszkola uczęszczał bardzo wysoki procent dzieci z Mrozów i okolic. Grupy były bardzo liczne (lata siedemdziesiąte i osiemdzie-

1 1987 r., źródło: Archiwum GP w Mrozach

2 Przed „starym” przedszkolem, 1998 r., źródło: Archiwum GP w Mrozach



1

siąte) – bywało, że w grupie było nawet 38-40 dzieci. Było ciasno, ale wesoło.

Lata dziewięćdziesiąte - po przejęciu przedszkola przez samorząd - to okres walki o przetrwanie. Groźby likwidacji przedszkola - próby



2

ratowania poprzez urlopy bezpłatne pracowników przedszkola dla obniżenia kosztów, wprowadzenie zerówek, niż demograficzny i wysokie opłaty oddalały w czasie kapitalny remont podupadającego budynku.

Rozpatrując wiele wariantów przyjęto lokalizację przedszkola na piętrze budynku Ośrodka Zdrowia. Po „burzliwych” wakacjach 2000 r. dzięki staraniom Wójta - Pana Dariusza Jaszczuka i determinacji pracowników rok szkolny 2000/2001 dla Gminnego Przedszkola w Mrozach, choć z jednodniowym opóźnieniem, rozpoczął się w nowej siedzibie.

Bieżąca działalność

Cele i zadania Gminnego Przedszkola w Mrozach to:

- Zapewnienie wychowankom bezpieczeństwa oraz optymalnych warunków dla ich prawidłowego rozwoju odpowiednio do ich potrzeb i możliwości przedszkola.
- Rozwijanie umiejętności przeżywania sukcesów, radzenia sobie z porażkami oraz wzbudzanie w dziecku poczucia swojej wartości i wyjątkowości.
- Wychowanie w ścisłej współpracy z rodzicami. Angażowanie rodziców do realizacji zadań przedszkola.

- Przygotowanie dzieci do podjęcia nauki na dalszych etapach edukacyjnych.
- Promowanie działalności przedszkola w środowisku lokalnym.

Misją przedszkola jest:

- Dostarczenie dzieciom miłych wspomnień na całe życie;
- Szanowanie i przestrzeganie praw dziecka;
- Indywidualne i podmiotowe traktowanie każdego dziecka;
- Pomaganie dzieciom w pozytywnym postrzeganiu siebie i rozumieniu swoich uczuć;
- Współpracowanie z rodzicami i środowiskiem lokalnym;
- Zapewnienie potrzeby swobodnej i bezpiecznej zabawy;
- Organizowanie atrakcyjnych i różnorodnych zajęć, spotkań, uroczystości, wycieczek;
- Prowadzenie działań mających na celu wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci;
- Zapewnienie wszechstronnego rozwoju każdego dziecka.



Koncepcja pracy Gminnego Przedszkola nastawiona jest na rozwój dziecka na miarę jego możliwości, tak aby poznało radość płynącą z zabawy, nauczyło się nawiązywać relacje z innymi dziećmi, z przyjemnością odkrywał i rozumiał otaczający go świat, nauczyło się samodzielności i poznało nowe doświadczenia.

Dziecko w Gminnym Przedszkolu w Mrozach przygotowywane jest do odnoszenia sukcesów i radzenia sobie z trudnościami, aby miało bo-



gą wyobraźnię twórczą, było zdolne do spontanicznej ekspresji własnych uczuć i myśli, było otwarte na pomysły i inspiracje oraz gotowe szukać nowych, lepszych i oryginalnych rozwiązań.

Z uwagi na zapotrzebowanie społeczne i dużą liczbę dzieci od 1 września 2007 roku został utworzony nowy, trzeci oddział przedszkolny. Obecnie do trzech grup przedszkolnych uczęszcza 70 dzieci z Mrozów i okolicznych miejscowości:

- Maluchy „Krasnale” – dzieci 3-letnie i 4-latki urodzone pod koniec roku
- Średniaki „Biedronki” – dzieci 4-letnie i 5-latki urodzone pod koniec roku
- Starszaki „Misie” – dzieci 5- i 6-letnie

Pracą z dziećmi zajmuje się kadra składająca się z dyrektora, 5 nauczycieli oraz personelu pomocniczego w liczbie 8 osób. W ramach przedszkola działają 3 oddziały w 5 salach lekcyjnych. Praca z dziećmi przebiega wg programu: „Zanim będę uczniem” E. Tokarskiej i J. Kopała, podstawy programowej oraz kalendarza, który wyznacza różne uroczystości. Dużym powodzeniem cieszą się uroczystości przedszkolne, których ilość i atrakcyjność jest bardzo doceniana przez rodziców i zapraszanych gości. Ofertę zajęć w placówce wzbogacają również zajęcia dodatkowe prowadzone przez



- 3 źródło: Archiwum GP
- 4 w Mrozach
- 5

- 1 Święto Niepodległości, źródło: Archiwum GP w Mrozach
- 2 Wizyta dzieci w Pałacu Prezydenckim, źródło: Archiwum GP w Mrozach
- 3 Świąteczne spotkanie, źródło: Archiwum GP w Mrozach
- 4 Stara szkoła przy ul. Pokoju, widok z lat 30-tych XX wieku, źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 5 Dokumenty dotyczące sporu o ziemię szkolną, 1916 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 6

wykwalifikowane osoby. Są to: rytmika (dla wszystkich dzieci), jęz. angielski (dla chętnych), gimnastyka korekcyjna (wg potrzeb), religia (w grupie średniaków i starszaków), zajęcia logopedyczne (wg potrzeb).

Dzieci z Gminnego Przedszkola w Mrozach uczestniczą w różnorodnych konkursach, przeglądach lokalnych oraz regionalnych i odnoszą w nich sukcesy, m.in.: II miejsce w konkursie plastycznym „Nasze rude skarby”, IX edycji Programu Edukacji Przyrodniczej „Zaadoptuj kasztanowca, organizowanym przez Tygodnik Siedlecki i Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie; I miejsce w Gminnym i II w Powiatowym Konkursie Kolęd; czołowe miejsca w konkursach plastycznych i teatralnych a także stała obecność na łamach lokalnej prasy.



je z rodzicami dzięki serdecznemu partnerstwu we wprowadzaniu ich w sprawy rozwoju i wychowania dziecka, rozwiązywaniu problemów, przybliżaniu przepisów oświatowych, znajdowaniu czasu i możliwości na rozmowę. Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom rodziców pełni dyżury w miesiącu wakacyjnym – lipcu. Udziela pomocy rodzinom znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej czy rodzinnej przez objęcie opieką GOPS-u, zwolnienie z opłat, propozycje innych rozwiązań nie kolidujących z poczuciem dumy i godności. Bierze aktywny udział w akcjach charytatywnych i innych zbiórkach typu „Góra grosza”, przez co wyrabiana jest w dzieciach postawa otwartości na problemy innych, chęć pomocy potrzebującym. Zwraca uwagę na ekologię, jako stały element nauki - od praktycznej nauki segregacji śmieci poprzez ochronę przyrody

do rozumnej i odpowiedzialnej postawy względem zwierząt.

Gminne Przedszkole w Mrozach ściśle współpracuje z instytucjami i organizacjami lokalnymi poprzez wycieczki, występy - np. przed Parą Prezydencką w czerwcu 2013r., udział w konkursach i przeglądach. Prowadzi wychowanie w duchu „Małej Ojczyzny” przez poznawanie okolicy - jej historii, specyficznego klimatu, tradycji i kultury, opiekę nad miejscami pamięci narodowej, uczestnictwo w lokalnych wydarzeniach.

Zapewnia opiekę i profilaktykę prozdrowotną poprzez wypracowane i przestrzegane procedury a także bezpłatne badania lekarskie wychwytyjące nieprawidłowości w zakresie wad postawy i wzroku. Doskonale współpracu-



Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta w Mrozach

Historia szkoły

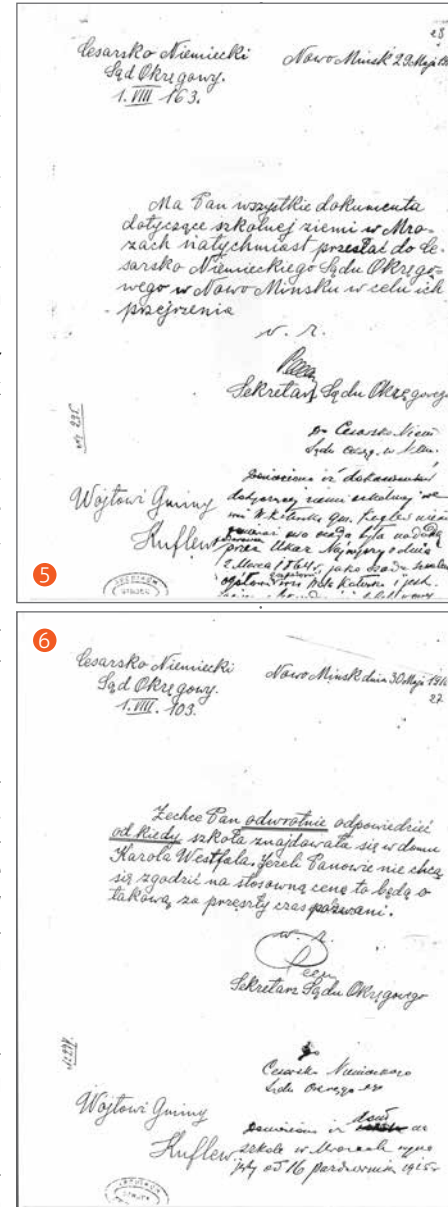
Ewa Grabarczyk
nauczyciel historii, bibliotekarz SP w Mrozach



Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta w Mrozach, to placówka oświatowa mająca przeszło stuletnią historię. „Mówiąc o genezie Szkoły w Mrozach należy myśleć sięgnąć do okresu po wojnach napoleońskich. Ziemie osady Mrozów i okolic należały do właściciela Kałuszyna, Różyckiego i były to ziemie czynszowe. W tym okresie rozpoczęła się masowa kolonizacja niemiecka. Każda taka kolonia, czyli dział ziemi, obejmował obszar piętnastu morgów i jeden z tych działów został wyznaczony przez właściciela jako plac szkolny, będący własnością wszystkich mieszkańców wsi Wola Kałuska, Mrozy i Semanowizna. Przygniatającą większość stanowili koloniści niemieccy i oni na tym placu pobudowali dom, który był domem modlitwy i zarazem szkołą. Uczyły się w niej prawie tylko dzieci niemieckie, a dzieci polskie uczyły się tylko w tym wypadku, jeżeli zdarzył się kantor, będący księdzem ewangelickim i nauczycielem jednocześnie, który umiał po polsku”¹. W niedługim czasie budynek

ten spalił się. Niemcy szkołę odbudowali, tymczasem nasi mieszkańcy przenieśli dzieci do Kałuszyna, gdyż bali się obciążeń finansowych. Koloniści niemieccy odbudowali budynek szkolny ze środków tzw. „fajerkasy”. Wkrótce większość z nich wyprawała się na Wołyń, sprzedając ziemię ludności polskiej, która w niedługim czasie stanowiła większość. Wtedy zrodziła się myśl założenia szkoły w Mrozach dla katolików. Pomysłodawcami byli Leon Fabijański, Antoni Jankowski. Rozpoczął się wieloletni proces z o ziemię i budynek z Niemcami.

W swojej pracy dyplomowej p. Stelmaszczuk pisze: „W związku z tym **szkoła została uruchomiona nie od 1 września, ale 15 stycznia 1908 r.** w wynajętym budynku, utrzymanym przez gminę. Szkoła w Mrozach powstała jako „Naczelnoje Uczyliszczę”, obejmując dzieci wiosek: Mrozy, Semanowizna i Wola Kałuska. Początkową siedzibą jest Wola Kałuska. Pierwszym nauczycielem, kierownikiem i woźnym w jednej osobie został Franciszek Zajac. Była to szkoła trzyklasowa. W budynku mieściła się jedna sala szkolna, licząca 40 m² powierzchni i mieszkanie dla nauczyciela. Budynek był drewniany kryty słomą. W jednej sali na jednej zmianie uczyły się 3 oddziały. Była to nauka cicha i piśmienna. Rozpiętość wieku uczniów od 9 do 17 lat. W roku szkolnym 1908/1909 czynne były oddziały: wstępny, I i II, a od 1909/1910: I, II, III. Według przepisów obowiązywały przedmioty: religia, j. rosyjski, j. polski, geografia, przyroda, historia Rosji, gimnastyka, rytmika, śpiew. Szkoła była koedukacyjna



¹ Stelmaszczuk K., *Historia Publicznej Szkoły Powszechnej w Mrozach 1908-1947*



1 1917 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach

2 Grono nauczycielskie 1930 r. źródło: Archiwum Wiesława Sadowskiego



3 Stara szkoła, widok z 1967 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach

omienia w styczniu 1908 roku do 1915 r., a więc do chwili opuszczenia terenów przez władze rosyjskie, pracowało w szkole 3 nauczycieli: Zając Franciszek, Żemajtis Franciszek, Wielgosek Stanisław.²

Sytuacja zmieniła się po wybuchu I wojny światowej. W 1915 r. szkoła została przemianowana na ludową z wykładowym językiem polskim i historią. Rodzice u ówczesnych władz starali się o pozwolenie na budowę nowej, drewnianej szkoły przy ul. Piłsudskiego (obecnie Pokoju)³.

15 września 1919 r. dokonano formalnego założenia siedmioklasowej Publicznej Szkoły Powszechnej w Mrozach. 29 czerwca 1922 r. mury szkoły opuściła pierwsza grupa absolwentów⁴.

2 Tamże s.14.

3 Państwowe Archiwum w Otwocku: Kserokopie dokumentów, pozwolenia na budowę drewnianej szkoły.

4 Archiwum szkoły: Księga protokołów.

z przewagą chłopców. Przy otwarciu zapisało się 65 uczniów, a w następnych latach ponad 100. Umebłowanie i pomoce naukowe były skromne: 10 ławek 5-osobowych, 1 tablica, biurko, globus i piecyk żeliwny do ogrzewania. Po dwóch latach została przeniesiona do innego, wygodniejszego budynku do Mrozów, ale nazwa pozostała nadal „Naczelnoje Uczyliszcze” w Woli Kałuskiej. Od chwili uruchomienia

W latach dwudziestych i trzydziestych nastąpił znaczący rozwój szkoły i wzrost liczby uczniów. Założono bibliotekę szkolną, uczo- no języka francuskiego, organizowano letnie półkolonie, rozwija- ło się harcerstwo. Grono pedagogiczne rozważało nadanie szkole imienia Marii Konopnickiej. Szkołą kierowali kolejno: Piotr Brauliński 1918-1924, Józef Sylwestrowicz 1924-1930, Jan Olbrycht 1930-1938.

W latach 1938-1955 kierownikiem szkoły był Stefan Wolf. W trudnych latach okupacji szkoła działała z niewielkimi przerwami w nauce. Można powiedzieć, że było to możliwe dzięki ogromnemu zaangażowaniu kierownika szkoły p. Stefana Wolfa, nauczycieli i rodziców. Czynna była też biblioteka szkolna prowadzona przez p. Wandę Wolf. Pan kierownik z wielkim poświęceniem ratował Dzieci Zamojszczyzny, które 28 lutego 1943 r. dotarły do Mrozów. Wraz z mieszkańcami zorganizował Szpitalik, a zdrowsze ulokował w majątku Kuflew (więcej o tym wydarzeniu można przeczytać w rozdziale „W walce o wolność”).



W roku 1955 r. kierownikiem szkoły został p. Roman Gryz. Przystąpił do budowy nowej, murowanej szkoły. **1 września 1956 r.** oddano do użytku, murowany budynek szkolny o powierzchni 250 m². Ważnym wydarzeniem w dziejach placówki był rok 1966, w którym dzięki determinacji w/w kierownika przyjęła **imię wielkiego bohatera narodowego Romualda Traugutta**.

Świadectwo szkolne z 1935 r.,
źródło: Archiwum SP w Mrozach

10
Siedmio-klasowa Publiczna Szkoła Powszechna
w Mrozach (powiat: miński)
Rok szkolny 1934/35
Nr. 53

ŚWIADECTWO SZKOLNE

Jarwadska Jadwiga
urodzona dnia 26 grudnia 1926 r. w Mrozach
(powiat: miński), religii (wyznania) rzymskokatol.
uczeń/ka oddziału drugiego otrzymuje za pierwsze półrocze
roku szkolnego 1934/35 stopnie następujące:

ze sprawowania się	<u>bardzo dobry</u>
z nauki religii	<u>bardzo dobry</u>
" " języka polskiego	<u>bardzo dobry</u>
" " języka	<u>bardzo dobry</u>
" " języka	<u>bardzo dobry</u>
" " rachunków z geometrią	<u>bardzo dobry</u>
" " przyrody	<u>bardzo dobry</u>
" " a mianowicie:	<u>bardzo dobry</u>
" " geografii	<u>bardzo dobry</u>
" " historii	<u>bardzo dobry</u>
" " rysunku	<u>bardzo dobry</u>
" " robót	<u>bardzo dobry</u>
" " śpiew	<u>bardzo dobry</u>
" " ćwiczeń	<u>bardzo dobry</u>
" " robót	<u>bardzo dobry</u>

Liczba opuszczonych
Liczba

W Mrozach
M. S. K.
Oskarżony

Drukarnia Państwowa Nr 72290. 1

1926 r., źródło: Archiwum GBP w Mrozach



7-klasowa Publiczna Szkoła Powszechna
w Mrozach (powiat: miński)
Nr. 63
Rok szkolny 1932/33

ŚWIADECTWO SZKOLNE

Ludwika Phojnacka
urodzona dnia 18 stycznia 1923 r. w Prakach Wilkowskich
(powiat: Trosterzowski), religii (wyznania) rymsko-katol.
uczeń/ka oddziału drugiego otrzymuje za rok szkolny 1932/33
stopnie następujące:

ze sprawowania się	<u>bardzo dobry</u> (13)
z nauki religii	<u>bardzo dobry</u> (13)
" " języka polskiego	<u>dobry</u> (14)
" " języka	<u>dobry</u> (14)
" " języka	<u>dobry</u> (14)
" " rachunków z geometrią	<u>dobry</u> (14)
" " przyrody	<u>dobry</u> (14)
" " a mianowicie: z przyrody żywej	<u>dobry</u> (14)

<u>bardzo dobry</u>	(13)
<u>dobry</u>	(14)
<u>dobry</u>	(14)
<u>dobry</u>	(14)

ze sprawowania się
Liczba

1932 r.

Phojnacka
Ludwika Phojnacka

Świadectwo szkolne z 1932 r., źródło:
Archiwum SP w Mrozach



- 1 1941 r., źródło: Archiwum GPB w Mrozach
- 2 Oddanie do użytku nowego budynku 1956 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 3 Rozbudowa szkoły, 1986 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 4 Uroczystość nadania szkole Sztandaru, 1974 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 5 Uroczystość poświęcenia nowej sali gimnastycznej, 1992 r., źródło: Archiwum SP w Mrozach

W 1973 r. została utworzona Zbiorcza Szkoła Gminna, której dyrektorem został p. Franciszek Witek. Wówczas klasy I-IV uczyły się w macierzystym budynku, a klasy V-VIII w salach liceum. W dniu 2 września 1974 r. Komitet Rodzicielski ufundował **Sztandar**.⁵ W tym czasie dbano o wypoczynek letni, organizując obozy wędrownie. Aktywnie działały drużyny harcerskie i zuchowe.

W 1988 r. dyrektor Wiesław Wiącek dokonał **rozbudowy szkoły (tzw. nowe skrzydło)**, powiększając jej powierzchnię użytkową o 1750 m². Nastąpiło scalenie szkoły, czyli od klasy pierwszej do ósmej wszyscy uczyli się przy ul. Szkolnej 2. Prężnie działała biblioteka szkolna kierowana przez p. Romanę Gryz, później przez p. Barbarę Rolf. Dokonywano systematycznych zakupów książek i zapraszano pisarzy na spotkania autorskie.

W 1992 r. za kadencji p. dyrektor Zofii Budzińskiej została oddana

⁵ Zbiory biblioteki szkolnej: Akt nadania Szkole Sztandaru.

do użytku **druga sala gimnastyczna**. Od września 1997 r. rozpoczęła się nauka informatyki, komputeryzacja zbiorów bibliotecznych. Zaprzestano nauczania języka rosyjskiego i wprowadzono język angielski. W roku 1999 wraz z wprowadzeniem reformy oświaty, szkoła stała się placówką sześcioklasową. Część nauczycieli wraz z uczniami przeszła do gimnazjum, powołanego przez organ prowadzący przy miejscowym LO.

Na przestrzeni stu pięciu lat istnienia, w szkole uczyło z wielkim poświęceniem kilkuset nauczycieli, wielu z nich niestety, nie ma już wśród nas. Mury szkoły opuściło kilka tysięcy absolwentów. Jednym z najbardziej znanych jest **prof. Szczepan Aleksander Pieniążek**, światowej sławy botanik, absolwent z roku 1928. Szczepan Pieniążek wielokrotnie „swoją szkołę” odwiedzał i serdecznie wspominał. Wdzięczni mieszkańcy ufundowali „Profesorowi od jabłek” we wrześniu 2011 r. tablicę pamiątkową, usytuowaną przy wejściu głównym szkoły.





Bieżąca działalność

Od 1.IX.2003 r. funkcję dyrektora szkoły pełni Pani Renata Bakuła - Kuliowska. Kontynuując dobre tradycje swoich poprzedników, przystąpiła do zmiany jej wizerunku. Obecnie szkoła dysponuje bogatą i nowoczesną bazą dydaktyczną. Posiada dwie pracownie komputerowe, jedną dla uczniów klas IV-VI, drugą dla klas I-III „Entete- Razem od Pierwszej klasy”, tablety, salę audiowizualną z tablicą interaktywną. W każdej klaso-pracowni jest komputer z dostępem do Internetu i projektor stacjonarny lub przenośny. W świetlicy szkolnej uczniowie mają do dyspozycji 8 stanowisk komputerowych. Bardzo dobrze wyposażone są gabinety: pedagoga i logopedy. Jedna z dwóch sal gimnastycznych została przystosowana do potrzeb audiowizualnych (ekran 4x5 m, stacjonarne nagłośnienie, profesjonalne światła, rolety w oknach), co pozwala na organizację uroczystości i akademii szkolnych z wykorzystaniem efektów multimedialnych.

- 1 Czytelnia, źródło: Archiwum SP w Mrozach
- 2 Szkolna Izba Pamięci i Tradycji, źródło: Archiwum SP w Mrozach



1

Biblioteka szkolna, jako jedna z pierwszych w Polsce wśród szkół podstawowych została całkowicie zformatyzowana. Od stycznia 2005 r. czynne są katalogi on-line, wprowadzono czytniki kodów kreskowych, uruchomiono czytelnię multimedialną. Bibliotekarki: p. Ewa Grabarczyk i Renata Malka organizują powiatowe i regionalne konferencje

dla nauczycieli bibliotekarzy, dzieląc się doświadczeniami w unowoczesnianiu pracy biblioteki szkolnej. Uzupełnieniem bazy sportowej są: sala zabaw „Radosna Szkoła” i boisko szkolne „Blisko boisko”.

Zarządzanie szkołą od wielu lat jest w pełni skomputeryzowane. Jako pierwsza w gminie i powiecie szkoła wprowadziła **e-dziennik i Platformę Edukacyjną**. Dwa lata temu całkowicie została zamknięta era dziennika papierowego.

Ważnym wydarzeniem w życiu szkoły były obchody 18.04.2008 r. set-



2

nej rocznicy jej utworzenia. Jubileusz zgromadził wielu absolwentów, nauczycieli emerytów i przyjaciół szkoły. Z tej okazji nauczyciele napisali **Hymn Szkoły** (p. Małgorzata Ślązek - tekst i p. Mirosław Pieńkowski - aranżacja i muzyka). Wyeksponowane na wystawie jubileuszowej kserokopie dokumentów i pamiątek stały się przyczynkiem utworzenia przez bibliotekarkę p. Ewę Grabarczyk, **Szkolnej Izby Pamięci i Tradycji w marcu 2009 r.**

W ramach statutowej działalności szkoła organizuje co roku szereg imprez kulturalno-oświatowych i sportowo-rekreacyjnych: wycieczki krajoznawcze, kolonie letnie, obozy zimowe. W lipcu 2007 r. odbyła się w dziesięciodniowa kolonia polsko-białoruska w ramach współpracy z Polską Macierzą Szkolną „Polesie” w Brześciu na Białorusi.

W latach 1999-2011 nauczyciel wychowania fizycznego p. Krzysztof Pieniak z p. Urszulą Karpińską i Agnieszką Gołowską organizował Memoriał w Piłce Siatkowej Mężczyzn im. Stanisław Brody.

Jednak na największą uwagę zasługuje organizacja corocznych trzydniowych **Ogólnopolskich Zjazdów Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych**, których pomysłodawcą i głównym organiza-



torem przez wszystkie lata, jest nauczyciel naszej szkoły, p. Wiesław Grabarczyk. W 2012 roku odbył się już dwunasty

Będąc szkołą nowoczesną dba o wychowanie patriotyczne. Stara się zaszcześcić wśród wychowanków miłość do Ojczyzny, poszanowanie tradycji. Dowodem tego jest organizacja **Ogólnopolskiego Złotu Szkół im. Romualda Traugutta** w 2006 r., którego gościem honorowym był prawnuk Patrona płk Andrzej Juszkiewicz, coroczne wyjazdy delegacji na kolejne Złoty, nawiązanie współpracy z p. Marią Sulimą Prezes Polskiej Macierzy Szkolnej w Brześciu na Białorusi, organizacja uroczystych apeli szkolnych z okazji Święta Patrona Szkoły, 11. Listopada, 3. Maja, wycieczek patriotycznych do Trebłinki, Cytadeli Warszawskiej, mogił powstańców i wielu innych miejsc pamięci narodowej.

Nasza szkoła jest znana nie tylko w środowisku gminnym, powiatowym, ale i ogólnopolskim. Zdobywa laury: w 2007 r. szkoła została laureatem I edycji konkursu pn. „**Najlepiej Zinformatyzowana Szkoła w Województwie Mazowieckim**”, zdobyła tytuł „**Innowacyjna Szkoła 2011**” jako jedna z sześciu w Polsce, w roku następnym tytuł „**Szkoła z Klasą**”.

Od wielu lat uczniowie uczestniczą w gminnych i powiatowych konkursach, przeglądach muzycznych, zawodach sportowych, zdobywając nagrody, wyróżnienia i medale. Za tymi osiągnięciami kryje się wytrwała praca całego grona pedagogicznego (ze zrozumiałych względów nie można tutaj wszystkich z nazwiska wymienić).

Szkoła uczestniczy w **projektach unijnych**, które wyrównują szanse edukacyjne dzieci i młodzieży z terenów wiejskich oraz ich dostęp do dóbr kultury. W 2006 r. zrealizowano 4 projekty, w następnym projekcie „Szkoła Równych Szans”, kursy doskonalące dla nauczycieli w zakresie języków obcych. Od listopada 2011 r. realizowany jest na terenie placówki projekt edukacyjny współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego „**Nasze szanse**”. Dzięki niemu, wszyscy uczniowie uczestniczą w zajęciach wyrównawczych, kompensacyjnych, kołach zainteresowań, wyjeżdżają na wycieczki edukacyjne i do teatru.

Od trzech lat, z inicjatywy wicedyrektora p. Barbary Dobosz, uczniowie i wychowawcy ośmiu klas biorą udział w „Adopcji Serca”. Zaadoptowano czworo dzieci z Afryki, pomagając im zdobyć wykształcenie, często zaspokoić głód, stwarzając namiastkę szczęśliwszego dzieciństwa.

W bieżącym roku szkolnym uczy się 399 uczniów w 20 oddziałach, w tym w 4 klasach integracyjnych i 2 oddziałach przedszkolnych (pierwszą klasę integracyjną utworzono

3 Popiersie Patrona szkoły – Romualda Traugutta, źródło: Archiwum SP w Mrozach

4 źródło: Archiwum SP w Mrozach





1 źródło: Archiwum SP w Mrozach

2 źródło: Archiwum SP w Mrozach

w roku szkolnym 2008/09). Kadra nauczycielska liczy 38 nauczycieli i 10 pracowników administracyjno-obslugowych.

Szkoła Podstawowa im. Romualda Traugutta jest placówką nowoczesną, przyjazną dzieciom i rodzicom. Od początku swego istnienia była i jest ważnym ośrodkiem życia oświatowego i kulturalnego Mrozów i okolic.





Szkoła Podstawowa w Mrozach, fot. qmphotostudio

Ogólnopolski Zjazd Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych w Mrozach



Ogólnopolski Zjazd Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych w Mrozach jest oddolną inicjatywą nauczycieli, którzy chcieli stworzyć miejsce wymiany doświadczeń oraz uzyskiwania wiedzy na temat nowości w dziedzinie kształcenia dzieci i młodzieży w zakresie technik informatyczno-komunikacyjnych. Głównym inicjatorem Zjazdu i jego koordynatorem po dzień dzisiejszy jest nauczyciel informatyki w Szkole Podstawowej w Mrozach – Wiesław Grabarczyk. W 2013 r. Zjazd odbył się już po raz dwunasty. Z konferencji o niewielkim zasięgu przeobraził się w wydarzenie wykraczające poza granice naszego kraju, na które zapisy kończą się w kilka godzin po ich uruchomieniu. Zjazd jest ogromnym wyzwaniem logistycznym a w jego organizację zaangażowani są licznie nauczyciele, pracownicy gminnych jednostek, rodzice i uczniowie.

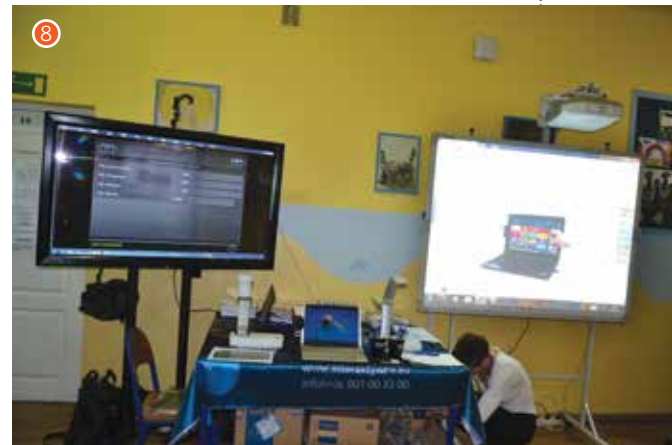
Zadania, jakie stawiają sobie organizatorzy Zjazdu, to przede wszystkim: inspirowanie do nowych wyzwań edukacyjnych, kształtowanie nowoczesnego wizerunku szkoły, zmiana stereotypów panujących w edukacji, bycie forum wymiany doświadczeń i miejscem prezentacji nowinek technologicznych dla oświaty, w tym często premierowych oraz przyczynianie się do wzrostu bezpieczeństwa dzieci w Internecie. Wyżej wymienione zadania realizowane są w trakcie trzydniowej konferencji, w ramach której odbywają się wykłady, zajęcia warsztatowe, spotkania z zaproszonymi prelegentami. Grupami docelowymi są: nauczyciele informatyki (z kraju i zza granicy), nauczyciele innych przedmiotów - prekursorzy edukacji informatycznej, przedstawiciele organów prowadzących szkoły oraz dyrektorzy szkół, młodzież szkolna, przedstawiciele rodziców. Każda z grup uczestniczy w specjalnie dla siebie przygotowanych panelach.

Od 2011 r. honorowy patronat nad Zjazdem sprawuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej.



- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10

źródło: Archiwum SP
w Mrozach



Szkoła Podstawowa w Grodzisku

Historia szkoły

*Małgorzata Ptaszyńska
Dyrektor Szkoły Podstawowej w Grodzisku*



Początki naszej szkoły sięgają czasów carskich XX w. Mieszkaniec Grodziska, Pan Standziak (imię nieznanne) zbierał dzieci i uczył je czytać i pisać (nauka języka polskiego

była wtedy zakazana). Nauczyciel został jednak za swoją działalność wydany władzom carskim. Uwieczniony i skatowany przez Kozaków zmarł. Po tym zdarzeniu, w mieszkańcach wsi rozbudziła się wola walki o język polski i potrzeba kształcenia się. Około 1916 roku zaczęto gromadzić dzieci w większe grupy i nauczać w domach prywatnych. Był to początek prawdziwej szkoły.

Budowę szkoły w Grodzisku rozpoczęto w 1928 r. Pracami kierował pan Walenty Mikita. Fundusze na ten cel w części pochodziły z powiatu mińskiego, pozostałe wpływy to opodatkowanie się mieszkańców Grodziska i okolicznych wsi. Dzięki ogromnemu

wysiłkowi w 1930 roku stanęła piękna jak na tamte czasy, piętrowa szkoła z kopertowym dachem. Budynek był okazały i położony na rozstaju dróg w najwyższym miejscu Grodziska. Dzięki zaangażowaniu społeczeństwa, nauczycieli i dzieci, a przede wszystkim jej kierownika - pana Mikity, otoczenie wokół szkoły szybko zmieniło się w przepiękny ogród, pełen drzew i kwiatów, o który dzieci dbały nawet w wakacje.



1995 r., źródło: Archiwum SP w Grodzisku

- 1 Budynek szkoły przed wojną, źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 2 Lata 80-te XX w., źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 3 Budowa szkoły w 1997 r., źródło: Archiwum SP w Grodzisku



Niestety wybuchła II wojna światowa. We wrześniu 1939 r. budynek został zniszczony, a naukę przerwano. Wznowiono ją wiosną 1940 r. w remizie strażackiej. Z uwagi na dużą ilość dzieci chętnych do nauki, zaczęto wynajmować pokoje w prywatnych chałupach. W latach 1946-49 rozpoczęto odbudowę szkoły. Rok szkolny 1949/1950 rozpoczął się w wyremontowanym budynku. Nie był już tak okazały jak ten sprzed wojny. Pierwszym kierownikiem odbudowanej szkoły została pani Halina Adamczakowa. W roku 1950 powrócił z wojny pan Franciszek Adamczak (mąż pani Haliny Adamczakowej) i objął kierownictwo szkoły. Pełnił tę funkcję przez 20 lat tj. do roku 1970. Z dokumentów wynika, iż w latach 50. 60. i 70. do szkoły w Grodzisku uczęszczało około 230 uczniów, którzy uczyli się w pięciu niewielkich salach lekcyjnych. Standardem w tamtych czasach były toalety na zewnątrz, ogrzewanie z pieców kaflowych, podłogi z surowych desek. Dzieci przebiegały się na korytarzu. Taka sytuacja trwała do roku 1981. Wówczas rozpoczęto remont i modernizację budynku. Założono centralne ogrzewanie, wydzielono miejsca na łazienki wewnątrz budynku, wygospodarowano pomieszczenie na szatnię.



W latach 1970-1980 funkcję kierownika szkoły pełniła pani Irena Gałązka. Następnie w 1980 r. przejęła to stanowisko pani Barbara Gadowska, a 1987 roku powołano na dyrektora panią Wiesławę Kulik. Szkoła w dalszym ciągu borykała się z problemem ciasnoty, lekcje pro-



4

wadzone były na dwie zmiany. Baza lokalowa była niewystarczająca i w złym stanie technicznym. W związku z tym, z inicjatywy Komitetu Rodzicielskiego i Dyrekcji Szkoły powołany został Komitet Rozbudowy Szkoły,

który swoimi argumentami przekonał ówczesne władze do konieczności rozbudowy szkoły i tak ruszyła budowa nowego obiektu. Otwarcie nowego budynku nastąpiło w lutym 1998 r. Wydarzenie to, było niezapomnianym przeżyciem i powodem do radości dla inicjatorów budowy, mieszkańców, dzieci i nauczycieli.

W 2001 została otwarta Izba Regionalna utworzona przez pana Krzysztofa Kulika. Honorowym gościem był poeta i rzeźbiarz ludowy z Podlasia – pan Witold Lorentowicz, który podarował kolekcję kolorowych rzeźb związanych z życiem wsi.

Od 2007 r. dyrektorem szkoły jest pani Małgorzata Ptaszyńska.



6



7



8



5

- 4 źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 5 Reprezentacja szkoły podczas pierwszych Dni Mrozów w 1998 r., źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 6 Dzień Edukacji Narodowej w 2002 r., źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 7 Otwarcie Izby Regionalnej w 2001 r., źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 8 źródło: Archiwum SP w Grodzisku

Bieżąca działalność



Aktualnie Szkoła Podstawowa w Grodzisku jest placówką 8 oddziałową - 6 klas szkoły podstawowej i 2 oddziały przedszkolne. Posiada 8 sal lekcyjnych, w tym pracownię komputerową oraz mini salę gimnastyczną, bibliotekę z czytelnią i świetlicę. W placówce funkcjonuje kuchnia przygotowująca obiady dla 90 % uczniów. Szkoła posiada odpowiednie warunki lokalowe i systematycznie jest modernizowana.

Na bieżąco uzupełniana jest baza dydaktyczna i wyposażenie. Zajęcia odbywają się tylko w nowym budynku, stary jest po generalnym remoncie i pozostaje do dyspozycji gminy. Na terenie szkoły znajduje się wielofunkcyjne boisko sportowe Orlik 2012 i duży plac zabaw. Obiekty te dostępne są również dla mieszkańców Grodziska. Na boisku prowadzone są lekcje wychowania fizycznego, a w godzinach popołudniowych treningi sportowe i rozgrywki dla wszystkich chętnych.



Wszyscy nauczyciele, uczniowie, pracownicy szkoły i rodzice starają się aby w naszej szkole panowała przyjazna, rodzinna atmosfera. Uczniowie w poczuciu bezpieczeństwa zdobywają wiedzę pozwalającą sprostać wymaganiom dorosłego życia. Aby osiągnąć założone cele cała społeczność szkolna podejmuje różne, czę-

sto dodatkowe działania, które jednocześnie wpływają na dobre relacje i pozytywny obraz placówki. W odpowiedzi na potrzeby środowiska bardzo dobrze rozwinięta jest funkcja opiekuńcza szkoły. Nauczyciele sprawują opiekę nad dziećmi już od godz. 7.00 do 16.30 (w zależności od potrzeb). W szkole działa biblioteka, świetlica szkolna oraz sala zabaw. Miejsca te sprawują funkcję dydaktyczno-opiekuńczo-rozrywkową, odpowiadają na potrzeby i zainteresowania uczniów, którzy chętnie spędzają tam czas po lekcjach. Bardzo dobrze układa się współpraca z Radą Rodziców, która jest niezwykle aktywna i chętna do działania. W sytuacjach kryzysowych zawsze wspiera nas OSP w Grodzisku, która od dawna jest z nami zaprzyjaźniona. Uczniowie mający trudności w nauce i inną trudną sytuację mogą liczyć na pomoc i wsparcie instytucji współpracujących ze szkołą np. Urzędu Gminy w Mrozach, Poradni Pedagogiczno - Psychologicznej, GOPS-u, Policji. Od pewnego czasu zauważamy, że szkoła i jej teren stały się centrum życia dzieci od rana do późnego wieczora, dlatego też w okresie wakacji w ramach „Ak-



cji letniej” organizujemy zajęcia dla przedszkolaków i półkolonie dla uczniów odpoczywających w miejscu zamieszkania. Inne chętnie dzieci mogą wraz z nauczycielem w czasie ferii zimowych

i wakacji, wyjechać w góry lub nad morze.

Od roku 2009 w szkole systematycznie realizowane są projekty unijne, dzięki którym stała się ona atrakcyjniejsza dla uczniów, nauczycieli i rodziców. Szkoła posiada bogatą ofertę pomocy multimedialnych i dydaktycznych np. pracownia komputerowa z oprogramowaniem edukacyjnym, projektor, laptopy. Większość pomocy została zakupiona w ramach projektów unijnych. Nauczyciele wykorzystują pomoce dydaktyczne na lekcjach oraz kółkach zainteresowań, zajęciach indywidualnych rozwijające zdolności jak również pomagających przezwyciężyć trudności w nauce i rozwoju.



Działalność szkoły to przede wszystkim funkcja dydaktyczna. Uczniowie z naszej szkoły sprawdzają i porównują swoją wiedzę i umiejętności z innymi. Chętnie biorą udział w konkursach szkolnych i pozaszkolnych np.: przedmiotowych, recytatorskich, ortograficznych, plastycznych, ekologicznych, bezpieczeństwa ruchu drogowego, wiedzy pożarniczej, na których często odnoszą sukcesy. Szkoła osiąga wysokie wyniki w zawodach sportowych zwłaszcza w piłce siatkowej, konkursach plastycznych, informatycznych i ekologicznych. Nasza placówka jest również organizatorem konkursów i imprez gminnych np. Gminny Konkurs Ortograficzny, Olimpiada Sportowa Przedszkoli i Klas I-III.

Nauczyciele systematycznie rozwijają w uczniach potrzebę stałego kontaktu z kulturą, wskazują formy spędzania czasu poprzez uczestnictwo w zajęciach i spektaklach teatralnych, lekcjach muzealnych, koncertach filharmonii, wystawach, spotkaniach z „ciekawymi ludźmi”, spotkaniach autorskich oraz wycieczkach turystyczno-krajoznawczych.

Szkoła w Grodzisku biorąc udział w ogólnopolskich programach „Sprzątanie świata”, „Szklanka mleka”, „Ratujemy i uczymy się ratować” promuje również zdrowy styl życia, aktywny wypoczynek, zachowania proekologiczne.

Staramy się również wychowywać dzieci na wrażliwych ludzi, nieobojętnych na los innych, dlatego nasi uczniowie chętnie biorą udział w Wolontariacie i akcjach charytatywnych (Zbiórka żywności, WOŚP, Góra grosza, zbiórka plastikowych nakrętek, zbiórka makulatury, szlachetna paczka)

W placówce systematycznie prowadzona jest działalność profilaktyczna, związana z zapobieganiem niewłaściwym zachowaniom, jak również różnego rodzaju uzależnieniom. Realizowana jest ona przy współpracy z Gminną Komisją ds. Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Uzależnień w Mrozach

Kadra pedagogiczna składa się z 13 nauczycieli, którzy są bardzo dobrze wykształceni, większość posiada kwalifikacje do nauczania dwóch i więcej przedmiotów i uzyskała najwyższy stopień awansu zawodowego - nauczyciela dyplomowanego. Aby jednak wyjść naprzeciw potrzebom współczesnej szkoły nauczyciele wciąż rozwijają się zawodowo. Aktywnie i systematycznie uczestniczą w zewnętrznych i wewnętrznych formach doskonalenia zawodowego (szkolenia, w tym e-learning, narady, seminaria, warsztaty, kursy doskonalące (szczególnie w tych finansowanych ze środków unijnych). Od wielu lat chętnie przyjmujemy na praktyki studenckie przyszłych nauczycieli, którym służyliśmy radą. Dużą pomocą i wsparciem dla placówki są stażyści i inni pracownicy zatrudnieni czasowo, dzięki współpracy z Urzędem Pracy.

W naszym środowisku kultywowane są tradycje patriotyczne, regionalne i religijne poprzez organizowanie: apeli szkolnych, akademii i uroczystości, w których udział biorą: społeczność szkolna, rodzice, mieszkańcy, przedstawiciele samorządów i zaproszeni goście. Między innymi możemy się poszczycić wizytą w Pałacu Prezydenckim i wspólnym wykonywaniem z parą Prezydencką kokard narodowych. Organizujemy imprezy integracyjne z okazji świąt rodzinnych oraz festyny, na których to prezentujemy dorobek szkoły oraz integrujemy całą społeczność.

Od wielu lat w szkole prowadzone są działania zwiększające szanse edukacyjne uczniów poprzez indywidualizację procesu edukacji, co przynosi efekty w postaci sukcesów w sprawdzianach zewnętrznych. Kariery zawodowe naszych absolwentów są również

- 1 źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 2 Olimpiada Sportowa Przedszkoli i Klas I-III, źródło: Archiwum SP w Grodzisku
- 3 Z wizytą w Pałacu Prezydenckim, 2013 r., fot. UMiG Mrozy
- 4 źródło: Archiwum SP w Grodzisku

- 1 Budynek szkoły w Jeruzalu z 1933 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu
- 2 Uczniowie przed szkolnym barakiem 1949 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

dla nas powodem do dumy i radości.

W roku szkolnym 2013/2014 do szkoły uczęszcza 108 uczniów i dzieci (szkoła podstawowa i przedszkole). Mamy nadzieję, że ta liczba będzie rosła, w związku tym, że Grodzisk wciąż rozwija się, poprawiają się warunki życia mieszkańców a dzieci z innych miejscowości mają zapewnione dowozy. Marzeniem naszym jest to, aby nasza piękna szkoła oraz jej otoczenie dzięki lepszemu wyposażeniu stały się centrum życia sportowego i kulturalnego środo-

wiska. Chcielibyśmy aby szkoła tętniła życiem od rana do wieczora zgodnie z potrzebami współczesnego świata, aby zapewniała podopiecznym wszechstronny rozwój i poczucie bezpieczeństwa oraz możliwość atrakcyjnego spędzania czasu wolnego.



Szkoła Podstawowa w Grodzisku, fot. qmphotostudio

Zespół Szkół im. Henryka Sienkiewicza w Jeruzalu

Historia szkoły



Agnieszka Juszcak
Dyrektor Zespołu Szkół w Jeruzalu

Pierwsze dokumenty dotyczące szkoły podstawowej w Jeruzalu związanej z dawną Publiczną Szkołą Powszechną po-

chodzą z roku 1925/26. Czteroklasowa szkoła nie posiadała własnego lokum. Zajęcia były prowadzone w mieszkaniach prywatnych. W roku 1926/27 podwyższono stopień organizacji szkoły i wprowadzono klasę piątą, a w następnym roku klasę szóstą. W roku szkolnym 1929/30 okres kształcenia wydłużono do klasy siódmej. Od tegoż roku zajęcia prowadzone były dodatkowo w organistowce, jak i w budynku gminnym w centrum Jeruzala. W 1933 r. Ludwik Kędzierski z zawodu stolarz pobudował budynek z przeznaczeniem na szkołę. Nie zaspokajał on jednak potrzeb bazowych i uczniowie w dalszym ciągu uczyli się w prywatnych mieszkaniach. Z czasem mieszkańcy Jeruzala postanowili wybudować nową szkołę za pieniądze uzyskane z wydzierżawienia terenów łowieckich myśliwym. Nowy budynek posiadał dwie izby lekcyjne o powierzchni 100 m². W latach 40-tych zdecydowano się wykorzystać na potrzeby szkoły poniemiecki barak, w którym zorganizowano 4 izby lekcyjne i kancelarię.



W roku szkolnym 1944/45 zajęcia odbywały się w trzech budynkach.

W 1954r. kierownik szkoły Stanisław Suda powołał Komitet Budowy Szkoły z Feliksem Soćko na czele. Plac pod budowę o powierzchni około 2 ha ofiarowali mieszkańcy Jeruzala. W roku 1958 zostaje oddana do użytku nowa szkoła z zastępczą salą gimnastyczną. W tym też roku kierownikiem szkoły został Roman Pieniak.

W roku 1963 oddano do użytku boisko do piłki ręcznej, koszykowej i siatkowej oraz bieżnię. Pod koniec lat 60-tych w budynku była woda i węzeł sanitarny. W roku 1970 uruchomiono stołówkę szkolną. W 1973 roku wykonano centralne ogrzewanie. Lata siedemdziesiąte to okres, kiedy w szkole powstały pracownie wyposażone w sprzęt i pomoce dydaktyczne. W 1984 roku dyrektorem szkoły została Janina Pieniak.

W związku z dużą liczbą uczniów i problemami mieszkaniowymi nauczycieli zostaje podjęta decyzja o budowie piętra w funkcjonującej szkole. W 1993 r. oddano do użytku pomieszczenia w nadbudowanej szkole. Jest to także rok zmiany na stanowisku dyrektora. Na emeryturę odeszła Janina Pieniak, dyrektorem została Marianna Bogusz.

- 3 Świadectwo szkolne z 1941 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

3

GENERALGOUVERNEMENT

6-Klassige öffentliche polnische Volksschule Nr. ...
Klasowa polska publicznej szkoła powszechna

in Jeruzala Kreis Minsk
Nr. 4 Schuljahr 1940/41
Bok szkolny

SCHUL-ENTLASSUNGSZEUGNIS
ŚWIADECTWO
UKOŃCZENIA SZKOŁY POWSZECHNEJ

Stapaniński Edward Stanisław

geboren am 11. September 1926 in Lubowen
Kreuz Minsk Konfession orthodox-kathol.
Kreis Minsk Kreis powiat

besuchte die 6-Klassige Volksschule vom 1. September 1941 bis 1. September 1941 und ist mit nachstehendem Zeugnis aus der 2. Klasse entlassen worden.
do 1. września 1941 i po ukończeniu 2 klasy opuścił szkołę z następującym świadectwem:

Religion	gennigend	religij	dostateczny
Polnische Sprache	gennigend	język polski	dostateczny
Sprache		język	
Naturkunde	gut	nauka o przyrodzie	dobry
Rechnen u. Bandrechen	gut	arytmetyka z geometrią	dobry
Zeichnen	gut	rysunki	dobry
Werkerunterricht	gut	zajęcia praktyczne	dobry
Gesang	gennigend	śpiew	dostateczny
Leibesübungen	gut	ćwiczenia fizyczne	dobry
Werbliche Handarbeiten		roboty kobiece	

Versämmt Stücken Opuszczonych podzieln 5 davon unostanowidni niesprawiedliwosci

Bemerkungen Uwagi 2 wzniesien dobrych

Jeruzal den 11. September 1941

Klassenlehrer - opiekun klasy P. Pieniak Schulleiter - kierownik szkoły

Urteile: sehr gut, gut, gennigend, nicht gennigend.
Skala ocen: bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny.

Staatskanzlei Warschau - Nr. 1941

- 1 Budynek szkoły w 1957 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu
- 2 Nadbudowa szkoły 1993 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu
- 3 Kierownik szkoły - Roman Pieniak i uczniowie, źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu
- 4 Grono nauczycielskie i uczniowie, lata 80-te XX w., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

Połowa lat 90-tych to okres remontów w szkole: układanie nowych parkietów, remont łazienek, wymiana drzwi wewnętrznych i zewnętrznych, odnawianie izb lekcyjnych i korytarzy. W 1998 rok zostaje oddana do użytku pierwsza pracownia komputerowa wyposażona w sprzęt zakupiony przez Urząd Gminy w Mrozach. W związku z reformą szkolnictwa w roku 1999 nastąpiła zmiana w organizacji pracy szkoły. 8-klasowe szkoły podstawowe zostają przekształcone w 6-klasowe i powstają 3-letnie gimnazja. W związku z tym Rada Gminy Mrozy powołała Zespół Szkół w Jeruzalu, w skład którego weszły szkoła podstawowa i gimnazjum. W 2000 roku dostosowano bazę do potrzeb placówki oraz zaadaptowano mieszkania służbowe na izby lekcyjne. W tym samym roku szkoła otrzymała od Ministerstwa Edukacji Narodowej 10-stanowiskową pracownię komputerową, dokupiono 5 komputerów ze środków gminnych (łącznie 15 komputerów). Tegoż roku szkoła otrzymała z Urzędu Kultury Fizycznej i Sportu sprzęt sportowy na około 20 tys. złotych.

Rok 2001 to rozpoczęcie budowy łącznika, który oddano do użytku w sierpniu 2002 roku wraz z rozbudowaną stołówką. W lipcu 2003 roku rozpoczęto budowę sali sportowej, która trwała 7 miesięcy. 16 stycznia 2004 roku oddano do użytku salę sportową, szkole nadano imię Henryka Sienkiewicza, zaś rodzice ufundowali sztandar. Dwa lata później szkoła obchodziła 80 – lecie istnienia. W roku szkolnym 2009/2010 dyrektorem szkoły została pani Agnieszka Juszcak.





Zespół Szkół w Jeruzalu, fot. qmphotostudio



Kulturomaniak 2011 r., źródło:
Archiwum ZS w Jeruzalu

Bieżąca działalność

W skład Zespołu Szkół w Jeruzalu wchodzi: Oddział Przedszkolny liczący 23 dzieci w wieku 3 i 4 lata, Oddział „0” liczący 16 dzieci, Szkoła Podstawowa licząca 109 uczniów i Gimnazjum liczące 85 uczniów. W Zespole Szkół zatrudnionych jest 26 nauczycieli, w tym pedagog szkolny. Zajęcia specjalistyczne prowadzą pracownicy PPP w Mińsku Maz.- reedukator, logopeda, psycholog. Zajęcia edukacyjne odbywają się zgodnie z ramowym planem nauczania. W szkole podstawowej i w gimnazjum działają organizacje: Samorząd Uczniowski, PCK, SKO pod patronatem Banku Spółdzielczego w Mrozach oraz Stowarzyszenie Kultury Fizycznej pod nazwą Uczniowski Klub Sportowy Orliki Jeruzal. Uczniowie mogą rozwijać

swoje zainteresowania sportowe uczestnicząc w SKS-ach. W szkole podstawowej i w gimnazjum prowadzona jest sekcja piłki nożnej dziewcząt. Oprócz zajęć obowiązkowych i dodatkowych nauczyciele prowadzą zajęcia pozalekcyjne i koła zainteresowań. **W szkole organizowane są koncerty i występy z udziałem artystów:** grupy Limbos, Orkiestry Dni Naszych i Filharmonii Narodowej, przedstawienia profilaktyczne dotyczące agresji i uzależnień, przedstawienia w wykonaniu teatru kukielkowego, projekcje filmów oraz występy grup cyrkowych.

W ramach działalności wychowawczej szkoła organizuje: spotkania z pracownikami poradni psychologiczno-pedagogicznej dotyczące reorientacji zawodowej, warsztaty z przedstawicielami Mobilnego Centrum Informacji Zawodowej w Siedlcach na temat komunikacji społecznej, prezentacji własnej osoby oraz wyboru szkoły ponadgimnazjalnej w oparciu o własne predyspozycje i zainteresowania, spotkania z dzielnicowym

i policjantami Komisariatu Policji w Mińsku Maz. dotyczące bezpieczeństwa w szkole, w domu, w Internecie oraz właściwego zachowania

w szkole i poza szkołą. **W ramach działalności opiekuńczej szkoła otacza opieką uczniów z rodzin zaniedbanych środowiskowo, typując ich do:** bezpłatnych obiadów, zapomóg losowych, bezpłatnych podręczników, wyjazdów organizowanych przez szkołę, stypendium socjalnego.

Szkoła bierze aktywny udział w imprezach i uroczystościach organizowanych w lokalnym środowisku, na terenie gminy oraz powiatu. Szkoła Podstawowa i Publiczne Gimnazjum w Zespole Szkół im. Henryka Sienkiewicza w Jeruzalu posiada tytuł „Szkoła z klasą”.



Uczestniczymy w: akcjach charytatywnych (np. „Góra Grosza”, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy, konkursach: przedmiotowych, recytatorskich, plastycznych, teatralnych, Ogólnopolskim Turnieju Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym”, „Zjazdach Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych” – największym w Polsce spotkaniu koordynatorów edukacji informatycznej w polskich szkołach, gdzie jest okazja do wymiany doświadczeń i pomysłów, zawodach sportowych; ogólnopolskiej akcji „Szklanka mleka”, „Owoce w szkole”; zajęciach sportowych i informatycznych w czasie ferii zimowych, dyskotekach szkolnych, realizacji projektów współfinansowanych przez Unię Europejską. redagowaniu gazetki szkolnej „Ale o co chodzi???”



Kulturomaniak 2011 r., źródło:
Archiwum ZS w Jeruzalu



Coroczne imprezy:

Grudzień – wspólne spotkanie wigilijne, Styczeń/Luty – Futsal Orlik Cup, Choinka Szkolna, Dzień Babci i Dzień Dziadka, Kwiecień – spotkanie integracyjne uczniów klas VI, Maj – Dzień Patrona, Czerwiec – Piknik Rodzinny.

Nasza szkoła posiada: pełnowymiarową salę gimnastyczną, przestrzenne i kolorowe pracownie przedmiotowe, 2 pracownie komputerowe, 30 stanowisk komputerowych ze stałym dostępem do Internetu, Centrum Informacji Multimedialnej w bibliotece szkolnej, wyposażonej w 13 komputerów, urządzenia wielofunkcyjne: fax, kopiarka, skaner, 2 tablice multimedialne, bibliotekę z bogato wyposażonym księgozbiorem, czytelnię z bogatą ofertą słowników, encyklopedii i czasopism młodzieżowych, kompleks boisk „Orlik 2012” oddany do użytku w 2009 roku, plac zabaw i salę zabaw dla dzieci utworzone w ramach Rządowego Programu „Radosna Szkoła”. Szkoła zapewnia bezpłatny dowóz uczniów. Osoby dojeżdżające, czas oczekiwania na autobus mogą spędzać na świetlicy szkolnej pod opieką nauczyciela.



Osiągnięcia: Lata 70-te ubiegłego wieku to czas pierwszych sukcesów sportowych naszych uczniów, szczególnie w tenisie stołowym. Piotr Zieliński, uczeń naszej szkoły: wygrywa Mistrzostwa Polski dla Niezrzeszonych w Poznaniu, zajmuje II miejsce w Mistrzostwach Polski juniorów młodszych we Wrocławiu, wyjeżdża jako reprezentant Polski na Mistrzostwa Europy do Ankary. W maju 1978 r. odbyły się letnie Igrzyska młodzieży Szkolnej w Garwolinie. Naszą szkołę reprezentowali Piotr Zieliński oraz synowie Pana dyrektora- trenera Pieniaka, Andrzej i Krzysztof. Na igrzyskach zdobyli oni łącznie w tenisie stołowym siedem złotych medali i dwa srebrne.

W 1997 r. uczennica naszej szkoły Anna Świątek w olimpiadzie wojewódzkiej w Siedlcach zajęła 8 miejsce, zaś rok później Monika Świątek również w olimpiadzie matematycznej zajęła 2 miejsce w województwie. Uczniowie naszej szkoły brali udział w wielu

konkursach na szczeblu powiatu, rejonu, województwa zajmując punktowane miejsca. Oto niektóre z nich:

Turniej Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym: 2008 r. – III miejsce w powiecie Gim., 2009 r. – I miejsce w powiecie Gim., 2010 r. – I miejsce w powiecie i I miejsce w rejonie Gim. (39)

Konkursy recytatorskie: 2012 r. – II miejsce w powiecie Szk.P., 2013 r. – III miejsce w powiecie Szk.P.;

Konkursy ekologiczne: 2010 r. - III miejsce w powiecie Gim. 2012 r. – I miejsce w powiecie Szk.P., III miejsce w powiecie Szk.P.,

Konkursy plastyczne: 2006 r. – I miejsce w powiecie Gim., 2008 r. – III miejsce w powiecie Gim., 2010 r. – II miejsce w powiecie Gim.

2011 r. – I miejsce w powiecie Szk.P.

- 1 Uczniowie w trakcie WOŚP, źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu



- 2 Wigilia szkolna, źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

- 3 źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

- 4 Święto sportu 1978 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

Największe osiągnięcia nasi uczniowie mają w dziedzinie sportu:

2003r. – mistrzostwo powiatu SZS w rozgrywkach piłki nożnej dziewcząt, **2004r.** – I miejsce w powiecie – unihokej chłopców Sz.P., I miejsce w ogólnopolskim turnieju halowym chłopców Szk.P., **2005r.** – mistrzostwo powiatu SZS w rozgrywkach piłki nożnej dziewcząt., **2006r.** – I miejsce w regionie ZZS chłopców z Gim., **2007r.** – I miejsce w Turnieju halowym o Mistrzostwo OZPN Siedlce chłopców z Gim., **2009r.** – I miejsce w województwie piłki nożnej chłopców Sz.P., II miejsce w regionie piłki nożnej chłopców z Gim., mistrzostwo powiatu SZS w rozgrywkach piłki nożnej dziewcząt., **2010r.** – mistrzostwo powiatu SZS w rozgrywkach piłki nożnej dziewcząt., **2011r.** – II miejsce w regionie piłki nożnej dziewcząt Gim., II miejsce w województwie w Turnieju Adidas Cup chłopców, **2012r.** – I miejsce na Mazowszu w rozgrywkach ZZS dziewcząt Gim., III miejsce w województwie w halowych Mistrzostwach Pol-



ski dziewcząt z Gim., III miejsce w Ogólnopolskim Turnieju Radomskim dziewcząt z Gim.

1 Orliczki 2012 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu

2 Orliczki 2010 r., źródło: Archiwum ZS w Jeruzalu



Zespół Szkół im. Adama Mickiewicza w Mozach Gimnazjum Publiczne i Liceum Ogólnokształcące

„Zrodzeni z tajnych kompletów rośniemy z Polską dziś nową” - tak brzmią pierwsze słowa hymnu Zespołu Szkół w Mozach. Stanowią one swoiste motto, przyświecające działaniom dyrekcji i nauczycieli pracujących w tej szkole. Opierając się na tradycji chcemy aktywnie działać tu i teraz tak, by młodzież opuszczająca mury liceum i gimnazjum mogła w przyszłości podołać wyzwaniom stawianym przez współczesny świat; aby była „dumą naszych czasów”.

Historia szkoły



Początki naszej szkoły sięgają okupacyjnej jesieni, kiedy to grupa miejscowej inteligencji zaczęła organizować tajne komplety. Tajne nauczanie odbywało się w prywatnych mieszkaniach nauczycieli. Początko-

wo z tej formy kształcenia korzystało 30 uczniów, w miarę upływu czasu liczba ta wzrosła do 70. Inicjatywa ta zaowocowała utworzeniem 3 września 1944 r. gimnazjum. 1 listopada 1944 roku otwarto pierwszą klasę licealną, do której przyjęto 20 uczniów. W październiku 1944 roku dyrekcja szkoły i nauczyciele podjęli starania o uregulowanie kwestii prawnego właściciela Gimnazjum. Władze Kuratorium i ZNP w Mińsku Mazowieckim uznały, że sprawa upaństwowienia szkoły jest przedwczesna (jeszcze toczyła się wojna z Niemcami). Decyzją Rady Pedagogicznej z dnia 26 października 1944 roku przekazano Gimnazjum w Mozach ZNP. Gimnazjum stało się własnością Samorządu, przyjęło nazwę Samorządowe Koedukacyjne Ogólnokształcące Gimnazjum i Liceum w Mozach. W dalszym ciągu nie było szkołą państwową. Ogólna liczba uczęszczających do szkoły w pierwszym roku jej istnienia wynosiła 208 osób. Początkowo zajęcia odbywały się w domach prywatnych. Od 15 września 1944 r. Wójt Gminy Kuflew na prośbę **pierwszego dyrektora gimnazjum Pani Laury Hessowej** przyznał szkole budynek po żydowskim doktorze Lauerze, a jego dostosowaniem do potrzeb szkoły zajęła się cała miejscowa społeczność. Już od 29 października działały w szkole organizacje

młodzieżowe: Czerwony Krzyż, harcerstwo, koło literacko-historyczne oraz chór.

Od 1945 r. na krótko po ustąpieniu ze stanowiska Pani Hessowej zastępstwo objął **Pan Franciszek Mondzielewski**, a 1946 r. szkołą kierował **Alojzy Braclawski**. W roku szkolnym 1945/46 młodzież uczyła się w 7 klasach gimnazjalnych i 2 licealnych. Dzięki regularnemu nauczaniu już wiosną 1946 r. młodzież zdała pierwszą w dziejach liceum maturę. Szkoła rozwijała się, zyskując prestiż w środowisku, tak że z czasem stała się jedną z najbardziej znaczących szkół średnich na terenie ówczesnego województwa siedleckiego.

- 3 Dom po dr. Lauerze – pierwsza siedziba, źródło: Archiwum ZS w Mozach
- 4 Świadcstwo dojrzałości z pierwszej w dziejach szkoły matury, 1946 r., źródło: Archiwum ZS w Mozach

Marianna Bogusz
Dyrektor Zespołu Szkół w Mozach



ŚWIADECTWO UKOŃCZENIA GIMNAZJUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

urodzona dnia 22 grudnia 1926 r. w Mrozach
powiatu mińskiego, religii (wyznania) ryzyńska-katol
przyjęła do klasy szwartej w dniu 1 września 1944 r.
ukończyła w 1945 r. naukę w zakresie programu, przepisanego
dla gimnazjum ogólnokształcącego, zorganizowanego na zasadach art. 20
ustawy z dnia 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. R. P.
Nr 38, poz. 389), w Prywatnym Liceum i Gimnazjum
im. S. N. P. w Mrozach

Mrozach

Nr 22

CZŁONKOWIE RADY

N. K. K.
Stojka
Dr. Brach



ŚWIADECTWO GIMNAZJUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

urodzona dnia 27 maja 1924 r. w Tuliszowie
powiatu Konińskiego religii (wyznania) ryzyńska-katol
uczęszczała do klasy szwartej i otrzymała, za rok szk. 1947/48
oceny następujące:

sprawowanie	<u>bardzo dobry</u>
religia	<u>bardzo dobry</u>
język polski	<u>dostateczny</u>
język łaciński	<u>dostateczny</u>
język niemiecki	<u>dostateczny</u>
historia	<u>dostateczny</u>
geografia	<u>dobry</u>
biologia	<u>dostateczny</u>
fizyka i chemia	<u>dostateczny</u>
matematyka	<u>bardzo dobry</u>
przygotowanie użytkowe	<u>bardzo dobry</u>
zajęcia praktyczne	<u>bardzo dobry</u>
ćwiczenia ciekawe	<u>bardzo dobry</u>
rysunek	<u>dobry</u>

ŚWIADECTWO LICEUM OGÓLNOKSZTAŁCĄCEGO

urodzona dnia 13 czerwca 1925 r. w Mrozach
powiatu Mrozach uczęszczała w roku szkolnym 1952-53
do klasy szwartej i otrzymała, oceny następujące:

sprawowanie	<u>za 1 półrocze</u>	<u>za rok szkolny</u>
język polski	<u>dostateczny</u>	<u>bardzo dobry</u>
język łaciński	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
język niemiecki	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
historia	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
nauka o Kościele	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
biologia	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
geografia	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
geologia	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
światopogląd	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
matematyka	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
logika	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
fizyka	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
chemia	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
rysunek	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
przygotowanie użytkowe	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
zajęcia praktyczne	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
ćwiczenia ciekawe	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>
rysunek	<u>dostateczny</u>	<u>dostateczny</u>

Koedukacyjne Gimnazjum Ogólnokształcące

Z. N. P.
w MROZACH

Rok szkolny 1944-45

ŚWIADECTWO SZKOLNE

urodzona dnia 22 grudnia 1926 r. w Mrozach
powiatu mińskiego religii ryzyńska-katol
uczęszczała do klasy szwartej i otrzymała, za rok szkolny 1944-45
oceny następujące:

sprawowanie	<u>bardzo dobry</u>
religia	<u>bardzo dobry</u>
język polskiego	<u>bardzo dobry</u>
język łacińskiego	<u>bardzo dobry</u>
język niemiecki	<u>bardzo dobry</u>
historia	<u>bardzo dobry</u>
geografia	<u>bardzo dobry</u>
biologia	<u>bardzo dobry</u>
fizyka i chemia	<u>bardzo dobry</u>
matematyka	<u>bardzo dobry</u>
przygotowanie użytkowe	<u>bardzo dobry</u>
zajęcia praktyczne	<u>bardzo dobry</u>
ćwiczenia ciekawe	<u>bardzo dobry</u>
rysunek	<u>bardzo dobry</u>

Opracował, datę szkolnych 11 i z tego nie uwzględniam

Uchwały Rady Pedagogicznej otrzymane 20 grudnia 1945 r.
Mrozach, dnia 21 czerwca 1945 r.
Stojka
Przewodnicząca

Mendzieluska
Przewodnicząca

Upaństwowienie szkoły nastąpiło 19 marca 1947 roku. Szkoła nosiła nazwę Państwowe Gimnazjum i Liceum w Mrozach. Funkcję dyrektora szkoły od 1947 roku do 1954 r pełnił **Stanisław Ciąćka**.

W 1947 roku podjęto starania o budowę internatu. Aby rozwiązać problem zakwaterowania dla uczniów, zakupiony został z funduszy Komitetu Rodzicielskiego i TBS-u duży drewniany dom letniskowy. Po przewiezieniu go na teren szkoły został rozbudowany i ocieplony, pełnił z powodzeniem rolę szkolnej bursy przez długie lata, bo aż do 1979 roku. 29 stycznia 1948 roku Rada Pedagogiczna zaaprobowwała Jana Kasprwicza na patrona szkoły. Zmianie uległa nazwa placówki. Liceum nazywa się **Państwową Szkołą Ogólnokształcącą Stopnia Licealnego w Mrozach**.

W roku szkolnym 1949/50 szkoła pracowała w trudnych warunkach. Klasy liczyły ponad 40 uczniów (nawet 53). Nauka odbywała się na dwie zmiany. Ponieważ coraz więcej kandydatów zgłaszało chęć kształcenia się w Mrozach, konieczna stała się budowa nowego gmachu. W roku 1954 na stanowisko dyrektora powołano **Pana Walentego Solińskiego**, który pełnił tę funkcję do 1956 r. Dzięki ofiarnej pracy miejscowej społeczności w 1955 r. oddano do użytku budynek główny szkoły. Obchodzony był wówczas rok Mickiewiczowski, toteż nic dziwnego, że dyrekcja, nauczyciele i uczniowie wyrazili pragnienie, by to właśnie nasz narodowy Wieszcz stał się patronem liceum w Mrozach. 23 maja 1956 r. Rada Pedagogiczna zwróciła się do władz



5

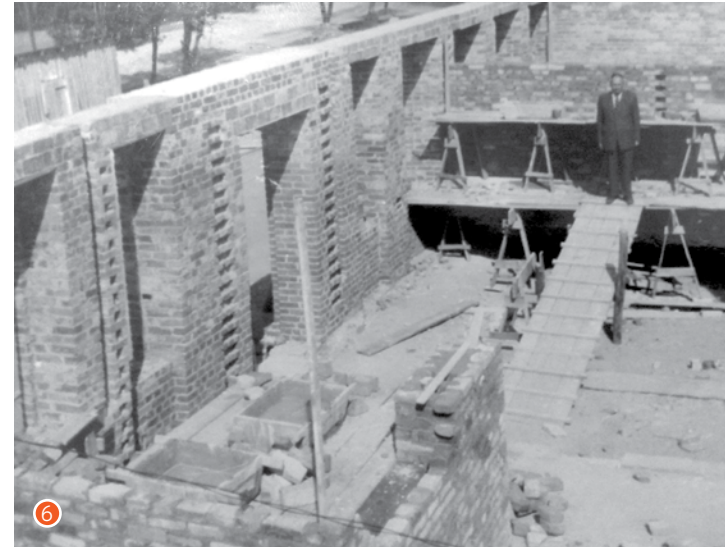
oświatowych z prośbą o nadanie szkole imienia Adama Mickiewicza. Dyrektorem szkoły w 1956 r. został **Stanisław Witkowski**, który sprawował funkcję do 1959 r. W 1958 roku przy Liceum powstało Sezonowe Schronisko Młodzieżowe. Od 1959 do 1974 r. roku dyrektorem szkoły był **Stanisław Rutka**.

Rok szkolny 1961/62 charakteryzował się obowiązującą laicyzacją szkoły i wychowaniem w duchu

sojalizmu. Liczba uczniów wzrosła do 347. Szkoła kładła duży nacisk na działalność organizacji młodzieżowych, urządzano wycieczki do zakładów pracy i zacieśniano więzi ze środowiskiem. Nauczyciele i uczniowie włączyli się do akcji „Tysiąc szkół na Tysiąclecie”, zbierane były składki na budowę szkół. Wszyscy nauczyciele należeli do Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Zachodnich. W kolejnym roku liczba uczniów wzrosła, w szkole uczyło się 369 osób. Organizacją wiodącą był ZMS, ale aktywnie działało Koło Krajoznawczo-Turystyczne i szkolny chór. Zakończyły się prace przy boisku szkolnym i poprawiła się baza materialna szkoły. Poszerzył się kontakt młodzieży z kulturą, do Liceum zaczął przyjeżdżać z koncertami niewidomy śpiewak – Ryszard Gruszczyński.

W dniach 17-18 października 1964 roku z okazji 20-lecia istnienia szkoły odbył się zjazd absolwentów. W tym roku w szkole liczba uczniów wzrosła do 475. W szkole aktywnie działały organizacje szkolne a zakończona przez władze kuratorskie wizytacja szkoły zakończyła się pomyślnie – szkoła otrzymała ocenę bardzo dobrą. Szkoła otrzymała jeszcze jedno wyróżnienie – lodowisko szkolne uznane zostało za najlepsze w powiecie mińskim.

W latach 70-tych stopniowo rozbudowano siedzibę szkoły i połączo-



6

- 1 Świadectwa szkolne
- 2 z 1945 r., źródło: Archiwum ZS w Mrozach
- 3
- 4 Świadectwo szkolne z 1952 r., źródło: Archiwum ZS w Mrozach
- 5 Gmach główny szkoły w 1955 r.
- 6 Budowa gmachu głównego szkoły 1953 r.

no ją z nowym internatem, który zastąpił istniejące od 1949 r. drewniane baraki. Od 1974 roku do 1991 r. funkcję dyrektora sprawował **Pan Bukowski Franciszek**.

W tym czasie min. wzbogacono ceremoniał szkolny - liceum otrzymało sztandar 1977 i hymn szkolny, który został napisany przez Wandę Rudkową do muzyki Zygmunta Arcyza, wprowadzono zwyczaj składania przez uczniów klas pierwszych uroczystego ślubowania, a przez odchodzących w świat absolwentów - przyrzeczenia maturzystów. U schyłku lat 70-tych władze oświatowe podjęły próbę przeprofilowania szkoły, tworząc w Mrozach klasy Liceum Rolniczego (1978-86), które wygasło w związku z przeobrażeniami gospodarczymi i społecznymi w naszym kraju. Szczególnie trudnym dla szkoły okresem były lata 90-te, kiedy obowiązywał tzw. program oszczędnościowy. Polegał on na drastycznym ograniczeniu środków finansowych przeznaczonych na funkcjonowanie placówek oświatowych. Mimo

tych trudności ówczesna dyrektorka szkoły **Henryka Wróblewska** umiejętnie pozyskiwała środki pozabudżetowe, dzięki czemu liceum funkcjonowało w dobrej kondycji finansowej. **Pani dyrektor Henryka Wróblewska** sprawowała funkcję w latach 1991-1999.

Momentem zwrotnym w dziejach szkoły był rok 1999, w którym MEN wprowadziło nową reformę szkolną. Na mocy porozumienia Starosty Mińskiego i Wójta Gminy Mrozy na bazie Liceum Ogólnokształcącego w Mrozach utworzono nową jednostkę organizacyjną Zespół Szkół Publicznych. W skład Zespołu weszło 3 letnie Gimnazjum, jako nowy typ szkoły i istniejące Liceum Ogólnokształcące. Od tego roku zmienia się struktura organizacyjna szkół. Liceum zostało przekształcone z 4 letniej szkoły w 3 letnie liceum ogólnokształcące. W roku 1999 Dyrektorem Zespołu Szkół Publicz-



nych w Mrozach zostaje **Bożena Jasik**, która pełniła tę funkcję do roku 2004. W 2004 r. odbyła się ceremonia nadania Zespołowi nowego sztandaru oraz imienia Adama Mickiewicza, z którym dotychczas utożsamiało się jedynie liceum. Zespół odziedziczył także tradycję wypracowaną przez liceum ogólnokształcące, m.in. ceremoniał ślubowania pierwszoklasistów i absolwentów oraz hymn szkoły, który towarzyszy kolejnym pokoleniom w czasie ważnych uroczystości. Od 1 września 2004 r. do 31 sierpnia 2009 r. dyrektorem Zespołu Szkół w Mrozach była **Pani Ewa Sekular**.

Ponieważ budynek Zespołu stanowił własność starostwa, a Wójt Gminy Mrozy był jedynie tymczasowym zarządcą, nie przeprowadzono w szkole znaczących remontów poza zainstalowaniem nowoczesnego systemu ogrzewania olejowego. Warunki lokalowe stawały się coraz trudniejsze, a nieszczelne okna powodowały znaczące straty ciepła, toteż dla uregulowania sprawy własności szkoły 8 września 2008 r. zawarto nową umowę. W myśl jej zapisów starostwo przekazało prawa własności do budynku, przekazując obowiązki organu prowadzącego gminie. A ta obiecała, że gmach Zespołu Szkół szybko przeobrazi w placówkę na miarę XXI wieku. Wójt Gminy Mrozy obietnicy dotrzymał.

Wskutek starań Pana Wójta Dariusza Jaszczuka udało się pozyskać

1 Liceum w Mrozach, lata 70-te XX wieku, źródło: archiwum GBP w Mrozach

2 źródło: Archiwum ZS w Mrozach





znaczące fundusze na modernizację budynku tj. wykonanie elewacji szkoły, zmianę konstrukcji i pokrycia dachowego, nowe obróbki blacharskie, wymianę wszystkich okien i drzwi zewnętrznych. W tym czasie zachodzą zmiany na stanowisku dyrektora. 1 września 2009 r. na stanowisko dyrektora Zespołu Szkół w Mrozach została powołana **Pani Marianna Bogusz**, która tę funkcję pełni do chwili obecnej. Dzięki staraniom dyrekcji i właściwej postawie Rady Gminy w Mrozach z budżetu gminy przeznaczono znaczące środki finansowe na bieżące remonty. Dzięki temu zostały wykonane bardzo istotne prace tj. odwodnienie całego kompleksu, ułożenie kostki przed wejściem do szkoły, urządzenie terenów zielonych poprzez posianie nowych trawników i wykonanie nasadzeń krzewów. Wewnątrz budynku również przeprowadzono znaczące remonty, m.in. wymieniono klepkę na sali gimnastycznej, pomalowano nowe linie

i polakierowano całą podłogę oraz pomalowano ściany i wymieniono drabinki, wyremontowano siłownię, przebieralnię, łazienki świetlicę, kuchnię szkolną i większość izb lekcyjnych. Dokonano także wymiany oświetlenia tj. stare zwisające lampy z lat pięćdziesiątych zastąpiono nowymi i estetycznymi świetlówkami. Wymieniono także drzwi zewnętrzne i zakupiono niezbędne wyposażenie do izb lekcyjnych. Świeżego wyglądu nabrały szkolne korytarze. Nowa terakota, wykładziny, kolorowe ściany, granitowe schody i chromowane poręcze na schodach odmieniły i rozweseliły surowe dotąd wnętrza szkoły. Bardzo ważnym przedsięwzięciem było wykonanie w całej szkole w 2010 roku wewnętrznej sieci komputerowej z zakupem nowych komputerów oraz wprowadzenie dziennika elektronicznego od roku szkolnego 2011/2012.

Przeprowadzona modernizacja wpłynęła na znaczne polepszenie warunków pracy i nauki oraz podniesienie wyglądu estetycznego placówki. To ważne dla uczniów, którzy wybierają naukę w Mrozach. Szkoła przyciąga ich niepowtarzalnym klimatem (i tym dosłownym, wynikającym z położenia na skraju rezerwatu przyrody „Rudka Sanatoryjna”, i tym odczuwalnym wśród uczniów) a także bogatą ofertą edukacyjną i licznymi osiągnięciami. Absolwenci z Mrozów rozślawiają imię szkoły pełniąc wysokie funkcje w strukturach organizacyjnych państwa lub wykonując wyuczony zawód. Są wybitnymi naukowcami, dyrektorami, dziennikarzami, pracownikami administracji, prawnikami czy pisarzami tak w kraju jak i poza jego granicami. O atmosferze szkoły i jej poziomie świadczy fakt, że ponad połowę kadry nauczycielskiej stanowią osoby, które po ukończeniu studiów powróciły do macierzystego liceum.

- 3 Gmach główny szkoły - widok współczesny, źródło: Archiwum ZS w Mrozach
- 4 Budynek hali sportowej i internatu, źródło: Archiwum ZS w Mrozach



Bieżąca działalność

Szkoła w Mrozach od początku istnienia pełniła w środowisku lokalnym rolę kulturotwórczą poprzez organizowanie licznych spektakli teatralnych, koncertów i obchodów świąt narodowych. Umożliwiała także rozwój intelektualny młodzieży poprzez bogatą ofertę zajęć pozalekcyjnych, rozbudzanie w niej potrzeb kulturalnych, uwrażliwianie na piękno oraz kształtowanie właściwych postaw społecznych. Tradycją szkoły stało się włączanie w gminne obchody Dnia Niepodległości. Co roku uczniowie i nauczyciele przygotowują dla lokalnej społeczności spektakle patriotyczne, porywające rozmachem, żywiołowością i starannością wykonania. Uczniowie gimnazjum i liceum włączają się także w gminne obchody Dni Mrozów, uczestnicząc w zawodach sportowych i występując na scenie. Tradycją szkoły jest również aktywny udział w corocznym finale Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy poprzez zbiórki pieniędzy przez wolontariuszy, zaangażowanie nauczycieli i szefowej Sztabu WOŚP, występy w Gminnym Centrum Kultury, przygotowanie dyskoteki oraz Świątełka do Nieba.

Do kalendarza szkolnych imprez wpisały się na stałe obchody Dnia Edukacji Narodowej, uroczystości Wszystkich Świętych, Dnia Wio-

1 źródło: Archiwum ZS w Mrozach

2 źródło: Archiwum ZS w Mrozach



sny oraz Dnia Patrona - Adama Mickiewicza. Od siedmiu lat wychowawcy trzecich klas gimnazjum wspólnie z uczniami organizują konkurs „Żyj mądrze i zdrowo”, w którym uczestniczą nie tylko nasi gimnazjaliści, ale także goście z sąsiednich szkół.

Uczniowie szkoły to przede wszystkim mieszkańcy Mrozów i okolic. Przyciąga ich w dużej mierze funkcjonująca od 1 września 2008 r. klasa z innowacją pedagogiczną Bezpieczeństwo publiczne. Oprócz nauki przedmiotów wynikających z organizacji pracy liceum uczniowie tej klasy mają warsztaty z ochrony przeciwpożarowej, bezpieczeństwa i porządku publicznego, pierwszej pomocy przedmedycznej, samoobrony, strzelectwa. Zajęcia odbywają się nie tylko na terenie szkoły, ale także w Komendzie Powiatowej Państwowej Straży Pożarnej, Komendzie Powiatowej Policji i z Oddziałem Specjalnym Żandarmerii Wojskowej w Mińsku Mazowieckim oraz gminnymi jednostkami OSP. W wakacje uczniowie klasy BP uczestniczą w obozach szkoleniowych w atrakcyjnych turystycznie miejscach Polski.

Młodzież, która ma pasję odkrywania i opisywania świata może ją realizować w klasie z innowacją pedagogiczną Dziennikarstwo i nowe media (od września 2013 r. Dziennikarstwo i nowe media, wcześniej Dziennikarstwo i komunikacja publiczna). Powstała ona na bazie warsztatów dziennikarskich, prowadzonych w liceum.



Uczniowie tej klasy uczestniczą w nagraniach programów telewizyjnych, w spotkaniach z przedstawicielami lokalnych mediów np. „Nowy Dzwon”, „Co słychać” oraz w warsztatach organizowanych przez Wyższe Uczelnie w Warszawie. Dziennikarskie umiejętności wykorzystywane są przy redagowaniu szkolnego miesięcznika „Adamexpress” oraz w relacjonowaniu wydarzeń z życia szkoły na stronie internetowej i w „Naszych Mrozach”.

Dla umysłów ścisłych prowadzona jest klasa z rozszerzeniami z matematyki, biologii i fizyki.

Od 1 września 2013 r. w gimnazjum została utworzona klasa sportowa. Uczniowie tej klasy oprócz nauki, rozwijają i doskonalą swoje umiejętności w zakresie wychowania fizycznego ze specjalizacją w piłce siatkowej i koszykowej.

W Zespole, oprócz statutowych zadań związanych z realizacją ramowych planów nauczania organizowane są zajęcia pozalekcyjne, w ramach których uczniowie mogą rozwijać swoje zdolności i umiejętności a także wyrównywać braki edukacyjne na zajęciach wyrównawczych i reedukacyjnych. Dla młodzieży gimnazjum i liceum prowadzone są zajęcia fakultatywne, umożliwiające przygotowanie do matury i egzaminów gimnazjalnych pod kierunkiem wykwalifikowanej kadry. Uczniowie mogą również rozwijać zdolności

na zajęciach kół zainteresowań np. koła matematycznego, historycznego, ekologicznego plastycznego, muzycznego, teatralnego i tanecznego, a w godzinach popołudniowych doskonalic umiejętności z piłki siatkowej, koszykowej, ręcznej i nożnej na zajęciach SKS. W Zespole działa Szkolne Koło PCK, Samorząd Uczniowski i Szkolne Koło Wolontariatu.

Szkoła zapewnia uczniom opiekę socjalną oraz możliwość spożywania dwudaniowego obiadu na terenie stołówki szkolnej. Dla uczniów, którzy otrzymują najwyższe wyniki w nauce i osiągnęły wysokie wyniki w sporcie, dwa razy w roku przyznawane są stypendia Dyrektora Szkoły. Uczniowie z Mrozów biorą aktywny udział w zawodach międzyszkolnych w różnych dyscyplinach sportu. Odzwierciedleniem sukcesów jest ogromna liczba pucharów z zawodów sportowych na szczeblach: powiatowym, regionalnym i wojewódzkim. Największe z osiągnięć sportowych to: I miejsce w Powiatowym Systemie Współzawodnictwa Sportowego Szkół Gimnazjalnych w 2009 r., I miejsce w Powiatowych Mistrzostwach SZS Gimnazjów w Pływaniu Sztafetowym Dziewcząt, pierwsze miejsca w pokoleniowych turniejach piłki siatkowej gimnazjalnych drużyn męskich i drużyn żeńskich (rok 2010) oraz I miejsce w Regionalnej Licealiadzie SZS w Lekkiej Atletyce w skoku wzwyż, złoto w Międzynarodowym Wyścigu Kolarskim - XII Memoriale im. Romana Siemińskiego w kategorii 12-14 lat (rok 2011). Szczególnym

3 Otwarcie hali sportowej w 2013 roku, fot. UMIG Mrozy



- 1 Budowa hali sportowej w 2012 r., fot. UMiG Mrozy
- 2 źródło: Archiwum ZS w Mrozach
- 3 źródło: Archiwum ZS w Mrozach

sukcesem zakończył się rok 2012, w którym drużyny z Mrozów zdobyły I miejsce w Regionalnej Licealiadzie SZS w Siatkówce Chłopców i II miejsce w Regionalnej Licealiadzie SZS w Siatkówce Dziewcząt. W październiku 2012 r. po raz pierwszy w historii gimnazjaliści zdobyli złoty medal w mistrzostwach Mazowsza LZS w Koszykówce Chłopców. Umiejętności sportowe rozwijane są także podczas zimo-

wych obozów narciarskich oraz letnich obozów sportowych, organizowanych już od 11 lat.

W 2012 r. szkoła wzbogaciła się o nowy obiekt sportowy, dzięki któremu młodzież pod okiem trenerów i nauczycieli wf może rozwijać swoje uzdolnienia i poprawiać sprawność ruchową - 9 listopada został uroczystie otwarty kompleks boisk w ramach programu „Moje Boisko - Orlik 2012”. Obejmuje on boisko do piłki nożnej ze sztuczną trawą, boisko wielofunkcyjne (do koszykówki i siatkówki) oraz budynek sanitarno-szatniowy. Większość środków na ten cel została pozyskana w formie dotacji z budżetu państwa, a wykonawcą obiektu był Zakład Gospodarki Komunalnej w Mrozach.

24 sierpnia 2013 r. zapisał się w kartach historii szkoły i miejscowości jako dzień niezwykły i jeden z najważniejszych, gdyż w tym dniu odbyło się otwarcie Wielofunkcyjnego obiektu sportowego, który składa się z hali sportowej, 400 miejsc dla widowni, siłowni dla 20 osób, sauny, sali do gimnastyki korekcyjnej wyposażonej w lustra.

Szkoła w Mrozach zapewnia naukę na jednej zmianie jednocześnie około 400 uczniom. Dysponuje pracownikami przedmiotowymi, bogato wyposażoną biblioteką z Internetowym Centrum Komputerowym, gdzie uczniowie mogą korzystać z zasobów sieciowych, z Internetu oraz z księgozbioru i czasopism zgromadzonych w czytelniku.

Wychodząc naprzeciw wyzwaniom współczesności szkoła kładzie duży nacisk na naukę języków obcych.

Liceum i gimnazjum podejmuje działania mające na celu wszechstronny rozwój osobowości, w tym kształtowanie postawy patriotycznej

Nauczyciele Zespołu Szkół nie tylko realizują program edukacyjny, ale również wskazują młodzieży sposoby mądrego spędzania czasu podczas wycieczek i konkursów. Uczniowie zajmowali medalowe miejsca i wyróżnienia m.in. w Powiatowym Konkursie Ekologicznym, Ogólnopolskiej Olimpiadzie Promocji Zdrowia, Ogólnopolskim Konkursie Matematycznym „Kangur”, Powiatowym Konkursie Geograficznym „Geomaniak”, historycznym konkursie „Losy żołnierza i dzieje oręża polskiego” i ogólnopolskim konkursie informatycznym (programowanie w Lokomocji) „Mazowsze bliższe Europejczykom. Śladami Fryderyka Chopina”. Młodzież zdobyła także laury w konkursie plastycznym „O czym szumią mazowieckie wierzby”, w Powiatowym Konkursie Promocji Zdrowia „Pierwsza pomoc w nagłych wypadkach” oraz w etapie rejonowym Ogólnopolskiej Olimpiady Promocji Zdrowego Trybu życia PCK (I miejsce w kategorii szkół ponadgimnazjalnych). Uczniowie z Mrozów odnosili



sukcesy w konkursach recytatorskich, ortograficznych i językowych (pierwsze miejsca w konkursie piosenki obcojęzycznej). W latach 2010/2011 i 2011/2012 uczeń naszej szkoły był stypendystą „Regionalnego programu stypendialnego dla uczniów szczególnie uzdolnionych” na Mazowszu.

W 2012 r. reprezentanci szkoły zwyciężyli w konkursie rejonowym „O, cóż jest piękniejszego niż wysokie drzewa” w Poświętnem, zajęli też drugie miejsce w kraju w Międzynarodowym Konkursie Programistycznym Baltic „Euro 2012”. W roku szkolnym 2012/2013 wielkim sukcesem było pierwsze miejsce trzecioklasistów z gimnazjum w konkursie „Energia odnawialna wokół nas” zorganizowanym w ramach projektu współpracy z LGD Stowarzyszenie Kapitał – Praca – Rozwój. Nagrodą był tygodniowy wyjazd do Hiszpanii, gdzie uczniowie zwiedzili miejscowe zabytki i farmę wiatraków prądotwórczych.

W 2010 r. w szkole realizowany był projekt „Zagrajmy o sukces”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007-2013. Zajęcie I miejsca pozwoliło młodzieży zdobyć 20.000 zł dotacji na trzydniową wycieczkę Gniezno-Poznań-Berlin-Wyspa Tropikalna.

Od września 2011 r. do czerwca 2012 r. w liceum realizowany był projekt „Lepsze wykształcenie - lepszy start w dorosłość”. Jego uczestnicy mieli dodatkowe zajęcia z matematyki, z języka angielskiego z elementami słownictwa biznesowego oraz z przedsiębiorczości. Prowadzony był także kurs komputerowy poświadczony uzyskaniem Europejskiego Certyfikatu Umiejętności Komputerowych - ECDL Advanced, uznawanego w 146 krajach świata oraz kurs języka angielskiego, pozwalający na uzyskanie certyfikatu Pearson LTE London Test of English General. W ramach projektu odbyło się seminarium „Mój start na rynek pracy”, podczas którego młodzież spotkała się z przedstawicielami władz samorządowych, biznesu i organizacji pozarządowych.

W kwietniu 2011 r. ruszył w liceum nowatorski w skali kraju projekt „Wybieram e-Fizykę”, do którego zakwalifikowało się tylko 100 szkół z całej Polski. Polegał on na przekazywaniu licealistom tajników fizyki na takim poziomie, by mogli dostać się na dowolnie

wybrane studia inżynierskie. Przez 2,5 roku uczniowie brali udział w samokształceniu za pośrednictwem multimedialnego kursu e-learningowego, w spotkaniach z nauczycielem fizyki i wykładami z uczelni warszawskich. W ramach projektu szkoła otrzymała pomoce dydaktyczne na znaczną sumę, a jedna z uczennic z klasy trzeciej liceum pojechała na 10-dniową wycieczkę do siedziby Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN w Genewie.

Szkoła to nie tylko teraźniejszość, ale też wybieganie myślą w przyszłość tak, by umożliwić młodzieży odnalezienie swego miejsca na rynku pracy. Dlatego co roku uczniowie uczestniczą w Powiatowej Giełdzie Szkół Ponadgimnazjalnych i Targach Szkół Wyższych, spotykają się z doradcami zawodowymi oraz pracownikami Powiatowego Urzędu Pracy. Chcemy bowiem, by opuszczająca mury Zespołu Szkół w Mrozach była – zgodnie ze słowami szkolnego hymnu – „dumą naszych czasów”.

Mamy nadzieję, że zaangażowanie Dyrekcji, nauczycieli i wszystkich pracowników szkoły będzie nadal owocować wychowaniem absolwentów wrażliwych na piękno otaczającego świata, angażujących się w działania na rzecz społeczności i umiejętnie korzystających ze zdobyczy współczesnej cywilizacji.







fot. Paweł Fabiszewski

Rozdział VI PARAFIE

Parafie

Mieszkańcy gminy Mrozy w przeważającej części są wyznania rzymskokatolickiego. Przynależą do sześciu parafii (w dwóch diecezjach i trzech dekanatach), z czego cztery mają swoje siedziby na terenie gminy Mrozy:

- parafia Mrozy (dekanat miński, diecezja warszawsko-praska): Grodzisk, Kruki, Mrozy, Wola Rafałowska, Wola Paprotnia;
- parafia Guzów (dekanat siennicki, diecezja warszawsko-praska): Guzów, Lubomin, Natolin, Rudka – wieś, Rudka Sanatoryjna, Trojanów;
- parafia Kuflew (dekanat siennicki, diecezja warszawsko-praska): Dąbrowa, Kuflew, Kołacz, Mała Wieś, Sokolnik;
- parafia Jeruzal (dekanat siennicki, diecezja warszawsko-praska): Borki, Dębówce, Jeruzal, Lipiny, Łukówiec, Płomieniec, Porzewnica, Topór;
- parafia Kałuszyn (dekanat miński, diecezja warszawsko-praska): Gójszcz;
- parafia Oleksin (dekanat grębkowski, diecezja siedlecka): Choszcz, Skruda.

Kilka rodzin z terenu gminy jest wyznania mariawickiego z parafią w Cegłowie oraz kilka rodzin przynależy do Chrześcijańskiego Zboru Świadków Jehowy.

Parafia Mrozy

O budowie kościoła w rozwijającej się intensywnie na początku XX w. miejscowości Mrozy zaczęto myśleć już w 1912 r. Powstał wtedy pierwszy plan budowy zatwierdzony przez władze rosyjskie. Jednak dopiero w 1928 r. zawiązał się komitet budowy w składzie: Władysław Sochacki – prezes, Mieczysław Fajfer – wiceprezes, członkowie – Helena Wielobycka, Józef Sylwestrowicz, Leon Fabijański, Andrzej Milewski, Piotr Kamiński, Władysław Miernicki, Stanisław Sadowski. Komitet zajął się zbieraniem funduszy, organizacją prac a także rozmowami z Kurią Biskupią w sprawie przystania do Mrozów księdza. O kościół w Mrozach mocno starało się całe środowisko katolickie, które ponoć obawiało się rosnących wpływów żydowskich i ewangelicznych. 17 lipca 1929 r. mieszkańcy wiosek Semanowizna i Wola Kałuska zgodzili się oddać trzy-hektarową działkę pod budowę kościoła,



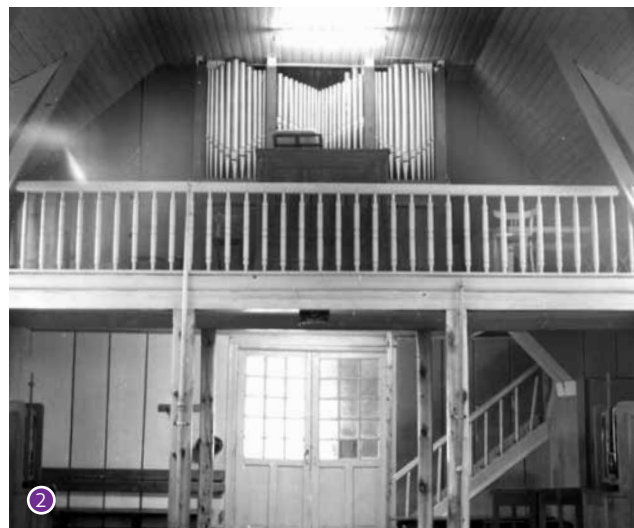
Pierwszy kościół, źródło: Kronika parafii Mrozy



Ks. Jan Kołodziejcki – pierwszy proboszcz, źródło: Kronika parafii Mrozy

plebanii i zabudowań gospodarskich. W styczniu 1930 r., w ciągu 5 tygodni został zbudowany pierwszy, drewniany kościół mogący pomieścić 600 osób. Już w lutym tego roku władze duchowne wyznały ks. Jana Kołodziejckiego na prefekta i powierzyły mu organizowanie nowej parafii w Mrozach. Dekretem z dnia 1 kwietnia 1931 r. została powołana do życia Parafia Rzymskokatolicka pw. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Mrozach. W skład parafii weszły miejscowości (w sumie 18 osiedli – w tym 3277 katolików): (z parafii Kałuszyn) osada Mrozy – 470 osób, młyn Mrozy – 5, wieś Semanowizna – 56, wieś Wola Kałuska – 380, wieś Wola Paprotnia – 258, wieś Kruki – 140, wieś Grodzisk – 553, (z parafii Kuflew) wieś Wola Rafałowska – 384, wieś Rudka – 210, kolonia Natolin – 26, osiedle Wymysle – 46, młyn Koźłowizna – 4, młyn Bernatowizna – 9, wieś Lubomin Duży – 45, młyn Dąbkowizna – 4, Wieża – 8, wieś Guzew – 468 osób¹.

¹ Kronika parafii Mrozy



Przeciwko włączeniu do nowoutworzonej parafii w Mrozach zaprotestowali mieszkańcy wsi Guzew. Wielokrotnie rozmawiali w tej sprawie z ks. biskupem, co jednak nie przyniosło żadnych rezultatów. W konsekwencji powstały poważne antagonizmy wśród mieszkańców. Wkrótce pobudowano drewnianą kaplicę i sprowadzono księdza Kościoła Polsko-Narodowego. Planowano wybudować kościół murowany, ale zabrakło potrzebnych funduszy. Funduszy zabrakło również na utrzymanie sprowadzonego księdza. Kościół Polsko-Narodowy w Guzowie funkcjonował w latach 1931-1936. Po tych wydarzeniach cztery rodziny przyłączyły się do parafii w Mrozach a reszta rodzin pozostała w parafii Kuflew².

Mieszkańcy parafii Mrozy nie porzucili myśli o budowie murowanej świątyni. Już w czasie okupacji, gdy parafię objął wcześniej wspomniany ks. Kazimierz Fertak, opracowano plany budowy. 10 czerwca 1948 r. Ks. Kazimierz został aresztowany za współpracę konspiracyjną z AK, Szarymi Szeregami i NSZ.

W 1951 r. do parafii przybyły siostry Elżbietanki, które zajmowały się pracą w szkole i w zakrystii. Wkrótce zabroniono nauczania religii

² Komitet Budowy Kościoła, *Kronika parafii Kuflew*, Kuflew 1994 r., s. 24



przez osoby konsekrowane a jeszcze później w 1960 r. wycofano ją ze szkół. W 1962 r. władze zabroniły nauczania religii przez siostry zakonne także w salkach katechetycznych przy kościele. Siostry Elżbietanki niestrudzenie zajmowały się pracą charytatywną. Siostry Elżbietanki ostatecznie opuściły parafię Mrozy w 2011 r.

W nocy 26 sierpnia 1979 r. w nieznanymi okolicznościach spłonął do-



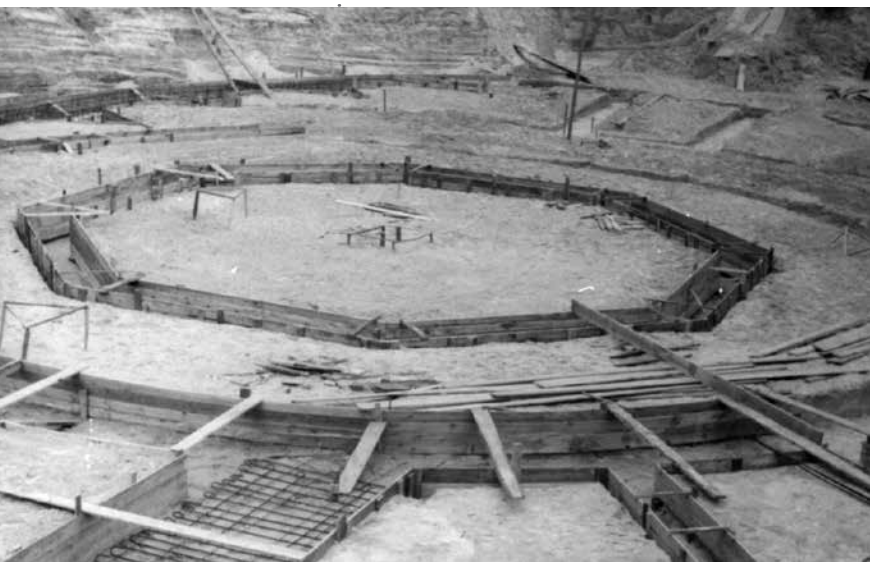
szczętnie wybudowany w 1930 r. drewniany kościół. Już we wrześniu powstał Komitet Budowy nowego kościoła, który zajął się zbieraniem funduszy, załatwianiem pozwoleń i organizowaniem prac. 18 lutego 1980 r. do parafii przybył nowy proboszcz – ks. Tadeusz Tartas, który jest uważany za głównego budowniczego obecnego kościoła. Od 1980 r. parafia otrzymała także jednego wikariusza. 9 stycznia 1981 r. Urząd Wojewódzki w Siedlcach zatwierdził plan zagospodarowania działki i projekt koncepcyjny kościoła parafialnego, co pozwoliło już w lipcu 1981 r. rozpocząć prace budowlane. 27 kwietnia 1983 r. Prymas Polski – ks. Kardynał Józef Glemp dokonał poświęcenia kamienia węgielnego budującego się kościoła. Podczas, gdy kontynuowane były prace budowlane, 3 lutego 1986 r. w Pyrach zmarł nagle proboszcz



parafii – ks. Tadeusz Tartas. Został pochowany na miejscowym cmentarzu. Parafię objął ks. Wiesław Nowosielski, który dokończył budowę nowej świątyni. Jej poświęcenia dokonał 26 października 1986 r. ks. Bp Władysław Miziołek. Świątynia została konsekrowana 17 października 1993 r. przez pierwszego biskupa nowopowstałej wówczas diecezji warszawsko-praskiej – ks. Kazimierza Romaniuka.

- 1 Pierwszy kościół – widok wnętrza, źródło: Kronika parafii Mrozy
- 2 Pierwszy kościół – widok wnętrza, źródło: Kronika parafii Mrozy
- 3 Dawna plebania, źródło: Kronika parafii Mrozy

- 4 1956 r., źródło: Kronika parafii Mrozy
- 5 Pożar kościoła w 1979 r., źródło: Kronika parafii Mrozy



Budowa kościoła, źródło: Kronika parafii Mrozy





Poświęcenie i wmurowanie kamienia węgielnego, źródło: Kronika parafii Mrozy



Kościół w Mrozach – widok współczesny, źródło: Archiwum parafii Mrozy



Siostry Elżbietanki, źródło: Kronika parafii Mrozy

- 1 Dekret ustanawiający parafię w Guzowie, źródło: Kronika parafii Kuflew
- 2 Wmurowanie kamienia węgielnego w kaplicy w Guzowie w 1983 r., źródło: Kronika parafii Kuflew

Parafia Guzew

Jest to najmłodsza parafia na terenie gminy Mrozy. Pierwszym inicjatorem jej powstania był ks. Władysław Furmański – proboszcz parafii Kuflew w latach 1969 -1983. Ks. Furmański nauczał katechezy i odprawiał Msze św. w specjalnie wynajętym na ten cel domu, będącym własnością Władysława Sekulara. Kiedy zmuszono właściciela domu do jego rozbiórki, ks. proboszcz z Kuflewa katechizował i odprawiał Msze po domach albo w pogodne dni w plenerze. W 1982 r. podjął

starania budowy kaplicy i sali katechetycznej. Jesienią 1982 r. państwo Żmudzin odsprzedali plac pod budowę kaplicy. W październiku 1982 r. plac został poświęcony przez ks. Bp. Zbigniewa Kraszewskiego. Zawiązał się Komitet Budowy Kaplicy. Pomimo licznie stawianych przeszkód w marcu 1983 r. władze wydały zezwolenie na budowę. Rozpoczęły się zbiórki ofiar wśród mieszkańców wsi: Guzew, Trojanów i Lubomin. Część potrzebnych pieniędzy przekazał ks. proboszcz. W 1983 r. nowym proboszczem został ks. Janusz Kuśmierczyk. Za jego namową zdecydowano się pobudować mniejszą kaplicę niż zakładały to wcześniejsze plany. Na placu budowy została postawiona mała kapliczka, przy której w każdą niedzielę sprawowane były Msze św. Intensywnie gromadzono potrzebne fundusze i materiały. Prace budowlane ruszyły 17 września

1983 r. W niedzielę 22 października 1983 r. ks. Bp Jerzy Modzelewski dokonał poświęcenia kamienia węgielnego. Szybko postępujące prace pozwoliły we wrześniu 1984 r. na nauczanie religii w wysyko- wanej sali katechetycznej. Prace wykończeniowe przy kaplicy trwały do 10 listopada 1985 r. 16 listopada 1985 r. ks. Bp Bronisław Dąbrowski dokonał poświęcenia kaplicy¹.



24 maja 1997 r. została erygowana nowa parafia pw. Matki Bożej Nieustającej Pomocy w Guzowie. Została wyodrębniona z części parafii Kuflew i Mrozy. Pierwszym proboszczem parafii został ks. Bogdan Sałański. Wybudowana wcześniej kaplica stała się kościołem parafialnym, który w dniu 15 września 2004 r. konsekrował ks. Bp Kazimierz Romaniuk. Proboszcz parafii Guzew sprawuje również duszpasterską postugę w szpitalu SSZZOZ w Rudce.

1 Komitet Budowy Kościoła, Kronika parafii Kuflew, Kuflew 1994 r., s. 24-27



KAZIMIERZ ROMANIUK
BISKUP WARSZAWSKO-PRAGI

DEKRET

Mając na uwadze potrzeby duchowe wiernych, niniejszym dekretem erygujemy parafię w Guzowie pod wezwaniem Matki Bożej Nieustającej Pomocy przy kaplicy pod tym samym wezwaniem.

Prawie -parafia w Guzowie będzie roztaczała opiekę duszpasterską nad wioskami: *Guzew, Lubomin działki, Trojanów* - należącymi obecnie do parafii Kuflew - oraz *Guzew cd., Karpina, Lubomin, Natolin, Rudka i Rudka-Sanatorium* - należącymi obecnie do parafii Mrozy. Prawie-parafia w Guzowie korzystać będzie z cmentarzy grzebalnych w Kuflewie i Mrozach. Nowa prawie-parafia należy do dekanatu Siennickiego.

Dekret niniejszy wchodzi w życie z dniem 16 maja 1996 r. w Uroczystość Wniebowstąpienia Pańskiego.

Warszawa, dnia 15 maja 1996 r.



+ Kazimierz Romaniuk
Biskup Warszawsko-Pragi

X. Romanuk
Kancierz Kurii



Kościół w Guzowie, fot. qmphotostudio

Parafia Kuflew



1

1 Procesja eucharystyczna 1987 r., źródło: Kronika parafii Kuflew

2 Widok kościoła po spaleniu, źródło: Kronika parafii Kuflew



2

Parafia Kuflew jest najstarszą parafią na terenie gminy Mrozy. Powstała z inicjatywy braci Marcina, Jana, Wiktoryna i Wenera Oborskich, będących właścicielami majątków: Ruska Wola, Liwiec, Sokół, Guzew, Siernie Wielkie i Małe, Podbiele, Huta i Stok (późniejszy Kuflew). Bracia Oborscy poprosili 6 stycznia 1515 r. w Kozłowie biskupa Jana Lubrańskiego (miejscowość koło Parysowa) o wyłączenie wsi będących ich własnością z parafii Łatowicz oraz o utworzenie z nich parafii z kościołem w Stoku. Jednocześnie wyposażyli plebana w niezbędne dobra oraz budynki, w których mógł zamieszkać. 19 stycznia 1515 r., również w Kozłowie, biskup wystawił przywilej erekcji kościoła parafialnego w Stoku ku czci Matki Boskiej i św. Anny pod wezwaniem św. Marcina i Mikołaja, przyłączył wsie braci Oborskich do nowoutworzonej parafii oraz zatwierdził uposażenie plebanii. W 1515 r. wzniesiono pierwszy kościół, który najprawdopodobniej w niedługim czasie spalił się. Erygowanie parafii otworzyło drogę do ubiegania się o przywilej lokacji miasta. Przywilej lokacji miasta na prawie magdeburskim w miejscowości o nazwie Kuflew (zmienionej ze „Stok”) został nadany w 1521. W 1542 r. Werner Oborski w innym miejscu postawił drugi kościół, który poświęcił biskup poznański Sebastian Branicki. Oprócz kościoła parafialnego został także wybudowany w 1548 r. mały, drewniany kościół przyszpitalny. W tym samym roku powstał szpital. W roku 1629 szpitala i kościoła przyszpitalnego już nie było. Wzniesiony w 1542 r. kościół na początku XVII w. został mocno zniszczony i spustoszony. Dlatego w 1620 r. wdowa po Janie Oborskim postawiła obok niego nowy, trzeci z kolei kościół z sosnowych belek. Został on poświęcony 15 grudnia 1629 r. przez biskupa poznańskiego

Macieja Lubieńskiego. W 1759 r. parafia liczyła 2692 dusze. W tymże roku z fundacji właściciela Kuflewa – Rafała Ludwika Skarbka oraz proboszcza kuflewskiego – Franciszka Kosowskiego pobudowano czwarty kościół, który przetrwał do tragicznej nocy z 7 na 8 marca 1991 r. Kościół ten został na początku XIX w. poddany gruntownemu remontowi a w 1890 r. rozbudowany.

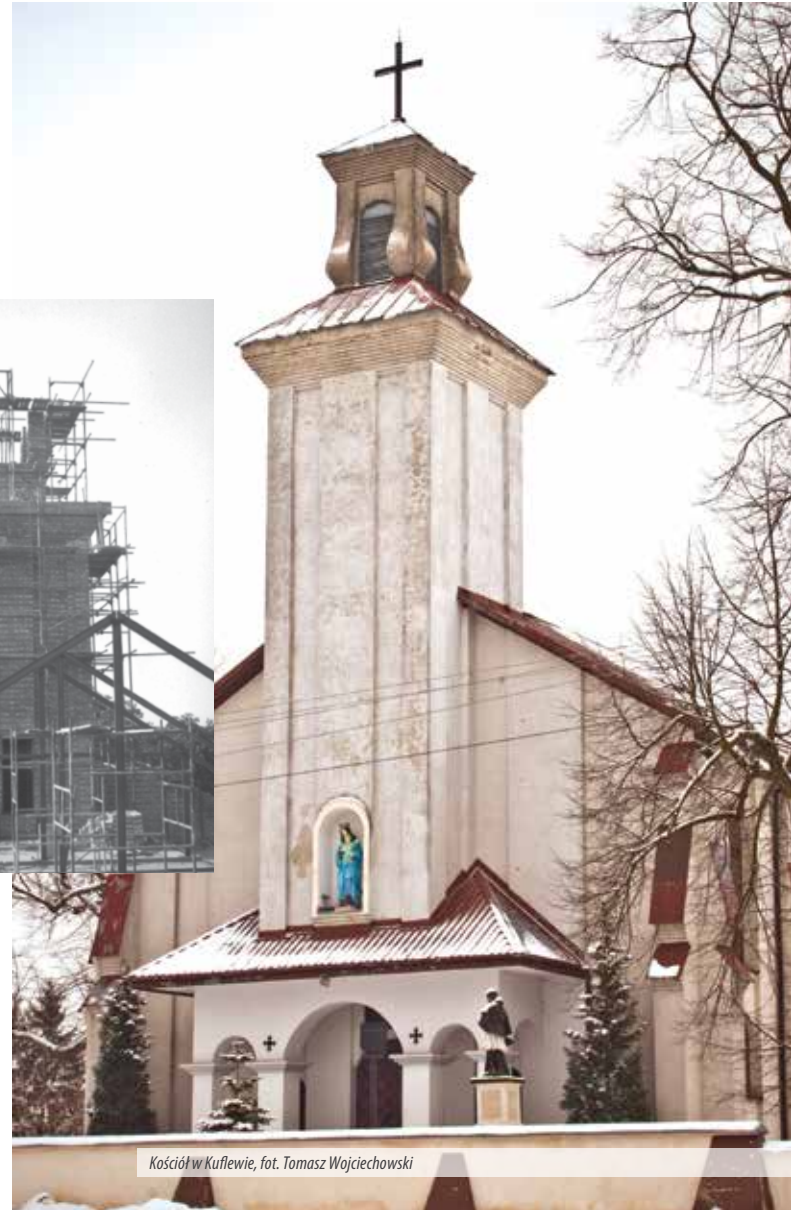
Kościół z 1759 r. był drewniany, o konstrukcji zrębowej, zewnątrz oszalowany. W nawie strop był wsparty na profilowanych tragarzach czyli poziomych belkach. Tragarze dźwigane były przez trzy pary słupów o profilowanych głowicach. Prezbiterium było węższe i zamknięte prosto. Przy nim znajdowała się prostokątna dobudówka, otwarta do wnętrza półkoliście, zamknięta arkadą. Dach kościoła był dwuspadowy, od 1960 r. pokryty blachą. Pod nawą od wschodu znajdowała się ośmioboczna, blaszana wieżyczka z kopulastym hełmem, czyli zwieńczeniem w formie stożka. Ołtarz główny pochodził z drugiej połowy XVIII w. Był bardzo dekoracyjny. Składały się na niego złożone figury świętych i aniołów oraz ruchomy obraz św. Józefa.

W nocy z 7 na 8 marca 1991 r. z nieustalonych dotąd powodów wybuchł pożar, w wyniku którego spłonął cały kościół z 1759 r. wraz z cennym, zabytkowym wyposażeniem. Była to ogromna strata dla mieszkańców. Postanowiono jednak niezwłocznie przystąpić do budowy nowej świątyni. W pierwszej kolejności pobudowano kaplicę, aby móc sprawować w niej Msze i odprawiać nabożeństwa. Przystąpiono do opracowywania projektu nowej świątyni. W projekcie wykorzystano architekturę kościoła, który spłonął oraz plany kaplicy, która miała stanąć w Guzewie, ale ze względu na większe niż były potrzebne rozmiary, plan nie został zrealizowany. Powstał Komitet Budowy Kościoła, który zajął się zbiórką ofiar na rzecz budowy. Ofiary zbierano również w czasie niedzielnych Mszy w sąsiednich parafiach. 11 kwietnia 1992 r. ordynariusz diecezji warszawsko-praskiej – ks. Bp Kazimierz Romaniuk poświęcił kamień węgielny. Trwające przez następne dwa lata intensywne prace pozwoliły, by w dniu 29 maja 1994 r. odbyła się uroczystość konsekracji nowo wybudowanego kościoła. Przewodniczył jej ks. Bp Kazimierz Romaniuk¹.

1 Tamże, s. 4-6 i 28-36



Budowa nowego kościoła, źródło: Kronika parafii Kuflew



Kościół w Kuflewie, fot. Tomasz Wojciechowski

Kaplica w Sokolniku

Parafia Kuflew, mimo że nie jest liczna, jest za to bardzo rozległa. Niektórzy jej członkowie do kościoła parafialnego muszą pokonywać odległość ok. 6 km. Aby ułatwić wiernym udział w niedzielnych Mszach i nabożeństwach, dawny ks. proboszcz parafii Kuflew – ks. Władysław Furmański niemalże równocześnie podjął starania o budowę kaplicy w Guzewie i Sokolniku. W Guzewie została pobudowana kaplica, która stała się kościołem parafialnym. W Sokolniku zaś została pobudowana znacznie mniejsza niż w Guzewie kaplica, która w pełni

1 Kaplica w Sokolniku w 1985 r., źródło: Kronika parafii Kuflew



2 fot. UMiG Mrozy

zaspokajają potrzeby okolicznych mieszkańców. Jej budowę rozpoczęto jesienią 1983 r. Głównym koordynatorem prac i organizatorem przedsięwzięcia był proboszcz parafii Kuflew – ks. Janusz Kuśmierczyk. Budowa finansowana była głównie ze składek mieszkańców i realizowana dzięki ich pracy społecznej. 4 października 1984 r. ks. Bp Jerzy Modzelewski dokonał wmurowania kamienia węgielnego. Kaplica została poświęcona 16 listopada 1985 r. przez ks. Bp. Bronisława Dąbrowskiego. Jej patronem został św. Franciszek z Asyżu¹.

1 Tamże, s. 15-23

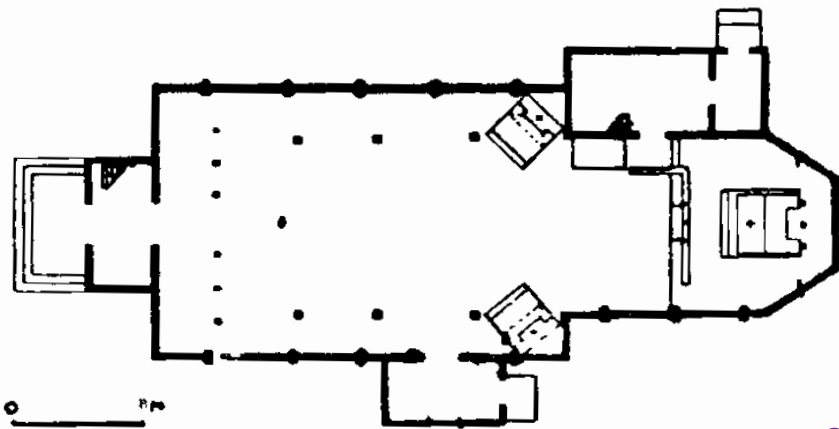
Parafia Jeruzal



Parafia w Żeliszewie (Jeruzalu) została erygowana w 1532 r. dzięki staraniom ówczesnych właścicieli ziemskich Łukówca i Żeliszewa – Serafina Oborskiego i Zygmunta Oborskiego. Oborscy wzniesli także w 1532 r. pierwszy, drewniany kościół wraz z zabudowaniami dla proboszcza i uposażyli go w niezbędne dobra: ziemię oraz prawo do wyrębu lasu na reperację kościoła i użytek plebana. Początkowo

na erekcję nowej parafii nie zgadzał się proboszcz z parafii Wodnie, do której należały wioski mające tworzyć parafię w Żeliszewie. Jednak wkrótce cofnął swój sprzeciw. Akt erekcji dla parafii Żeliszew wystawił biskup poznański Jan Latański 20 stycznia 1532 r. Ostatecznie kapituła poznańska przypieczętowała przywilej erekcyjny dla nowego kościoła 14 lipca 1533 r., włączając parafię do archidiaconatu warszawskiego, diecezji poznańskiej. W skład parafii weszły następujące wsie: Dębowce, Płomieniec, Topór, Borki, Rogoźnica, Jeziorko, Ruda Stara i Nowa, Żeliszew, Łukówiec, Lipiny i Kobierzec. Erekcja parafii otworzyła drogę dla lokacji miasta. Przyjmuje się, że lokacja miasta Żeliszew na prawie magdeburskim (niemieckim) nastąpiła 24 stycznia 1533 r. W połowie XVIII w. nastąpiła zmiana nazwy parafii z Żeliszew na Jeruzalem, skróconej później do Jeruzal.

Kościół z 1532 r. stał około 225 lat i był bardzo dobrze wyposażony. Nie wytrzymał jednak próby czasu i ze względu na działające na niego czynniki atmosferyczne uległ poważnemu zniszczeniu. Nowy kościół, również drewniany pobudował w latach 1757-1758 wojewoda mazowiecki – Kazimierz Rudziński, będący jednocześnie właścicielem dóbr Łukówiec, Jeruzal oraz przyległych wiosek. Kościół otrzymał wezwanie ku czci św. Wojciecha męczennika i św. Mikołaja biskupa. Otoczony był cmentarzem przykościelnym. Wybudowany w XVIII w. kościół przetrwał do dnia dzisiejszego. W pierwszych latach XIX w. przy murze



ogrodzeniowym od strony północnej została pobudowana dzwonnica. Kościół sukcesywnie poddawany był remontom zapobiegającym jego niszczeniu. Kapitałny remont został przeprowadzony pod koniec XIX w. Kościół został wtedy wydłużony o ok. 8 łokci (ok. 5 m) w kierunku zachodnim. Wybudowano kruchtę wraz z pomieszczeniami nad nią. Gruntownie naprawiono dach kościoła. Doświetlono wnętrze poprzez wstawienie nowych okien. Umieszczono między nawą a prezbiterium łuk tęczyowy, na którym do dzisiaj stoi krucyfiks i figury Matki Bożej i św. Jana pochodzące z XVI w. Od tamtego momentu wygląd zewnętrzny kościoła nie uległ zmianie. Kolejny gruntowny remont, ale bez zmiany bryły budynku, został przeprowadzony po wojnie, ok. 1946 r. Ostatni kapitałny remont miał miejsce w latach 2005 - 2009. W ramach niego zostały wymienione podwaliny, naprawiono konstrukcję



4

nośną, wyremontowano

swojej udzielił aktorzy serialu „Ranczo”, realizowanego w Jeruzalu, którzy zajęli się zbiórką potrzebnych funduszy na specjalnie organizowanych festynach.

Do końca XVIII w. zmarłych grzebano w podziemiach kościoła albo na cmentarzu wokół kościoła. Ze względów sanitarnych zaczęto jednak zakładać cmentarze poza osadą. Cmentarz w Jeruzalu poza miastem, w miejscu, w którym jest do dzisiaj, został założony w 1798 r. Został powiększony w 1918 r. i 2002 r. Jeszcze dzisiaj na cmentarzu w Jeruzalu możemy znaleźć wiele mogił z XIX w.¹

¹ na podstawie Ks. Drzewiecki Zbigniew, Jeruzal Miński Dzieje parafii, Apostolicum Ząbki 2002 r.

ściany, więźbę dachową, wymieniono pokrycie dachowe na nowy gont oraz wykonano nowe obróbki blacharskie. Przeprowadzone prace w znaczący sposób przyczyniły się do przywrócenia kościołowi jego cennych wartości zabytkowych i estetycznych. Prace zostały przeprowadzone dzięki składkom parafian, ofiarom złożonym indywidualnie, dotacjom z budżetu Samorządu Województwa Mazowieckiego, budżetu gminy Mrozy, Funduszu Kościelnego oraz budżetu Konserwatora Zabytków. W sposób znaczący pomocy

3

3 Rzut poziomy fary w Jeruzalu, opr. M. Benko

4 Remont kościoła (2007r.), fot. UMiG Mrozy

5 Remont kościoła (2007r.), fot. UMiG Mrozy



5



Zbiórka na rzecz ratowania kościoła z udziałem aktorów serialu „Ranczo” i zaproszonych gości w 2007 r.,
fot. Marta Kowalczyk





Rozdział VII
KULTURA

Gminne Centrum Kultury im. Heleny Wielobyckiej w Mrozach

Marta Dąbrowska
Gminne Centrum Kultury w Mrozach



Gminne Centrum Kultury zostało powołane Uchwałą Rady Gminy Mrozy 27 lutego 2007 roku, ale działalność kulturalna na terenie gminy Mrozy ma swoją długą historię, a jej pełny rozkwit datuje się na połowę lat 20. ubiegłego wieku. Ważną rolę odgrywa tu postać Heleny Wielobyckiej, która w 1924 r. przyjechała do Mrozów z Paryża i od tego czasu z niezwykłym zaangażowaniem włączyła się w rozwój życia społeczno-kulturalnego. Dzięki niej

udało się m.in. zebrać fundusze na budowę strażnicy z salą teatralną. Działalność Heleny Wielobyckiej została upamiętniona poprzez nadanie Gminnemu Centrum Kultury jej imienia. Ustalono, że siedziba Centrum będzie znajdowała się przy ulicy Mickiewicza 22, w dawnym budynku OSP, gdzie rozpoczęła się gminna działalność kulturalna. Na pierwszego dyrektora Centrum została wybrana Magdalena Sulich, obecnie funkcję tę pełni Mirosław Boczyński.

Centrum jest wyposażone w salę widowiskowo-kinową, pracownię plastyczną, kawiarenkę, kabinę projekcyjną, garderobę, pomieszczenie techniczne, pomieszczenia biurowe, gabinet dyrektora i pracownię komputerową, która została wyposażona w ramach projektu *Centra kształcenia na odległość na wsiach*. Ponadto siedziba ma podjazdy dla osób niepełnosprawnych. Jednak nie było tak od początku. Modernizacja budynku miała miejsce w 2010 roku i była możliwa dzięki dotacji z funduszy Unii Europejskiej.

Gminne Centrum Kultury organizuje liczne koncerty, wystawy, spektakle, festyny i imprezy plenerowe, a także bierze udział w obchodach

święt państwowych i zwyczajowych. Istotnym obszarem działalności Centrum jest także edukacja artystyczna dzieci, młodzieży i dorosłych. Aby wspierać rozwój twórczości lokalnej organizowane są liczne konkursy i przeglądy, zaś w okresie ferii i wakacji oferuje udział w programach opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci.

Najważniejszą imprezą plenerową organizowaną przez GCK stanowią **Dni Mrozów** – obchody gminnego święta ukierunkowane na integrację społeczeństwa lokalnego i promocję gminy. Podczas festynu, oprócz rozrywek sportowo - rekreacyjnych, organizowane są występy artystyczne ukazujące talenty mieszkańców. Ponadto w każdym roku występują znani artyści tacy jak: Ich Troje, Kate Ryan, Ryszard Rynkowski, Paweł Kukiz, Big Cyc, Kasia Kowalska, Ania Rusowicz. Corocznie impreza cieszy się kilkutysięczną liczbą gości z bliskiej i dalekiej okolicy. Poza **Dniami Mrozów** Gminne Centrum Kultury włącza się we współorganizację innych imprez plenerowych, np. **Majówki z ułanami** upamiętniającej tradycje ułańskie. Latem organizowany jest cykl otwartych koncertów promenadowych odbywających się na scenie w Parku im. Piotra Starosty, umilających niedzielne popołudnia turystom oraz mieszkańcom gminy.

Funkcjonowanie Gminnego Centrum Kultury od początku wiąże się z realizacją projektów cyklicznych. Celem projektu pod nazwą **Kultu-**



- 1 fot. GCK w Mrozach
- 2 Rys. Magdalena Pustoła

ralna wieś w kulturalnej gminie jest wyjście do mieszkańców małych miejscowości gminnych z propozycjami spotkań artystycznych. Dzięki temu udało się w kilkunastu wsiach zaprosić miejscową społeczność na koncerty, przedstawienia teatralne, projekcje filmowe, wystawy, czy warsztaty sprzyjające obcowaniu mieszkańców małych wsi ze sztuką. Do stałych projektów należy także cykl spotkań w placówkach szkolnych organizowanych przy współpracy GCK z Filharmonią Narodową, dzięki któremu dzieci oraz młodzież z terenu gminy Mrozy zyskują niecodzienną możliwość bezpośredniego doświadczenia sztuki muzycznej. Podobnym przedsięwzięciem była **Akademia Muzyczna**, której cele zakładały poszerzenie wiedzy o podstawowych gatunkach muzycznych wśród młodych mieszkańców poprzez cykl koncertów w lokalnych szkołach.

Działalność Centrum umożliwia kontakt ze sztuką również poprzez organizację koncertów, spektakli czy kabaretów w ramach Andrzejek, Mikołajek, Dni Dziecka, Matki, Dziadka i Babci. Przed Świętami Boże-



go Narodzenia organizowana jest **Wigilia pod chmurką**. Na przestrzeni lat na scenie GCK gościli m.in.: Alicja Majewska, Andrzej Rosiewicz, Tadeusz Woźniak, Michał Milowicz, Jacek Kleyff, Grupa Rafała Kmity, Tadeusz Drozda, Andrzej Grabowski czy Teatr Parabuch.

Gminne Centrum Kultury jest również miejscem wielu wystaw artystycznych, które pozwalają wszystkim zainteresowanym na kontakt z dziełami artystów oraz z samymi autorami. Jest to możliwe podczas wernisaży oprawionych często występami muzycznymi. Wśród prezentowanych w GCK wystaw widniały prace m.in.: Andrzeja Mleczi, Zofii Illukiewicz-Szydłowskiej, Mirosława Chylińskiego, Aleksandra Malinowa, Stanisława Zwolińskiego, Radosława Rucińskiego, Jacka Kleyffa, Moniki Załęskiej, Michała Gołębiowskiego czy Lecha Żurkowskiego. Ponadto odbywają się tu także wystawy poplenerowe ukazujące osiągnięcia uczestników organizowanych przez GCK plenerów malarskich i fotograficznych.

Od początku swojej działalności Centrum daje możliwość poszerzenia zainteresowań poprzez szeroką ofertę zajęć artystycznych. **Animacje Artystyczne** to propozycje różnorodnych zajęć dla dzieci i młodzieży, których celem jest pobudzenie do rozwijania swoich pasji w wielu obszarach edukacji artystycznej. Zajęcia dla dorosłych odbywają się od 2010 roku pod nazwą **Akademia Kulturalna** i mają na celu propagowanie w społeczeństwie idei aktywnego życia poprzez udział w oferowanych zajęciach edukacyjno – warsztatowych.



- 3 GCK od środka, fot. GCK w Mrozach
- 4 GCK od środka, fot. GCK w Mrozach
- 5 GCK od środka, fot. GCK w Mrozach



Helena Wielobycka – kobieta o wielkim sercu i wrażliwej duszy, wieloletnia działaczka społeczna i animatorka kultury w Mrozach, współinicjatorka budowy pierwszego kościoła parafialnego, szkoły oraz strażnicy OSP.

Helena Wielobycka urodziła się 12 września 1875 r. w Paryżu. Ukończyła Sorbonę. Do Mrozów przybyła wraz z mężem Zygmuntem 1924 r. Od początku swojego pobytu w Mrozach zajmowała się organizacją imprez kulturalnych i przedstawień, w tym wielu swojego autorstwa. Nauczała języków obcych, których znała aż sześć. Uczyła również gry na pianinie, śpiewu i tańca. Wokół niej koncentrowała się młodzież, która pod jej czujnym okiem nabierała kulturalnej ogłady. Organizowane przez nią imprezy i przedstawienia najczęściej były płatne a z zebranych pieniędzy finansowano budowę szkoły, kościoła i remizy. Wraz z mężem zajmowali się wychowaniem trójki osieroconych dzieci. Działalnością kulturalną w Mrozach zajmowała się dopóki starczyło jej sił, mniej więcej do końca lat 50-tych. Pod koniec życia doświadczyła trudów choroby i samotnienia. Umarła 18 maja 1962 r. W Kronice parafii Mrozy zapisano, że jej pogrzeb z 21 maja zgromadził bardzo dużą liczbę mieszkańców, stając się manifestacją religijną. Pochowana jest wraz z mężem na cmentarzu w Mrozach koło mogił żołnierskich. Wdzięczni mieszkańcy ufundowali jej pamiątkową mogiłę.

Poza animacjami w czasie roku szkolnego Centrum zajmuje się także działalnością edukacyjną w czasie wakacji letnich i ferii zimowych, organizując dzieciom aktywny wypoczynek, przekazując uczestnikom sposoby kreatywnych działań artystycznych wpływających na ich rozwój. Jednocześnie zajęcia te zakładają istotny cel integracji społecznej i nauki współpracy w grupie.

Umiejętności zdobyte podczas zajęć artystycznych pozwalają ukazywać swoje talenty podczas konkursów czy występów okolicznościowych. Gminne Centrum Kultury organizuje szereg przeglądów zarówno na szczeblu gminnym, powiatowym, jak i wojewódzkim.

Do najważniejszych z nich należy **Wojewódzki Przegląd Twórczości Artystycznej - Kulturomaniak** obejmujący plastykę, teatr, taniec oraz śpiew. Konkurs zaczynał jako impreza gminna, od 2008 roku rozszerzył zakres działania na szczebel powiatowy, od tego czasu corocznie zyskiwał patronat Antoniego Jana Tarczyńskiego – starosty mińskiego. Natomiast w 2009 roku stał się imprezą o charakterze wojewódzkim, objętą również patronatem Adama Struzika – marszałka województwa mazowieckiego. Przegląd cieszy się rosnącym zainteresowaniem, w ostatnich latach gości na nim rokrocznie około 1600-1700 uczestników. Kolejnym wydarzeniem na mapie konkursowej GCK jest **Powiatowy Przegląd Patriotyczny Tu wszędzie jest moja ojczyzna...** obejmujący kategorie: recytatorską, wokalną i wypowiedź artystyczną związaną z zadaniem tematem; oraz **Gminny Przegląd Teatrów Dziecięcych i Młodzieżowych**.

Pod koniec 2012 roku, dzięki dotacji z ministerstwa Kultury i Dziedzic-



twą Narodowego, w GCK rozpoczęło działalność kino **Mikroklimat**. Zakupiony sprzęt kina cyfrowego pozwolił na kontynuację tradycji wyświetlania filmów w Mrozach - od lat 60-tych XX w. działało tu kino **Kasia**, a od lat 90-tych kino **Figaro**.

Gminne Centrum Kultury nieustannie zachęca mieszkańców gminy do czynnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, poprzez propozycje różnych sposobów spędzania czasu wolnego, społeczną integrację i edukację kulturalną.



2



3



4



5



6

- 1
- 2 Zajęcia artystyczne dla dzieci i młodzieży, fot. GCK w Mrozach
- 3
- 4
- 5 Dni Mrozów 2013, fot. UMiG Mrozy
- 6 Dni Mrozów 2013, fot. UMiG Mrozy

- 1 Kasia Kowalska,
Dni Mrozów 2012,
fot. GCK w Mrozach
- 2 Ania Rusowicz,
Dni Mrozów 2013,
fot. GCK w Mrozach
- 3 Koncert w kościele
w Jeruzalu, fot.
GCK w Mrozach
- 4 Kulturomaniak
2012 r., fot. GCK
w Mrozach
- 5 Kulturomaniak
2012 r., fot. GCK
w Mrozach





- 6 fot. GCK w Mrozach
- 7 fot. GCK w Mrozach
- 8 Plener malarski, fot. GCK w Mrozach
- 9 fot. GCK w Mrozach
- 10 fot. GCK w Mrozach
- 11 Wystawa fotografii, fot. GCK w Mrozach

Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach

Zofia Jagodzińska
Dyrektor Gminnej Biblioteki Publicznej w Mrozach

Biblioteka została utworzona z inicjatywy Gminnej Komisji Oświaty i Kultury w 1944 roku pod nazwą Gminna Biblioteka Publiczna w Kuflewie z siedzibą w Mrozach. W 1954 roku, po utworzeniu gromad przemianowana została na Gromadzką Bibliotekę Publiczną, a w 1973 roku, kiedy utworzono gminę Mrozy, biblioteka otrzymała nazwę Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach. Miała wówczas 4 filie: w Jeruzalu, Grodzisku, Kuflewie i w Woli Rafałowskiej oraz 12 punktów bibliotecznych, które znajdowały się prywatnych mieszkaniach. Biblioteka mieściła się w centrum Mrozów, zajmując dwa małe pokoiki w domu Państwa Raczków. Księgozbiór liczył wówczas 7300 woluminów a czytelników było 370. W 1986 roku, dzięki funduszom z Wydziału Kultury UW w Siedlcach, biblioteka zakupiła dwupoziomowy lokal w centrum Mrozów o powierzchni 200 m². Placówka stała się ośrodkiem życia kulturalnego w gminie. Do biblioteki zapraszano poetów, pisarzy, krytyków literackich i aktorów. Wielkim zainteresowaniem cieszyły się spotkania autorskie, którym towarzyszyły inne imprezy, najczęściej wystawy i konkursy literackie, poświęcone współczesnej literaturze i poezji polskiej. W połowie lat 90 Rada Gminy zmieniła zasady funkcjonowania systemu bibliotecznego, podjęła decyzję o zmianie struktury organizacyjnej bi-

- 1 Izba Regionalna, fot. UMiG Mrozy
- 2 GBP od środka, fot. UMiG Mrozy
- 3 GBP od środka, fot. UMiG Mrozy



blioteki. Do 1997 roku zlikwidowano trzy filie biblioteczne, pozostawiając tylko jedną filię w Jeruzalu. W 1998 r. w siedzibie biblioteki została utworzona, staraniem ówczesnej dyrektor – pani Danuty Grzegorzczuk, Izba Regionalna, w której zostały zgromadzone niezwykle interesujące eksponaty związane z historią, tradycją, kulturą naszego regionu. Od 2001 roku działalność kulturalna biblioteki została potwierdzona w nowym statucie, zatwierdzonym przez Radę Gminy w Mrozach. Dzięki temu biblioteka zaczęła spełniać zadania gminnego domu kultury, dając bogatą propozycję imprez kulturalnych. W tym czasie organizowane były imprezy na szeroką skalę. Rok 2007 przyniósł kolejne zmiany w funkcjonowaniu biblioteki, ponieważ Rada Gminy powołała do życia Gminne Centrum Kultury.

Obecnie wykonując statutowe zadania, Biblioteka włącza się w życie kulturalne gminy współpracując z GCK, służy rozwijaniu i zaspokajaniu potrzeb czytelniczych w środowisku. Spełnia rolę centrum informacji, oprócz bogatego księgozbioru, posiada liczne zbiory dokumentów życia regionalnego oraz oferuje bezpłatny dostęp do Internetu. W jej skład wchodzi: dział dla dorosłych, oddział dla dzieci oraz filia w Jeruzalu. W każdej placówce





znajdują się Czytelnie Internetowe. Biblioteka została formalnie zarejestrowana w gminnym rejestrze, jako samorządowa jednostka kultury, działa na podstawie przepisów zawartych w Statucie i realizuje cele i zadania statutowe.

Księgozbiór Biblioteki ma charakter uniwersalny, obejmuje wydawnictwa polskie ze wszystkich dziedzin wiedzy z przewagą beletrystyki. Jej zbiory liczą ponad 39 tysięcy jednostek inwentarзовych. Czytelnik ma możliwość korzystania z katalogu on-line, może zamówić oraz zarezerwować książkę.

W 2008 roku w filii w Jeruzalu powstało Centrum Kształcenia, w ramach projektu Europejskiego Funduszu Społecznego współfinansowanego przez Unię Europejską – „Wioska internetowa”.

Biblioteka prowadzi działalność popularyzującą książkę i czytelnictwo poprzez organizowanie różnych form pracy z czytelnikiem. Organizuje spotkania autorskie, profilaktyczno-edukacyjne, spotkania z teatrem, konkursy recytatorskie, literackie promujące książkę i bibliotekę, kiermasze, zajęcia w czasie ferii zimowych oraz wakacji dla dzieci i młodzieży. Podejmuje działania m.in. z okazji Światowego Dnia Książki i Praw Autorskich, Tygodnia Bibliotek, Akcji „Cała Polska Czyta Dzieciom” oraz Światowego Dnia Misia. Prowadzi także edukację regionalną, organizuje wystawy nowości wydawniczych, rocznic literackich i wydarzeń kulturalnych, jest otwarta na potrzeby czytelnika, który spotka tu życzliwą i fachową pomoc.



- 4 GBP od środka, fot. UMiG Mrozy
- 5 fot. GBP w Mrozach
- 6 fot. GBP w Mrozach
- 7 Narodowe czytanie Fredry 2013 r., fot. GBP w Mrozach



Rozdział VIII

STOWARZYSZENIA I ORGANIZACJE

Ochotnicza Straż Pożarna

Żadna inna organizacja nie znalazła dotąd takiego uznania wśród mieszkańców wsi i małych miasteczek, co Ochotnicza Straż Pożarna. Zapewne związane jest to z ogromną rolą, jaką pełni, czuwając codziennie nad naszym bezpieczeństwem. Na terenie gminy Mrozy funkcjonuje aż 13 jednostek Ochotniczej Straży Pożarnej, do których należy łącznie 373 osoby. Oprócz realizacji podstawowych zadań z zakresu ochrony przeciwpożarowej i udziału w akcjach ratowniczych, w wielu miejscowościach członkowie OSP wciąż są najważniejszymi organizatorami życia społecznego i kulturalnego.

Historia zorganizowanego ratownictwa ogniowego na ziemiach polskich sięga czasów średniowiecznych. Zanim jeszcze narodziły się odpowiednie struktury, w każdej niemalże osadzie mieszkańcy organizowali się, aby na wypadek wybuchu pożaru, co zdarzało się bardzo często, móc uratować jak najwięcej. Sprawna ochrona przeciwpożarowa była, tak w miastach jak i majątkach ziemskich, obiektem szczególnej troski miejscowych włodarzy. W latach sześćdziesiątych XIX wieku organizacje przeciwpożarowe powstają niezależnie we wszystkich zaborach. We wrześniu 1921 r. związki działające pod zaborami łączą się w jeden – Główny Związek Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.

Tab 1. Jednostki OSP na terenie gminy Mrozy, Dane Urzędu Miasta i Gminy Mrozy z 2013 r.:

Jednostka OSP	Rok powstania	Liczba członków	Prezes
Borki	1963	21	Andrzej Woźniak
Dębowce	1955	14	Stanisław Místewicz
Grodzisk	1931	48 (w tym 7 kobiet)	Jarosław Osiński
Guzew	1961	30	Waldemar Chróst
Jeruzal	1919	20	Wiesław Wróblewski
Lipiny	1926	36	Robert Kluczek
Łukówiec	1949	38 (w tym 2 kobiety)	Dariusz Zyszkowicz
Mała Wieś	1967	42	Kazimierz Sęktas
Mrozy	1925	27 (w tym 2 kobiety)	Tomasz Malesa
Sokolnik	1961	18	Mariusz Gałązka
Topór	1956	18	Jacek Abramowski
Trojanów	1965	27	Mieczysław Włodarek
Wola Rafałowska	1917	34 (w tym 9 kobiet)	Maciej Maciejewski
Ogółem		373 (w tym 20 kobiet)	

Ze względu na zaangażowanie strażaków w działania niepodległościowe i związki z podziemiem w 1949 r. Rada Ministrów wydaje rozporządzenie o rozwiązaniu Związku. W grudniu 1956 r. Związek OSP zostaje reaktywowany. W kwietniu 1992 r. przyjmuje nazwę Związku Ochotniczych Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej.

1 Siedziba OSP w Grodzisku, fot. qmphotostudio





1 Siedziba OSP
w Guzowie,
fot. qmphotostudio

2 Siedziba OSP
w Małej Wsi,
fot. qmphotostudio

3 Zawody strażackie
2013 r., fot. UMiG Mrozy

Na terenie gminy Mrozy pierwsza Straż Pożarna powstała w 1917 r. w Woli Rafałowskiej. Jej prezesem został właściciel majątku Kuflew – Bronisław Szweyca, dzięki któremu wybudowano strażnicę i utworzono orkiestrę dętą. W 1919 r. dzięki inicjatywie Ludwika Kędzierskiego, Władysława Jurkowskiego i Pawła Dziugła powstała Straż Pożarna w Jeruzalu. Następnie w 1925 r. powstała straż w Mrozach, w 1926 r. w Lipinach a w 1931 r., z inicjatywy Stanisława Osińskiego została



utworzona Straż w Grodzisku. Inne jednostki powstawały po II wojnie światowej. Dokładnie lata powstania jednostek, aktualną liczbę ich członków i osobę sprawującą funkcję prezesa przedstawia tabela nr 1.

Do głównych celów i zadań OSP należy prowadzenie działalności mającej na celu zapobieganie pożarom oraz udział w akcjach ratowniczych przeprowadzanych w czasie pożarów, zagrożeń ekologicznych związanych z ochroną środowiska oraz innych klęsk i zdarzeń. Oprócz tego OSP to niejednokrotnie najważniejsi animatorzy wydarzeń społecznych i kulturalnych w swoich miejscowościach. Z tego powodu dysponują wyremontowaną bazą lokalową, na którą składają się remizy z funkcjonalnymi i estetycznymi świetlicami.



Ochotnicze Straże Pożarne z Mrozów i Grodziska włączone są w struktury krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego. Wszystkie 13 jednostek OSP są jednostkami typu „S”, tj. posiadają na swoim wyposażeniu przynajmniej 1 samochód ratowniczo-gaśniczy, w tym 1 jednostka typu „S3” – OSP Grodzisk, 2 jednostki typu „S2” – OSP Mrozy i OSP Mała Wieś, a pozostałe 10 to jednostki typu „S1”.

Jednostki OSP Grodzisk i OSP Mrozy alarmowane są poprzez system selektywnego alarmowania z powiadomianiem strażaków SMS. Po-



zostałe jednostki powiadamiane są telefonicznie (kierowcy, naczelnicy itp.).

Wszystkie jednostki w naszej gminie zachowują pełną gotowość bojową, są wyposażone w niezbędny, podstawowy sprzęt, który pozwala im w odpowiedni sposób realizować stawiane przed nimi zadania.



Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii Ochotniczej w Barwach 7 Pułku Ułanów Lubelskich

*Robert Prusiński
Prezes Zarządu Stowarzyszenia*

30 września 2008 roku oficjalnie rozpoczęła działalność organizacja pod nazwą Stowarzyszenie Szwadron Kawalerii Ochotniczej w Barwach 7 Pułku Ułanów Lubelskich w Mrozach, którą założyli miłośnicy historii i jazdy konnej z powiatu mińskiego.

Stowarzyszenie popularyzuje historię i tradycję kawalerii, a w szczególności dzieje 7-go Pułku Ułanów Lubelskich im. Gen. Kazimierza Sosnkowskiego, który stacjonował w Mińsku Mazowieckim w okresie 1921-1939.

Bardzo ważnym celem Stowarzyszenia jest ochrona wartości kulturowych oraz zabytkowych przy współdziałaniu z samorządem terytorialnym, instytucjami społecznymi i prywatnymi a także z krajowymi i zagranicznymi organizacjami o podobnych celach i zadaniach. Współpracujemy z Federacją Kawalerii Ochotniczej skupiającą w swoich szeregach formacje kawaleryjskie z terenu całego kraju, Wojskową Komendą Uzupełnień, Dowództwem garnizonu WP w Mińsku Mazowieckim oraz z Oddziałem Specjalnym ŻW.

Wsparcia w działaniach udzielają nam władze samorządowe naszej gminy, Muzeum Ziemi Mińskiej, organizacja Strzelec, Ochotnicza Straż Pożarna gminy Mrozy, Stowarzyszenie Przyjaciół Mrozów, Gminne Centrum Kultury, Towarzystwo Pamięci 7 PUL z Mińska Mazowieckie-

- 4 Uroczyste przekazanie motopomp 2012 r., fot. UMiG Mrozy
- 5 Zawody strażackie 2013 r., fot. UMiG Mrozy
- 6 źródło: Archiwum Roberta Prusińskiego





1

go, a także stowarzyszenia kawalerii ochotniczej z Kobyłki, Wołomina, Garwolina i Warszawy.

28 kwietnia 2010 roku Kapituła Zrzeszenia Kół Pułkowych Kawalerii w Londynie przyznała naszemu Stowarzyszeniu patent dający prawo i przywilej przejęcia tradycji oraz barw i wyróżników przedwojennego 7 Pułku Ułanów Lubelskich

im. Gen. Kazimierza Sosnkowskiego. Swojej aprobaty udzielił nam komulant 7 Pułku Ułanów Lubelskich Armii Krajowej – pan por. Józef Adamczyk.

Od początku zawiązania się naszego stowarzyszenia czynnie uczestniczymy w działalności kawalerii ochotniczej na terenie naszego kraju, jak i na lokalnym gruncie. Bierzymy udział w:

- zjazdach Kawalerzystów II RP w Grudziądzu, organizowanym przez Fundację Na Rzecz Tradycji Jazdy Polskiej, pod patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.
- obchodach Święta 7 PUL w Mińsku Mazowieckim,
- uroczystościach patriotycznych organizowanych w gminie Mrozy, świętach pułkowych innych stowarzyszeń kawaleryjskich.
- obchodach upamiętnienia Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Ossowie,
- corocznych piknikach kawaleryjskich w Ptakach.

W roku 2010 w 90 rocznicę bitwy pod Skrzyszewem i Frankopolem zorganizowaliśmy uroczystości patriotyczne upamiętniające te wydarzenia w Skrzyszewie.

Stowarzyszenie nasze zostało udekorowane złotym krzyżem Związku Piłsudczyków nadanym przez Zarząd Krajowy Związku Piłsudczyków RP a także medalem pamiątkowym 27 WDP AK nadanym przez Stowarzyszenie żołnierzy 27 Wołyńskiej Dywizji Piechoty Armii Krajowej, za „znaczący wkład i zaangażowanie w propagowaniu patriotyzmu, podtrzymywaniu tradycji opartych na historycznych wzorcach niepod-

ległościowych oraz wielokrotne uczestnictwo w wielopokoleniowych uroczystościach patriotycznych”.

Stowarzyszenie podejmuje działalność kulturalną i edukacyjną.

W listopadzie 2008 roku zorganizowaliśmy pierwszą imprezę plenerową - obchody święta jeźdźców i myśliwych – HUBERTUS, w którym udział wzięło 20 jeźdźców.



2

W kwietniu 2009 roku po raz pierwszy odbyły się w Mrozach obchody Święta Pułkowego, które uświetniła kompania reprezentacyjna garnizonu Mińsk Mazowiecki, poczty sztandarowe organizacji kombatanckich, szkół, straży pożarnej i zaprzyjaźnionych organizacji kawalerii ochotniczej.

Od tego czasu obchody Święta Pułkowego stały się imprezą cykliczną, obecnie pod nazwą „Majówka z ułanami z 7-emki”. Jest to impreza dwudniowa, gdzie pierwszego dnia organizujemy rajd konny, konkursy historyczne, pokazy. Wspólnie ze Stowarzyszeniem Przyjaciół Mrozów organizowany jest rajd rowerowy. Wystawę eksponatów prezentuje Muzeum 7 Pułku Ułanów z Mińska Mazowieckiego. Oprawę artystyczną zapewnia Gminne Centrum Kultury w Mrozach. Drugiego dnia organizowany jest turniej skoków przez przeszkody, który zapisany jest w kalendarzu Warszawsko-Mazowieckiego Związku Jeździeckiego. Głównym punktem konkursu jest memoriał im. mjr Seweryna Kuleszy – olimpijczyka i byłego dowódcy szwadronu w 7 Pułku Ułanów Lubelskich. „Majówka z ułanami” na stałe wpisała się w kalendarz imprez organizowanych w naszej gminie.

1 źródło: Archiwum Roberta Prusińskiego

2 źródło: Archiwum Roberta Prusińskiego



Członkowie Stowarzyszenia uczestniczą w szkoleniach związanych z musztrą kawaleryjską oraz doskonalą swoje umiejętności jeździeckie pod okiem wykwalifikowanych instruktorów. Organizują m.in. rajdy konne, naukę jazdy konnej oraz prezentacje i pokazy wyszkolenia kawaleryjskiego we współpracy ze stadniną koni w Krukach, Rudniku, Wólcie Czarnińskiej i stadniną koni arabskich „Krzemień” w Radomiu.

Stowarzyszenie prowadzi działalność edukacyjną poprzez pogadanki historyczne a także „żywe” lekcje historii, na których można poznać umundurowanie i wyposażenie ułanów, tradycje kawaleryjskie oraz kodeks jeźdźców i ułanów.

Wszystkich zainteresowanych historią oraz jeździectwem serdecznie zapraszamy do wstępowania w szeregi Stowarzyszenia.



Stowarzyszenie Przyjaciół Mrozów

Stowarzyszenie Przyjaciół Mrozów jest społeczną organizacją pełnoletnich obywateli polskich i cudzoziemców, którzy działają zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej a także osób prawnych wspierających cele Stowarzyszenia. Do Stowarzyszenia mogą należeć także małoletni w wieku od 16 do 18 lat życia z ograniczeniami wynikającymi z art. 3 ust. 2 prawa o stowarzyszeniach. Stowarzyszenie zawiązało się w 2006 r. Zostało zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym w dniu 15.02.2007 r.

Celem stowarzyszenia jest¹:

1. Pobudzenie obywatelskiej inicjatywy mieszkańców dla zapewnienia wszechstronnego rozwoju Mrozów oraz pielęgnowanie tradycji i historii oraz swoistych walorów miejscowości.
2. Ochrona wartości kulturowych, zabytkowych, urbanistycznych przy współdziałaniu z administracją państwową, samorządową i instytucjami społecznymi oraz prywatnymi.
3. Udzielanie społeczeństwu i władzom praktycznych wskazań w odpowiedzi na współczesne problemy, potrzeby i aspiracje rozwoju Mrozów a także opiniowanie z punktu widzenia Mrozów większych przedsięwzięć inwestycyjnych lub zmiany przeznaczenia terenów i obiektów.
4. Kształtowanie postaw obywatelskich mieszkańców Mrozów, popieranie inicjatyw społecznych, kulturalnych i gospodarczych.



3 źródło: Archiwum Roberta Prusińskiego

4 źródło: Archiwum Roberta Prusińskiego

5 źródło: Archiwum GCK w Mrozach

1 Na podstawie Statutu Stowarzyszenia Przyjaciół Mrozów



Stowarzyszenie realizuje swoje cele poprzez:

1. Występowanie do mieszkańców lub do właściwych władz, instytucji i osób z wnioskami w sprawach dotyczących ochrony i utrzymania charakteru Mrozów.
2. Gromadzenie materiałów dotyczących historii Mrozów i prowadzenie działalności studialnej i dokumentacyjnej w tym zakresie.
3. Organizowanie posiedzeń popularno-naukowych, sympozjów, odczytów, wykładów, wystaw, a także konkursów związanych z potrzebami kulturalnymi mieszkańców Mrozów.
4. Ustanowienie honorowej odznaki „Zasłużony dla Mrozów”, nadawanej osobom wybitnie zasłużonym dla rozwoju miejscowości zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawa.
5. Popieranie działalności wydawniczej w druku i w innych formach przekazu w zakresie realizacji celów stowarzyszenia.
6. Podejmowanie działalności kulturalnej dla gromadzenia środków realizacji celów.
7. Współpraca z innymi organizacjami, instytucjami i środowiskami krajowymi i zagranicznymi o zbliżonych celach.



Stowarzyszenie Rozwoju Wsi Lipiny, Dębowce, Borki

Dorota Długosz
Prezes Zarządu Stowarzyszenia

W 2004 r. władze naszej gminy postanowiły zamknąć istniejącą w Lipinach od blisko wieku publiczną szkołę podstawową. Rodzice założyli Stowarzyszenie i przejęli szkołę. Od 1.09.2004 r. działa Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Lipinach i jest jedną z 200 tak zwanych „małych szkół” w Polsce. Uczniowie lubią do niej chodzić a rodzice wiedzą, że ich dzieci są w dobrych rękach. Szkoła w Lipinach to szkoła niezależna - prowadzona przez stowarzyszenie rodziców, którzy mają realny wpływ i kontrolę nad jakością pracy szkoły. Obecnie placówka w Lipinach funkcjonuje jako Zespół Szkolno-Przedszkolny z edukacją włączającą dla dzieci niepełnosprawnych.



Szkoła w Lipinach jest szkołą niepubliczną - z uprawnieniami szkoły publicznej - nie pobiera czesnego, utrzymuje się wyłącznie z subwencji oświatowej oraz grantów i dotacji. Uczymy dobrze i skutecznie, w małych klasach (nie więcej niż 10 uczniów), jednozmianowym systemie nauki, w przyjaznej atmosferze współpracy nie rywalizacji.

W szkole uczy wykwalifikowana kadra specjalistów. Staramy się, aby nauczyciele rozpoznawali predyspozycje każdego dziecka i dostosowywali do nich indywidualny proces nauczania, który



w najlepszy sposób będzie je rozwijać.

Staramy się nie tylko przekazać wiedzę, równorzędnie ważne jest dla nas wyposażenie naszych uczniów w cechy przydatne w ich dorosłym życiu: chęć stałego, samodzielnego pogłębiania wiedzy, poczucie własnej wartości, wiarę we własne możliwości i umiejętności, umiejętność budowania dobrych relacji z innymi ludźmi, szacunek dla natury, poszanowanie dobra wspólnego, szacunek dla tradycji, poczucie wspólnoty.

Mamy dobrze wyposażoną bibliotekę i pracownię komputerową. Nasi uczniowie biorą udział w ciekawych zajęciach dodatkowych: muzycznych, tanecznych, informatycznych, językowych, dziennikarskich, gastronomicznych. Wszyscy dostają w szkole ciepły posiłek, mogą liczyć na bezpłatną opiekę lekarską i stomatologiczną, pomoc logopedy i psychologa. Zapewniamy uczniom bezpłatny dowóz do szkoły oraz punktu przedszkolnego szkolnym busem.



W ramach organizacyjnych szkoły funkcjonuje Punkt Przedszkolny, który rozpoczął działalność od 2007 r. w ramach projektu „Mazowieckie Małe Przedszkola”. Projekt, wdrażany przez MEN, był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich). W 2008 r. został wpisany do rejestru placówek niepublicznych w Urzędzie Gminy Mrozy, tym samym uzyskaliśmy uprawnienia do otrzymywania dotacji na prowadzenie tej placówki. Punkt przedszkolny jest bezpłatny. Obejmuje opieką dzieci w wieku od 3 do 5 lat, codziennie od poniedziałku do piątku w godz. od 8.00 do 13.00.

Szkoła jest ośrodkiem kulturalnym naszego środowiska, sercem wsi. Realizując różne projekty w szkole, integrujemy całe społeczeństwo poprzez organizowanie rocznic patriotycznych, pikników kulturalno-rozrywkowych, spotkań świątecznych i sportowych.

W 2005 roku przy dużym zaangażowaniu społeczeństwa, władz lokalnych i szkoły odbyła się wspaniała uroczystość, a było to poświęcenie tablicy upamiętniającej czasu II wojny światowej i tragiczne wydarzenia jakie miały miejsce w Lipinach na początku września 1939 r. właśnie przy szkole.

Projekty dotychczas realizowane przez Stowarzyszenie:

- „Masz pomysł? Podziel się posiłkiem” – program firmy Dannon, projekt: „Głód u nas nie gości, bo Dannon nas nauczył zaradności” 2 edycja
- Działaj Lokalnie IV – program Akademii Rozwoju Filantropii w Polsce, projekt „Pomagamy pomagać – świetlica w Lipinach”
- „Szansa dla najmłodszych” – program Fundacji Rozwoju Dzieci im. J. A. Komeńskiego, projekt „Klub my i mamy w Lipinach czyli francuskie zielone domy na mazowieckiej wsi”
- „English Teaching 2006 – Small Grants”, program Fundacji Nida realizowany ze środków Polsko-Amerykańskiej Fundacji Wolności, projekt „Storytelling in Lipiny and Dłużew”.
- „Chcę wiedzieć więcej” 2008 r. – program w ramach aktywiza-



- 1 Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Lipinach, fot. NSP w Lipinach
- 2 Zajęcia projektowe, fot. NSP w Lipinach
- 3 Zajęcia z dziećmi niepełnosprawnymi, fot. NSP w Lipinach
- 4 „Śniadanie daje moc”, fot. NSP w Lipinach



- 1 Akademia z okazji Dnia Niepodległości 2013 r., fot. NSP w Lipinach
- 2 Zespół Śpiewaczy, źródło: Archiwum Danuty Pogoda
- 3 Dzień Kobiet 1992 r., źródło: Kronika Koła ZERil w Mrozach
- 4 Członkowie Koła ZERil w Mrozach, źródło: Archiwum KZERil w Mrozach

cji samorządu terytorialnego i organizacji pozarządowych realizowany przez Kuratorium Oświaty w Warszawie ze środków Województwa Mazowieckiego.

- Aktywne Uczestnictwo w ogólnopolskiej akcji 2008 „Masz głos, masz wybór”, realizowanej przez Fundację Batorego i Szkołę Liderów.
- W roku szkolnym 2005/06 Stowarzyszenie zwyciężyło w konkursie Federacji Inicjatyw Oświatowych „Rozczytane Wsie”, związanym z akcją Fundacji ABC XXI Cała Polska Czyta Dzieciom.
- Mazowieckie Małe Przedszkola – projekt współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (Sektorowy Program Operacyjny Rozwój Zasobów Ludzkich) wdrażany przez MEN w Warszawie. W ramach projektu utworzono 30 wiejskich ośrodków edukacji przedszkolnej w woj. mazowieckim i północno-wschodniej części woj. świętokrzyskiego. Adresatami projektu były gminy, stowarzyszenia oraz osoby prywatne zainteresowane pracą w wiejskich przedszkolach. Czas trwania projektu: marzec 2007 - marzec 2008. Stowarzyszenie

Rozwoju Wsi Lipiny, Dębowce, Borki pełniło rolę lidera jak również koordynatora regionu wschodniego.

- Od 2010 r. uczniowie Niepublicznej Szkoły Podstawowej uczestniczą w projekcie edukacyjnym realizowanym przez Federację Inicjatyw Oświatowych „Z Małej Szkoły w Wielki Świat”
- Od 2005 r. współpracujemy z Bankiem Żywności SOS w Warszawie. Na początku otrzymywaliśmy produkty wspomagające naszą szkolną stołówkę, od czterech lat jesteśmy organizacją zajmującą się dystrybucją żywności pochodzącej z programu PAED. Głównym celem programu jest bezpłatne przekazywanie osobom potrzebującym żywności pochodzącej z rezerw UE. W Polsce jednostką odpowiedzialną za przebieg programu jest Agencja Rynku Rolnego (ARR). Co miesiąc odbieramy z Banku Żywności SOS w Warszawie produkty i jako wolontariusze zajmujemy się jej dystrybucją dla ludności najbardziej potrzebującej w naszej okolicy. Głównie odbiorcami są rodziny dzieci uczęszczających do naszej placówki.

Koło Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Mrozach

Magdalena Sulich,
Justyna Tarczyńska

Koło Polskiego Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów w Mrozach utworzono 16 października 1977 roku. W pierwszym zebraniu koła, zwanego dziś potocznie „Klubem Seniora”, uczestniczyło 29 osób, m.in. przedstawicielki powiatowego Zarządu ZERil w Mińsku Mazowieckim oraz wójt i sekretarz PZPR w Mrozach. W pierwszym składzie zarządu znaleźli się: Roman Gryz – przewodniczący, Zygmunt Kaniowski – wiceprzewodniczący, Wanda Rudkowska – sekretarz, Joanna Paciejewska – skarbnik oraz członkowie: Franciszek Konca, Bolesław Nowakowski i Stefan Midera.





Od początku zarząd postawił sobie ambitne plany i konsekwentnie je realizował: raz w tygodniu spotkania, raz w miesiącu zebrania klubowe, zorganizowano chór, a także pierwsze wspólne wycieczki.

Spotkania odbywały się w różnych miejscach: czasem w urzędzie gminy, czasem w liceum, od 1990 roku ich przystanią stała się Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach, od 2000 roku OSP, a od 2007 roku Gminne Centrum Kultury. Na organizowanych spotkaniach obchodzone są okolicznościowe święta patriotyczne i religijne, ale też imieniny, urodziny i jubileusze. Członkowie grupy wyjeżdżają na wycieczki oraz



pielgrzymki. Każdy ostatni czwartek miesiąca zakończony jest modlitwą. Tego samego dnia modli się również zaprzyjaźniona z kołem siostra Adela, która przebywa obecnie na misjach w Nowosybirsku.

Udział w spotkaniach – jak podkreślają jego członkowie – zbliża ich do siebie, urozmaica szare, a czasem trudne życie. Działający przy kole zespół śpiewaczy umiła nie tylko wspólnie spędzany czas w gronie seniorów, ale występuje podczas różnych uroczystości i spotkań, m.in. Dni Mrozów, dożynek, na oddziale rehabilitacyjnym w Rudce czy w Domu Pomocy Społecznej w Mięni, zyskując sobie sympatię słuchaczy i wdzięczność pensjonariuszy. Duże znaczenie mają dla nich wycieczki i pielgrzymki. Wzbogacają ich duchowo, poszerzają wiedzę o Polsce, pozwalając lepiej poznać jej piękno i historię.

Przez 26 lat przewodniczącą koła, a od 1993 roku także skarbnikiem, była Jadwiga Sowa, która była nie tylko motorem działań, ale i duszą spotkań. Energia i zarazem ciepło, jakie przekazywała, uczestnicy zabierali do własnych domów, rodzin, znajomych. Pani Sowa dbała także o sponsorów swojego koła, dzięki którym na każdym spotkaniu były ciasteczka i herbata.

Od 2005 roku Zarząd Rejonowy ZERil w Mińsku organizuje dostawę żywności z dostaw unijnych (mąka, ryż, mleko, makaron itp.). Od wielu lat produkty w Mrozach odbiera i rozdziela Danuta Pogoda. Kilka lat temu, przy okazji obchodów 30 – lecia istnienia, Urszula Walewska, wieloletnia



- 5 Pamiętkowa lista obecności – Dzień Seniora 1978 r., źródło: Kronika Koła ZERil w Mrozach
- 6 Spotkanie z s. Adelą 1993 r., źródło: Kronika Koła ZERil w Mrozach





1

działaczka w kole mówiła: *Aż się wierzyć nie chce, że już 30 lat istnieje nasze koło emerytów w Mrozach. Padały parafie, zmieniał się ustrój, a my trwaliliśmy, chociaż tak wielu z nas ubyło.* W tym miejscu warto wspomnieć o ogromnych zasługach pani Walewskiej dla koła. Przez wiele lat skrzętnie spisywała kronikę, która liczy dwie opasłe księgi. Przeglądając ich strony niejednokrotnie łza kręci się w oku... tyle w niej

wspomnień, ciepła i życzliwości.

Obecnie koło spotyka się w każdy czwartek w Gminnym Centrum Kultury. Tym radosnym zbiorcom zawsze towarzyszy śpiew i gwar rozmów. Sala zapelniona po brzegi. Na stołach herbata i ciasteczka. Przy stole prezydalnym siedzą dwie znaczne i ciepłe osoby. Ta starsza, bardziej doświadczona, dostojna, wieloletnia pani prezes koła - Jadwiga Sowa. Obok niej młodsza, serdeczna, otwarta, pełna zapału i energii nowa prezes - Anna Kulik, która pełni tę funkcję od 13 grudnia 2012 r. Obie panie są gwarantem ciągłości i trwałości „Klubu Seniora”.

- 1 Od lewej: Jadwiga Sowa, Anna Kulik, Urszula Walewska, fot. UMiG Mrozy
- 2 fot. UMiG Mrozy
- 3 Dożynki 2010 r., źródło: Kronika Koła ZERil w Mrozach

Nowa prezes koła praktycznie rozpoczęła działalność w lutym 2013 r. Od tego czasu udało jej się m. in. otrzymać zniżkowe bilety do kina na film „Westerplatte”, zorganizować Dzień Kobiet, Dzień Matki, wy-

wieczkę do Powsina i Zamku Królewskiego, wycieczkę rowerową do Jeruzala – serialowych Wilkowyj, pielgrzymkę do Sokółki, Św. Wody i Białegostoku, ognisko, a także wycieczkę do Sandomierza i Kazimierza. W każdym z wydarzeń wzięło udział od kilkunastu do kilkudziesięciu osób.

Od momentu objęcia przez nią funkcji prezesa do koła zapisało się 23 nowych członków. Grupa licząca dziś ponad 200 osób z niecierpliwością czeka na nowy lokal, który znajdował się będzie w budynku nowej biblioteki w Mrozach przy ulicy Pokoju 1.



3



2

Creatywni

Michał Gołębiowski

Agencja Młodych Filmowców Creatywni, to działająca już od 2007 roku grupa młodych ludzi – sympatyków kinematografii z Mrozów. Radek Krążala, Michał Bieńkowski oraz Michał Gołębiowski postanowili zrealizować swoje marzenia dotyczące tworzenia filmów i w 2007 roku, przy okazji kręcenia filmiku reklamującego ich szkołę (ówczesne miejsce nauki i pracy – Liceum Ogólnokształcące im. Adama Mickiewicza w Mrozach) wpadli na niecodzienny pomysł stworzenia własnego anty-filmiku, ukazującego w przymrużeniu oka życie codzienne tej właśnie placówki. Premiera odbyła się podczas Dnia wiosny – imprezy organizowanej w konwencji pół-serio, której reportaże ów był gwoździem programu. Ukazanie szkoły w krzywym zwierciadle, okiem uczących się w niej, spowodował salwy śmiechu, ale również konsternację wśród ciała pedagogicznego, przed którym projekt trzymany był w tajemnicy. Ostatecznie jednak film „Ogólniak w Mrozach – Szkoła jakiej nie znacie” zdobył ogólną aprobatę, a wkrótce pojawił się w Internecie, zdobywając tam nadszodkiewaną popularność. Filmikiem tym zainteresowali się nawet przedstawiciele lokalnej prasy, głównie „Tygodnik Siedlecki”, który umieścił go na swojej oficjalnej stronie internetowej.

Pozytywne zamieszanie, jakie wywołało pojawienie się takiego filmiku, skłoniło Radka i Michałów do nie poprzestawania jedynie na tym jednym projekcie filmowym. Wtedy to po raz pierwszy w ich głowach narodziła się idea, działającej wówczas jeszcze w ramach szkoły, amatorskiej agencji filmowej. W międzyczasie nie ustawało medialne zamieszanie wokół „Szkoły, jakiej nie znacie”, które otarło się nawet o wywiady dla stacji telewizyjnych, TVP Warszawa i TVN24.

Nazwa AMF Creatywni po raz pierwszy pojawiła się na przełomie kwietnia i maja 2007, a ich kolejnym projektem był reportaż na temat organizowanej w Mrozach imprezy o randze krajowej – Ogólnopolskiego Zjazdu Opiekunów Szkolnych Pracowni Internetowych i okazał się kolejnym sukcesem. Powodzenie drugiego projektu zmotywowało Creatywnych do sprawdzenia się w nowej, o wiele trudniejszej i poważniejszej formie – filmu fabularnego. Przez całe wakacje trwała produkcja „Ogniem i z Mieciami” – nieco komiksowej, satyrycznej opowieści o „policjantach i złodziejach”, napisanej przez Michała Gołębiowskiego, w którym rolę zagrali, oprócz samych Creatywnych i ich przyjaciół, także profesjonalni

aktorzy, zaprzyjaźnieni z filmowcami z Mrozów podczas licznych wizyt na planie kręconego nieopodal, w Jeruzalu, serialu „Ranczo”.

Premiera „Ogniem i z Mieciami” odbyła się z niesamowitą, jak na skromne możliwości trójki entuzjastów kręcenia filmów, pompą. Miała ona miejsce we wrześniu w kinie w Mrozach, wraz z zaproszonymi gośćmi, w tym przede wszystkim z Wojciechem Adamczykiem, reżyserem serialu „Ranczo”, co nadało temu wydarzeniu rangę wydarzenia kulturalnego. Komedia Creatywnych doczekała się nawet premiery DVD a dla samych filmowców – amatorów posypały się oferty współpracy i prowadzenia między innymi lekcji filmowych ze stron wielu szkół i domów kultury.

4 źródło: Archiwum AMFC



Początek 2008 roku to wytężony okres pracy AMFC. Wtedy to postanowili oni po raz pierwszy wziąć udział w konkursie filmów amatorskich organizowanym przez TVP „Dolina kreatywna”, na potrzeby którego, w ekspresowym jak na branżę filmową czasie, około jednego miesiąca, powstał ich drugi fabularny film „Deja Vu”. Opowieść o zgubnej miłości wg pomysłu Radka Krążala, z wyśmienitymi rolami Karoliny Grudzień oraz Wiolety Koszel, nie zdołała jednak odnieść znaczącego sukcesu w konkursie, zdobyła za to ogromną popularność w Internecie. Nie mia-

ła natomiast oficjalnej premiery kinowej.

Creatywni nadal istnieli w mediach, kilkakrotnie będąc obiektem reportaży TVP Warszawa czy goszcząc w popularnym porannym programie TVP „Kawa, czy herbata?”

Trzeci film fabularny produkcji Creatywnych to owoc przeprowadzonego wspólnie z Biblioteką Publiczną w Cegłowie konkursu na scenariusz filmowy, którego laureatem została Magdalena Stelmaszczyk. Tworzona w wakacje 2008 roku komedia romantyczna pt. „5 koła u wozu” była jak dotąd największym przedsięwzięciem młodych filmowców. Znowu nie zabrakło w niej gościnnie występujących Grzegorza Wonsa i Jacka Kawalca z ekipy „Ranczo”. Ponadto po raz pierwszy w tym właśnie projekcie filmowym, zastosowane były niebezpieczne sceny kaskaderskie, między innymi widowiskowa scena wypadku podczas którego rzeczywiście rozbiciu uległy specjalnie przygotowane do tego auta (a w filmach nie zawsze się to zdarza), a także komputerowe efekty specjalne. Premiera „5 koła u wozu” odbyła się w marcu 2009 roku w kinie w Mińsku Mazowieckim, po raz kolejny gromadząc licznych przedstawicieli prasy oraz władz lokalnych oraz tym razem już całkiem pokazną dele-

gację ekipy serialu „Ranczo”, na czele z reżyserem Adamczykiem, który sam nazwał się „duchowym ojcem chrzestnym Creatywnych”. Podczas jednego z pokazów filmowcy z Mrozów postanowili przeznaczyć pieniądze ze sprzedaży biletów dla będącej w śpiączce po wypadku samochodowym koleżanki – Eweliny Sokół z Mińska.

Kolejny pełnometrażowy film to „Zeście awaryjne” realizowany w 2009 i 2010 roku. To komedia napisana przez Michała Gołębiowskiego, a w głównych rolach wystąpili Czarek Szelağ i Jacek Wronowski. Creatywni realizowali film przy użyciu nowego sprzętu m.in. kranu kamerowego oraz jazdy kamerowej, dzięki czemu film stał się bardziej profesjonalny, a sceny były kręcone w Mrozach, Cegłowie, Mińsku Maz, Kałuszynie a nawet pod Sokołowem Podlaskim. Premiera odbyła się również w Mińsku i również wspomogli Ewelinę.

Obecnie Creatywni to już stowarzyszenie inicjatyw kulturalnych. Prezesem stowarzyszenia, od maja 2009 roku jest Michał Bieńkowski, jeden z założycieli Agencji Młodych Filmowców CREATYVNI. Jako że założyciele dorośli, to skrócili nazwę do Stowarzyszenie CREATYVNI. Działalność zarejestrowana jest w KRS.

1 źródło: Archiwum AMFC





Rozdział IX

SPORT

Sport

*Luiza Kowalczyk, Kamila Juśkiewicz
Urząd Miasta i Gminy Mrozy*

Sport w gminie Mrozy posiada ciekawą historię, bogatą tradycję, bardzo dobre warunki rozwoju i przede wszystkim ludzi, którzy z zapałem krzewią własną i innych kulturę fizyczną, odnosząc przy tym znaczące sukcesy.

O zorganizowanej działalności sportowej, umożliwiającej uczestnictwo w rozgrywkach sportowych z innymi drużynami zaczęto myśleć w Mrozach w latach 20-tych ubiegłego wieku. W 1927 r. zostało założone Stowarzyszenie Gimnastyczno-Sportowe „Światło”, którego celem było dbanie o rozwój fizyczny młodzieży w ramach prowadzonych dyscyplin takich, jak: piłka nożna, pływanie, lekka i ciężka atletyka, fechtunek, łyżwiarstwo, wioślarstwo, tenis stołowy oraz poprzez organizację wycieczek, konkursów sportowych i edukację zdrowego trybu życia. Około 1936 roku została zarejestrowana organizacja sportowa pod nazwą „Klub Sportowy w Mrozach”, z którą związany był m.in. Jan Łopuszyński – medalista Mistrzostw Polski w 1936 r. w biegu na 50 m.

Pod koniec lat pięćdziesiątych zdecydowano o budowie boiska i utworzeniu pełnoprawnego klubu sportowego. Po skompletowaniu wymaganych dokumentów dokonano w Urzędzie Spraw Wewnętrznych rejestracji klubu o nazwie „Watra”. Nazwę dla klubu zaproponował szef Komitetu Budowy Stadionu – Romuald Borowski, prowadzący jednocześnie aptekę w Mrozach. Formalnie Ludowy Klub Sportowy „Watra”, zrzeszony w ramach Ludowych Zespołów Sportowych, został wpisany do Rejestru stowarzyszeń i związków w dniu 30 czerwca 1958 r. W LKS „Watra” najchętniej trenowano piłkę nożną, siatkową i lekką atletykę¹. Pomimo burzliwej historii, w trakcie której klub zmuszony był działać przez pewien czas nieformalnie, przetrwał do dnia dzisiejszego i w dalszym ciągu zrzesza osoby trenujące różne dyscypliny sportu.

W 1957 r. podjęto decyzję o budowie obiektu sportowego z prawdziwego zdarzenia – obecnego stadionu przy ul. Tartacznej. Przy wsparciu wojska, sportowcy i mieszkańcy Mrozów, wybudowali stadion, któremu postanowiono nadać nazwę „Stadionu XX-lecia Ludowego Wojska Polskiego”. Uroczyste otwarcie stadionu nastąpiło w dniu 22 lipca 1963r.

¹ Grzegorzyczyk Danuta, *Dzieje Klubu Sportowego Watra w Mrozach*, KS Watra Mrozy 2006 r.

1 Stadion w Mrozach,
fot. qmphotostudio



Rozwój bazy sportowej

Po transformacji ustrojowej przystąpiono do rozwoju bazy sportowej gminy Mrozy poprzez budowę nowych obiektów przy gminnych szkołach. Jako pierwsza powstała hala sportowa przy Szkole Podstawowej w Mrozach.



W roku 2004 podobna hala została oddana do użytku przy Zespole Szkół w Jeruzalu. W latach 2005 – 2006 została przeprowadzona modernizacja i rozbudowa stadionu sportowego w Mrozach. Stadion ostatecznie został wyposażony w pełnowymiarowe boisko do piłki nożnej, boisko do piłki ręcznej

i siatkowej, kort tenisowy i bieżnię. W 2007 roku rozpoczęto budowę wielofunkcyjnych, nowoczesnych boisk z nawierzchnią syntetyczną. Obecnie gmina posiada aż cztery takie obiekty, w tym jeden ukończony w 2008 r. w ramach programu „Blisko Boisko” przy Szkole Podstawowej w Mrozach oraz trzy powstałe w ramach rządowego programu „Moje Boisko – Orlik 2012”, tj. przy Zespole Szkół w Jeruzalu (2009 r.), przy Szkole Podstawowej w Grodzisku (2011 r.) oraz przy Zespole Szkół w Mrozach (2012 r.). Wybudowano również boiska z naturalną nawierzchnią w miejscowościach Rudka i Guzew. Ostatnio zrealizowanym przedsięwzięciem, będącym niejako uwieńczeniem wszystkich inwestycji z zakresu infrastruktury sportowej, jest oddana do użytku w 2013 r. wielofunkcyjna hala sportowa przy Zespole Szkół w Mrozach, wybudowana za kwotę ok. 10.032.111 zł, dofinansowana ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 w kwocie 8.059.489,86 zł oraz ze środków Funduszu Rozwoju Kultury Fizycznej Ministerstwa Sportu i Turystyki – 850.000,00 zł. Jest to nowoczesny, okazały obiekt, składający się z dwóch segmentów. W pierwszym z nich mieści się sala gimnastyczna z boiskami o wymiarach 35x46 m, zapleczem higieniczno-sanitarnym oraz widownią na antresoli,

przewidzianą na 400 miejsc. Druga część, to trzykondygnacyjny budynek, w którym znajduje się zaplecze gastronomiczne i socjalne, pokoje rekreacyjne oraz sale ćwiczeń. Obiekt ma służyć nie tylko uczniom, ale również wszystkim mieszkańcom i gościom z zewnątrz, jako miejsce krzewienia własnej kultury fizycznej, integracji społecznej i organizacji ponadlokalnych imprez.

Przy okazji bazy sportowej warto kilka słów powiedzieć o rozwijających się ścieżkach rowerowych. W 2013 roku została oddana do użytku wyznaczona przez Nadleśnictwo w Mińsku w pełni oznakowana ścieżka rowerowa wiodąca po leśnych kompleksach okolic Topora, wzdłuż między innymi dawnej trasy konnej kolejki, którą wożona drzewo dla dziedzica. Wkrótce mają powstać kolejne ścieżki, o czym więcej można przeczytać w rozdziale dotyczącym planów inwestycyjnych. Ścieżki rowerowe są ważnym elementem dla rozwijającej się dosyć intensywnie w ostatnich latach turystyki rowerowej w gminie Mrozy.



- 2 Ścieżka rowerowa w okolicy Topora, fot. UMIG Mrozy
- 3 Hala sportowa wraz z kompleksem boisk „Orlik 2012” przy ul. Licealnej w Mrozach, fot. qmphotostudio



Organizacje sportowe i ich działalność

Obecnie, oprócz działalności podejmowanej przez szkoły, upowszechnianiem kultury fizycznej w gminie Mrozy zajmują się specjalnie do tego celu powołane organizacje. Najstarszą z nich jest oczywiście Klub Sportowy Watra Mrozy. Od 28 kwietnia 2004 r. KS Watra Mrozy figuruje w prowadzonej przez Starostę Mińskiego ewidencji stowarzyszeń kultury fizycznej. Od 2005 r. formalnie działa jako stowarzyszenie, zarejestrowane w Krajowym Rejestrze Sądowym. W ramach Klubu funkcjonują sekcje piłki nożnej, siatkowej oraz od niedawna karate. Sekcja piłki nożnej obejmuje drużynę seniorów oraz drużynę juniorów. Ostatnio osiągniętym sukcesem drużyny seniorów jest powrót w sezonie piłkarskim 2012/2013, po blisko 14 latach, do Siedleckiej Ligi Okręgowej.



Dużo młodszą organizacją, ale już odnoszącą sukcesy, jest utworzony w 1999 r. przy Zespole Szkół w Jeruzalu Uczniowski Klub Sportowy Orliki. Dzięki zdobytym osiągnięciom na szczeblu powiatu, województwa i Polski klub wyjątkowo szybko się rozwinął. Między innymi stowarzyszenie powołało pierwszą w powiecie Akademię Piłkarską Orliki, która organizuje zajęcia sportowe oraz treningi dla dzieci i młodzieży.

Na terenie gminy prężnie działa również Grupa Kolarska Mrozy. Historia Grupy sięga 2009 roku, kiedy to z inicjatywy trenera PZKol - Jacka Tomkiewicza oraz wójta Dariusza Jaszczuka przy Zespole Szkół w Mrozach powstał załazek formacji kolarskiej. Nieodpłatnym, całorocznym cyklem szkolenia została objęta uzdolniona młodzież gminy w wieku 14-18 lat. Pomimo krótkiej historii istnienia grupy, jej członkowie mogą poszczycić się udziałem w wyścigach o najwyższej randze w kraju i za granicą. Między innymi członek grupy – Dominik Jarosz zajął pierwsze miejsce w klasyfikacji generalnej Ogólnopolskiej Ligi Masters Cup 2013 w kat. chłopców do lat 17.



Najważniejsze wydarzenia sportowe

Ważnym elementem w rozwoju sportu w gminie Mrozy jest organizacja imprez sportowych, tworzonych przy współpracy środowisk oświatowych i sportowych. Celem tego rodzaju przedsięwzięć jest popularyzacja zdrowego trybu życia, a także zachęcenie społeczności lokalnej do podejmowania różnorodnych form aktywności sportowej i rekreacyjnej. W gminie ma miejsce wiele wydarzeń sportowych o dużej skali i zasięgu, ale także wiele mniejszych rangą zawodów i widowisk sportowych np. w piłce nożnej, piłce siatkowej, siatkówce plażowej, lekkiej atletyce, tenisie ziemnym. W czasie każdej większej imprezy plenerowej organizowane są rajdy rowerowe po gminie Mrozy dla wszystkich miłośników kolarstwa, których celem jest popularyzacja turystyki rowerowej. Ważne jest także propagowanie mniej popularnych dyscyplin sportowych jak np. narciarstwo biegowe, zawody hippiczne, siatkówka plażowa czy zawody siłaczy.



1

I tak już od kilku lat, corocznie odbywa się w Mrozach Zimowy Maraton Rowerowy Mazovia MTB. Współorganizatorami wyścigu są: zwycięzca Tour de Pologne z 2003r. Cezary Zamana oraz gmina Mrozy. Celem rajdu jest popularyzowanie zdrowego trybu życia, aktywnego wypoczynku i rekreacji poprzez promowanie regionalnych szlaków, kolarstwa i turystyki rowerowej. Do tej pory zawodnicy brali udział

w rywalizacji na trzech dystansach: Mega o długości 36 km, Fit wynoszącym 18 km oraz Hobby mającym 9 km.



2

Przez Akademię Piłkarską Orliki organizowany jest halowy Turniej Piłki Nożnej „Futsal Orlik Cup” w Zespole Szkół w Jeruzalu, pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego. Poziom imprezy wzrasta z roku na rok. W roku 2013 w turnieju wzięło 97 drużyn z trzech województw: mazowieckiego, lubelskiego i łódzkiego.

W miesiącu kwietniu odbywa się turniej piłki siatkowej. Do niedawna był to Memoriał Stanisława Brody. Od dwóch lat turniej rozgrywany jest jako II Wiosenny Turniej Piłki Siatkowej Mężczyzn o Puchar Wójta Gminy Mrozy w piłce siatkowej w Jeruzalu.

W majowy weekend, w trakcie imprezy pod nazwą Majówka z ułanami, odbywają się Zawody Regionalne w Skokach przez Przeszkody. Organizatorami tego przedsięwzięcia jest Stowarzyszenie Przyjaciół Mrozów i Szwadron Kawalerii Ochotniczej w Barwach 7 Pułku Ułanów Lubelskich.

- 1 fot. UMiG Mrozy
- 2 MTB Mazovia, fot. UMiG Mrozy



- 1 Mecz piłki nożnej podczas „Majówki z Ułanami” w 2011 r. fot. UMiG Mrozy
- 2 Memoriał w Jeruzalu, fot. UMiG Mrozy
- 3 Zawody siłaczy podczas Dni Mrozów, fot. UMiG Mrozy



Tradycją stało się również świętowanie Dni Mrozów poprzez sport. Pierwszy dzień obchodów wypełniają gry i zabawy oraz mniejsze i większe zmagania sportowe. Ostatnio są to nawet zawody siłaczy, rywalizujących m.in. w takich kategoriach, jak spacer drwała, wyciskanie belki czy przeciąganie samochodu. Ponadto rozgrywane są wyścigi kolarskie na trasach wiodących przez najpiękniejsze okolice gminy.

W 2013 r. Mrozy stały się gospodarzem kolejnej dużej imprezy sportowej, tj. Międzynarodowego Turnieju Piłki Nożnej Dla Dziewcząt „Football Orlik Cup”. W ciągu czterech dni rywalizowało ze sobą 15 drużyn, w tym dwie z zagranicy: z Litwy i Białorusi.

W minionym roku dla najmłodszych została zorganizowana I Mini Olimpiada Przedszkoli i Klas I-III. Ta niezwykła impreza nawiązująca formą do prawdziwych olimpiad, zorganizowana przez Szkołę Podstawową w Grodzisku, miała na celu krzewienie szczytnych ideałów walki sportowej w duchu fair play, promocję sportu oraz kształtowanie pozytywnych cech charakteru.

Od 1 września 2013 r. w gimnazjach w Zespole Szkół w Mrozach oraz w Zespole Szkół w Jeruzalu zostały utworzone klasy o profilu sportowym. Wymienione szkoły posiadają bardzo dobrą bazę do nauki wychowania fizycznego. W związku z powyższym uzdolniona sportowo młodzież może pod fachowym okiem nauczycieli rozwijać



swoje talenty i pasje. Młodzi sportowcy będą uczęszczali do klasy sportowej przez cały trzyletni okres gimnazjum.

Ośrodek Sportu i Rekreacji

Z początkiem 2014 r. rozpoczął swoją działalność Ośrodek Sportu i Rekreacji. Głównym zadaniem nowoutworzonej gminnej jednostki organizacyjnej jest koordynacja wszystkich działań prowadzonych w obszarze sportu na terenie gminy Mrozy. W zakresie jego obowiązków

Rozdział IX

INFRASTRUKTURA



Oczyszczalnia w Mrozach, fot. qmphotostudio

Infrastruktura techniczna

Sieć drogową gminy Mrozy tworzą drogi powiatowe i gminne. Drogi gminy Mrozy są o niskiej i średniej jakości technicznej, zaklasyfikowane jako V klasa techniczna. Gmina Mrozy dokłada starań w celu poprawy stanu dróg poprzez budowę nowych dróg o nawierzchni asfaltowej oraz przeprowadzanie okresowych remontów istniejących dróg żwirowych, tłuczniowych i asfaltowych. Przez teren gminy Mrozy przebiegają drogi powiatowe, których długość łącznie wynosi 67,216 km.

Wszystkie miejscowości gminy Mrozy są w całości zwodociągowane. Jako ostatnie zostały zwodociągowane w 2008 r. wsie Topór i Porzewnica. Długość sieci wodociągowej na koniec 2012 r. wynosiła 134,8 km a ilość przyłączy wodociągowych 2842 szt.¹ Wodociąg gminny zaopatrywany jest ze stacji uzdatniania wody w Piasecznie (na terenie gminy Ceglów), stanowiącej współwłasność gmin Mrozy, Ceglów i Latowicz. Dostarczana wodociągiem woda posiada jakość odpowiadającą normom, a jej ilość pokrywa zapotrzebowanie na cele bytowo-gospodarcze i przeciwpożarowe.

Sieć kanalizacyjną posiada praktycznie cała miejscowość Mrozy. Jej długość na koniec 2012 r. wynosiła 33,23 km i obejmowała ok. 951 przyłączy². W najbliższych latach planuje się stopniową rozbudowę sieci kanalizacyjnej w ramach aglomeracji.³ Mrozy oraz budowę oczyszczalni ścieków wraz z budową sieci kanalizacyjnej w aglomeracji Jeruzal. Na terenach nieskanalizowanych ścieki są gromadzone w przydomowych zbiornikach bezodpływowych a następnie wozami asenizacyjnymi wywożone do oczyszczalni ścieków albo poddawane oczyszczaniu w przydomowych oczyszczalniach ścieków. Obecnie funkcjonuje gminna oczyszczalnia ścieków w miejscowości Mrozy o przepustowości 600 m³/d, działająca w oparciu o technologię ECOLO-CHIEF. Od 01.06.1999 r. na terenie całej gminy Mrozy, w tym w miejscowości Mrozy, działa system gospodarowania odpadami oparty o ich selektywną zbiórkę. Segregacja odbywa się u źródła. Od lipca 2013 r. na mocy

ustawy władztwo nad odpadami przejęła gmina, która wykorzystując wieloletnie doświadczenie w tym zakresie, organizuje cały system zbierania odpadów oraz przekazywania ich do utylizacji i ponownego wykorzystania.

Gospodarstwa zaopatrywane są w ciepło z lokalnych kotłowni opalanych przeważnie węglem kamiennym, rzadziej olejem, gazem płynnym, drewnem.

Zasilanie w energię elektryczną SN 15 kV na obszarze gminy odbywa się ze stacji 110/15 kV w Mrozach. W stanach awaryjnych część obszaru gminy zasilana jest także ze stacji w Mińsku Mazowieckim, Piławie, Garwolinie oraz Stoczku Łukowskim. Dostawa energii elektrycznej średniego napięcia 15 kV z w/w stacji 110/15 kV odbywa się systemem magistralnych linii napowietrznych, łączących w układzie zamkniętym sąsiednie stacje zasilania rezerwowego i podstawowego. W skład lokalnych systemów zasilania wchodzi: stacja transformatorowa 15/0,4 kV, linie średniego napięcia 15 kV



Stan infrastruktury w 1980 r. – plac przed dworcem PKP w Mrozach, źródło: Archiwum GBP w Mrozach

1 fot. UMiG Mrozy



¹ Dane Urzędu Gminy Mrozy na dzień 31.12.2012 r.

² Tamże

³ Aglomeracja oznacza teren, na którym zaludnienie lub działalność gospodarcza są wystarczająco skoncentrowane, aby ścieki komunalne były zbierane i przekazywane do oczyszczalni ścieków komunalnych (zgodnie z art. 4 3, ust. 2 Ustawy z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne, Dz. U. z 2012 r., poz. 245 z późn. zm.)



- 1 fot. UMiG Mrozy
- 2 Oczyszczalnia ścieków przed modernizacją 2008 r., fot. UMiG Mrozy
- 3
- 4
- 5 Oczyszczalnia ścieków w trakcie budowy 2009 r., fot. UMiG Mrozy

zasilane promieniowo z linii magistralnych i linii niskiego napięcia 380/220 V z przyłączami. Stacja w Mrozach posiada duże rezerwy mocy oraz możliwość wprowadzania nowych linii magistralnych z rozdzielni SN tej stacji.

Gmina Mrozy posiada bardzo dobrze rozwiniętą sieć telefoniczną z centralami w Mrozach, Woli Rafałowskiej, Dąbrowie, Kuflewie,

Kołączu, Jeruzalu i Lipinach. Wyposażone w odpowiednie urządzenia centrale pozwoliły na utworzenie Bezprzewodowej Lokalnej Sieci Urzędu Gminy Mrozy zapewniającej bezpłatny dostęp do Internetu. Sieć ta pokrywa 60% powierzchni gminy i opiera się na antenach zlokalizowanych w Mrozach, Grodzisku, Skudzie, Sokoliniku, Guzowie i Trojanowie. W 2013 r. został zrealizowany bardzo duży projekt z zakresu przeciwdziałania wykluczeniu cyfrowemu sfinansowany w całości ze środków unijnych, w ramach którego została wybudowana infrastruktura obejmująca pięć masztów (w tym 3 o wysokości 30 m i dwa o wysokości 20 m) z zamontowanymi urządzeniami do dystrybucji sygnału internetowego. Infrastruktura w tym momencie wykorzystywana jest przez jednostki organizacyjne gminy Mrozy i 55 wytypowanych uczestników projektu zagrożonych wykluczeniem cyfrowym. Infrastruktura docelowo pozwoli na pokrycie całego obszaru gminy sygnałem internetowym, z którego będą mogli bezpośrednio korzystać mieszkańcy.

Zakład Gospodarki Komunalnej w Mrozach

*Stanisław Konopka
Dyrektor Zakładu Gospodarki Komunalnej w Mrozach*

Zakład Gospodarki Komunalnej istnieje pod tą nazwą od 1999 r., a w rzeczywistości został utworzony Uchwałą Rady Gminy Mrozy Nr VI/54/94 z dnia 30 grudnia 1994 r. jako zakład budżetowy pod nazwą „Oczyszczalnia Ścieków w Mrozach”. Celem Zakładu było prowadzenie gospodarki komunalnej w zakresie oczyszczania ście-

ków dopływających kanalizacją i dowożonych wozem asenizacyjnym z terenu gminy Mrozy. Jednostka w owym czasie zatrudniała 6 osób pełno zatrudnionych, którzy zajmowali się tylko eksploatacją oczyszczalni „Bioblok PS” o przepustowości 300 m³/dobę. Był to reaktor wielofunkcyjny w konstrukcji stalowej. W komorach reaktora zachodziły procesy biochemiczne w oparciu o metodę niskoobciążonego osadu czynnego z przedłużonym napowietrzaniem i tlenową stabilizacją osadu oraz biologicznym usuwaniem związków biogennych. Praca była prowadzona w trybie zmianowym. Obsługę finansowo-księgową prowadził wówczas Urząd Gminy. Przez pierwsze lata działalności zakładu, tzn. do połowy roku 1999 Dyrektorem Oczyszczalni Ścieków był Pan Mieczysław Grajewski. Od dnia 1 lipca 1999 r. funkcję Dyrektora Zakładu Budżetowego „Oczyszczalnia Ścieków w Mrozach” powierzono Panu Stanisławowi Konopce i funkcję tę pełni do dzisiaj. Uchwałą Rady Gminy w Mrozach Nr X/72/99 z dnia 26 sierpnia 1999 r. dokonano zmiany nazwy Zakładu Budżetowego



„Oczyszczalni Ścieków w Mrozach” na „Zakład Gospodarki Komunalnej w Mrozach” oraz zwiększono zakres obowiązków zakładu. Głównym zadaniem statutowym zakładu jest prowadzenie działalności w zakresie pozyskiwania i uzdatniania wody oraz odbioru, transportu i oczyszczania ścieków poprzez wykorzystywanie przekazanych do eksploatacji przez gminę urządzeń zbiorowego zaopatrzenia w wodę oraz urządzeń i sieci kanalizacji sanitarnej. Od tego momentu

Zakład prowadził działalność także w zakresie: usuwania nieczystości stałych, utrzymania gminnego wysypiska śmieci (obecnie nieczynnego i zrehabilitowanego), utrzymania terenów zielonych, utrzymania gminnego targowiska w Mrozach, letniego i zimowego utrzymania dróg, dowożenia dzieci do szkół autobusami szkolnymi.



Od roku 2000 zakład zaczął się prężnie rozwijać, dokonano zakupu sprzętu mechanicznego i informatycznego, co pozwoliło na przyjęcie nowych obowiązków. Rozwój zakładu pociągnął za sobą konieczność zatrudnienia nowych pracowników z odpowiednimi kwalifikacjami w tym

operatorów maszyn specjalnych i ciągników, a także do obsługi administracyjnej. Stan zatrudnienia wówczas wzrósł do 12 osób, w tym 2 osoby do obsługi księgowo – administracyjnej.



4

Od stycznia 2004 r. Zakład ponownie rozszerzył swój zakres działalności powołując ekipę remontowo-budowlaną, która realizuje budowy i remonty dróg, ulic i chodników. Od 1999 r., odkąd w gminie Mrozy została wprowadzona selektywna

zbiórka odpadów komunalnych Zakład jest odpowiedzialny za odbiór tych odpadów od mieszkańców. Ilość obsługiwanych gospodarstw

domowych sukcesywnie wzrastała i w 2012 r. wynosiła 2456 szt.

Zakład Gospodarki Komunalnej do 31.03.2004 r. obsługiwał wodociąg w trzech gminach: Latowicz, Ceglów i Mrozy. Od kwietnia 2004 r. eksploatację wodociągu na terenie gminy Ceglów przejęła Gmina Ceglów. Z dniem 31.12.2004 r. gmina Latowicz przejęła do własnej eksploatacji 119 szt. przyłączy. Długość obsługiwanej przez zakład sieci wodociągowej wzrósł z 152 km w roku 2002 (gminy Mrozy i Latowicz) do 167 km w roku 2012, jednocześnie wzrosła liczba przyłączy z 2515 do 3304 sztuk. Natomiast długość eksploatowanej sieci kanalizacyjnej przez te lata wzrosła prawie trzykrotnie z 11,74 km w 2002 r. do 33,23 km w 2012 r., ilość przyłączy kanalizacyjnych wzrosła z 467 szt do 947.

W roku 2007 rozpoczęły się prace przy modernizacji oczyszczalni. Nastąpiła przebudowa urządzeń i zmiana technologii oczyszczania ścieków. W roku 2009 została oddana do eksploatacji nowa oczyszczalnia „ECOLO-CHIEF” o przepustowości 600 m³/dobę. Podstawowymi urządzeniami technologicznymi oczyszczalni są cylindryczne zbiorniki prze-



5

- 1 Oczyszczalnia ścieków w trakcie budowy 2009 r., fot. UMiG Mrozy
- 2 Teren oczyszczalni – widok współczesny, fot. UMiG Mrozy
- 3

plywowe, pełniące funkcję osadnika wstępnego, komór osadu czynnego, osadników wtórnych i komory tlenowej stabilizacji osadu. Obecnie w zakładzie jest zatrudnionych na umowę o pracę 19 osób oraz w okresie letnim zakład zatrudnia także osoby na umowę – zlecenie.

Kadra zakładu gwarantuje profesjonalne wywiązywanie się z nałożonych na nas zadań, tworzy zgodny zespół, który identyfikuje się z potrzebami naszych klientów, jest gotowa służyć im pomocą w każdej sytuacji, która wiąże się z prowadzoną przez nas działalnością.



Plany i inwestycje

Sporo w naszej publikacji było o historii, czas zatem powiedzieć parę słów o przyszłości i o planach, jakie lokalny samorząd ma na najbliższe lata.

Bogactwo naturalnych zasobów przyrodniczych i walorów kulturowych w powiązaniu z korzystnym położeniem względem dużych ośrodków miejskich z góry przesądza o kierunkach rozwoju miasta i gminy Mrozy. Prezentowane miasto i gmina Mrozy to przede wszystkim atrakcyjne miejsce zamieszkania i spędzania wolnego czasu, dlatego za jej najważniejsze funkcje zostały uznane osadnictwo, turystyka i rekreacja. Jako dopełniające pozostają funkcje usługowa i przemysłowa, dla której zostały zarezerwowane tereny w północno-zachodniej części gminy. Przy tym nie chodzi o przemysł ciężki i wywierający znaczące oddziaływanie na środowisko, ale o przemysł oparty na wiedzy, wykorzystujący szereg czynników lokalizacyjnych, będących mocną stroną tych terenów, w tym między innymi: bezpośrednie połączenie z drogą krajową nr 2 a w przyszłości z autostradą A2, bocznicą kolejową na stacji w Mrozach, duże zapasy energii elektrycznej (GPZ w Mrozach) i dostęp do odpowiedniej kadry pracowniczej.

Przyjęte kierunki rozwoju gminy Mrozy przekładają się bezpośrednio na realizowane i planowane do realizacji w najbliższych latach zadania inwestycyjne. Poprawa poziomu i jakości życia ma odbywać się w głównej mierze poprzez rozbudowę lokalnej infrastruktury technicznej i społecznej, zagospodarowywanie i urządzenie terenów publicznych oraz rozwój społeczeństwa informacyjnego.

W pierwszej kolejności sukcesywnie będzie rozbudowywana sieć kanalizacyjna w miejscowościach położonych wokół Mrozów (Kruki, Wola Paprotnia, Wola Rafałowska, Rudka, Grodzisk) a także w Jeruzalu i jego okolicach, gdzie planuje się wybudować odrębną oczyszczalnię ścieków.

Dalej podejmowane będą działania w zakresie poprawy układu komunikacyjnego gminy, polegające na budowie nowych dróg o nawierzchniach utwardzonych a w terenach zurbanizowanych

– ulic wraz z chodnikami, parkingami, oświetleniem ulicznym. Oczywiście w dziedzinie poprawy układu komunikacyjnego wciąż jednym z bardziej priorytetowych inwestycji dla miasta i gminy Mrozy pozostaje budowa wiaduktu kolejowego w miejscowości Mrozy.

W planach inwestycyjnych gminy Mrozy dużo miejsca zajmuje tzw. odnowa miejscowości, zmierzająca do rewitalizacji, uporządkowania i właściwego zagospodarowania przestrzeni publicznych w centrach poszczególnych wsi. Poza tym, co już zostało zrobione przewiduje się budowę nowych świetlic wiejskich oraz ich doposażenie. Budowę boisk i placów zabaw dla dzieci. Zagospodarowanie otoczenia, urządzenie skwerów i terenów zieleni. Wszystko po to, aby z jednej strony poprawiać estetykę centrów wsi gminy Mrozy a z drugiej tworzyć miejsca służące społecznej integracji i spędzaniu czasu wolnego.

W najbliższym czasie mają być realizowane także dwa duże projekty. Jeden dotyczy budowy gminnego Punktu Selektywnego Zbierania Odpadów w Mrozach, który ma udoskonalić działający już od wielu lat system selektywnego zbierania odpadów. Punkt powstanie na terenie Zakładu Gospodarki Komunalnej w Mrozach zgodnie z obowiązującymi standardami w tym zakresie. Drugi projekt zakłada stworzenie nowej siedziby Gminnej Biblioteki Publicznej, z pełnym zapleczem dla prowadzenia działalności nie tylko bibliotecznej ale i kulturowej. Nowa siedziba ma powstać w budynku znajdującym się przy ulicy Pokoju – dawnej piekarni, którą czeka gruntowna przebudowa.

Niewątpliwie jednym z najbardziej atrakcyjnych przedsięwzięć, mających w sposób znaczący wzmocnić funkcję rekreacyjną i turystyczną gminy, jest planowana do budowy „zagroda mazowiecka” z regionalną izbą pamięci oraz obiektami małej gastronomii przy stacji tramwaju konnego. Wciąż rozwijający się kompleks sportowo-rekreacyjny, obejmujący zbiornik wodny z parkiem, stadion sportowy i trasę tramwaju, ma z jednej strony służyć mieszkańcom a z drugiej ma być wizytówką



promującą Mrozy i całą naszą okolicę.

Oprócz tworzenia terenów rekreacyjnych, w tym przede wszystkim terenów opisanych powyżej, na terenie gminy Mrozy będą budowane ścieżki rowerowe oraz oznaczane trasy rowerowe. Między innymi ma powstać oznakowana trasa rowerowa, wiodąca od Mrozów, wzdłuż granicy rezerwatu „Rudka Sanatoryjna”, dalej przez Guzów, Trojanów, Małą Wieś, Kuflew do Jeruzala i Łukówca. Trasa zostanie wyznaczona wzdłuż mało uczęszczanych dróg, przez ciekawe krajobrazowo miejsca. Cennymi atrakcjami na tych trasach mają stać się obok oznakowanych zasobów przyrodniczych także obiekty zabytkowe. Stąd planowane jest między innymi przeprowadzenie rewitalizacji zabytkowego parku w Kuflewie, którym od 2012 roku zarządza gmina a także kontynuowanie prac z zakresu ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego. Wszystko to w tym celu, aby zachęcać do turystyki indywidualnej i grupowej oraz upowszechniać wielkie bogactwo przyrodnicze i kulturowe gminy.

Na koniec warto kilka słów powiedzieć o działaniach gminy z zakresu tak ważnego w dzisiejszych czasach rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Gmina Mrozy od kilku lat zapewnia mieszkańcom bezpłatny dostęp do szerokopasmowego Internetu. Póki co jednak dostęp do sieci posiadają jedynie miejscowości z północnej i środkowej części gminy. Przygotowana jest już jednak infrastruktura, w tym 5 masztów z zamontowanymi urządzeniami do dystrybucji sygnału internetowego, która w niedługim czasie pozwoli na objęcie bezpłatnym dostępem do Internetu wszystkich mieszkańców.

Opisane wyżej zadania stanowią jedynie zarys planów inwestycyjnych gminy Mrozy na najbliższe lata. Planów, które w opinii niektórych mogą być wyłącznie wielkimi marzeniami. Historia gminy i miasta Mrozy oraz doświadczenia wielu jej pokoleń pokazują jednak, że marzenia, choćby i te najambitniejsze, spełniają się, jeśli towarzyszy im konsekwencja i osobiste zaangażowanie ich realizatorów.



Wyróżnienia i nagrody uzyskane przez Gminę Mrozy w ostatnim czasie.



fol. Andrzej Frącz



W imieniu mojej Matronki Anny oraz składam serdeczne podziękowanie za uspaniałe spotkanie w Mrozach. Jesteśmy szczerze ujęci Państwa determinacją, by zapewnić w gminie „dobry klimat dla rodziny”. Gratulujemy tytułu laureata w ogłoszonym przez nas Konkursie Październy Państwa zaangażowanie, wrażliwość i zaradność, które zawrocowały pakietem uchwał sprzyjających realizowaniu rodzicielskich aspiracji. Z uznaniem odnosimy się też do działań promujących zdrowy tryb życia, więzy sąsiedzkie, koleżeńskie i rodzinne. Gmina Chrozy jest stworzoną wspólnotą obywatelską, w której nowoczesne podejście do zagadnienia opieki nad dziećmi znakomicie harmonizuje z rodzinnymi wartościami. Mieszkańcom, Władzom, Nauczycielom i Młodzieżowcom z gminy Chrozy składamy serdecznie podziękowanie za gościnę.
Życzymy kolejnych sukcesów! To zdrowie !!!
Barack Obama
Anna Komoroska







Bibliografia

Publikacje

- **Bergman Eleonora**, *Ślady kultury żydowskiej na Mazowszu*, w: Mazowsze Nr 1/93, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Zespół Badań Regionalnych Warszawy i Mazowsza, Warszawa 1993 r.
- **Bijak Urszula**, *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa mazowieckiego*, Kraków 2001 r.
- **Bronisz Bolesław**, *Sprawozdanie kpt. Bolesława Bronisza Działanie Zgrupowania Saperów Kolejowych kpt. Bronisza i Samodzielnej Grupy Operacyjnej płk. Mikołaja Więckowskiego we wrześniu 1939 r.* opublikowane w Roczniku Mińsko Mazowieckim 17, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej 2009 r.
- **Buczek Karol**, *Dzieje kartografii polskiej od XV do XVIII wieku. Zarys analityczno-syntetyczny*, Wrocław 1963 r.
- **Ciąćka Stanisław** *Mińsk w latach 1795-1918 w: Dzieje Mińska Mazowieckiego 1421-1971* pod red. naukową Kazimierskiego Józefa, Książka i Wiedza, Warszawa 1976 r.
- **Drzewiecki Zbigniew (Ks.)**, *Jeruzal Miński Dzieje parafii, Apostolicum Ząbki* 2002 r.
- **Dusińska Halina, Gliński Jan Bohdan, Zambrzycka Marianna**, *Praca zbiorowa pod redakcją, Rudka sto lat w służbie zdrowia, SSZZOZ w Rudce*, Warszawa 2008 r.
- **Goska Aneta Aleksandra i Nowik Andrzej Marek** *Ciągłość dziejów gniazd rodowych. Osadnictwo szlachty częstkowej w parafii Kałuszyn od XV do XXI wieku; w: Rocznik Kałuszyński Zeszyt 7*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kałuszyńskiej, Kałuszyn 2007 r.
- **Grabarczyk Ewa**, *Martyrologia dzieci polskich podczas II wojny światowej*, Siedlce 2001 r.
- **Grzegorzczak Danuta**, *Dzieje Klubu Sportowego Watra w Mrozach*, KS Watra Mrozy 2006 r.
- **Grzegorzczak Danuta**, *Dzieje Mrozów i okolic*, Mrozy 1997 r., s. 59
- **Hynek Franciszek**, *Sprawozdanie mjr. pil. balonowego Franciszka Hynka z udziału w kampanii wrześniowej 1939 roku*, Instytut Polski i Muzeum im. Gen. Sikorskiego, Lot A II/1C
- **Jaszczuk Dariusz**, *Wdrażanie reformy oświaty z 1999 roku na przykładzie gminy Mrozy [w]: Forum Debaty Publicznej, Potencjał obszarów wiejskich szansą rozwoju, Spotkanie drugie: Szanse edukacyjne na obszarach wiejskich*, Belweder, 15 czerwca 2011 r.
- **Knapieński Władysław (Ks.)**, *Notaty archiwalne do historii parafii Archidiecezji Warszawskiej z archiwum Konsystorza Warszawskiego*, (na prawach maszynopisu) 1949 r.
- **Kowalczyk Elżbieta**, *Włość kałuska w średniowieczu. Z dziejów osadnictwa na wschodnim Mazowszu*, w *Rocznik Kałuszyński - Zeszyt 4*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Kałuszyńskiej, Kałuszyn 2004 r.
- **Kozaczyńska Beata**, *Ocalone z transportów Dzieci Zamojszczyzny*, Siedlce 2011 r.
- **Kuligowski Janusz, Kuligowski Sławomir** *Powiat miński: (rys historyczny) w Rocznik Mińsko Mazowiecki – Zeszyt 12*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 2004 r.
- **Kuligowski Janusz**, *Mińsk Mazowiecki i okolice podczas Bitwy Warszawskiej 1920 r. w Rocznik Mińsko Mazowiecki - Zeszyt 6*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 2000 r.
- **Kuligowski Janusz**, *Walki pod Mińskiem Mazowieckim w Powstaniu Listopadowym w Rocznik Mińsko Mazowiecki – Zeszyt 4/1*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej, 1997/1998
- **Pazyra Stanisław**, *Geneza i rozwój miast mazowieckich*, PWN Warszawa 1959 r.
- **Romanowski Wiesław**, *Żołnierze Stronnictwa Narodowego Rejonu Mrozy*, Warszawa 1991 r.
- **Stelmaszczyk K.** *Historia Publicznej Szkoły Powszechnej w Mrozach 1908 - 1947*
- **Suproniuk Jarosław**, *Osadnictwo ziemi liwskiej w XV i XVI w. w świetle źródeł pisanych*, *Rocznik Liwski - Zeszyt 3*, 2007 r.
- **Tkaczyk Krystyna i Biernat Franciszek**, *Osobliwości przyrodnicze gminy Mrozy*, Zespół Szkół Publicznych w Mrozach, Mrozy 2006 r.
- **Ważniewski Władysław**, *Na przedpolach stolicy*, Warszawa 1974 r.
- **Więckowska Zofia**, *Dzieci Zamojszczyzny w Siedlcach*, Siedlce 1984 r.
- **Witkowski Wojciech**, *Historia administracji w Polsce 1764 – 1889*, Warszawa 2007 r.
- **Wocial Andrzej**, *Powstanie styczniowe 1863 r. w powiecie stanisławowskim w Rocznik Mińsko Mazowiecki - Zeszyt 5*, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Mińskiej 1999 r.
- **Zieliński Stanisław**, *Bitwy i potyczki 1863 – 1864*, Muzeum Narodowe w Rapperswilu 1913 r

- *Atlas Historyczny Polski, Mapy szczegółowe XVI wieku, t. 7, Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku*, Warszawa 1973 r.
- *Carte von West-Gallizien*, [Wien] 1808 r, II.

- *Gazeta Warszawska*, Nr 57 z dnia 28 lutego 1846 r.
- *Kronika parafii Kuflew*, Komitet Budowy Kościoła, Kuflew 1994 r.
- *Mapa topograficzna 1:25000 Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, N-34-140-B-c, Warszawa 1995 r.
- *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*, t. VII, Kraków 2007 r.
- *Regestr diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1783-1784*, Warszawa 2009 r.
- *Tabella Miast, Wsi, Osad, Królestwa Polskiego, z wyrażeniem ich położenia i ludności, alfabetycznie ułożona w Biórze Kommissyi Rządowéy Spraw Wewnętrznych i Policji*, Warszawa 1827 r.
- *Topograficzna Karta Królestwa Polskiego*, Warszawa 1839 r.
- *Źródła dziejowe, t. XVI, Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym opisana, t. V, Mazowsze*, Warszawa 1895 r.

Archiwalia

- Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu:
Acta Visitationum, ks. 8 *Visitatio Dioecesis Posnaniensis* (1628-1630)
- Archiwum Diecezjalne Warszawsko-Praskie:
Akta metrykalne parafii Jakubów, ks. 1
Akta metrykalne parafii Kałuszyn, ks. 1, 2, 3, 4
Akta metrykalne parafii Mińsk Mazowiecki, ks. 1, 4
- Archiwum Główne Akt Dawnych:
Archiwum Skarbu Koronnego, oddz. I, ks. 27, 38, 39, 46, 65, 66
Komisja Województwa Mazowieckiego – Rząd Gubernialny Warszawski, sygn. 6214
Metryka Koronna, ks. 41
Tzw. Metryka Litewska, ks. IV B-36
- Archiwum Narodowe w Krakowie:
Variae civitates et villae, sygn. 36
- Archiwum Państwowe w Siedlcach:
Akta stanu cywilnego gminy Siennica, sygn. 1
Hipoteka w Mińsku Mazowieckim, sygn. 297
Żaboklicki Piotr pisarz aktowy powiatu węgrowskiego, sygn. 10, 11
- Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie:
Rkps nr 1100 Regest pogłównego Prowincyi Wielko-Polskiej (1674-1676)
- Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie:
Kartoteka Pracowni Atlasu Historycznego
- Archiwum Państwowe w Otwocku
Akta gminy Kuflew
Akta parafii ewangelicko-augsburskiej w Węgrowie

Kroniki

- Kronika parafii Kuflew
- Kronika parafii Mrozy
- Kronika Szkoły Podstawowej w Grodzisku

- Kronika Szkoły Podstawowej w Lipinach
- Kronika Koła Związku Emerytów Rencistów i Inwalidów w Mrozach

Akty prawne

- Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 5 września 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. z 2007 r. Nr 179, poz. 1275)
- Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2013 r., poz. 627 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r., poz. 594 z późn. zm.)

Źródła urzędowe

- Dane Starostwa Powiatowego w Mińsku Mazowieckim
- Dane Urzędu Miasta i Gminy Mrozy
- Dane Urzędu Stanu Cywilnego w Mrozach
- Księgi Pochowanych poległych żołnierzy
- Standardowy Formularz Danych Natura 2000 dla obszaru OSO „Dolina Kostrzynia”
- Standardowy Formularz Danych Natura 2000 dla obszaru SOO „Rogoźnica”
- *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy*, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 1999 r.
- *Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Mrozy, Część II - Uwarunkowania*, Zakład Planowania Przestrzennego i Badań Ekologicznych „EKOS”, Siedlce 2012

Źródła internetowe

- www.dworek-kuflew.com
- www.ipn.gov.pl
- www.kirkuty.xip.pl
- www.naszawitryna.pl
- www.pamiec.org.pl
- www.przyjacielemrozy.malwo.pl



Urząd Miasta i Gminy Mrozy

ul. Adama Mickiewicza 35, 05-320 Mrozy
 tel./fax: 25 75 74 175, 25 75 74 190
 e-mail: gmina@mrozy.pl,
www.mrozy.pl



Gminna Biblioteka Publiczna w Mrozach

ul. Jana Kilińskiego 5, 05-320 Mrozy
 tel./fax: 25 75 74 702
 e-mail: biblioteka@mrozy.pl,
www.biblioteka.mrozy.pl



Publikacja wydana
w roku nadania
miejscowości Mrozy
statusu miasta

1674 - 2014



Europejski Fundusz Rolny na rzecz
Rozwoju Obszarów Wiejskich



Program
Rozwoju
Obszarów
Wiejskich
na lata 2007-2013

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 413 „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”
objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013